LITURGISCHE
HANDREIKING
II

Morgengebed

Samengesteld
door bemiddeling van de
Prof.Dr. G. van der Leeuw-stichting
als bijlage bij de
'Liturgische Handreiking' (band II),
uitgave van
Boekencentrum N.V., 's-Gravenhage,
1971

'Wie de getijden verzuimt, wordt door de tijd overspoeld' (Jan Wit): dat is een feit, waarmee juist weer onze generatie geconfronteerd wordt. En dan blijkt er niets méér voor de hand te liggen dan een terug keer tot de eenvoudige vormen van avond- en morgengebed, zoals ze in tal van kloostergemeenschappen eeuwenlang gepractiseerd zijn, maar van oorsprong wel terdege uit de 'gewone' gemeente stammen. Want al wie op gezette tijden met de Schrift omgaat, komt als vanzelf tot de volgorde: *psalmengebed, lezing(en), canticum, (hymne), (voor-)beden.* Het niet-ambtelijk karakter van de getijdediensten is daar meteen mee onderstreept: ieder gemeentelid kan ze leiden, – dus ook de predikant. Worden ze in kapel of kerkruimte gehouden, dan benutte men daarom de lezenaar en niét de kansel. Voor de gezongen gedeelten kan de cantor of een koorlid worden ingeschakeld.

Ter inleiding tot het morgengebed (en dus voorafgaand aan de vijf genoemde 'rubrieken') kan een *bemoediging* worden gesproken en eventueel een *drempelgebed.* Met name aan het begin van de dag zal dat laatste gewag maken van de kansen, die ons gegeven worden, zoals trouwens alle klassieke morgenliederen; men kan daarom ook wel met een *morgenlied* beginnen, dat dan het drempelgebed vervangt.

Bij het lezen of zingen van (één of meer) psalmen is heel vroeg aan met name Psalm 51:17 gedacht, in dit boekje vertaald met 'O HEER, ontsluit mijn lippen,/mijn mond zal zingen van Uw eer'. Omdat daarmee eigenlijk reeds 'alles gezegd is', kan men er het *klein gloria* op laten volgen, zoals hierachter is aangegeven. Dat 'Ere zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest' heeft men vaak aangestemd na iédere psalm, die bij de getijdediensten (zingender- of sprekenderwijs) werd gebeden; waar de verschillende psalmen psalmodisch (d.w.z. in hun oorspronkelijke, onberijmde vorm) gezongen worden kàn men het inderdaad evenzovele keren herhalen, – maar ten besluite van strofische zang kan dat niét. Vandaar hier de onmiddellijke verbinding met Psalm 51:17; wie daarbij, hoe dan ook, een stoornis ervaart, kan het klein gloria ook helemaal weglaten.

De getijdediensten in de week zijn, vooral wanneer ze geregeld gehouden worden, de aangewezen plaats voor de *voortgaande lezing* uit een bepaald bijbelboek; het gaat immers juist niét om een toevallige 'keuze'. – Wil men het te lezen Schrift-gedeelte ook uitleggen, dan verdient het (mede om deze reden) aanbeveling, liever iets ter inleiding te zeggen dan een langademige explicatie te geven ná het lezen (die dan onwillekeurig een 'preek' dreigt te worden). Ook waar men het morgengebed alleen op zondag zou willen houden (bijvoorbeeld in de zomer), vóór de hoofddienst uit, blijft dit gelden: de practijk heeft aangetoond, dat de volgorde uitleg/Schriftlezing de structuur van de getijden het minst ontzet. Maar uitleg is lang niet altijd nodig en vaak genoeg te veel!

De oude gewoonte, na de lezing der Schriften een *canticum* te zingen (d.i. één der psalmen, die niet in het Psalter maar in andere bijbelboeken voorkomen), verdient zeker aanbeveling. Op de morgen denke men vooral aan de Lofzangen van Zacharja en van Simeon; vooral ook de laatste, met zijn Jesaja-citaat, is veeleer een morgen- dan een avondlied.

De rubriek *'hymne'* is in het bovenstaande tussen haakjes geplaatst, omdat ze na het canticum licht als een doublure ervaren kan worden. Ook zal men het morgengebed niet zelden met een morgenlied willen beginnen. Twéé morgenliederen is niet 'te veel', maar met name wanneer ook reeds het canticum in berijmde vorm is gezongen, moet men op deze plaats niet nòg eens een strofisch lied aanheffen.

Getijdediensten zijn wezenlijk gebedssamenkomsten; wanneer er dan ook ten slotte een afzonderlijk onderdeel is opgenomen onder de naam *gebeden,* betekent dat alleen: hier horen vooral de voorbeden thuis (wellicht nog meer dan in de hoofddienst op zondag). De aangewezen vorm daarvoor is de litanie. De in dit boekje aangeduide volgorde is er op gericht, de voorbeden binnen het kader en de discipline van het 'Onze Vader' en één der klassieke morgengebeden te houden.

Orde voor het morgengebed

Bemoediging

v. Onze hulp in de Naam van de HEER,
a. die hemel en aarde gemaakt heeft.

Drempelgebed

In plaats van dit korte drempelgebed kan ook een morgenlied komen, waarin gewag gemaakt wordt van de kans van ons leven; zie in dit boekje vooral 13.

v. HEER, onze God,
Gij gunt ons het licht in de ogen;
bepaal ook de plaats,
die Gij vandaag voor ons inruimt.
a. Amen.

Morgenlied

Psalmengebed

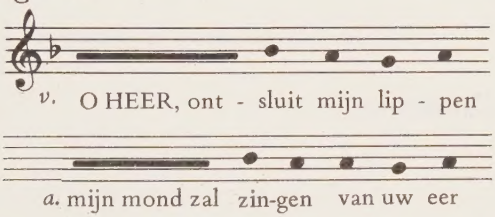

Voor het gebruik van het klein gloria, zie inleiding blz. 2.

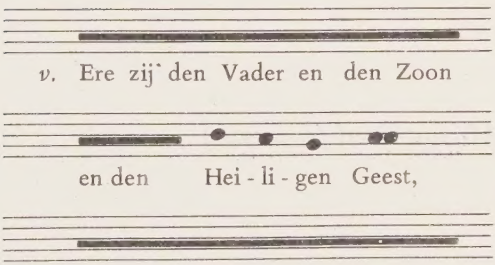

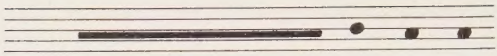

en van eeuwigheid tot eeu-wig - heid.

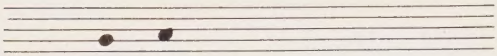

A - men.

De psalm(en) kan men lezen of zingen; ook wanneer men ze niet psalmodisch maar strofisch zingt, respectere men zoveel mogelijk het verband van de gehéle psalm.

Schriftlezing(en)

(al of niet ingeleid met, eventueel gevolgd door een korte uitleg)

In de plaats van een eventuele uitleg (zie inleiding blz. 2) kan ook een ***Schriftgezang*** komen, zodat er over het gelezene zingenderwijs wordt gemediteerd. In dit boekje kan daar uiteraard niet naar verwezen worden.

Canticum

Zie voor de cantica tijdens het morgengebed blz. 8 t/m 15.
Voor zover men een bepaalde orde van het kerkelijk jaar volgt, kan men vóór het canticum het ***lied van de week*** zingen, — echter alleen wanneer men vervolgens voor het canticum géén strofische vorm kiest.

Morgenlied (hymne)

Een strofische hymne late men enkel direct op het canticum volgen, wanneer dit psalmodisch (onberijmd) gezongen is.

Gebeden

De gebeden kunnen, vooral wanneer de litanische gebedsvorm niet gebruikt wordt, voorafgegaan worden door het Kyrie, zoals hiernaast is aangegeven.
Wanneer de litanische gebedsvorm wèl wordt aangehouden, wordt het Kyrie als 'Heer, ontferm U!' door de gemeente gesproken telkens nadat de voorganger een intentie onder woorden gebracht heeft.

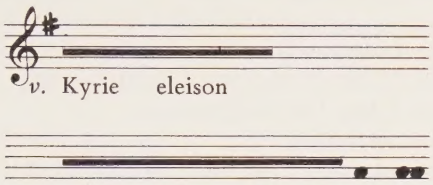

A. 'Onze Vader' of morgengebed
B. Voorbeden
C. Stil gebed
D. Morgengebed of 'Onze Vader'

Voor klassieke morgengebeden zie blz. 6 - 7.

Wanneer men de gebeden met het 'Onze Vader' eindigt, kan een afsluitende zegening vervallen; de z.g. doxologie aan het slot van het gebed des Heren is al zulk een zegening.

Zegening

v. De HEER zal u zegenen en behoeden.
a. Amen.

Gebeden

1.
O barmhartige Vader,
wij danken U, dat Gij deze nacht
zo getrouw over ons gewaakt hebt,
en bidden U, dat Gij ons voor deze nieuwe dag
wilt sterken door Uw Heiligen Geest.
Laat dié ons geleiden,
opdat wij deze dag en àlle dagen van ons leven
mogen besteden tot alle gerechtigheid en heiligheid.

Laat het, bij al wat wij ter hand nemen,
steeds weer ons oogmerk zijn
Uw eer te verbreiden
en de voorspoed alleen van Uw milde hand te verwachten.

Wil ons daartoe, naar Uw belofte,
al onze zonden vergeven
(terwille van het heilig lijden en de bloedstorting
van onzen Heer en Zaligmaker Jezus Christus), –
want zij zijn ons van harte leed.

Verlicht ook onze harten,
opdat wij alle werken der duisternis afleggen
en als kinderen van het licht
in een nieuw leven mogen wandelen.

2.
God, tot U roep ik in de vroegte van deze dag,–
help mij bij het bidden,
bij het verenigen van mijn gedachten op U,
want alléén ben ik daar niet toe in staat.

Duister is mijn binnenste, maar Gij leeft in het licht;
ik ben eenzaam, maar Gij verlaat mij niet,
kleinmoedig, maar Gij komt mij te hulp,
onrustig, maar Gij geeft mij Uw vrede.
In mij leeft bitterheid, maar Gij voedt het geduld;
ik kan Uw wegen niet volgen, maar Gij weet waar ik gaan moet.

Hemelse Vader,–
lof en dank breng ik U voor de rust van de nacht,
lof en dank ook voor de nieuwe dag,
lof en dank voor al Uw goedheid en trouw
in de levensjaren, die achter mij liggen.

Grote goedheid hebt Gij mij bewezen,–
laat mij nu ook de verdrukkingen uit Uw hand aanvaarden.
Geen groter lasten zult Gij mij opleggen dan ik dragen kan.
Alle dagen laat Gij Uw kinderen ten beste gedijen.

Here Jezus Christus,–
Gij'zijt arm geweest en ellendig, gevangen en verlaten zoals ik:
Gij kent alle noden der mensen,
Gij blijft mijn metgezel, als geen mens mij meer bijstaat.
Gij vergeet mij niet, Gij zoekt mij te vinden,
Gij wilt dat ik vol overgave mij tot U wend.
Ik hoor, Heer, Uw roepstem,– help mij die te volgen!

Heilige Geest,–
geef mij het geloof, dat mij bewaren kan
voor vertwijfeling en kwaadaardige driften;
geef mij de liefde tot God en de mensen,
die alle haat en verbittering uitdelgt;
geef mij de hoop, die mij vrijmaakt van moedeloosheid en vrees.

Heilige, barmhartige God,
mijn Schepper en mijn Heiland, mijn Rechter en Redder,–
met al mijn wegen zijt Gij vertrouwd.
Zonder aanzien des persoons
haat en bestraft Gij het boze
in deze eeuw zo goed als in de toekomende;
maar de zonden vergeeft Gij
aan ieder, die daar in oprechtheid om vraagt.
Want het goede hebt Gij lief en Gij beloont het
hier op aarde met een getroost geweten
en uiteindelijk met de kroon der gerechtigheid.

Al wie mij lief zijn breng ik U in herinnering,
. . . . . .
. . . . . .
Wat deze dag ook brengen moge:
Uw Naam zij geloofd.

(Het eerste gebed is van Nederlandse oorsprong
en stamt uit de klassieke Gereformeerde traditie;
het tweede is afkomstig uit
'Widerstand und Ergebung' van Dietrich Bonhoeffer.)

Lofzang van Zacharia

melodie: An Wasserflüssen Babylon/Straatsburg 1525
zetting: anonym 17e eeuw

1
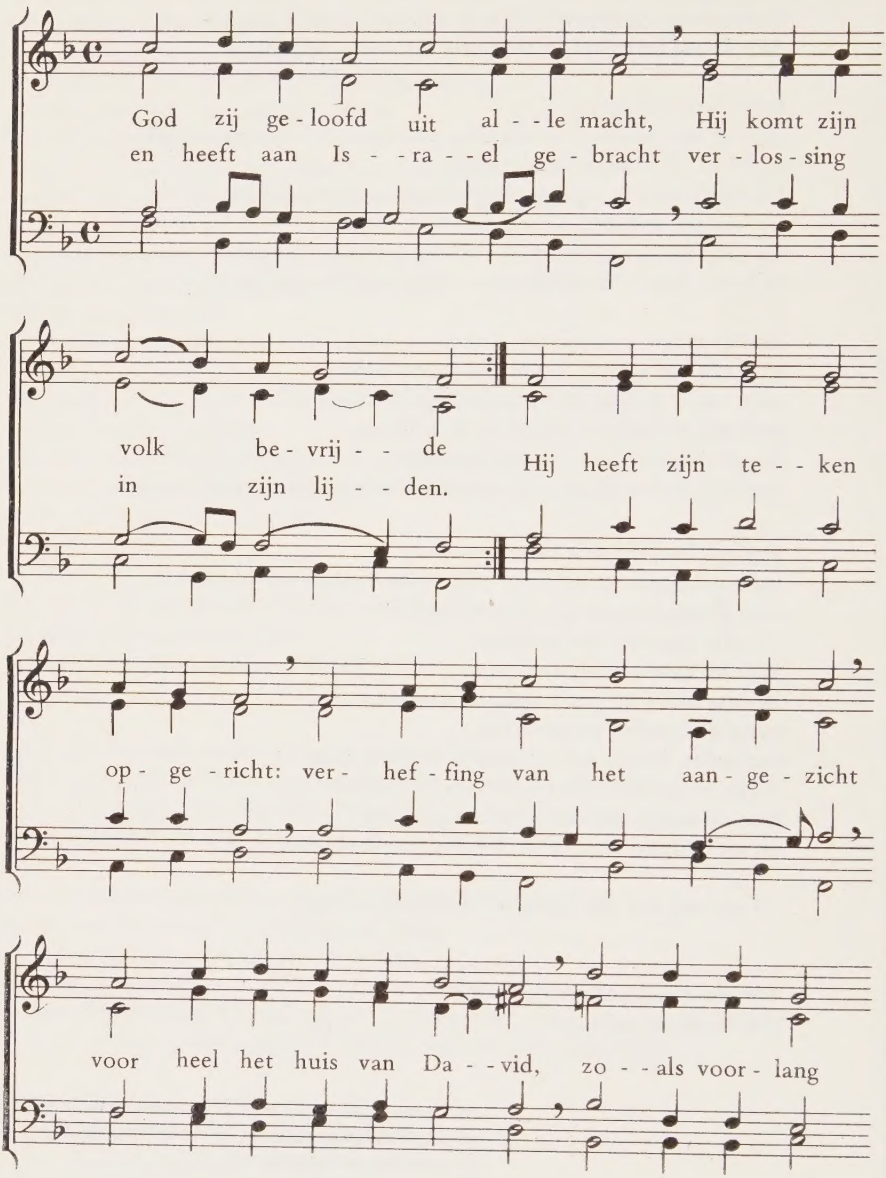
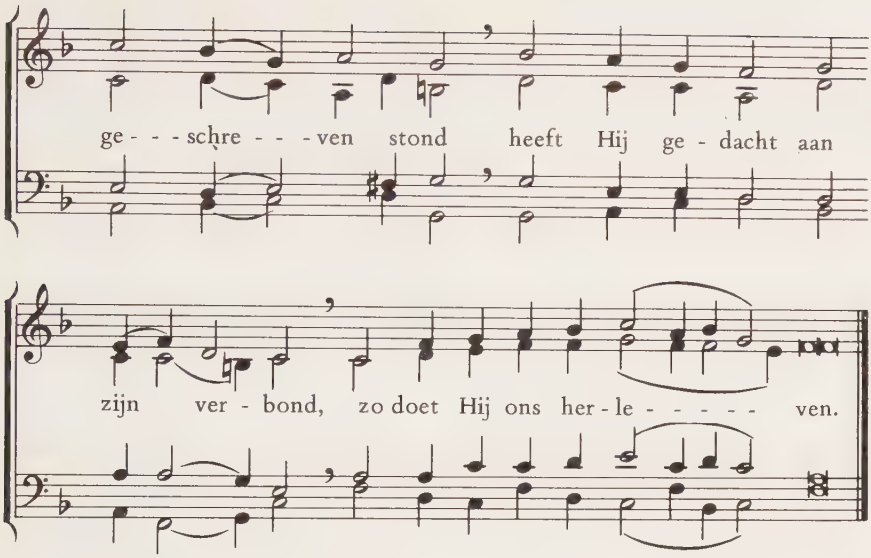

2.
Bevrijding uit de vijandschap
de hand van die ons haten,
gelijk Hij eens gezworen had
Abraham onze vader,
opdat wij in gerechtigheid
den Here God zijn toegewijd
ons leven lang op aarde.
Zo zult gij voor den Heer uitgaan,
de stem die Hem de toegang baant:
Bereidt Hem alle wegen!

3.
Gij zijt de stem der profetie
sprekend van mededogen,
want eens zal ieders oog Hem zien:
de Opgang uit den hoge.
Gezegend zij de dageraad,
het licht dat weldra schijnen gaat
voor wie in duister kwijnen.
Hij zal de schaduw van den dood
beschamen met zijn morgenrood.
Op aarde daalt de vrede!

naar Lucas 1:67-79
W. Barnard, geb. 1920

Lofzang van Zacharia

Wittenberg 1533

2

Ge-	loofd zij de Heer, de	God	van	Is -	ra - ël;
	en heeft ons een hoorn des	heils	op - - -	ge -	richt
	gelijk Hij gesproken	heeft	van	ouds-	her
	om ons te redden van	on - ze	vij -	an -	den
	om barmhartigheid te betonen aan	on - ze	va -	de -	ren
	de eed, die Hij zwoer aan onze	va - der	A -	bra -	ham:
	verlost uit de	hand der	vij -	an -	den,
	in heiligheid	en ge -	rech -	tig -	heid,
	En gij, kind, zult een profeet des Aller-	hoog-sten		he -	ten,
	om kennis van heil te	ge - ven	aan	zijn	volk
	door de innerlijke barmhartigheid	van on - - - -		ze	God,
	om te beschijnen, die gezeten zijn in duisternis en	scha- duw		des	doods,
	Lof en eer zij God den	Va - der	en	den	Zoon
	als in den beginne,	nu en		im -	mer

Koor en Gemeente herhalen de Antiphoon

want Hij heeft zijn volk be - zocht en ver - - lost.

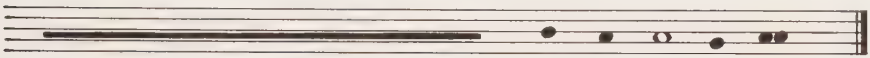

want Hij heeft zijn volk be- zocht en ver - lost
in het huis van Da- vid zijn knecht,
door de mond van zijn heil'- ge profe - ten,
en uit de hand van allen die ons ha - ten,
en zijn heilig ver - - - - - - - - - - - - bond te ge-den - ken,
dat Hij ons zou ge - - ven,
zonder vrees Hem te dienen al on - ze da - gen,
voor zijn aan - ge - zicht.
want gij zult uitgaan voor het aangezicht des
Heren om zijn wegen te be - - - rei - den
in de vergeving van hun zon - den
waarmede de Opgang uit de hoogte naar ons zal om - zien,

om onze voeten te richten op de weg des vre - des.
en de hei - li - - ge Geest.
en van eeuwigheid tot eeu - wigheid. A - men.

Lofzang van Simeon

melodie en zetting
Louis Bourgeois

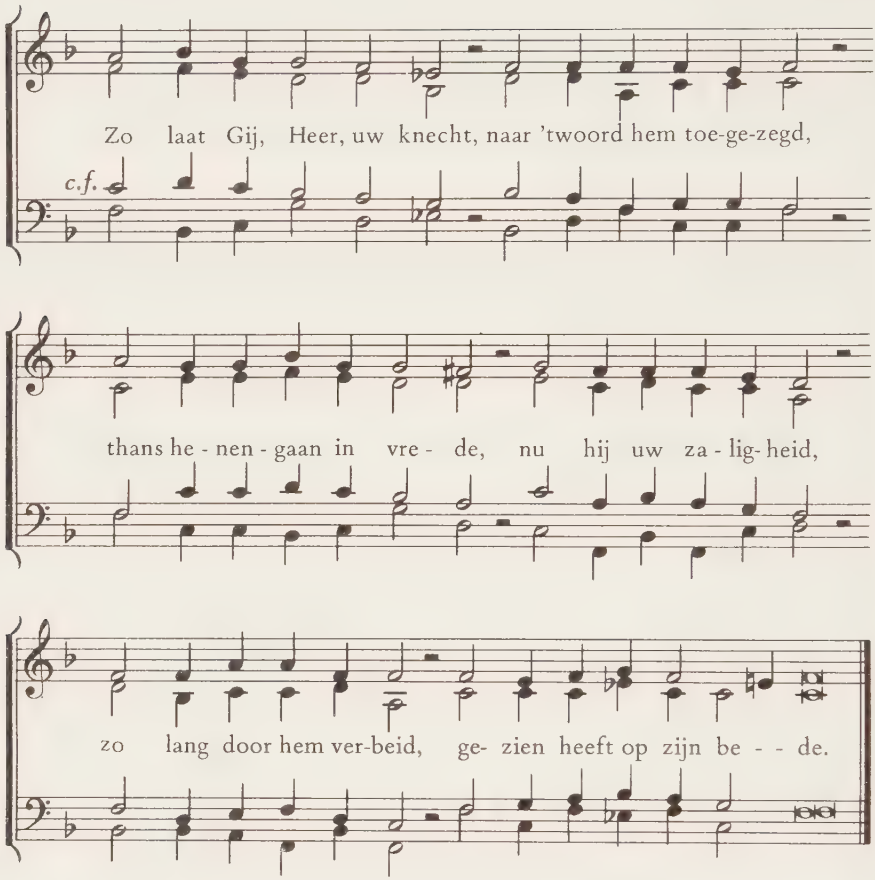

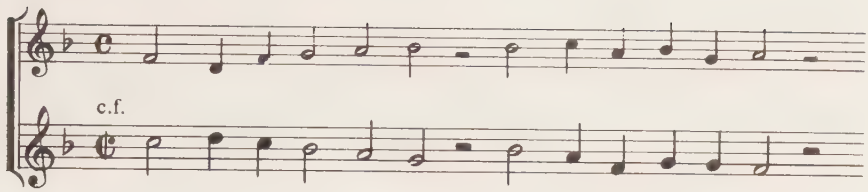

Zo laat Gij, Heer, uw knecht, naar 'twoord hem toe-ge-zegd,

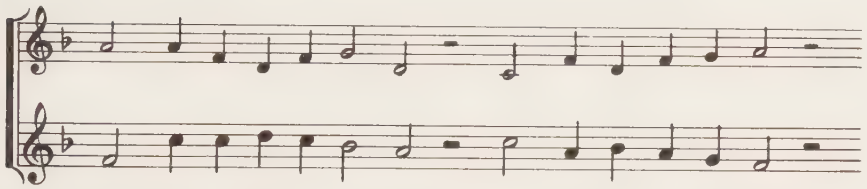

thans he - nen-gaan in vre- de, nu hij uw za - lig - heid,
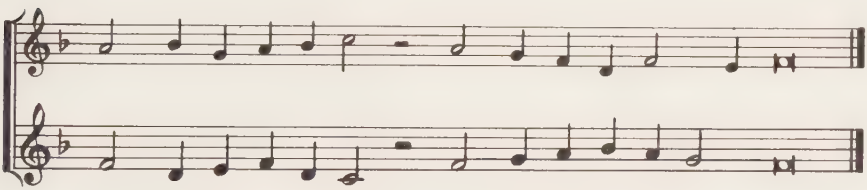
zo lang door hem ver-beid, ge - zien heeft op zijn be - - de.

2.
Een licht, zo groot, zo schoon,
gedaald van 's hemels troon,
straalt volk bij volk in d'ogen
terwijl 't het blind gezicht
van 't heidendom verlicht
en Isrel zal verhogen.

Naar Lucas 2 : 29-32
Vertaling: Laus Deo Salus Populo (18 de eeuw)

Lofzang van Simeon

4

Nu laat Gij, Heer, uw dienstknecht gaan
want mijne ogen hebben gezien uwe za - lig - heid,
een licht tot verlichting der hei - de - nen
E - re zij den Vader en den Zoon
als in den beginne, nu en im - - - - mer,

in vrede	naar	uw	woord;
die Gij bereid hebt voor het aangezicht van	al -	le	vol - ken,
en tot heerlijkheid van	uw	volk	Is-ra- ël.
en den Hei - - - - - - - - - - - - - - - - -	li - -	gen	Geest
en van eeuwigheid tot eeu - - - - - - - - - -	wig -	heid.	A - men.

Te Deum

5
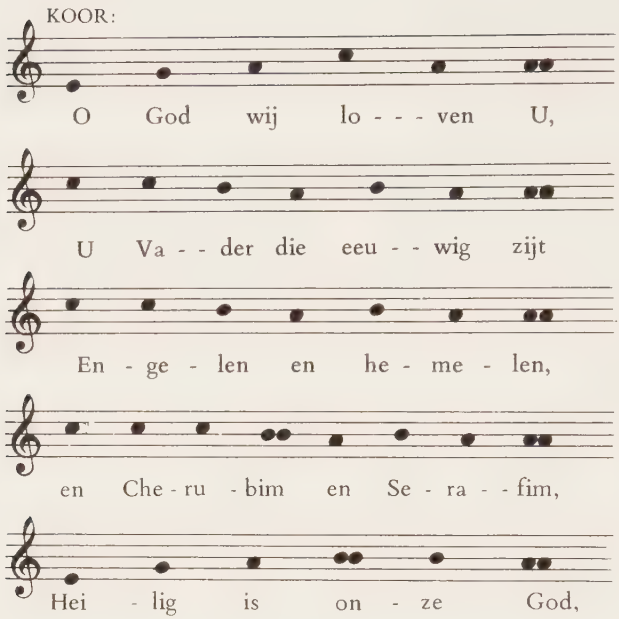
KOOR en GEMEENTE:

He - mel en aar - de o - - ver - al
Pro - fe - - ten en a - - pos - te - len
De mar - te - - la - ren wit - ge - kleed
O - - ver het rond der aar - de heen
O Ma - jes - teit on - me - te - lijk,
O Zoon die zijt de E - ni - ge

GEMEENTE:
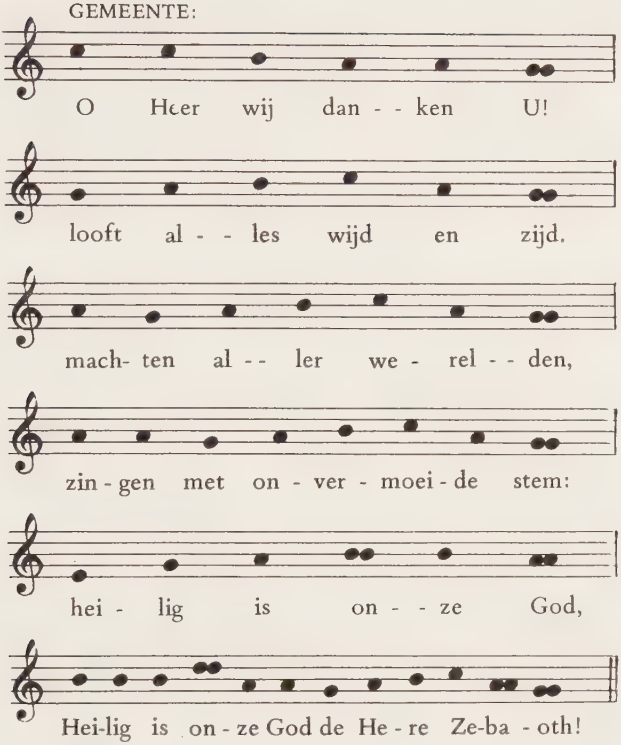
GEMEENTE:
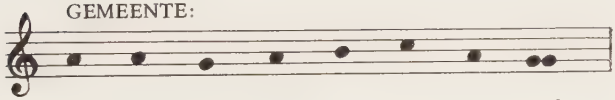
zijn van uw macht en glo - rie vol.
be - - lij - den U met vas - te stem.
zijn al - tijd tot uw lof ge - reed.
is heel de Kerk in eer - bied een.
Va - - der die hoog- ge - ze - ten zijt!
en Trooster Gij, o Heil - ge - Geest!

Te Deum vervolg

KOOR:
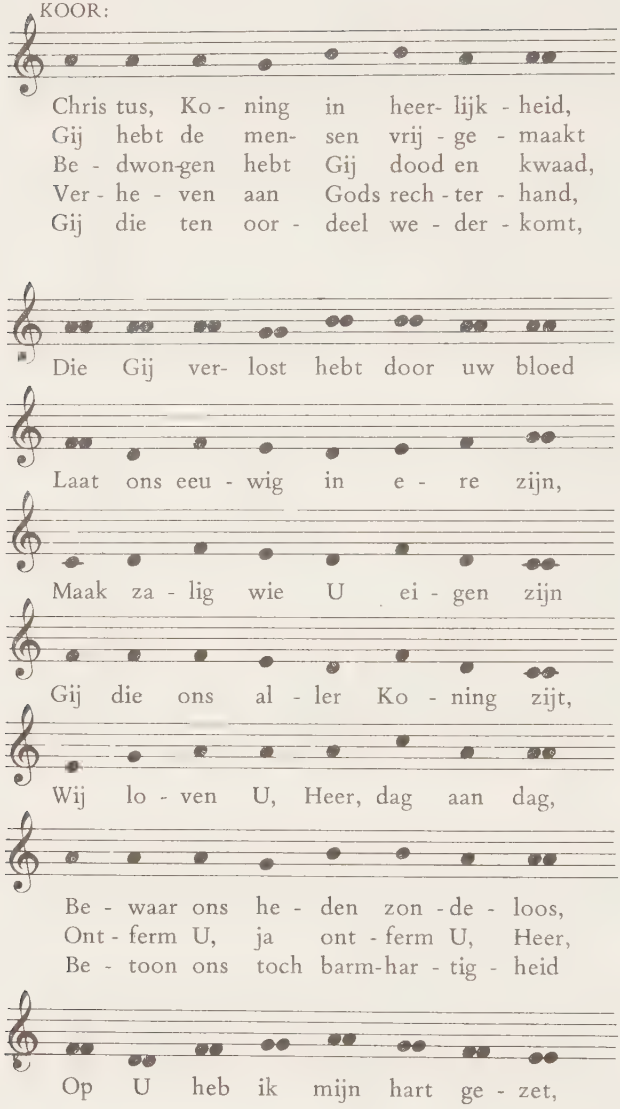
KOOR en GEMEENTE:

GEMEENTE:
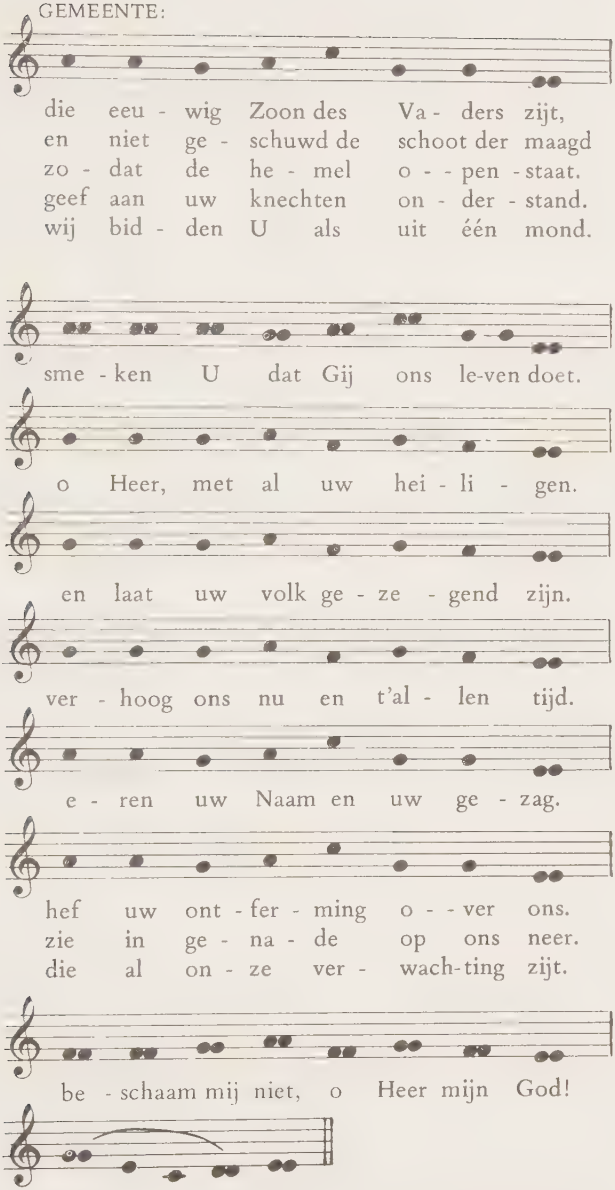
TE DEUM LAUDAMUS
Nicetas van Remesiana (ca. 435-494)
Duits: Maarten Luther (1483-1546)
Vertaling W. Barnard, geb. 1920

De haan kraait dat de dag begint

melodie: Worcester 13e eeuw
zetting: Maarten Kooy

6

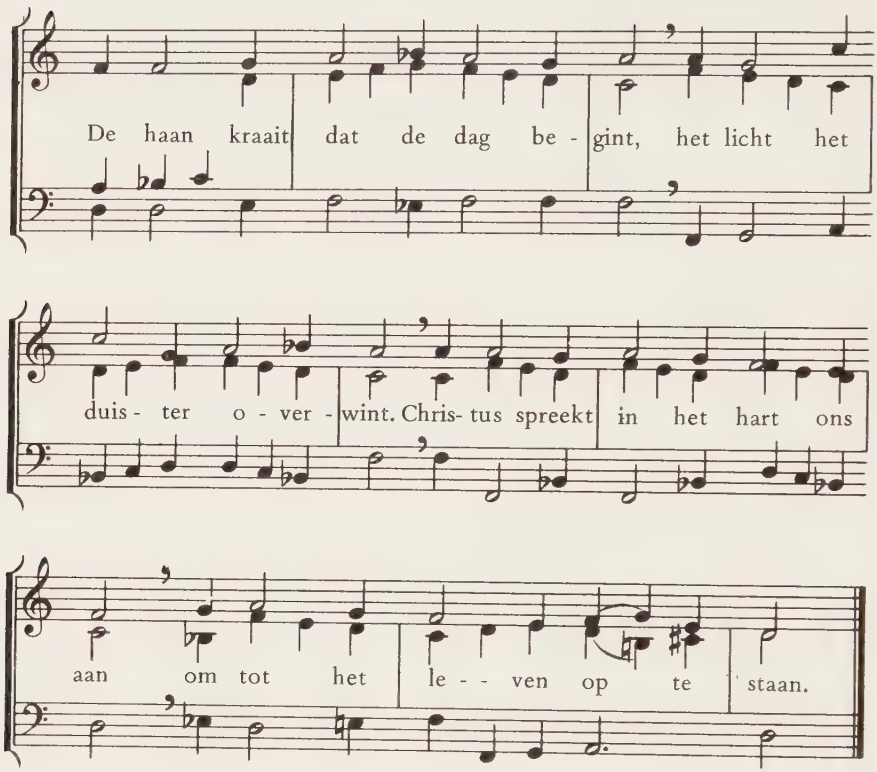

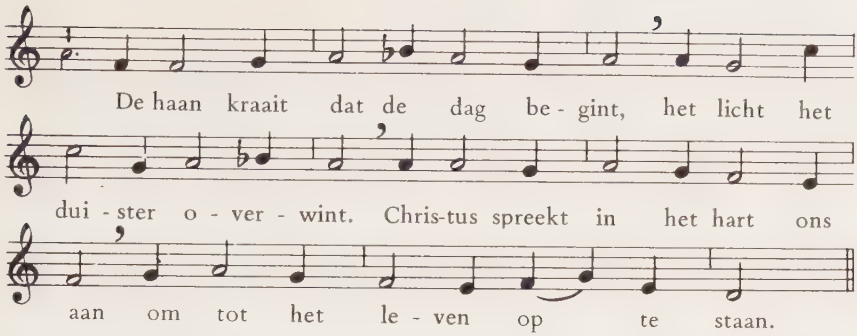

2.
Sta op uit slaap en nacht, roept hij,
bedwelmend is hun heerschappij.
Treed kuis en zuiver aan het licht,
en waak: Ik nader ten gericht.

3.
De haan kraait en het vogelheer
onder het dak gaat luid te keer
vlak voor de dageraad aanbreekt;
zo komt de stem die oordeel spreekt.

4.
Ons die het diepe duister dekt,
een dek van traagheid neerwaarts trekt,
ons wekt hij op om op te staan:
ontwaak, ontwaak, de dag breekt aan.

5.
O dat de lichte stralengloed,
die heel de hemel blinken doet,
ook ons, gebukt in druk en pijn,
weer uitzicht geeft op zonneschijn.

6.
Wel is het slapen in de tijd
beeld van de slaap in eeuwigheid,
waarin de zware zondenacht
ons neerdwingt door zijn overmacht,

7.
maar van de hoge klinkt de stem,
verkondigend de komst van Hem
die opgaat als een dageraad
opdat geen duister meer bestaat.

8.
Als ons het kwaad gevangen houdt
weerklinkt de stem van de herauut
die met zijn licht ons hart vervult,
een einde maakt aan zonde en schuld.

9.
De mens die God verloochend heeft
krijgt diep berouw en weent en beeft.
De haan die zijn geweten wekt,
die heeft hem aan zichzelf ontdekt.

10.
Ja dit is onze zekerheid,
dat Christus deze stille tijd
bij 't luide kraaien van de haan
uit 't rijk des doods is opgestaan.

11.
Zo is de macht des doods gestuit,
de haan roept luid het leven uit,
zo breekt de helse overmacht,
de dag is sterker dan de nacht.

12.
Hoe ijdel is en vals en dwaas
de wereld en haar trots geraas,
niets dan een slaap, een droom, een waan.
O waak en neem de waarheid aan.

13.
Goud en genot en voorspoed is
en eer en macht slechts duisternis,
die in het morgenlicht verdwijnt.
O waak totdat de Heer verschijnt.

Ales diei nuntius
Aurelius Prudentius Clemens (± 348-410)
Vertaling J.W. Schulte Nordholt, geb. 1920

De zon gaat op in gouden schijn

melodie en zetting: Mechior Vulpius (1609)

7

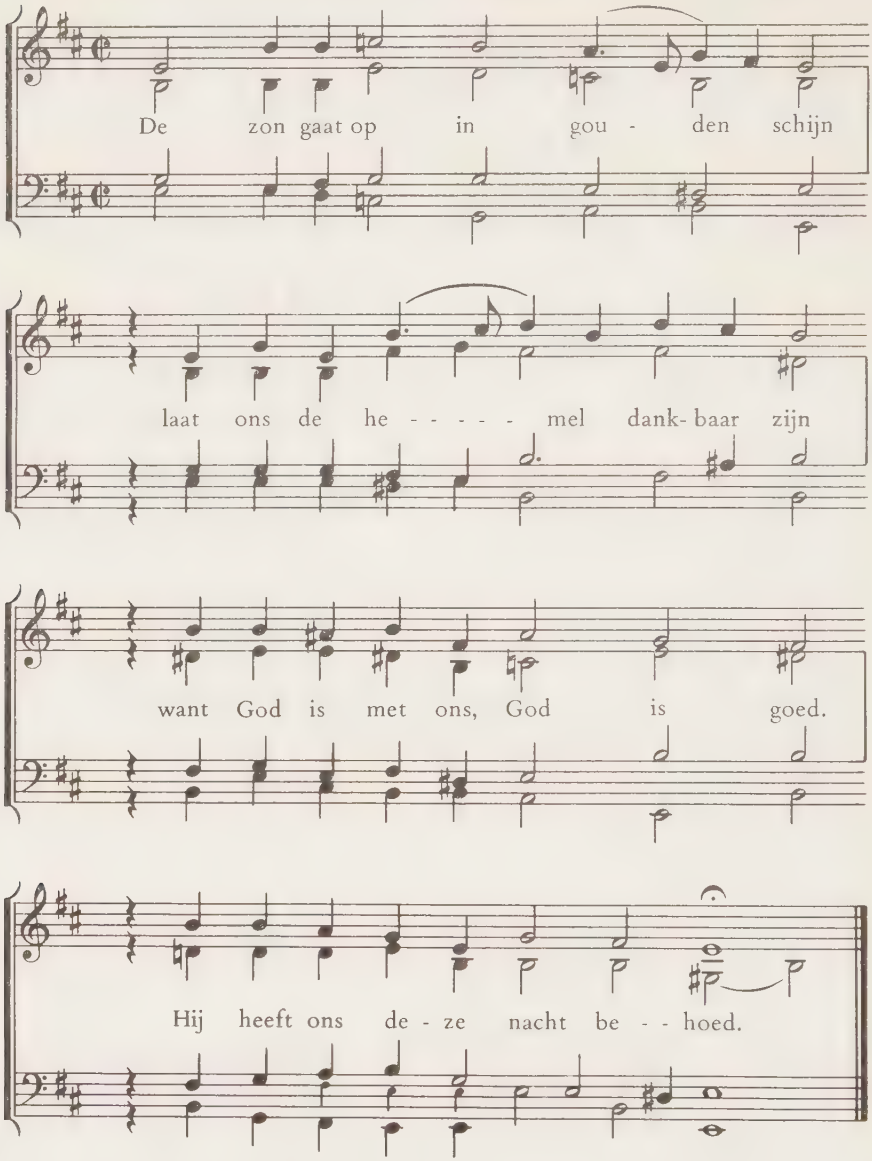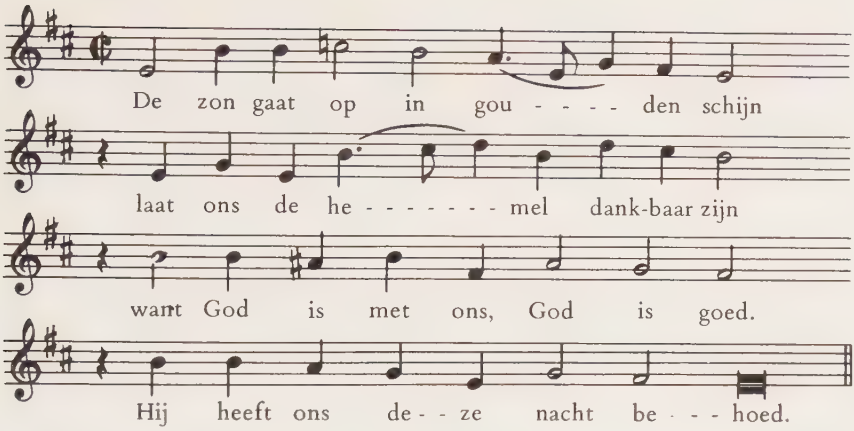

2.
De dag staat weer aan het begin,
laat ons God zingen één van zin
en bidden dat Hij met ons gaat,
en ons bewaart voor alle kwaad.

3.
Wij danken U die eeuwig zijt,
Gij hield door uw barmhartigheid
met al uw engelen de wacht
rondom ons heen in deze nacht.

4.
Gij staat ons in uw Zoon terzij,
wees ook vandaag ons weer nabij,
weer van ons, trouwe toeverlaat,
al wat ons naar het leven staat.

5.
O Here God, sla op ons acht,
houd Gij op onze weg de wacht,
wees onze koning, onze held
die voor ons uit gaat op het veld.

6.
Neem Gij het hart dat voor U slaat,
verlicht ons woord en onze daad,
dan gaan wij voort vol goede moed
en doen ons werk getrouw en goed.

7.
Al wat wij doen zij U gewijd,
Gij die in Christus met ons zijt,
en wij ontvangen U ter eer
de gaven van uw hand, o Heer.

Es geht daher des Tages Schein
Michael Weisse (± 1488-1534)
Vertaling J.W. Schulte Nordholt, geb. 1920

Nu wordt het licht, de dag breekt aan

melodie en zetting: Melchior Vulpius (1609)

8
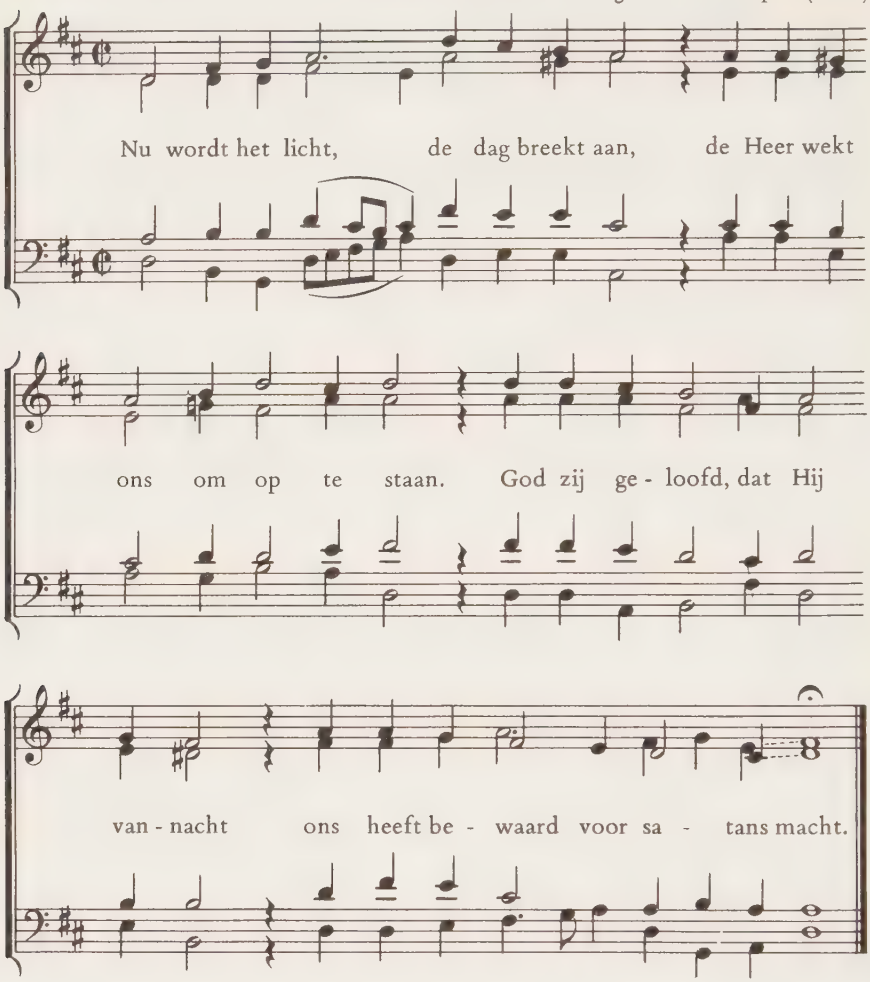
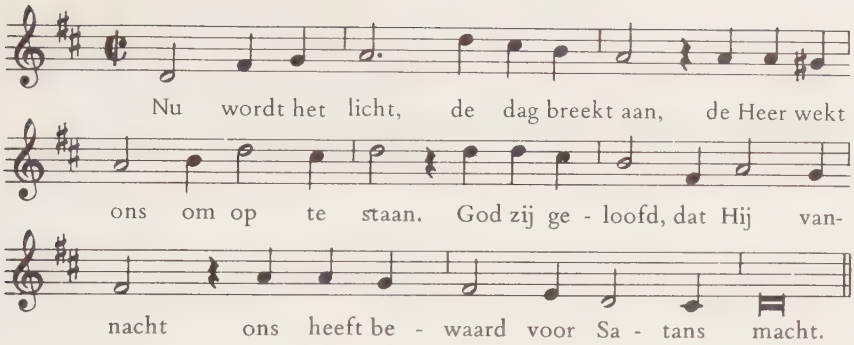

2.
Oefen, Heer Christus, deze dag
over ons leven uw gezag.
Laten uw engelen sterk en rein
met al uw goedheid om ons zijn.

3.
opdat ons hart gehoorzaam zij
aan uw geprezen heerschappij,
opdat Gij ons voor ogen sta
in alle dingen, voor en na.

4.
Doe Gij ons werk gelukken, Heer,
en laat het strekken tot uw eer.
Gij licht der wereld, ja doorschijn
geheel ons doen, geheel ons zijn.

Die helle Sonn leucht' jetzt herfür
Nikolaus Herman (± 1480-1561)
Vertaling Ad den Besten, geb. 1923

De trouw en goedheid van de Heer

Melodie: Johann Walter 1537
Zetting: Wilhelm Carius 1585
(New Geistlich Gesangbüchlein)

9

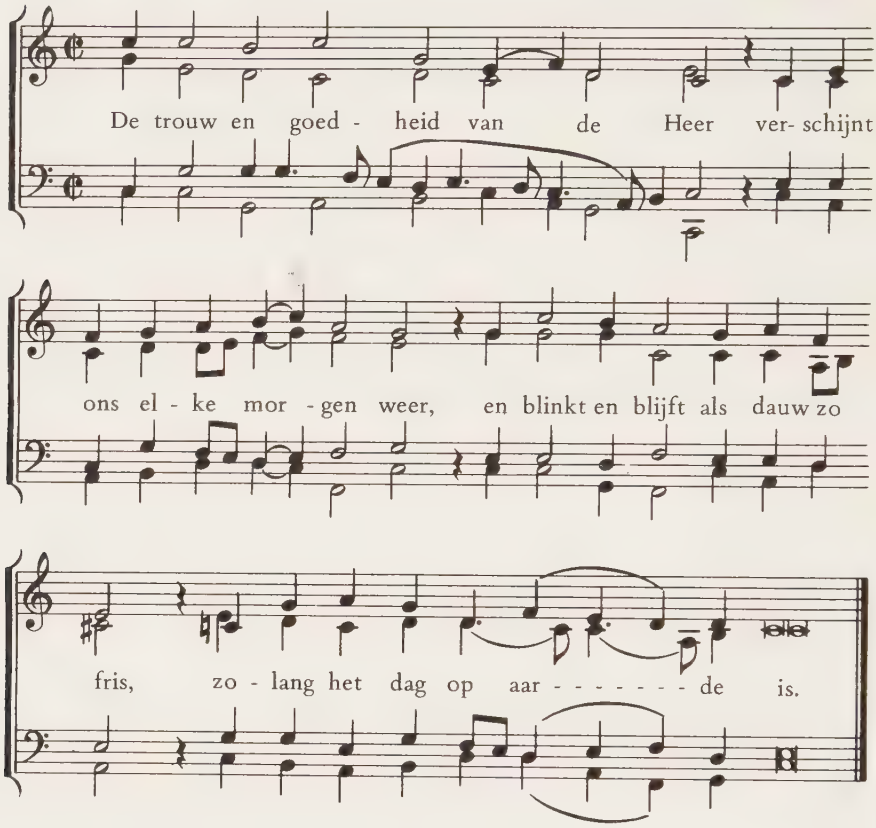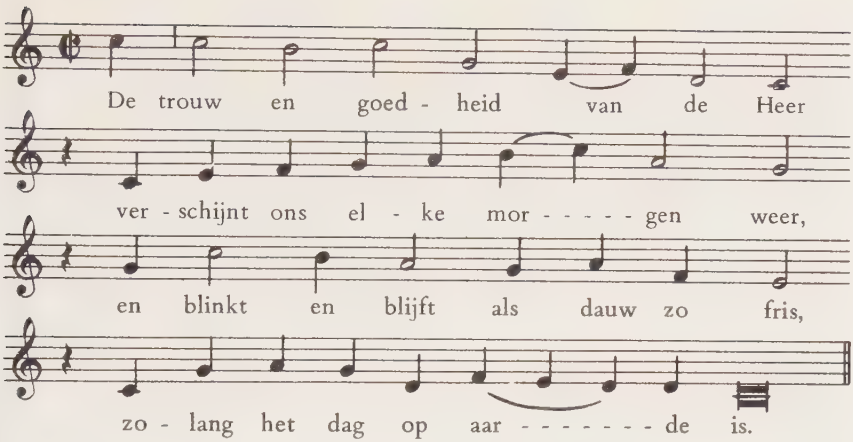

2.
Maar gij die zegt in overmoed:
'Als God zo trouw is en zo goed,
dan doe ik wat mijn hart behaagt,'–
weet, dat Hij rekenschap u vraagt.

3.
Hij siert zijn hemel niet om niet
met sterren, maar opdat gij ziet,
hoe vol van orde, schoon en stil
Hij heel zijn schepping hebben wil.

4.
Daartoe gaf God uw ogen 't licht,
opdat g'u naar die orde richt
en blij in al zijn werk herkent,
dat u zijn liefde is toegewend.

5.
O Christus, schone morgenster,
wees met Uw gunst ons hart niet ver;
steek al uw lichten in ons aan,
dan kan uw heil ons niet ontgaan.

6.
Drijf uit, o licht, wat duister is,
behoed ons hart voor ergenis,
voor blindheid en voor schade en schuld;
houd niet uw glans voor ons verhuld,

7.
opdat wij wandlen als bij dag
en, kome wat er komen mag,
staan vast in het geloof, o Heer,
van U verlaten nimmermeer.

Johannes Zwick (± 1496-1542)
Vertaling Ad den Besten

Instrumentale zetting: *De trouw en goedheid van de Heer*

zetting: Maarten Kooy

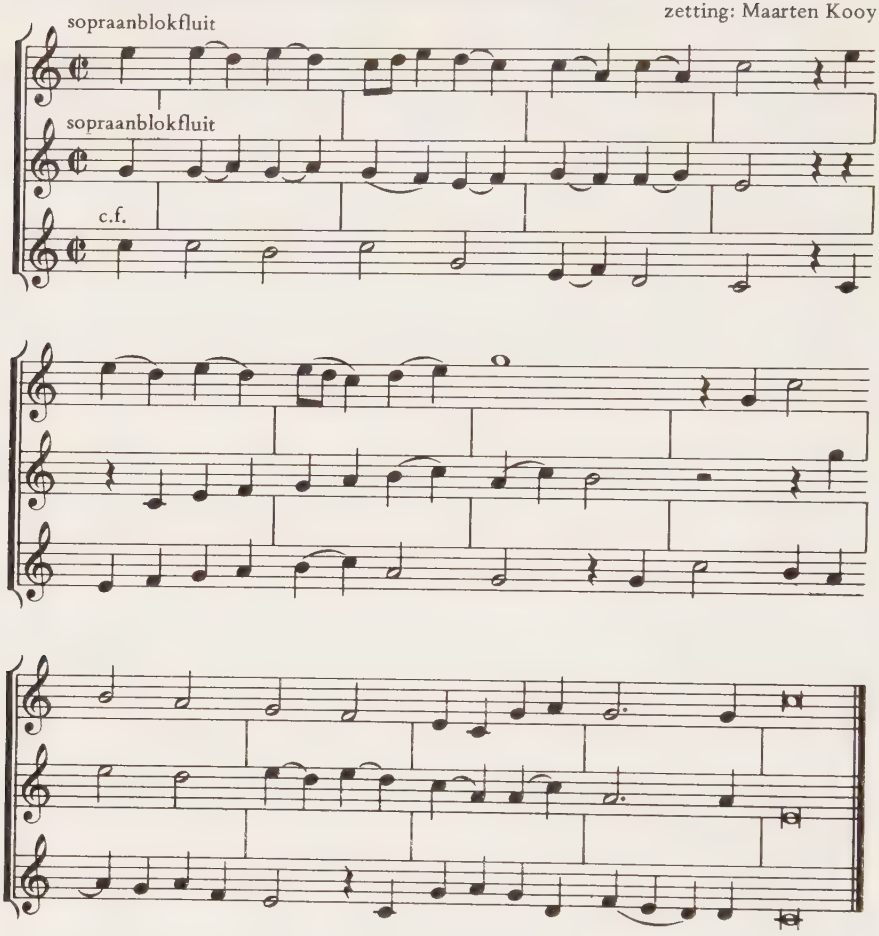

Canon

Maarten Kooy

10

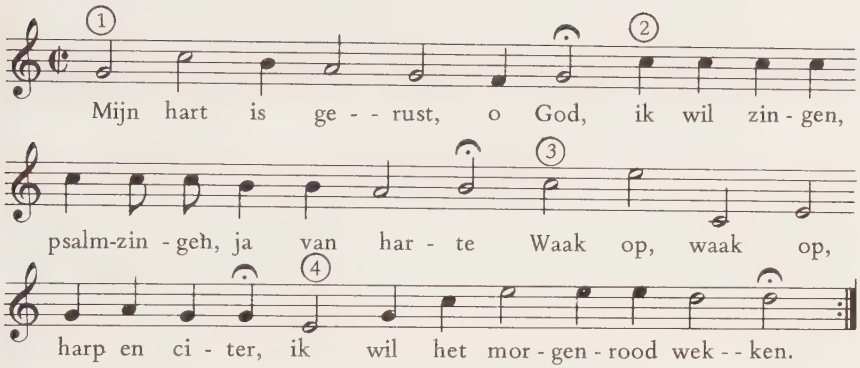

(Psalm 108)

Canon

Anonym

11
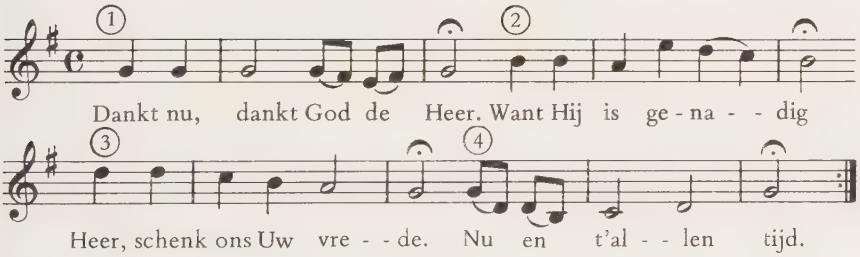
Staat op, o kindren

melodie: 15e eeuw/Nik. Herman 1560
zettingen: Willem Vogel 1963

12
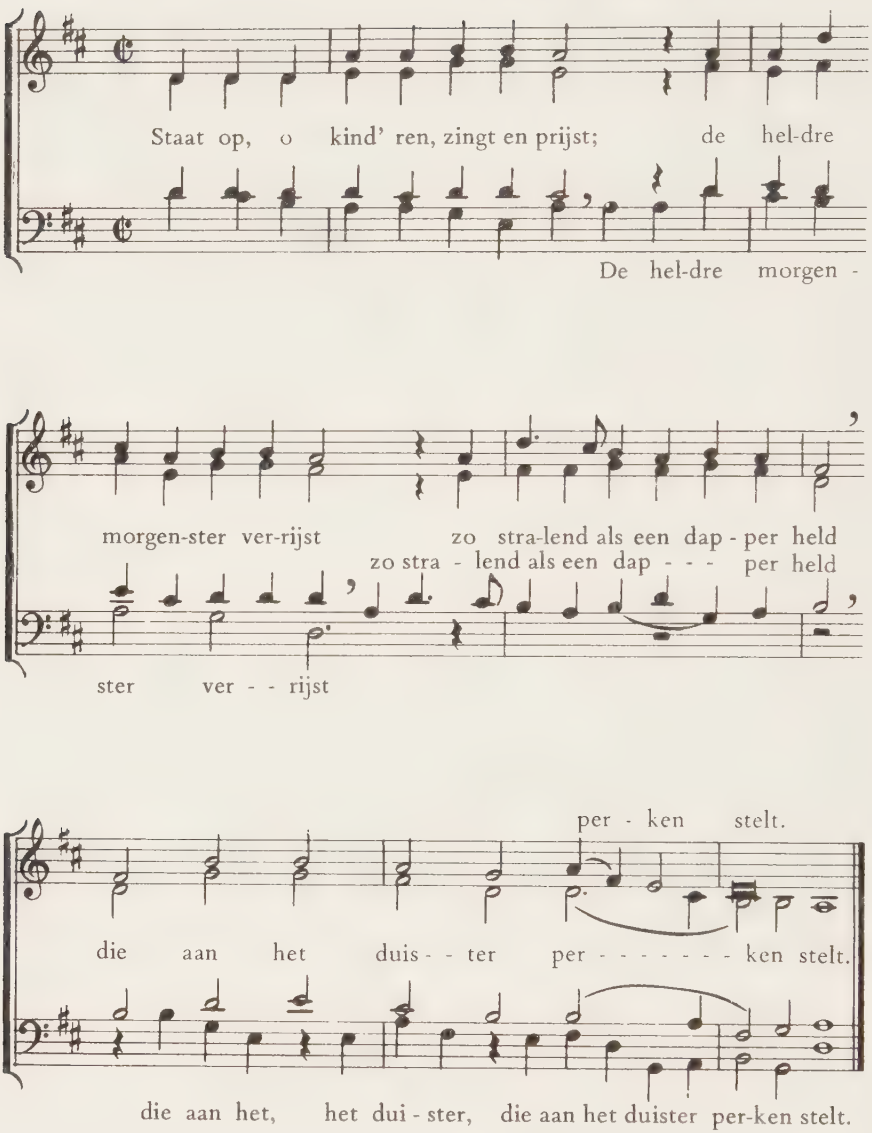
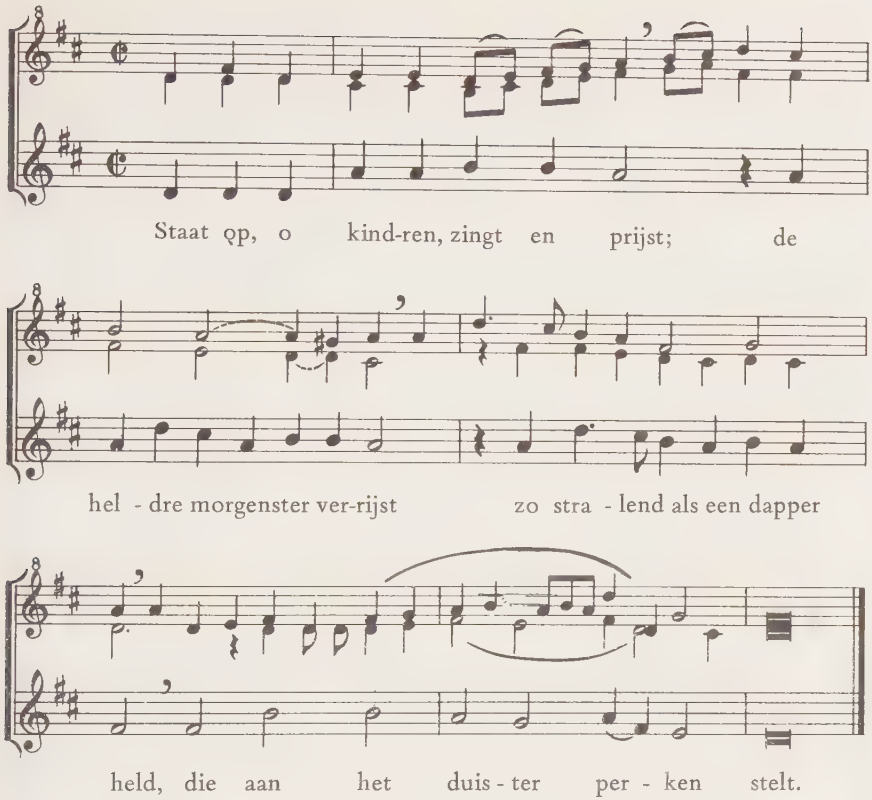

2.
De ster vertelt het blij bericht,
want Christus is het Morgenlicht,
het is Gods woord, dat vrolijk straalt
en van een nieuwe dag verhaalt.

3.
Een goede morgen, lieve ster,
Uw stralen dragen van zo ver
het Godd'lijk woord als lichte last,
en in ons hart gaat het te gast.

4.
O Christus, kom toch bij ons thuis,
en breng ons naar Uw Vaders huis.
Lof, prijs en dank zij U bereid
van nu aan tot in eeuwigheid.

Naar lied 338 Ev.Kirchengesangbuch
vertaling: W. Bleij

Looft God den Here

melodie en zetting Johann Crüger 1653

13
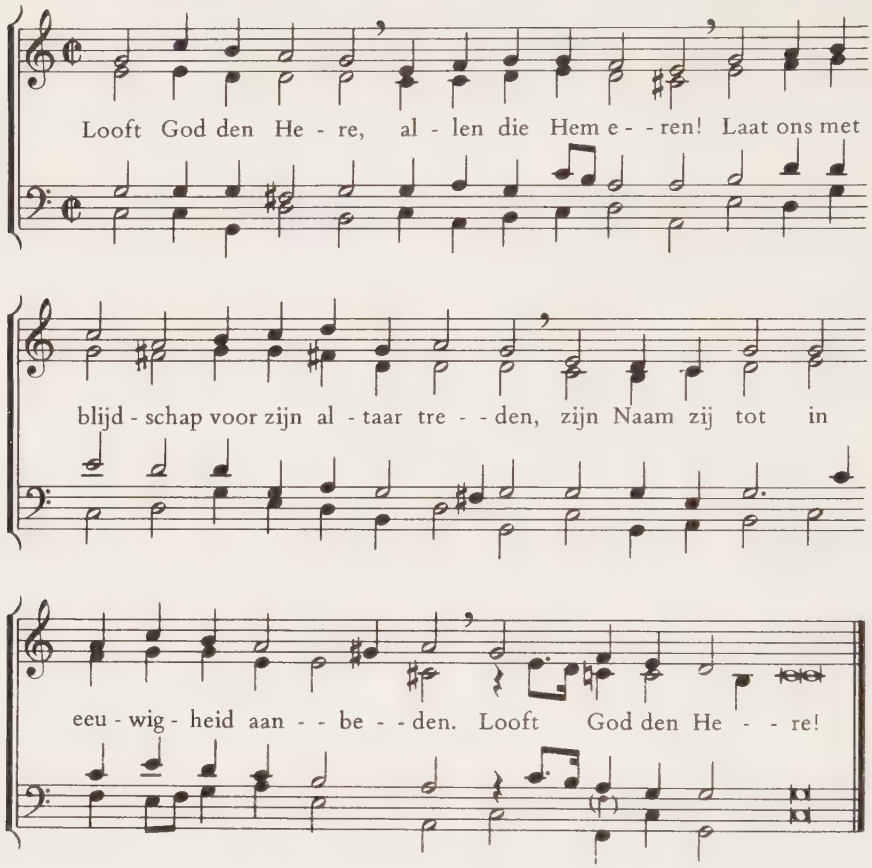
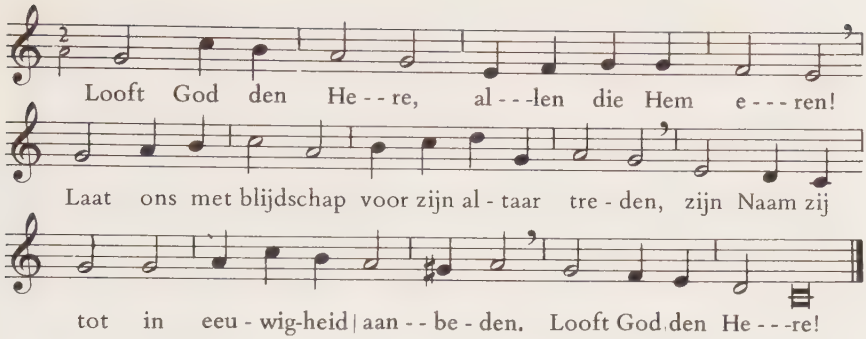

2.
Hij wil ons leven
met zijn trouw omgeven,
zodat des nachts geen kwaad ons kan genaken,
zodat wij 's ochtends welgemoed ontwaken.
Looft God den Here!

3.
Dat onze ogen
't licht aanschouwen mogen,
dat onze tong en lippen zich bewegen,
handen en voeten, dat is enkel zegen.
Looft God den Here!

4.
't Zij nu of later,
ons deert vuur nog water.
De Heer omringt ons met zijn goede zorgen,
wij zijn als kinderen aan zijn hart geborgen.
Looft God den Here!

5.
Laat in uw hoede,
bron van al het goede,
uw broos, verganklijk schepsel veilig leven;
houd ons bestaan als door een muur omgeven.
Looft God den Here!

6.
Doe alle dagen
naar uw wil ons vragen.
Uw rijk komt zeker, — leer uw volk de tijden
uitkopen, die het van uw toekomst scheiden.
Looft God den Here!

7.
Ja, Gij zult komen,
Gij zult al uw vromen,
allen die voor uw aangezicht zich buigen,
brengen waar eeuwig uwe englen juichen:
Looft God den Here!

Lobet den Herren
Paul Gerhardt (1607-1676)
Vertaling Ad den Besten, geb. 1923

In 't oosten klaar laat blozen

melodie: Cruelle departie
Extractum Katholicum, Leuven 1631

14
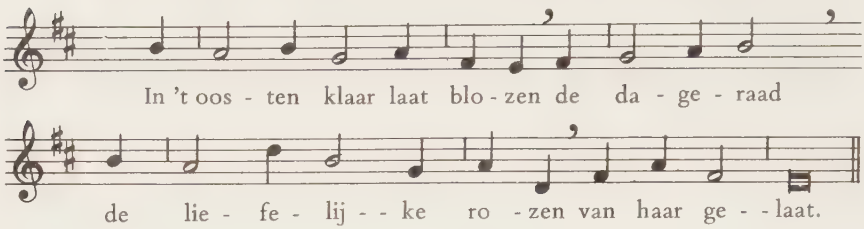
2.
O helle morgensterre,
Gods eeuwige Zoon,
schiet op ons hart van verre
uw stralen schoon!

3.
Vermeer tot uwen love
het kranke licht
van onze klein gelove
en toeverzicht.

4.
Maak wakker onze leden
en traag gemoed
om vlijtig te betreden
uw paden goed.

5.
Totdat wij eens in waarheid
verheven hoog,
aanschouwen uwe klaarheid
van oog tot oog!

Jacobus Revius (1586-1658)

zetting: Maarten Kooy

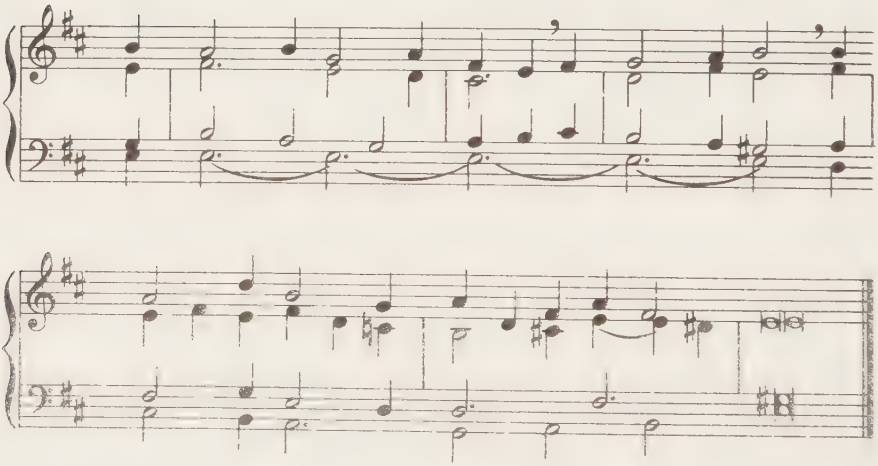

De muzikale vormgeving in dit morgengebed wil een uitdaging zijn om reeds aan het begin van de dag rijkelijk te zingen en te spelen voor de Heer.

Anderzijds hoeft de muzikaal minder geoefende zich niet te laten afschrikken: immers, het éénstemmig kunnen zingen van de liederen is reeds voldoende om dit morgengebed zijn muzikale gestalte te geven. Behalve begeleidingen op een orgel of piano zijn er ook mogelijkheden gegeven om met allerlei (melodie-)instrumenten de zettingen te kleuren.

Dit geldt niet alleen de 2- en 3-stemmige zettingen, maar ook de 4-stemmige; deze zijn bijzonder geschikt om door bijvoorbeeld een strijkkwartet, een blokfluitenkwartet, een koperkwartet of door combinaties van genoemde groepen te worden uitgevoerd; zulks kàn als voor- of naspel, of instrumentale strofe, een wezenlijke verrijking blijken van het samenzijn.

Enige onwennigheid moet misschien overwonnen worden bij het zingen van de responsies — de elkaar beantwoordende gezongen regels ; deze dienen licht-sprekend te worden gezongen, terwijl men goed naar elkaar luistert en nauwkeurig op elkaars adem let! Het vereist èn vormt gemeenschap.

Misschien is het Te Deum van Luther wel het belangrijkste stuk kerkmuziek, dat dit boekje bevat; van hoeveel liedteksten en melodieën is het niet de kern geworden! Het is niet onmogelijk, dat de 'beginneling' het ondergaat als saai of eentonig; wie echter weet door te zetten, zal ontdekken welke ongekende schoonheid en kracht er in verborgen ligt. Het heeft, om prof. Van der Leeuw eens te citeren, 'de eenvoud van iemand die zéér rijk is'.

Dit boekje kan worden (na-)besteld
door overmaking van f 1,90 (f 1,50 + f 0,40 verzendkosten)
op één der navolgende postgirorekeningen:
36.34.00 van Boekencentrum N.V.,
Scheveningse weg 72, 's-Gravenhage,
of
3.65.08 van de Prof.Dr. G. van der Leeuw-stichting,
Louis Bouwmeesterstraat 7 hs, Amsterdam.
Men vermelde op de strook nauwkeurig het gewenste:
'1 ex. Morgengebed, Liturgische Handreiking II'.

Vanaf 25 exemplaren wordt de prijs f 1,40 per stuk;
vanaf 50 exemplaren idem f 1,25,
te verhogen met port- en verzendkosten.

LITURGISCHE HANDREIKING

Een losbladig werkschrift

onder redactie van

de Commissie-Dienstboek

van de Hervormde Raad voor de Eredienst

Tweede band

GRADUATE THEOLOGICAL UNION
LIBRARY
1962

1975
Boekencentrum B.V. — 's Gravenhage

Deze uitgave kwam tot stand in samenwerking met en met ondersteuning van de
Prof. Dr. G. van der Leeuw-stichting

ISBN 90 239 0941 0
© 1975 Boekencentrum B.V. – 's Gravenhage
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Ter inleiding

1.

Nu al bijna zeven jaren is het geleden, dat wij een voorwoord schreven bij de eerste band van deze Liturgische Handreiking, — en de publicatie heeft dus niet die vlotte voortgang gevonden, waarop wij meenden te mogen hopen.

Tot op zekere hoogte is dat onze eigen schuld, — als men ons de moeizaamheid van het gevecht met de buitengewoon weerbarstige materie tenminste wil aanrekenen; na met de bewoording der belijdenisvragen bezig geweest te zijn, dienden wij namelijk in precieze parallelie met de voorgestelde forma voor de 'Openbare Belijdenis' nu ook voor de bediening van de Doop aan jonge kinderen de nodige aanwijzingen te geven. En omdat wij beslist geen tweeërlei doop-theologie wilden voordragen en de volwassenendoop niet tegen de kinderdoop wilden uitspelen, moesten we heel deze moeilijke problematiek dus verwerken; welgeteld drie jaar zijn we daarmee doende geweest.

Voor het overige kan deze late verschijning echter niét op onze rekening worden geschreven; want wij zijn ook wel ontmoedigd (en daardoor stellig opgehouden) door het feit, dat ons eerste werkstuk zoveel tegenspraak uitgelokt heeft. — Dat begon al in het officieel orgaan voor het Hervormde kerkewerk 'Woord en Dienst' (editie van 18 Mei 1968), waarin één der recensenten zich nadrukkelijk van het door ons opgenomen huwelijksformulier distancieerde; zonder ook maar te vermelden, dat nu juist dit onderdeel in de ringband helemaal ons werkstuk niet was maar een erfenis van het overleg met de Gereformeerde Deputaten voor de Liturgie, noemde hij e.e.a. radicaal achterhaald. Nog helemaal afgezien van zijn argumentatie als zodanig, een dergelijke aanbeveling stimuleert nu niet direct de verkoop van een toch al moeilijk in de markt liggende publicatie. Misschien nog teleurstellender was het intussen, dat het Breedmoderamen der Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk (waarvan wij onze opdracht n.b. hebben ontvangen!) een vriendelijke maar nogal weinig zeggende aanbeveling van de Handleiding door één der redacticleden van 'Woord en Dienst' met een vetgedrukte waarschuwing begeleidde: men moest aan dit losbladige werkschrift toch bepaald niet het gezag van het Dienstboek-in-ontwerp toekennen, dat immers officieel ten gebruike was aangeboden. Het is wèl een ironie, wanneer een dergelijk betoog besloten wordt met het zinnetje 'zonder dat van de zijde der Generale Synode van enige beïnvloeding sprake is'.

359175

Beslissende invloed is er zéker uitgeoefend door het feit, dat het genoemde Moderamen aanstonds daarna reeds de tekst van de door ons voorgestelde belijdenisvragen (en dat zonder énige toelichting, ook dus zònder de korte en door Dr. W. Barnard geschreven 'Verantwoording der gekozen woorden', blz. 2/15 – 2/22 van band I) ter bespreking aan de Synodevergadering heeft voorgelegd, – terwijl er door onze Commissie nadrukkelijk op was aangedrongen, dat haar werkstukken om te beginnen in een zo groot mogelijk aantal proefparochies op hun bruikbaarheid zouden worden getoetst. Zonder dat er m.a.w. ook maar enige ervaring was opgedaan met de draagkracht van de gesuggereerde bewoording, hebben tal van synodeleden in de zitting van 18 Juni 1968 hun bezorgdheid uitgesproken over vooral... het bijbelse taaleigen van de vragen, dat een beletsel zou vormen voor de toe-eigening door met name jonge gemeenteleden. Een zegswijze als 'Belijdt gij, dat de HEER uw God is / en dat Hij God over de goden is, / de Vader van Zijn volk / en Schepper van de hemelen en van de aarde? ', werd als archaïserend ervaren ten opzichte van de tot nu toe vigerende vragen en als 'nòg onbegrijpelijker' voor de velen, die toch al zo aarzelend staan tegenover de wenselijkheid van een openbare belijdenis. – Het is niet onmogelijk, dat wij (onthutst als wij waren over déze reactie op ons voorstel, – waarbij ook bedacht mag worden, dat het Synodemoderamen zelf ons een herziening van de belijdenisvragen als eerste huiswerk had opgegeven; wat òns betreft zouden wij liever met een bestudering van de zondagse 'hoofddienst' begonnen zijn) van onze teleurstelling te nadrukkelijk hebben laten blijken; uiteraard mag er niet van uitgegaan worden, dat wie zojuist de eerste beginselen van de tale Kanaäns geleerd hebben, nu meteen ook tot in alle uithoeken met haar etymologie en syntaxis vertrouwd zijn. Maar de zogenaamde vertaalkwesties, die er in het geding zijn bij de roep om 'eenvoudig Nederlands', hebben veel dieper wortels dan gewoonlijk geweten wordt door degenen, die dergelijke vragen wat al te gemakkelijk stellen: en dat is dan precies de reden, waarom wij zo uitvoerig verantwoording hadden afgelegd over onze suggesties. Onzes inziens had in ieder geval dat hele pakket van overwegingen tegelijkertijd aan de Synodevergadering moeten worden aangeboden, zodat wij elkaar niet andermaal hadden ontmoedigd door een incidentele eruptie van gevoelens van onbehagen. Wáárover zijn wij nu werkelijk verontrust, – over het dalende aantal belijdende lidmaten en het daarmee in onze ogen samenhangende 'functieverlies' van een kerk, die er aan gewend geraakt is zich in termen van invloed uit te drukken? Of over het geweld, waarmee de zogenaamde 'menswetenschappen' de 'gemeenschap van de dienst / rondom de Schriften en de Tafel / met lofzang en gebed' onder de voet

lopen en proberen te herleiden tot iets ànders dan een sabbathsgeheim?

Dat wij ons niet vergist hebben met onze keuze voor een schriftuurlijke taal, kan de Synode intussen op 16 Februari 1971 geleerd hebben, toen zij te beslissen kreeg over de toelaatbaarheid van 'alternatieve' belijdenisvragen, zoals die o.a. door de Groningse studentengemeente reeds een aantal jaren gehanteerd bleken te zijn, – en die zij na een hoogst-onduidelijke discussie geheel of gedeeltelijk (want de meningen daarover blijken verdeeld te zijn) fiatteerde op grond van een aantal argumenten, waarvan wij in band I van de Liturgische Handreiking het voor en tegen reeds zorgvuldig hadden afgewogen. Zich nauwelijks bekommerend om de studieresultaten van de eigen Commissie, liet zij zich overrompelen door de dusgeheten noodsituatie onder de hele en halve buitenstaanders, – alsof men door het doen van openbare belijdenis niet duidelijk te kennen geeft, van nu voortaan bij Gods vertrouwden te willen behoren en zich dus ook te 'voegen naar / de tucht van het geloof'! Met de op deze overhaast genomen beslissing gevolgde verwarring zijn wij werkelijk niet blij geweest; want het kan in de laatste plaats de bedoeling zijn van ons zoeken naar eenvoud, dat de links en rechts opschietende schrikreacties tot de negatieve conclusie zouden leiden: 'Dàn nog liever de bewoording, die de Commissie voor het Dienstboek voorgesteld heeft'. Al deed het ons uiteraard wel weer goed te vernemen, dat (zowel in de Gereformeerde en de Lutherse als in de Hervormde Kerk) tal van voorgangers in de afgelopen jaren 'onze' vragen zijn gaan gebruiken, en daarbij de ervaring hebben opgedaan, dat ze niet alleen door de gemeente gehóórd blijken te worden, maar ook een bijzonder bruikbare handleiding opleveren voor zelfs de totaal-opzet van de belijdenis-catechese.

2.

Intussen is het een feit, dat de bijbelse woorden niet dan met de nodige moeite geleerd kunnen worden; en wij hebben ons door het Synodemoderamen dan ook wel degelijk laten zeggen, dat we niet proberen moeten 'het onderste uit de kan te halen'. In ieder geval zouden wij rekening hebben te houden met de grote verscheidenheid van gemeenten, zowel in als buiten de Nederlandse Hervormde Kerk, - die nu eenmaal aan verschillende liturgische tradities gewend zijn en in niet weinig gevallen ook worden voorgegaan door predikanten aan wier opleiding ter zake van de liturgie vrijwel alles heeft ontbroken: maar weinigen zijn poëtisch genoeg om zelfstandig hun weg te vervolgen en zich bij het kiezen van modellen voor de geregelde godsdienstoefening dan ook niet te vergissen. – In zoverre meenden wij op de nadrukkelijk aan ons

gestelde vragen te moeten ingaan, dat we in deze tweede band van de Liturgische Handreiking zeer *verschillend-getypeerde* stukken aanbieden met het oog op, met name, *de doopsbediening*. Naast een bondige forma voor een didactische liturgie, die wij graag ten gebruike aanbieden aan gemeenten waar het dooponderricht een integrerend bestanddeel van de betreffende dienst vormt, zal men ook een uiterst eenvoudige liturgische didachè aantreffen, die de gebruikers naar behoefte kunnen aanvullen en variëren. En ten slotte is er dan het breed-opgezette stuk, dat wij in de eerste alinea van deze inleiding al even memoreerden: parallellopend aan onze overwegingen rond de belijdenis-dienst in band I, blz. 2/1 – 2/58, en afgesloten met een doop-forma, die de destijds gegeven 'Suggesties voor een liturgisch kader op de Palmzondag' op de voet volgt. Want zoals reeds gezegd: wij wilden voorkomen, dat wij met onze voorstellen t.a.v. de kinderdoop zouden ondermijnen wat wij naar aanleiding van de belijdenis-annex-volwassenendoop hebben opgehelderd.

Ook de niet zonder moeite geschreven verantwoording bij dat derde voorstel komt dus met nadruk voor rekening van ons àllen: nog steeds mogen wij ons op de (vele) vergaderingen van de Commissie voor het Dienstboek over een bemoedigende eenstemmigheid verheugen. Alle stukken, die men hier losbladig bijeen vindt, hebben wij gezamenlijk doorgenomen, – maar tegelijkertijd gaven wij degene uit ons midden, die e.e.a. zou boekstaven, de gelegenheid om tot in de woordkeus toe zichzelf te zijn. Anders dan bij band I het geval was, zijn de verschillende bijdragen nu ook (tussen haakjes) gesigneerd, opdat wij in ieder geval de indruk kunnen wegnemen als zou een bepáálde zegswijze alle andere overstemmen; wie zijn oor werkelijk te luisteren gelegd heeft, zal trouwens gehoord hebben, dat ook in band I zelfs de toelichtingen bepaald niet uit één pen zijn gevloeid.

3.

Naast de verschillende bijdragen, die op het doop-gebeuren betrekking hebben kan men verder nog vinden:
a. Voorstellen voor *het Avond- en Morgen-gebed*, waarvoor de forma als zodanig (met een korte toelichting) in de ringmap zelf voorkomt, maar bovendien ook afgedrukt staat in twee losse boekjes, die aan de uitgever aangeboden zijn door de Prof. Dr. G. van der Leeuw-stichting; deze boekjes, die in de voor- en achterflap van de band gestoken kunnen worden, zijn voor weinig geld in groter of kleiner aantallen na te bestellen, zodat er op de twee voornaamste getijden ook in de gemeente aanstonds kan worden gehandeld. Naast enkele (klassieke en moderne) gebeden zijn

in die bijlagen de bijbelse cantica afgedrukt en een aantal gezangen voor de avond en de morgen, zoals ze in het nieuwe Liedboek voor de Kerken te vinden zijn; niet alleen in dagkapellen bij stadskerken, maar ook in conferentiehuizen en vormingscentra zal men met deze hulpmiddelen zijn vorm kunnen vinden bij het besluiten of beginnen van de dag.

b. *Een huwelijksliturgie*, enkele jaren geleden door rector Th.J.M. Naastepad geschreven voor wat men dan een 'gemengd huwelijk' is gaan noemen, – voor het eerst door hem gepubliceerd in zijn bundel 'Onder het Gericht' (Mededelingen van de Prof. Dr. G. van der Leeuw-stichting, aflevering 37, blz. 2061-2062), en vervolgens ook met een belangrijke en onmisbare toelichting afgedrukt in het laatstverschenen 'Jaarboek voor de Eredienst' (deel 6, 1967-1968, blz. 139-146). – Door het opnemen van deze forma hebben wij tegemoet willen komen aan de navraag naar de tekst, die telkens bij ons werd gedaan; in heel verschillende kerkgemeenschappen is dit liturgische formulier reeds gebruikt, en wij zijn er van overtuigd geraakt, dat de bewoording (die men dan ook niet moet kleineren door haar te 'vereenvoudigen'!) veel draagkrachtiger is dan allerlei eendags-probeersels die er in de algemene verlegenheid en verwarring de laatste jaren gelanceerd zijn. Op de vele kwesties, die gesteld kunnen worden rond de huwelijkszegen, hopen wij nog terug te komen in een methodische verantwoording, zoals wij die nu in band I bij de Belijdenis en in deze band II bij de Doop hebben gegeven; maar het laat zich aanzien, dat die pas in een vierde band kan worden opgenomen (nadat wij intussen in de derde over de hoofddienst – en dat wil dan zeggen: de dienst van Schrift en Tafel – gehandeld zullen hebben).

c. *Een aantal gebeden*, – voorbeden met name, zoals ze ons van allerlei kanten (ten dele trouwens op ons nadrukkelijk verzoek) zijn toegezonden. – Het is ter zake van de 'Gebedshulp', die we in band I van deze Handreiking hebben aangeboden, dat wij tot nu toe het meeste weerwerk ontvingen: en wij konden dan ook bij allerlei gelegenheden vaststellen, dat de afgedrukte gebeden inderdaad zijn gebruikt, soms woordelijk, soms bekort of gemodificeerd. En dat was ook bepaald de bedoeling: want (zoals wij op blz. G-62 van band I reeds opgemerkt hebben): 'De bewoording, waarin anderen ons voorgegaan zijn, is hoogstens een stimulans en een wegwijzer, en het zal maar weinig vóórkomen, dat onze eigen ademtocht er helemaal mee samenvalt. Een zegswijze, die wij uit onszelf nooit gebezigd zouden hebben, moeten we ook in de gebeden vermijden; er zijn uitdrukkingen, die in onze mond door andere vervangen dienen te worden. En vooral ook: er màg en er moét zelfs worden aangevuld, wat in de gemeente ter plaatse en op het eigen ogenblik aan de orde is. Wie van deze Gebedshulp gebruik maakt, zal daarom wel in

toenemende mate ervaren, dat de voorbereiding van de dienst méér in plaats van minder tijd gaat vergen', — wie zijn gemeente eenmaal als de mond van de zuchtende creatuur heeft ervaren, zal steeds groter aandacht willen besteden aan de intercessie.
Twee verschillen zijn er ten opzichte van het gebodene in de vorige ringband: om te beginnen, dat men ditmaal een volkomen willekeurige (in de zin van: niet op enigerlei wijze overeenkomstig het kerkelijk jaar geordende) verzameling gebeden zal aantreffen; en vervolgens, dat deze aanroepingen (waarvan er enkele het karakter hebben van een litanie of een duidelijk gebed-na-de-prediking) voor een groot gedeelte niét afkomstig zijn uit de drie of vier telkens weer aan het woord komende proefparochies, die de 'Gebedshulp' in band I hebben gestempeld. Weliswaar hebben die ons andermaal voortgeholpen, maar er konden nu ook åndere stemmen meeklinken, — en wij verheugen ons daarover van harte. Al hebben wij tegelijkertijd moeten vaststellen, dat lang niet alle liturgieën e.d., die ons met veel bereidwilligheid zijn toegezonden, ook gebruikt kunnen worden in een andere gemeente dan waarvoor ze oorspronkelijk geschreven zijn. — Men moet er dus maar in bladeren en er zijn weg in zoeken; veel minder een bepaald feestgetij of een welomschreven zondag dan wel de duidelijk herkenbare stem van deze of die voorganger is ditmaal beslissend geweest voor de selectie. (Toegevoegd aan deel III van de Handreiking hopen we een reeks specimina te kunnen publiceren van de verschillende gebeds-typen zoals ze achtereenvolgens in de hoofddienst voorkomen: drempelgebed, litanie, gebed voor de opening, enz.).

4.

Eén opmerking nog, met name ook naar aanleiding van het feit, dat de intekenaren deze bundel papieren ditmaal ineens ontvangen, terwijl in het bijzonder de 'Gebedshulp' uit deel I achtereenvolgens in vier afleveringen is rondgezonden: de directie van de B.V. 'Boekencentrum' heeft ons duidelijk gemaakt, dat een dergelijke (op zichzelf genomen bijzonder aantrekkelijke) publicatiewijze economisch niet langer te verantwoorden was. Wij betreuren die ontwikkeling, — anders zou althans de ringband met een eerste tachtig bladzijden tekst ook al lang hebben kunnen verschijnen. Alles heeft nu op de voorlopige afronding van het geheel liggen wachten, — en intussen bleek ook al het eerder gebruikte boekdrukprocédé ter wille van de betaalbaarheid door offset te moeten worden vervangen. Niettemin hopen wij hartelijk, dat de resultaten ook op deze manier hun bruikbaarheid zullen bewijzen. Wie er over correspon-

deren wil, kan zich in verbinding stellen met de tweede ondergetekende, die zich ook aanbevolen houdt voor de toezending van gebedsteksten, waarmee anderen mogelijkerwijze geholpen kunnen zijn.

Ook deze inleiding – en inleidingen plegen geschreven te worden als de tekst zelf van een boek feitelijk is afgerond – was al geruime tijd door Ds. A.W. Lazonder gesigneerd, toen wij in de voorzomer van 1974 werden opgeschrikt door zijn plotselinge overlijden. Wij herinneren ons, bij het doornemen van de copy van dit voorwoord geconstateerd te hebben, dat wij over de samenstelling van de Dienstboek-commissie als zodanig niets behoefden te zeggen; vijf jaar lang had zij geen verandering ondergaan en niet in de laatste plaats door de onophoudelijke stimulering vanwege haar secretaris was ze tot dat hechte werkverband uitgegroeid, op de bijeenkomsten waarvan bijna nooit iemand ontbrak. Weinig vermoedden wij toen, dat juist hijzelf de verschijning van een tweede ringband niet meer zou beleven. Wat hij voor de liturgie-studie in Nederland betekend heeft, is al op velerlei wijze onder woorden gebracht, – vooral door degenen, die zijn ongelooflijke werkkracht hebben leren kennen in de jaren van voorbereiding van het „Liedboek voor de Kerken". Eigenlijk altijd bleef hij op de achtergrond, – omdat hij zich niet tot de dichters of muzikanten wilde rekenen, maar al evenmin voor de theoloog uitgaf die het „vakgebied liturgiek" beheerste. Intussen echter bemoedigde hij iedereen en incasseerde zelf de tegenslagen, die geen kerkelijk functionaris bespaard blijven; en vooral wanneer het om eredienstelijke zaken gaat, zijn de meningsverschillen in Nederland groot en is het niet eenvoudig, de diverse gezichtspunten tot hun recht te laten komen. Vijfentwintig jaar bemoeienis met dienstboek-aangelegenheden hebben er overigens toe geleid, dat er niet alleen in de Generale Synode graag naar Ds. Lazonder werd geluisterd, maar in toenemende mate ook in tal van classicale vergaderingen en locale Hervormde gemeenten; in de periode, dat hij als full-time secretaris optrad van de Raad voor de Eredienst (met het oog vooral op de voortdurend in omvang toenemende werkzaamheden voor de Gezangen-commissie), was hij ook steeds vaker onderweg, om het oor te luisteren te leggen en allerlei voorlichting te geven. Het meermalen min of meer schertsend door ons gebruikte beeld van de drietrapsraket stond hem telkens voor ogen; over het psalmgezang zijn we het in ons goede vaderland immers practisch wel eens, een goede

psalmberijming zou een volwaardig gezangboek in zijn juiste baan kunnen brengen, maar het verfijnde instrumentarium zou ten slotte in een dienstboek moeten worden ondergebracht, – en „propaganda makende" voor zo menig kerklied of schriftgezang, liet Ds. Lazonder dan ook niet na er op te wijzen, dat het pas op zijn geëigende plaats in de eredienst zijn volle betekenis zou kunnen hebben. Dat „het" nieuwe dienstboek vermoedelijk nog lang niet „gelanceerd" kon worden, heeft hem er niet van weerhouden daar met enthousiasme en nauwgezetheid aan te werken. Als de gebruiker van dit cahier onder deze regels de naam van een waarnemer afgedrukt vindt, zal hij hopelijk dan ook niet al te zeer teleurgesteld worden wanneer hij zich nu, voorlopig althans, tot hém wendt om nadere informaties. Dat de ontstane vacature op een reële manier vervuld mag worden, zou niet in de laatste plaats voor de arbeid aan een vernieuwd dienstboek van beslissende betekenis kunnen zijn.

's Gravenhage, november 1974.

M.G.L. den Boer (Utrecht), voorzitter;
W.G. Overbosch (Amsterdam), wnd.-secretaris.

Correspondentie graag naar
het voorlopig adres van de
Raad voor de Eredienst der Nederlandse Hervormde Kerk,
Carnegielaan 9,
's Gravenhage.

DE GETIJDEN

Eerste redactie gereedgekomen in 1969

Met twee los-toegevoegde boekjes als bijlagen,
samengesteld in 1970 resp. 1971
(dus nog vóór de afronding en definitieve publicatie van het
Liedboek voor de Kerken)
door bemiddeling van de
Prof. Dr. G. van der Leeuw-stichting.

Het karakter van de getijden

Inleidende opmerkingen

'Wie de getijden verzuimt, wordt door de tijd overspoeld', heeft Jan Wit eens bondig opgemerkt: dat is een feit, waarmee juist weer onze generatie geconfronteerd wordt. De groeiende aandacht voor de getijdediensten heeft zich tot nu overigens vrijwel alleen op het *avondgebed* geconcentreerd. Daarbij is het opmerkelijk, dat men bij het zoeken naar een structuur in allerlei kringen is uitgegaan van de vorm, waarin de *horae* gepractiseerd zijn. Deze vorm is vooral bewaard gebleven in de kloosterpractijk, en het is nog de vraag of het mogelijk zal blijken, e.e.a. weer in het midden van de gemeente te laten functioneren. Tegelijk is het echter wel duidelijk, dat wat naderhand alleen nog in de kloosters gepractiseerd werd, oorspronkelijk door de hele gemeente is gevierd; later bleef niet meer dan een deel van die gemeente over, dat langzaam maar zeker een ordoïde karakter kreeg. Daarom hebben wij het ook gewaagd, voor *avond-* en *morgengebed* aansluiting te zoeken bij deze eenvoudige en doorzichtige vormen van dagelijkse godsdienstoefening. Een aansluiting, die overigens slechts een gedeélte van de getijden betreft: want hoewel *vespers* en *metten* in de getijdenagenda een grote plaats innemen, omvat deze in totaal zeven *horen* en een *nacht-officie*, alle van dezelfde structuur: *psalmengebed, lezing(en), canticum, (hymne), (voor-)beden.* Deze eenvoudige vorm is ook in de hier aangeboden orden aangehouden.

Zeer duidelijk, dat blijkt reeds uit de genoemde rubrieken, is *het niet-ambtelijk karakter* van de getijdediensten. Ze kunnen door ieder gemeentelid geleid worden, – dus ook door de predikant. Worden ze in kapel of kerkruimte gehouden, dan benutte men daarom de lezenaar en niet de kansel. Voor de gezongen gedeelten kan de cantor of een koorlid worden ingeschakeld.

Ter inleiding (en dus voorafgaand aan de reeds genoemde vijf rubrieken) kan er een *bemoediging* worden gesproken (het z.g. *adiutorium*, 'Onze hulp...') en eventueel een *drempelgebed* (of *confiteor*). Ze zijn later toegevoegd, maar hebben toch ook reeds een lange geschiedenis. Aan het einde van de dag zal dat laatste gewag maken van tekortkoming en schuld; aan het begin van de kansen, die ons gegeven worden. Zo is dat ook het geval in alle klassieke avond- en morgenliederen: een roep om ontferming of de verbazing over het ontwaken wordt verbonden met lofzang. Daarom kan men ook wel met een *avond-* of *morgenlied* beginnen, dat het drempelgebed alsdan vervangt.

Wat het *psalmengebed* betreft: Psalm 70:2 (40:14) en Psalm 51:17 zijn reeds vroeg aangewezen als het vaste begin van het psalmgezang in resp. de vespers en de metten (of nocturnen, in ieder geval bij de opening van de nieuwe dag). Over Psalm 70:2 zegt Cassianus in de 4e eeuw: 'Men moet daar voortdurend over mediteren'. —Omdat met één van deze twee toegespitste psalmwoorden eigenlijk reeds 'alles gezegd is', kan men er het *klein gloria* op laten volgen: in de klassieke horen werd en wordt dat na iedere psalm aangeheven. Waar de verschillende psalmen psalmodisch (d.w.z. in hun oorspronkelijke, onberijmde vorm) worden gezongen, kàn men het inderdaad evenzovele keren herhalen, maar ten besluite van strofische zang kan dat uiteraard niet. Daarom staat dit 'Ere zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest' in de afgedrukte orden onmiddellijk na Psalm 70:2 c.q. Psalm 51:17 aangegeven; wie daarbij, hoe dan ook, een stoornis ervaart kan het *Gloria Patri* ook helemaal weglaten. Niet alleen namelijk zijn daar kwesties van muzikale vormgeving bij in het geding, maar ook diepgaande theologische vragen, die in een bescheiden inleiding als deze ternauwernood kunnen worden behandeld. Men kan natuurlijk zeggen, dat deze drievuldige lofverheffing een dankzegging behelst voor wat in de psalmtekst ligt ingevouwen: het vertrouwen in de HEER en het getuigenis aangaande de God van Israël wordt er mee vermenigvuldigd. Het is het eerbiedig *amen* op deze gebeden. Maar dit gebruik der eeuwen, dat van anti-Ariaanse oorsprong is, zou bij te grote nadrukkelijkheid ook wel kunnen overstemmen wat de psalmen te zeggen hebben; in ieder geval eist een christelijke gemeente blijkens deze trinitarische afsluiting het synagogale psalmboek onomwonden voor zich op, en zij exegetiseert dus de kernachtige opmerking van wijlen Dr. O. Noordmans, dat 'de psalmen van Israël bij Jezus in zijn graf geweest zijn om op de paasmorgen ook mèt Hem te worden opgewekt als nieuwe

gezangen'. Heel de verhouding der 'beide Testamenten' is m.a.w. bij deze aangelegenheid in het geding.

De getijdediensten in de week zijn, vooral wanneer ze geregeld gehouden worden, de aangewezen plaats voor een *voortgaande lezing uit de Schriften* (een z.g. *lectio continua*); het gaat immers juist niet om een toevallige 'keuze'. – Wil men het te lezen bijbelgedeelte ook uitleggen, dan verdient het (mede om deze reden) aanbeveling, liever iets ter inleiding te zeggen dan een langademige explicatie te geven ná het lezen, die dan onwillekeurig een 'preek' dreigt te worden. Een uitleg op-de-lezing-toé opent de oren voor het te lezen gedeelte en dwingt de voorganger tot een beperking, die voorwaarde is voor een goed functioneren van deze rubriek in het geheel van de structuur. Ook waar men (in het bijzonder) het avondgebed alleen op zondag zou willen houden, blijft dit gelden: de practijk heeft aangetoond, dat de volgorde uitleg/Schriftlezing de bedoeling van de getijden het minst ontzet. (Voor het morgengebed blijkt de kwestie aan de orde te komen in gemeenten, waar men – bijvoorbeeld in de hoogzomermaanden – de 'tweede kerkdienst' juist in alle vroegte houdt, voorafgaande aan de gebruikelijke hoofddienst). Uitleg is lang niet altijd nodig en vaak genoeg te veel; zeker in de week worden de getijdediensten te zwaar belast, als ze tot preekdiensten uitgroeien.

De oude gewoonte na de lezing der Schriften een *canticum* te zingen (d.i. één der psalmen die niet in het Psalter maar in andere bijbelboeken voorkomen), verdient zeker aanbeveling. (Voor zover men de klassieke orde voor het kerkelijk jaar volgt en een traditie kent van vaste 'zondagsliederen', kan men een dergelijk lied-van-de-week invoegen vóór het canticum; maar het vaste bestanddeel van de getijdediensten blijft op deze plaats toch wel juist dat canticum). Op de avond denke men vooral aan de lofzang van Maria (Lucas 1 : 46-55, voor berijming zie Liedboek voor de kerken, Gezang 66), eventueel de psalmen van Hanna (Samuël 2 : 1-10, idem Gezang 9), Hizkia (Jesaja 38 : 10-19, idem Gezang 29) en Jona (Jona 2 : 2-9, idem Gezang 40); op de morgen aan de lofliederen van Zacharja (Lucas 1 : 67-79, idem Gezang 67) of Simeon (Lucas 2 : 29-32, idem Gezang 68); met name die laatste lofzang is, reeds blijkens zijn Jesaja-citaat, veeleer een morgen- dan een avondlied. Voor zover men de tekst onberijmd zou willen zingen, komt men uiteraard voor dezelfde moeilijkheden te staan als bij de liederen uit het Psalter. In ieder geval is het ongewenst, twee strofische liederen vlak achter elkaar te zingen; gebruikt men een berijming van één der cantica, dan is daarmee dus feitelijk al beslist, dat de hierna te noemen hymne komt te vervallen.

De rubriek *hymne* is reeds in de eerste alinea van deze inleiding tussen haakjes geplaatst, omdat ze na het canticum licht als een doublure

kan worden ervaren. Ook zal men het avondgebed niet zelden met een avondlied, het morgengebed met een typisch morgenlied willen beginnen. Twéé avond- of morgenliederen is niet 'te veel', maar (zoals reeds gezegd) het zal de muzikale vorm zijn, waarin het canticum gehanteerd wordt, die decideert.

Getijdediensten zijn wezenlijk gebedssamenkomsten; wanneer er dan ook ten slotte een afzonderlijke rubriek is opgenomen onder de naam *gebeden*, betekent dat alleen: hier horen vooral de voorbeden thuis (wellicht nog meer dan in de hoofddienst op zondag, wanneer daarin geen tafelgemeenschap gevierd wordt). De aangewezen vorm daarvoor is de *litanie*, – en zij krijgt in de horen het hoofdaccent: het gaat niet aan, haar maximaal af te korten, zodat ze in feite toch nog weer wegvalt tegen (bijvoorbeeld) een schriftuitlegging. En omdat ze inhoudelijk van dag tot dag zal wisselen, vraagt ze om de meest aandachtige en zorgvuldige voorbereiding; het eventueel geïmproviseerde gebed zal enkel kunnen opbloeien uit een zeer geregelde en tuchtvolle oefening. – De in de aangegeven forma gesuggereerde volgorde is er op gericht, de voorbeden binnen het kader en de discipline van het 'Onze Vader' en één der klassieke avondgebeden te houden. Wanneer men die volgorde aldus kiest, dat men de dienst met het 'Onze Vader' afsluit, kàn men de *zegen* aan het einde laten vervallen. Daarmee realiseert men zich dan, dat deze zegening over-en-weer gaat tussen hemel en aarde; niet alleen draagt de gemeente de zegen van de HEER mee de wereld in, maar zij zegent harerzijds ook Zijn enige en onvolprezen Naam.

(J.P. Boendermaker)

B

Het avondgebed

(voor toelichting: zie A)

BEMOEDIGING

Onze hulp in de Naam van de HEER,
DIE HEMEL EN AARDE GEMAAKT HEEFT.

DREMPELGEBED

HEER, onze God,
vergeef ons al wat wij misdeden
en laat ons weer in vrede leven.
AMEN.

AVONDLIED,
(dat, wanneer het gewag maakt van tekortkoming en schuld, eventueel ook in de plaats kan komen van het voorafgaande drempelgebed;
voor avondliederen, zie o.a. in het Liedboek voor de Kerken de Gezangen 382 t.m. 395).

PSALMENGEBED

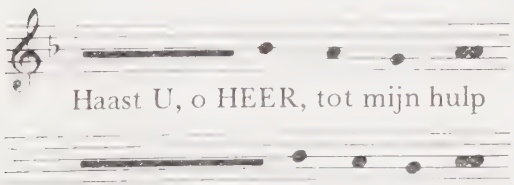

EN WEES TOT MIJN REDDING GEREED!

De psalm(en) kunnen worden gelezen of gezongen; ook wanneer ze niet psalmodisch maar strofisch gezongen worden, dient zoveel mogelijk het verband van de gehele psalm te worden gerespecteerd.
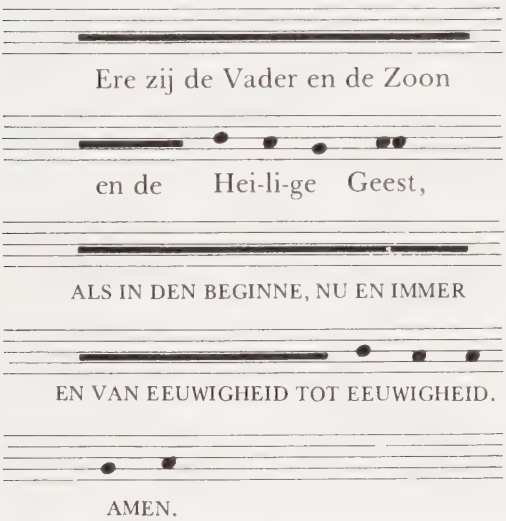
SCHRIFTLEZING(EN),
al of niet ingeleid met, eventueel gevolgd door, een korte uitleg. (In de plaats van een korte uitleg kan ook een schriftgezang komen, zodat er over het gelezene zingenderwijs wordt gemediteerd).

CANTICUM
als hoedanig tijdens het Avondgebed enigerlei vorm kan worden gebruikt van de Lofzang van Maria (voor berijming, zie Liedboek voor de Kerken, Gezang 66), de Lofzang van Hanna (idem, Gezang 9), de Psalm van Hizkia (idem, Gezang 29) of de Psalm van Jona (idem, Gezang 40).
(Voor zover de gemeente gewend is aan het volgen van een bepaalde orde van het kerkelijk jaar, kan zij vóór het canticum het 'lied van de week' zingen, — echter alleen wanneer vervolgens voor het canticum géén strofische vorm wordt gebruikt en dus op eni-

gerlei wijze de onberijmde tekst wordt gereciteerd van resp. Lucas 1 : 46-55; 1 Samuël 2 : 1-10; Jesaja 38 : 10-20 of Jona 2 : 2-9).

AVONDLIED (HYMNE)
(Een strofische hymne wordt enkel direct na het canticum aangeheven, wanneer dit psalmodisch – en dus onberijmd – is gezongen).

GEBEDEN,
die, vooral wanneer de litanische gebedsvorm niet gebruikt wordt, voorafgegaan kunnen worden door een simpel-gezongen Kyrie. (Wanneer de litanische gebedsvorm wel wordt aangehouden, wordt het Kyrie als 'Heer ontferm U!' door de gemeente gesproken telkens nadat degene, die voorgaat, een intentie onder woorden heeft gebracht).

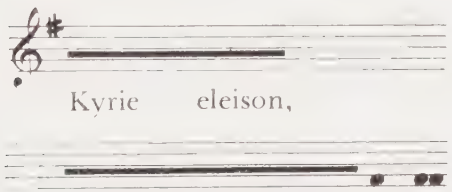

CHRISTE ELEISON, KYRIE ELE-I-SON!

A. 'ONZE VADER' of AVONDGEBED
B. VOORBEDEN
C. STIL GEBED
D. AVONDGEBED of 'ONZE VADER'

ZEGENING,
(die kan vervallen, wanneer men de gebeden met het 'Onze Vader' – en dus reeds met de doxologie aan het einde van dat Gebed des Heren – heeft afgesloten):

De HEER zal u behoeden.
AMEN.

C

Het morgengebed

(voor toelichting: zie A*)*

BEMOEDIGING

Onze hulp in de Naam van de HEER,
DIE HEMEL EN AARDE GEMAAKT HEEFT.

DREMPELGEBED

HEER, onze God,
Gij gunt ons het licht in de ogen;
bepaal ook de plaats,
die Gij vandaag voor ons inruimt.
AMEN.

MORGENLIED,
(dat, wanneer het gewag maakt van de kans van ons leven, eventueel ook in de plaats kan komen van het voorafgaande drempelgebed;
voor morgenliederen, zie o.a. in het Liedboek voor de Kerken, de Gezangen 370 t.m. 385).

PSALMENGEBED

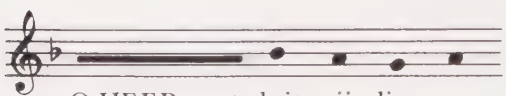

O HEER, ont-sluit mijn lippen,

MIJN MOND ZAL ZINGEN VAN UW EER.

De psalm(en) kunnen worden gelezen of gezongen; ook wanneer ze niet psalmodisch maar strofisch gezongen worden, dient zoveel mogelijk het verband van de gehele psalm te worden gerespecteerd.

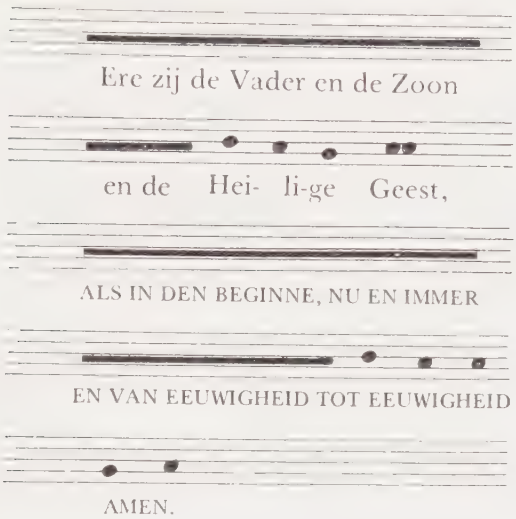

SCHRIFTLEZING(EN)
al of niet ingeleid met, eventueel gevolgd door, een korte uitleg. (In de plaats van een korte uitleg kan ook een schriftgezang komen, zodat er over het gelezene zingenderwijs wordt gemediteerd).

CANTICUM, –
als hoedanig tijdens het Morgengebed enigerlei vorm kan worden gebruikt van de Lofzang van Zacharia (voor berijming, zie Liedboek voor de Kerken, Gezang 67) of de Lofzang van Simeon (idem, Gezang 68).
(Voor zover de gemeente gewend is aan het volgen van een bepaalde orde van het kerkelijk jaar, kan zij vóór het canticum het 'lied van de week' zingen, – echter alleen wanneer vervolgens voor het canticum géén strofische vorm wordt gebruikt en dus op enigerlei wijze de onberijmde tekst wordt gereciteerd van resp. Lucas 1 : 68-79 of Lucas 2 : 29-32.

MORGENLIED (HYMNE)

(Een strofische hymne wordt enkel direct na het canticum aangeheven, wanneer dit psalmodisch – en dus onberijmd – is gezongen.)

GEBEDEN

die, vooral wanneer de litanische gebedsvorm niet gebruikt wordt, voorafgegaan kunnen worden door een simpel-gezongen Kyrie.

(Wanneer de litanische gebedsvorm wel wordt aangehouden, wordt het Kyrie als 'Heer ontferm U!' door de gemeente gesproken telkens nadat degene, die voorgaat, een intentie onder woorden heeft gebracht).

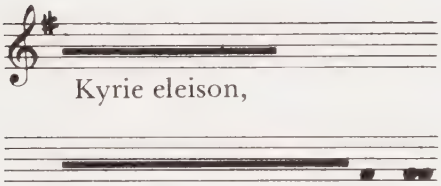

CHRISTE ELEISON, KYRIE ELE-I-SON!

A. 'ONZE VADER' OF MORGENGEBED

B. VOORBEDEN

C. STIL GEBED

D. MORGENGEBED OF 'ONZE VADER'

ZEGENING

(die kan vervallen, wanneer men de gebeden met het 'Onze Vader' - en dus reeds met de doxologie aan het einde van dat Gebed des Heren – heeft afgesloten):

De HEER zal u behoeden.

AMEN.

BEDIENING

VAN DE HEILIGE DOOP

Eerste redactie van het
'Didactisch doopformulier in Gereformeerde trant' (I)
gereedgekomen in 1973

Eerste redactie van
'Doopsbediening als liturgische didachè' (II)
gereedgekomen in 1972

Eerste redactie van
'Achtergronden en liturgische vorm van de doopsbediening' (III)
(in parallelie met de verhandeling 'Belijdenisvragen',
zie band I, blz. 2-1 tot en met 2-58)
gereedgekomen in de voorzomer van 1972

Ter inleiding tot een didactisch doopformulier

in Gereformeerde trant

De hierna volgende orde voor een doopdienst sluit aan bij de klassiek-Gereformeerde vorm. Eén toevoeging zal echter opvallen: vóór het stellen en beantwoorden van de doopvragen wordt het *Apostolicum* gezegd. Deze belijdenis is immers van ouds doopbelijdenis. Bovendien wordt in de klassieke doopvragen nadrukkelijk naar het Apostolicum verwezen. Het behoort tot de liturgische orde en helderheid, dat deze belijdenis hier een duidelijke plaats krijgt.

Het kenmerkende van de Gereformeerde doop-forma is het gebruik van een onderwijzend formulier. Daarvoor waren enkele duidelijke beweegredenen.

In de eerste plaats wilde men alle aandacht richten op de doophandeling zelf; men vreesde, dat door de in de loop der eeuwen toegevoegde riten rondòm de Doop (bijvoorbeeld het afzweren van de duivel, de zalving, het tekenen van de dopeling met het kruis, de toediening van het zout) de betekenis van de Doop bedolven zou worden en gezocht in het magisch-rituele. Het formulier verving dus de bijkomende riten. Het bracht de betekenis van de doophandeling onder woorden.

In de tweede plaats is de invoering van een doopformulier te verklaren uit de zorg voor de rechte leer. Hierbij moet direct bedacht worden, dat het woord 'leer' in de tijd van de Reformatie een andere gevoelswaarde had dan bij ons vaak het geval is. Is voor ons 'de leer' nog al eens gevoelsmatig verbonden met dorheid, verstandelijkheid, onderscheiden van 'het leven' waarom het ten slotte gaat, – destijds was de leer levend: het in woorden uitdrukken van een nieuw verstaan van de Schriften en de belijdenis van de vroeg-christelijke gemeente. In deze *doctrina* diende de gemeente te leven.

Blijkbaar wilde men bij gewichtige ogenblikken in het leven der gemeente, als de dienst van de sacramenten, de verklaring van het gebeuren niet overlaten aan de eigen subjectieve woordkeus van de voorganger. Zo krijgen de formulieren het karakter van een belijdenis. Zo ook willen ze nadrukkelijk gelezen en verstaan worden. Het is duidelijk, dat ze voor *liturgisch* gebruik geschreven zijn. De scherpe polemiek, die in zovele reformatorische geschriften voorkomt, ontbreekt hier geheel. De belijdende, lofzeggende toon overheerst.

Indien men voor deze vorm van doopdienst kiest, kan het klassieke formulier nog zeer wel gebruikt worden. Van een herziening of modernisering van dat formulier hebben we bewust afgezien. Deze woorden hebben zich gezet en hun houdbaarheid en zeggingskracht bewezen. Daarnaast echter bieden wij de proeve aan van een formulier, waarin gepoogd wordt de betekenis van de Doop op deze belijdende, lofzeggende toon korter en bondiger uiteen te zetten. Bijbehorende gebeden en vragen zijn er aan toegevoegd.

De hier gegeven vorm veronderstelt, dat de bediening van de Doop plaats vindt na de prediking. Wordt er om practische redenen de voorkeur aan gegeven, de dienst met de Doop te beginnen, dan wordt de rubriek 'voorbeden' vervangen door het gebed om verlichting door de heilige Geest als aanhef van de Schrift-dienst.

(M.J.G. van der Velden)

Een didactisch doopformulier

(voor toelichting: zie I-A*)*

ONDERWIJZING

De heilige Doop, in ons midden bediend,
berust op het gebod van onze Heer:
'Gaat heen, – onderwijst alle volken,
hen dopende in
de Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes,
lerende hen onderhouden
alles wat Ik u geboden heb' (Matthaeus 28:19).

De Heer wil dat zijn gemeente
een gedoopte gemeente is.
Van Hem heeft ze in de heilige Doop
het zegel ontvangen, dat zij Hem toebehoort
en geroepen is tot zijn lof en dienst.

Door de Doop zijn wij verbonden met
de gekruisigde en opgestane Christus,
en in zijn lichaam, de gemeente, ingelijfd.
Daarom kan er van de Doop gezegd worden:
'Dit geheimenis is groot'.
Wij zijn verbonden met
een verworpen Christus.
Zijn dood is onze dood,
het gericht over Hem het gericht over ons,
zijn verlorenheid onze verlorenheid.
Tegelijk is gedoopt zijn
tot grote troost een vreugde.
De Gekruisigde is de Opgestane uit de doden,
en zo doet Hij ons delen in zijn leven,
in zijn volbrachte verzoening,
in de gemeenschap met de Vader.

Door de heilige Doop worden wij verbonden
met Hemzelf en met zijn komende Koninkrijk,
en tot de dag der verlossing verzegelt Hij ons
door de Heilige Geest, die ons in alle waarheid leidt.
God gaat in Zijn genade ons vooráán
en antwoordt eer wij roepen.
Daarom mogen ook de jonge kinderen
het zegel van de Doop ontvangen
en tot de gemeente gerekend worden,
die Christus toebehoort.

In de heilige Doop worden ons
grote dingen verzegeld en beloofd.
Daarom zijn wij als gedoopte gemeente
– en daarin allen persoonlijk – geroepen,
naar de onderwijzing des Heren
met vreugde te wandelen al onze dagen,
onszelf te verloochenen
en Christus te volgen,
bereid tot dagelijkse vernieuwing.

Zo zullen wij de Enige,
de Vader en de Zoon en de Heilige Geest,
loven om Zijn kracht en genade
alle dagen, tot in eeuwigheid.

DOOPGEBED

(het klassieke – d.w.z. herstelde – Zondvloedgebed)

Almachtige, eeuwige God, –

Gij die door de zondvloed
de ongelovige wereld
volgens Uw streng gericht
hebt verworpen,
en de gelovige Noach met zijn achten
naar Uw grote barmhartigheid
hebt bewaard;

Gij die de verharde farao met al de zijnen
in de Rode Zee hebt verdronken
en Uw volk Israël er droogvoets doorheen geleid
(daarmee een voorteken oprichtende
van dit bad van Uw heilige Doop);

ja Gij, die door de doop van Uw geliefde Zoon (Uw geliefd Kind)
onze Heer Jezus Christus,
de Jordaan en alle wateren
tot een heilzame zondvloed
en overvloedige afwassing der zonden
hebt geheiligd en ingezet, –

wij bidden U bij deze Uw grondeloze barmhartigheid,
dat Gij ..... genadig wilt aanzien
en hen door Uw Heilige Geest
Uwen Zoon Jezus Christus wilt inlijven;

opdat zij met Hem in zijn dood worden begraven
en met Hem mogen opstaan in een nieuw leven;

opdat zij hun kruis, Hem dagelijks navolgende,
vrolijk mogen dragen
en Hem aanhangen met waarachtig geloof,
vaste hoop
en vurige liefde;

opdat zij dit leven
(dat toch niet anders is dan een gestadige dood)
om Uwentwil getroost verlaten;
en ten laatsten dage voor de rechterstoel
van Christus, Uw Zoon,
zonder verschrikken mogen verschijnen:
door Hem, onze Heer Jezus Christus, Uw Zoon,
die met U en de Heilige Geest, één enig God,
leeft en regeert in eeuwigheid. Amen

of: ..... O

Almachtige, eeuwige God, –

Uw oordelen gaan over deze wereld
om onze ongerechtigheid en zelfverheffing.
Wij kiezen de zonde en de dood;
nochtans kiest Gij ons en onze kinderen,
in Jezus Christus Uw Zoon, onze Redder,
om bij Hem te behoren,
in zijn gemeente ingelijfd.

Wij bidden U,
dat zij, die nu gedoopt worden,
met zijn dood verbonden,
tot zijn leven opgestaan,
Hem mogen volgen al hun dagen,
door waarachtig geloof,
in vaste hoop,
met vurige liefde,
in vreugde en droefheid,
in leven en sterven,
tot aan de voleindiging:

door Hem, onze Heer Jezus Christus Uw Zoon,
die met U en de Heilige Geest, één enig God,
leeft en regeert in eeuwigheid. Amen.

APOSTOLISCHE GELOOFSBELIJDENIS

IK GELOOF IN GOD DE VADER, DE ALMACHTIGE . . . .

DOOPVRAGEN
(te stellen aan de ouders en/of doopgetuigen)

Stemt ge van harte in
met dit geloof van de gemeente,
die verkoren is tot de lof en de dienst
van Jezus Christus?

Belijdt ge, dat wij
– hoewel in zonde ontvangen en geboren –
geroepen zijn tot de gemeente,
die in Christus geheiligd is?

Verlangt ge daarom,
dat uw kind(eren) ingelijfd wordt(worden)
door de heilige Doop
in de gemeente van Christus
tot opbouw van zijn lichaam?

(Na het bevestigende antwoord:)

DOOPSBEDIENING

Ik doop u in
de Naam des Vaders
en des Zoons
en des Heiligen Geestes.

GEBED

(de dankzegging uit het klassieke Nederlandse formulier)

Almachtige, barmhartige God en Vader, –

wij danken en loven U,
dat Gij ons en onze kinderen,
door het bloed van Uw lieve Zoon Jezus Christus,
al onze zonden vergeven
en ons door Uw Heilige Geest
tot lidmaten van Uw eniggeboren Zoon
en alzo tot Uw kinderen aangenomen hebt,
en ons dit met de heilige Doop
verzegelt en bekrachtigt.

Wij bidden U ook
door Hem, Uw lieve Zoon,
dat Gij deze kinderen
met Uw heilige Geest altijd wilt regeren,
opdat zij christelijk en godzalig opgevoed worden
en in de Heer Jezus Christus wassen en toenemen,
opdat zij Uw vaderlijke goedheid en barmhartigheid
(die Gij hun en ons allen bewezen hebt)
mogen belijden,

en in alle gerechtigheid
onder onze enige Leraar, Koning en Hogepriester,
Christus Jezus, leven,
en in vroomheid tegen
de zonde, de duivel en zijn ganse rijk
strijden en overwinnen mogen, –

om U en Uw zoon Jezus Christus,
tezamen met de Heilige Geest,
de enige en waarachtige God,
eeuwig te loven te prijzen. Amen.

of: ..... O

Almachtige, barmhartige God, –
wij danken U, dat Gij ons tot Uw kinderen aanneemt
en rekent tot de gemeente,
die in Jezus Christus verkoren is.

Wij bidden U voor deze kinderen
om geloof, moed en overgave
voor het leven uit U en tot U,
door Jezus Christus en de Heilige Geest.

Wij vragen voor hen, die zullen opvoeden,
geloof en trouw
om Uw wegen bekend te maken,
en hun kinderen voor te gaan
in toewijding en vastberadenheid,
in de verwachting van Uw koninkrijk:

door Uw Zoon Jezus Christus,
die ons heeft leren zeggen:
ONZE VADER, DIE IN DE HEMELEN ZIJT. . . . .

VOORBEDEN*

* De rubriekaanduiding 'Voorbeden' heeft uiteraard betrekking op het geval, waarin de doopsbediening plaats vindt na de lezing van de Schrift en de prediking; gaat ze daaraan vooraf (zie toelichting onder A), dan volgt op deze plaats het Gebed om verlichting door de Heilige Geest.

II-A

Doopsbediening

als liturgische didachè

Overpeinzing aangaande de Doop

Dopen is dompelen. Indopen, onderdompelen. Daarom, wie is gedoopt is weggeweest en weer teruggekomen. Waár is hij geweest? In de Jordaan, zegt het aloude beeldverhaal, en dat betekent: in de grensrivier tussen deze wereld en een andere, in de gleuf tussen hier en ginder, in de diepte die ons van het goede land verwijderd houdt, in de wateren der scheiding, de afgrond vóór de schepping. Gedoopt worden is niet een brug overgaan, niet boven-over gaan, maar onder-door. *Doopgang is diepgang.* En het is dan ook ondenkbaar, dat een gedoopt mens de *makkelijke* weg zou lopen, òpgang zou willen maken. Een gedoopt mens gaat wèl de *koninklijke* weg, maar dat is van oudsher (de *Torah* leert het ons, de psalmen bezingen het) de weg in de vele wateren, het smalle pad in de Schelfzee, de weg ter-nauwer-nood. Het is als een geboorte uit het land van de duisternis naar het 'land van louter licht'.[1])

Gedoopt worden is echter niet alleen maar dat momènt. Het is een leven. De oude gezaghebbende verhalen vertellen van de doorgang als een geboorte en daarná de lange weg door de wildernis, de weg op goed vertrouwen. Paulus de apostel spreekt van gedoopt worden in de zee en in Mozes en in de wolk (1 Corinthiërs 10 : 1-5): een heel trekkersleven van dopelingschap, een doopgang tot aan de voleinding. Men aanvaardt, als men gedoopt wordt, een bestaan dat dit kenmerk van uitzonderingsleven draagt. Men aanvaardt een ander leven; men neemt het op zich: weet te hebben van geheimen, en dus ook van vervreemding. Want wie deel heeft aan een geheim, wordt zelf onbegrepen en onherkend. Het is een leven in anonymiteit, juist omdat men een 'naam' gekregen heeft. Het is een leven in ballingschap, juist omdat men op weg is 'naar huis'. Wie op weg is en de wereld ervaart als 'voorlopig', omdat het goede land nog achter de horizon ligt, moet het als een opdracht aanvaarden, on-thuis te zijn.

[1]) Zoals het lied van Isaac Watts, dat (vertaald door J.W. Schulte Nordholt) als Gezang 290 in het 'Liedboek voor de Kerken' is opgenomen, het zegt: 'Er is een land van louter licht, / waar heil'gen heersers zijn', enz. Men zou dat inderdaad een dooplied kunnen noemen.

Het is daarom een heel ding, kinderen te dopen. Van jongs af aan — dat belijdt men er mee — worden ze dus onttrokken aan het vanzelfsprekende leven, dat ons eigen is, en voorbereid op een verwachting die niet te bewijzen valt. Van jongs af aan worden ze onttrokken aan de bekende goden en toegewijd aan de ònbekende God. wiens gebied volgens bestaande landmeting niet in kaart gebracht is: de God, wiens Naam — naar de vaderen melden — met het woord voor 'geschieden' geschreven wordt.[2])

Wie menen mocht, dat de Doop inwijdt tot de geldende maatschappij met haar voorrechten en vooroordelen, vergist zich deerlijk. De Doop is van oudsher geweest: inwijding tot een nieuw bestaan, maar dan ook tot een andere orde van leven, incongruent aan het beproefde patroon (ofwel, zoals de zegswijze luidt: niet wereldgelijkvormig). Het beeldverhaal van de Schriften spreekt van Kanaän aan gene zijde van de Jordaan. Wie daarheen onderweg is, moet hier reeds de *mores* leren. Daar is dan ook een goed deel van de *Torah* aan gewijd. De weg erheen is een leergang zo goed als een doopgang. 'Hoor, Israël! ', — zo klinkt het aan de oever. Gedoopt worden is daarom ook: vertrouwd gemaakt worden met de Schriften. Geloven geldt als voorwaarde voor de Doop. Maar geloven is geen staat en geen toestand. Het is een gang en een gewenning. Het is de gewenning aan luisterend leven, ingeleid worden in het land van de Schriften om ingewijd te worden tot het land van belofte.[3])

Wie kinderen 'aangeeft' voor de Doop, moet wel weten dat ze voortaan 'kinderen van de gemeente' zijn, mee op reis, onder de wolk, onder de geboden. Ze zijn onteigend aan de bloedverwantschap en de belangengemeenschap. Ze worden gerekend bij het reisgezelschap, de *ecclesia.* Ze horen bij de zonen van de opdracht, — ze zijn van de Zoon.

[2]) JHWH, het 'vier-letter-woord', als 'Ik-zal-zijn' of 'Ik-zal-geschieden' verstaan (het Hebreeuwse werkwoord h-j-h of h-w-h), en door de Joden kortweg als 'ha-sjem', 'de NAAM', weergegeven, of ook wel als 'Adonaj', 'HEER', gelezen. Men zie Exodus 3 : 13–14.

[3]) Niemand kan daarom zeggen of er 'reeds geloof in voldoende mate aanwezig is'. Ten hoogste kan men aanvoeren, dat er ongeloof in voldoende mate aanwezig is, — ongeloof namelijk in de pretenties van 'andere goden', wier godheid nú eerst herkend wordt. . . . . en dan ook òntkend terzelfdertijd. Maar wie zal zeggen, dat hem geloof genoeg eigen is om 'recht' te geven op de Doop! — (Dat kleine kinderen geen geloof en geen ongeloof kunnen opbrengen, is dan ook geen reden om ze niet te dopen. Zomin als dàt trouwens een reden is om ze wèl te dopen! Een argument voor de kinderdoop kan veeleer worden ontleend aan de gewenning, aan de gewoonte (!) dan aan de theologie).

Bij de tweeërlei vorm van doopsbediening, hierachter aangegeven.

Bij de doopppractijk in de proefparochie van de Hervormde gemeente te Rozendaal (Gld.), waaruit deze overpeinzing afkomstig is, zijn naast elkaar twee vormen gangbaar geworden voor de bediening van de (kinder-)Doop.

Het ene 'formulier' bestaat voornamelijk uit het oude *Zondvloedgebed*, dat we van Luther kennen, zij het dan hier opnieuw vertolkt (en met het Gereformeerde slot). Het andere is óók merendeels gebed, maar dan in de trant van een *praefatie*, zoals we die kennen uit de klassieke avondmaalsgebeden; een korte beurtspraak loopt uit op een lofprijzing, waarin de gedachtenis wordt hooggehouden , – gedachtenis aan de heilsverhalen van de Schrift.

Deze laatste manier van bidden, herinnerend, pleitend, zich beroepend op de verlossende woorden van vroeger, is oeroud, is kenmerkend Hebreeuws, en stamt al uit bijbeltijden. De psalmen bidden zo, de profeten deden het, de synagoge is er bij groot geworden. Hier, in dit doopformulier (II) wordt het 'anamnetische' bidden toegepast op het evangelie van de Messias Jezus, ...

> ' . . . . . onze Heer
> die in benauwdheid is geweest
> om onze zonden,
> en die zijn doop heeft ondergaan
> toen Hij gedood is aan het kruis,
> om daarmee te bezegelen
> het paasgeheim
> van ondergang en doorgang . . . . . '

Er is veel voor te zeggen, dat heel de aanwezige gemeente dit pleitende lofgebed, deze verwachtende 'herinnering', hardop meebidt. Daarmee belijdt die gemeente het geloof op een manier, die misschien wel ten grondslag ligt aan de aloude 'apostolische geloofsbelijdenis'. Want men krijgt toch wel sterk de indruk, dat de kern van dat *Apostolicum* in feite zo'n herinnerend gebed is, een *anamnese*, een opsommend herhalen, waarmee men zich (aan Tafel of bij de doopvont) het geloof weer te binnen bidt. Merkwaardig is daarbij nu de ervaring, dat in deze eenvoudige orde, met het aangegeven dooplied voorop (een dooplied dat een leerdicht is in de toonaard van de lof, en een loflied in de tongval van de leer) en het doopgebed – dit doopgebed – vervolgens, het Apostolicum haast een storend element wordt. Het wordt immers, tussen lied en gebed (of aanstonds na die beide) zo nadrukkelijk opgezegd, een opsomming

waaraan nu juist dat onopzettelijke van de gebedstoon ontbreekt. Het wordt van een te grote stelligheid, als de statuten van een stichting, als een verzekering van eensgezindheid. In de zang en in het gebed wordt de eenstemmigheid zoveel argelozer bereikt, en de zekerheid wordt er geschonken in de overgave. Het is argelozer om te zingen en te bidden. Men kan beter zijn hart 'opheffen' dan zijn verstand als het om 'belijden' gaat, want het hart begrijpt ook het verstand, maar het verstand het hart niet. Het begrip begrijpt te weinig. In een belijdenis gaat het om de overgave van het hart (*cor-do* wordt *credo*!), en dat komt beter overeen met lofzang en met smeekgebed dan met betoog en analyse. Niet voor niets zijn de artikelen van de geloofsbelijdenis moeilijk te zeggen, droog in de mond. Wat in het bijbelverhaal als vanzelf tot symbool wordt, binnen het hele zinsverband van de Schrift, wordt – uit dat vertellende spreken losgemaakt – maar moeizaam veelzeggend. Er moet te veel bij-gezegd worden! Wat in de sage vanzelfsprekend is, heeft in het vertoog te veel uitleg nodig. En met de zeggingskracht van de sage, van het verhaal, verdraagt de lofzang zich beter dan de puntige geloofsbelijdenis. Het *symbolum* schiet tekort in symboolkracht! Het bundelt wel de overtuiging, maar het bezegelt niet de eenheid van woord en beeld, van waarheid en beleving. Het somt wel op, maar mist de dringende gerichtheid van de smeekbede. Het is te compleet. *Met de geloofsbelijdenis als onderdeel van de liturgie komt men dan ook nooit helemaal in het reine.* Moet daarom niet gezegd worden, dat het belijden zelf, als argeloze uiting, in lied en gebed voldoende aanwezig is? Wanneer ik het doopgeloof zingend belijd en biddend te pas breng, krijgt dat geheel een weldadige onnadrukkelijkheid.

Eigenlijk geldt dat zowel voor orde I, waarin het *Zondvloedgebed* is opgenomen, als ook voor orde II, waarin de *praefatie* staat. Het Zondvloedgebed noemt (de naam zegt het al) als oudste doopverhaal de sage van Noach uit Genesis, beroept zich vervolgens op de paasmare uit Exodus, het fundamentele verhaal van de tocht door de Schelfzee, en komt zo op de vermelding van de Jordaan. Maar daarmee is de *Torah*, die kern van de Schriften, die oudste cultusmare, ook reeds verlaten. Want de doorgang door de Jordaan naar de nieuwe aarde, het goede land, voor altijd verbonden als hij is met de naam 'Jozua' ('Jezus in het Grieks van Septuagint en apostelgeschriften), – die doorgang heeft het volk van de roeping 'historisch' nooit beleefd. Israël is wel in Kanaän gekomen, maar het gaat om meer dan het Kanaän, dat Palestina is. Het gaat om een Kanaän, dat waarlijk 'nieuwe aarde', echt 'land van goedheid' zou zijn. Het gaat om een doortocht, waarbij het oude werkelijk achter zou blijven. En dat is nog altijd profetie, daarvan is gedroomd, achteruitziende, vooruit-

lopend, in de verwachting van een 'komende eeuw'. Maar intussen heeft de gemeente van de Messias Jozua (Jezus) in zijn kruisgang de ware doopgang herkend. Dit was de doorgang naar een nieuw land van belofte! Hier was de Torah nu 'werkelijk' doorleefd en voltooid. De Jordaan was overschreden. Daarvan getuigt de aanhef van dat oeroude gebed. En het vervolgt, na deze *anamnese* van Noach en Mozes toegespitst in Jezus, met een smeekbede ten bate van de dopeling.

Aldus dooporde I. Maar in dooporde II gaat het gebed minder ver terug. Het begint bij Jezus, bij Jozua; het begint als het ware 'bij de Jordaan'. Het beroept zich op het evangelie. En het moet dus aangevuld worden, er dient iets aan vooraf te gaan. Wij kunnen niet zonder 'Genesis' en 'Exodus'. Daarom dat *lied*, dat lied is, lofzang, maar tegelijk 'leer', in de zin van *torah*. Het memoriseert de grote lijnen van het beeldverhaal, dat Israël heilig was en waar de Messias zich in gevonden heeft. Het is een leerdicht, dit dooplied. Het is onontbeerlijk , – geen gezang, dat de christelijke gevoelens bij de Doop bezingt, kan het vervangen. Want het representeert de *Torah*. En daarop steunt dat gebed met zijn evangeliebesef. Samen ontplooien ze de notie van de doop. Ook daarom al zou men het 'Apostolicum' er eigenlijk liever tussenuit hebben! Lied en gebed samen leiden op tot de ritus van de Doop. Het dooplied is geschreven op de melodie van het Veni Creator Spiritus, en dat is niet toevallig maar welgemeend. De 'duif' – en Jona, wiens naam 'duif' betékent, trouwens ook! – staat in het lied vermeld. Wij kunnen wel 'creatief spelen', zoals we dan gaarne zeggen, maar liturgie is iets anders. Spel is het zeker, – de creativiteit echter ligt niet in onze religieuze 'vrije expressie', maar in de komst van de Geest. Die komst is aan geen inspiratie merkbaar (hoewel daar ook niet vreemd aan). Het is een kwestie van *eerlijk* spel, dat wij de komst van de scheppende Adem inroepen. Vandaar dat lied en gebed ten slotte uitlopen op een *epiclese*. Maar vandaar óók, dat reeds de eerste toon van het lied aan dit geheel de muziek meegeeft van het 'Veni Creator Spiritus'.

In beide formulieren, I en II, vindt men het 'Onze Vader' na de toediening van de Doop. Het is de vanzelfsprekende afsluiting van de doopdienst, waar lied en zegen nog maar *Amen, amen* op zeggen, bezegeling van zijn.

(W. Barnard)

Een tweetal eenvoudige formulieren voor de bediening van de heilige Doop

(voor toelichting: zie II-A)

Hoewel de doopdienst van origine een zelfstandige gestalte heeft, gaan beide hieronder afgedrukte voorstellen er van uit dat de (kinder-)Doop bediend zal worden binnen het kader van een hoofddienst op de zondagmorgen, en wel zo mogelijk na de opening en de uitleg van de Schriften. In beide gevallen staat daarom (na de VOORBEDEN) een LIED *aangegeven, dat reeds wezenlijk tot de doopdienst behoort, maar tevens de gelegenheid biedt om de kleine dopelingen binnen te brengen.*

I

Het LIED, *dat bij het begin van de doopdienst door de gemeente wordt aangeheven, kan een brug vormen van de thematiek der prediking naar de dienst aan de vont; er kan ook aan een kinderlied gedacht worden, met name wanneer de kleine dopelingen, als ze worden aangedragen, door de kinderen uit de crèche worden begeleid (voorbeeld:* 'Toen Mozes was geboren, toen werd hij in het water gelegd', *een tekst van W. Barnard, waarvoor Wim ter Burg een melodie schreef). Mogelijk is ook een keuze voor* het 'Rozendaalse dooplied', *waarmee formulier II begint, maar noodzakelijk is dat in zoverre niet, dat de noties uit dit 'leerdicht' aanstonds nog ééns (zij het beknopter) aan de orde komen in het Zondvloedgebed.*

ZONDVLOEDGEBED, *in eenvoudige woorden geparafraseerd*

O God, Gij heilige, eeuwige,
die Heer van alle machten zijt! —

de grote vloed over de wereld,
dat is wat wij vrezen
als een rechtvaardig oordeel;
maar Gij zijt de God van Noach
en van het behoud voor alle schepselen. . . .
De grote afgodische macht, de vijand van Uw kinderen,
hebt Gij doen òndergaan
in de Rode Zee der bevrijding,
maar Israël, Uw volk,
hebt Gij door alle diepte heengeleid. . . .
Gij hebt door de doopgang van Uw Zoon,
die onze Heer is, ook
de doods-Jordaan geheiligd,
en alle water dat ons overstelpt
reinigt Gij tot een overvloed van heil;
zo bidden wij dan:
HEER, ONTFERM U!

Ontferm U, HEER, over dit kind, –
Uw liefde is onpeilbaar
en Uw ontferming grondeloos;
wij bidden U,
dat Gij dit kind wilt aanzien in genade
en door Uw heilige, scheppende Geest
inlijven bij Uw Zoon,
de Mens van Pasen.

Laat hem (en heel Uw gemeente)
met de Messias mee
begraven zijn
in de doodsdiepte van zijn Pascha;
laat hem (en heel Uw gemeente)
met de Messias mee
tot een nieuw leven opstaan;
laat hem (en heel Uw gemeente)
het messiaanse kenmerk dragen,
veldteken van Uw Koninkrijk,
en laat hem leven

al zijn dagen
onzen Voorganger achterna,
met waar geloof
en goede hoop
en met vurige liefde;

ja, laat hem (en ons allen) eens
om Uwentwil getroost
en zonder schrik
dit leven verlaten, om in te gaan
en te verschijnen voor
Messias op zijn rechterstoel
ten laatsten dage.

Zo bidden wij door Hem,
Jezus de Heer,
die met U Vader
en de heilige Geest,
onze enige God,
leeft en regeert in eeuwigheid.
AMEN.

DOOPSBEDIENING,
ingeleid door de vraag van de voorganger aan de doopouders:

N.N. en N.N., – verlangt ge, dat uw kind gedoopt zal worden?

Na het bevestigende antwoord kàn de voorganger de gemeente om de doopvont scharen met een opwekking tot het gezamenlijke spreken van de

APOSTOLISCHE GELOOFSBELIJDENIS

IK GELOOF IN GOD DEN VADER, DEN ALMACHTIGE. . . .

(Daarna vervolgt de voorganger:)

Zo wij dan Hem belijden,
die ons geroepen heeft tot Zijn verbond,
laat ons ook dit kind in het geloof aanvaarden!

(Dan wordt de Doop bediend met de woorden:)

. . . . . .,
ik doop u
in de Naam des Vaders
en des Zoons
en des heiligen Geestes.

(De HEER zal uw uitgang en uw ingang bewaren
van nu aan tot in eeuwigheid.
AMEN.)

ONZE VADER, DIE IN DE HEMELEN ZIJT,. . . .

Als SLOTLIED *kunnen bijvoorbeeld* de drie strofen van Psalm 139 (7, 8 en 9) *gezongen worden, waarmee de gemeente de eeuwen door, eenstemmig met Israël, beleden heeft, dat onze 'ondergang' de scheppingsdaad betekent van Hem, die ons bij name kent.*

Gij hebt mij immers zelf gemaakt,
mij met Uw vingers aangeraakt,
met toegewijde tederheid
mijn nieren en mijn hart bereid,
mij in de moederschoot geweven,
mij met Uw wonderen omgeven.

Ik loof U, die mijn schepper zijt,
die met Uw liefde mij geleidt.
Gij hebt mijn oerbegin aanschouwd,
in 't diepst der aarde opgebouwd;
niets blijft er voor Uw oog verborgen.
Ja, Gij omringt mij met Uw zorgen.

Gij zijt mij overal nabij,
Uw ogen waken over mij
van toen ik vorm'loos ben ontstaan, –
Gij wist, hoe het zou verder gaan.
Ja, in Uw Boek stond reeds te lezen,
wat eens mijn levensweg zou wezen.

ZEGEN.

II

Bij het begin van déze doopdienst, is het LIED, *dat door de gemeente wordt aangeheven, in ieder geval het 'leerdicht', dat als* Gezang 337 *in het 'Liedboek voor de Kerken' is opgenomen (een tekst van W. Barnard, geschreven op de melodie van het 'Veni Creator Spiritus').*

Het water van de grote vloed
en van de zee zo rood als bloed,
dat is de aardse moederschoot,
dat is de diepte van de dood.

Want al het water wast niet af,
dat wij verzinken in dit graf,
tenzij de duif die nederdaalt
ons uit den hoge vrede haalt.

Tot ondergang zijn wij gedoemd,
als God ons niet bij name noemt,
maar, God-zij-dank, Hij doet ons gaan
door 't water van de doods-Jordaan.

Wij staan geschreven in Zijn hand,
Hij voert ons naar 't beloofde land.
Als kind'ren gaan wij zingend voort.
De Vader is het, die ons hoort.

Met Noach en zijn regenboog,
Mozes die uit Egypte toog,
en Jona uit het hart der zee,
bidt heel Uw kerk aanbiddend mee.

Naäman, nu niet meer onrein,
mag onder Uw beminden zijn.
Ja, alle volken zijn in tel
bij U, o God van Israël!

Gij heft de aarde aan het licht
door diepte heen en door gericht,
eens zal zij bloeien als een roos:
een dal van rozen, zondeloos!

DOOPSBEDIENING,
ingeleid door de vraag van de voorganger aan de doopouders:

N.N. en N.N., – verlangt ge, dat uw kind gedoopt zal worden?

Na het bevestigende antwoord kàn de voorganger de gemeente om de doopvont scharen met een opwekking tot het gezamenlijke spreken van de

APOSTOLISCHE GELOOFSBELIJDENIS

IK GELOOF IN GOD DEN VADER, DEN ALMACHTIGE. . . .

(Daarna vervolgt de voorganger:)

Zo wij dan Hem belijden,
die ons geroepen heeft tot Zijn verbond,
laat ons ook dit kind in het geloof aanvaarden!

(Door het inzetten van de beurtspraak heft hij daarna de praefatie aan:)

De HEER zal bij u zijn!
DE HEER ZAL U BEWAREN.
Verheft uw harten!
WIJ HEBBEN ONS HART BIJ DEN HEER.

Laten wij danken, den HEER, onzen God!
HET PAST ONS DEN HEER TE DANKEN.
Ja waarlijk, het past ons, o HEER,
het is onze plicht en zaligheid,
U dank te brengen
overal en altijd,
almachtige, eeuwige God,
door de Messias Jezus, onzen Heer,
die in benauwdheid is geweest om onze zonden
en die zijn doop heeft ondergaan,
toen Hij gedood is aan het kruis
om daarmee te bezegelen
het paasgeheim van ondergang en doorgang,
zoals Hij had gekozen
dat zijn weg wezen zou,
toen Hij zich boog onder de wateren van de Jordaan
en de hand van de Doper.

Ons heeft Hij dit teken toevertrouwd,
toen Hij de zijnen opdroeg:
'Gaat heen en maakt alle volkeren
tot mijn discipelen.
Gij zult hen dopen in de Naam
des Vaders
en des Zoons
en des heiligen Geestes
om hen te leren onderhouden
al wat ik U bevolen heb'.

Daarom dan, HEER onze God,
wat Gij in de hemelen hebt besloten,
bevestig dat op deze aarde;
heilig dit water, zo bidden wij,
en verleen aan wie daarin gedoopt wordt
de volheid van Uw genade,
zodat hij voor altijd wordt gerekend
tot het getal van Uw gelovigen.

Want Gij zijt groot en overmachtig:
Gij brengt Uw kinderen bijeen
van alle einden der aarde.
AMEN.

(Dan wordt de Doop bediend met de woorden:)

. . . . . .,
ik doop u
in de Naam des Vaders
en des Zoons
en des heiligen Geestes.

(De HEER zal uw uitgang en uw ingang bewaren
van nu aan tot in eeuwigheid.
AMEN.)

ONZE VADER, DIE IN DE HEMELEN ZIJT,. . . .

Als SLOTLIED *kan bijvoorbeeld gezongen worden* Gezang 345 *uit het 'Liedboek voor de Kerken', een schriftgezang door Tom Naastepad naar het Evangelie van 'de Storm op Zee', waarvoor Adriaan C. Schuurman een melodie heeft geschreven.*

Jezus, Meester aller dingen,
Woord van God van den beginne,
in het lot der stervelingen
brengt Gij tekenen tot stand.

Gij weerstaat de boze machten,
storm en ontij, donk're machten,
en 't gevaar dat wij niet achten:
richt U op en strek Uw hand!

Mozes heeft behoud gevonden,
Farao ging diep ten onder,
Gij doet wonder boven wonder, –
draagt ons naar de overkant.

Als wij slapen zult Gij waken,
die, als Jona, in het water
uit de diepte en verlaten
riep, en niets dan onheil vond.

Gij hebt, uit de dood verrezen,
't boos getij terecht gewezen,
en het water zal U vrezen, –
't water brengt ons weer aan land.

Hoe hebt Gij ons lot gedragen,
om het oude te begraven,
Jezus, goede hoop en haven,
uitzicht van het nieuwe land!

Zend Uw Adem, wend de steven,
dat Uw schepelingen leven,
door Uw goede Geest gedreven,
met het loflied in de mond!

ZEGEN.

III

Bediening van de heilige Doop

Naast de twee bondige voorstellen voor de doopsbediening, die op de voorgaande bladzijden afgedrukt zijn, bieden wij hierbij ook een veel breder opgezette *forma* aan, al zal die waarschijnlijk niet overal ook meteen maar gebruikt kunnen worden. Wij doen dat vooral om verantwoording te kunnen afleggen omtrent een aantal beslissingen, die wij in de loop van meer dan drie jaar samen hebben genomen. Telkens opnieuw namelijk heeft de doopproblematiek ons bezig gehouden, — in het bijzonder nadat de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk in 1968 zo verdrietig was gestruikeld over de vraagstelling, of de volwassenendoop 'met evenveel recht' bediend zou mogen worden als de kinderdoop. Merkwaardigerwijze verdiepte zij zich in deze materie op een ogenblik, dat er in de Romana, juist omgekeerd, het ene formulier na het andere werd ontworpen, waarin bij de viering der klassiek geworden initiatie van de kleine kinderen de vragen aan de dopeling niet langer (plaatsvervangend) door de doopgetuigen werden beantwoord maar voor een gelofte van 'de ouders zèlf' ingeruild. Een wel bijzonder ingewikkelde situatie derhalve, - die beslist wel om enige bezinning vroeg. En naar ons eigen besef is deze inleiding dan ook het *pièce de résistance* geworden van onze handreiking, die wij ter zake proberen te doen.

Daarbij stond ons voortdurend voor ogen, dat wij een doopforma moesten kunnen aanbieden in preciese parallelie met de orde van de dienst voor de Openbare Belijdenis, die wij in band I van de 'Liturgische Handreiking' hebben uitgeschreven op blz. 2/1-58. Wij wilden er namelijk eenvoudig niet áán, dat de kinderdoop op enigerlei wijze tegen de volwassenendoop zou kunnen worden uitgespeeld. Van origine is de doop immers ondeelbaar geweest, – is hij namelijk de doop van Hem, de Messias Jezus, met wiens dood en opstanding wij allen *in effigie* worden verenigd. Daarom waren wij vooral ook in de gestalte van de doop*handeling* geïnteresseerd, – niet alsof de inhaerente theologische en kerkordelijke problematiek bij de overweging daarvan verwaarloosd zou kunnen worden, maar omdat de doops*bediening* aan de theoretische bezinning òp en de godgeleerde rechtvaardiging vàn die bediening nu eenmaal voorafgaat: wij herinneren maar aan de schijnbaar 'verwarde' gegevens, die het boek Handelingen ons in zo ruime mate verschaft. Zouden wij *het poëtische karakter* tot uitdrukking kunnen brengen van die onaantastbare eenheid-van-handeling, waarin de dopeling wordt betrokken, zodat we daarná ook met des te meer vrucht over de theologische veronderstellingen ervan kunnen spreken? Daarmee zouden we dan tevens zoiets als een 'bewijs' geleverd hebben, dat er over de draagwijdte van de liturgica (en dan met name van de sacramenten) eigenlijk niet geoordeeld kan worden (zoals dat in de kerkelijke discussies maar al te vaak gebeurt) met voorbijzien aan de typisch-eredienstelijke vragen.

Hoe kan de Doop *gevierd* worden: om daar een antwoord op te vinden, geven wij ons vóór alles rekenschap van de 'gelaagdheid' der sacramenten, zoals die de afspiegeling is van de complexe eenvoud van de Eerstgeborene (A): het zal dan wel blijken, dat de kwesties van doop en besnijdenis, van kinderdoop en volwassenendoop, niet noodzakelijkerwijs in een pat-situatie hoeven te eindigen. Daarna verantwoorden wij zo bondig mogelijk de bewoording, waarin wij de aangeboden *forma* voorlopig (opdat zij aan de practijk getoetst kan worden) hebben vervat (B): daarbij zal aan het licht komen, dat de eventuele formulering van doopvragen een gewichtige, maar zeker niet de enige aangelegenheid is, die zorgvuldig overwogen dient te worden. En ten slotte proberen wij dan aan te geven, wanneer en waar de Doop het beste kan worden bediend (C), omdat er wel eens wat al te gemakkelijk van uitgegaan wordt, dat dat 'natuurlijk' in de hoofddienst behoort te gebeuren. De doopliturgie zelf (D) gaat dan, zoals wij reeds zeiden, precies gelijk-op met het formulier in band I, blz. 2/46-58.

III-A

Achtergronden

I

Over wat wij in de opmerkingen-vooraf àl te bondig het 'poëtisch karakter' van de doophandeling en de 'gelaagdheid' van de sacramenten noemden, hebben wij breder al eens uitgeweid op blz. G/62-64 van de eerste band dezer 'Liturgische Handreiking' om het joodse '*omer*-tellen' en de gang van Pasen naar Pinksteren te kenschetsen. Het zal niet nodig zijn, het daar gezegde uitvoerig te herhalen; laten wij er slechts aan herinneren, dat naar goed-israëlitisch besef het Pèsach niet enkel een opnieuw-beleven van de uittocht uit de duisternis van Egypte betekent: minstens evenzeer wordt de barre woestijnreis van veertig jaren er door present gesteld. En naast de *uit*tocht is er beslist ook (althans het visioen van) de *in*tocht in het beloofde Land, het geloof dat de volle vrijheid eenmaal gekomen zal zijn. Denken we bij dit laatste motief onwillekeurig aan de 'afscheidswoorden' van Mozes in Deuteronomium 32 en het ontroerende bericht, dat hijzelf Kanaän niét heeft betreden (en dat dan in combinatie met Genesis 1, omdat er 'een sabbathsrust blijft voor het volk Gods': in de synagoge weet men, dat het begin van de *Torah* gelezen behoort te worden zodra haar laatste woorden zijn verklonken), het 'eigenlijke' relaas van de breuk met de slavernij (Exodus 12-14) leest men op het middelste paasfeest, terwijl Numeri 9 dan correspondeert met een viering in de woestijn. Deze beelden *blijven* uit elkander opkomen en elkaar aanvullen, ook wanneer wij als Christen-gemeente zeggen, dat de *exodus* door de Messias Jezus voldragen is te Jeruzalem (Lucas 9:31). 'Zwischen den Zeiten' bevinden we ons altijd ergens 'in het midden', ook al zijn we dan niet 'als wezen achtergelaten': juist de Geest, die ons als Trooster gegeven is, drijft ons echter in de woestijn. En precies die 'structuur' heeft Jezus aangewezen door ons van het avondmaalsbrood als van het Manna te leren leven: dáár is beroep op bij de Vader, maar onze gebeden stijgen dan ook ten hemel omdat de verwildering en de verschraling van het leven om ons heen Gods nabijheid alleen maar lijken te loochenen.

Niet zonder opzet spraken wij van de gelaagdheid der sacrament*en*, meervoud. Want zo goed als het Avondmaal heeft ook de Doop de genoemde dimensies. Jezus zelf heeft daar meer dan eens naar verwezen. Aan het begin van wat wij ten onrechte zijn loopbaan noemen, staat zijn gang naar Johannes aan de Jordaan; maar dat Hij zijn doop nog

evenzeer vóór zich had als àchter, blijkt bijvoorbeeld uit een woord als Lucas 12:50, – 'Vuur ben ik op de aarde komen werpen, en wat heb ik nog te willen wanneer het reeds ontstoken is? Met een doop moet ik gedoopt worden, en hoe benauwt het mij totdat het volbracht is! ' De 'principiële', aan het begin genomen decisie is m.a.w. nog geen garantie voor een uiteindelijke en definitieve daad. Plaatsvervanging, solidariteit (die hoge roeping van Israël) is weliswaar onherroepelijk, en wie haar aanvaardt doet dat *for better and worse*; maar niemand weet van tevoren, waar deze *vocatio* hem brengen kan (Johannes 21:18!). Daarom zal in 1 Petrus 3:21 het woord *antitype* ook wel pregnanter verstaan mogen worden dan de meeste uitleggers durven zeggen: Noachs redding 'door het water heen' is niet alleen een voorafschaduwing van ons verenigd-worden met de doop van de Messias Jezus, maar zij vormt daarvan tot op zekere hoogte ook een tégenbeeld, – in zoverre namelijk de beslissende solidariteit 'in die dagen van ouds' juist niét werd volbracht. En ook van het Israël, dat onder leiding van Mozes de Rode Zee doortrok, is Jezus het *antitype*, want er is bij Hem geen enkele triomfantelijkheid te bespeuren als reactie op het vergaan van Gods vijanden in de 'terugvloeiende' wateren; zijn krachtdadige besluit om zich tezamen met de 'tollenaars en zondaars' te laten dopen, betekent immers juist, dat Hij zich met de onderhorigen van de Farao op één hoop laat werpen. Zó trekt Hij zijn conclusies uit Johannes' verbijsterende boodschap, dat *de zonen van Abraham* het bad der reiniging zullen moeten ondergaan. 'Bekering' is namelijk een aangelegenheid, die alleen op het erf van Israël aan de orde kan komen; wie niet onder de roeping zijn doorgegaan, kunnen haar ook niet ontrouw zijn geworden. Jezus heeft Johannes' oordeelsprediking gehoord als een vernietigend vonnis *over de exclusiviteit van zijn volk;* en als Hij die prediking daarom heel persoonlijk op zichzelf betrekt en zich een eis stelt, waar zelfs zijn leermeester voor terugschrikt (Matthaeus 3:14), verandert Hij wat tot dan toe een eigenwillige en hautaine reinigingsrite geweest was in een belijdenis van de meest radicale *inclusiviteit.*

Dat Jezus een zoon van Abraham (of liever: hèt zaad van Abraham) genoemd kan worden, hangt daarom samen met zijn deemoedige confessie, dat Hij zich op zijn genealogische komaf op geen enkele manier zou mogen verheffen. Maar wanneer Hij was blijven zwijgen, zouden zelfs de stenen zijn gaan roepen (Lucas 19:40) en zou de HERE-God zich dááruit zonen hebben moeten verwekken (Matthaeus 3:9); omdat Hij zich *tot zonde liet maken*, is Hij de 'zondeloze' (2 Corinthiërs 5:21). Daarin is Hij het evenbeeld maar tegelijk ook het tegenbeeld van Israël, dat wèl de vrijheid heeft gekozen, maar niettemin aan de slavernij is blijven hangen of daarin althans de facto telkens terug dreigt te vallen: wie

de zekerheden begeert van het establishment, gedraagt zich onwillekeurig als de *gojim* en ruilt zijn hachelijke roeping tot inclusiviteit weer in voor het veilige gemak van het exclusieve. Inclusiviteit vergt op het beslissende ogenblik een totale inzet: dat zullen àlle discipelen vroeg of laat ontdekken. Dat zullen bijvoorbeeld Johannes en Jacobus gaan bemerken: gedoopt zullen ze werkelijk wel worden (Marcus 10:39), maar dat betekent behalve een verborgen vertroosting stellig ook een evidente lijdensweg. Wie te Zijner tijd 'de plaatsen mag innemen ter rechter en ter linker zijde', weet de HERE-God alléén, — gedoopt worden is geen levensverzekering met het oog op Straks! — Om ons te waarschuwen wordt ons dat voorgehouden, juist door die Ene, die tegen Johannes gezegd heeft: 'Het betaamt ons om de gerechtigheid tot het eind toe te volbrengen' (Matthaeus 3:15). En precies omdat Hij die gerechtigheid zo zonder enige reserve heeft voldragen, worden *wij* nu gedoopt en in de solidariteit gezet, — opdat wij 'eenvoudig' niet meer kunnen laten wat Paulus (in Colossenzen 1:24) aangeduid heeft met de woorden: 'Ten behoeve van zijn lichaam, dat is de gemeente, vul ik mijn vlees aan wat aan het lijden, aan de verdrukkingen van de Messias ontbreekt'. — Kortheidshalve verwijzen wij naar wat we over deze samenhangen reeds geschreven hebben op blz. 2/29-30 in band I van de 'Liturgische Handreiking' ter toelichting op de door ons aangeboden *forma* voor de Openbare belijdenis.

Als wij in deze alinea's zoiets als de toonaard hebben aangegeven, waarin naar onze mening over de Doop gesproken behoort te worden, zouden wij ter nadere opheldering nu eerst nog een drietal conclusies willen formuleren.

1

Wanneer de Doop zo ongeveer het tegendeel is van het 'paspoort voor de hemel', dat de Christenen zich ook al in de vroegste tijden probeerden te verschaffen, dienen we blijkbaar onder alle omstandigheden te blijven bedenken, dat hij onze inplanting betekent in de Messias *van Israël*. Er moet m.a.w. iets gezegd worden over de *christologie*, die er noodzakelijkerwijze verdisconteerd is in iedere bediening van het sacrament. En daarbij zullen wij dan in het bijzonder op onze hoede moeten zijn voor die onschriftuurlijke verticalisering, die van Jezus Christus zoiets als een heidense halfgod gemaakt heeft, opdat Hij ons op de wijze van een *deus ex machina* uit onze benarde situatie kon ontzetten. Het is hier de plaats niet om daar uitvoerig op in te gaan; duidelijkheidshalve zij verwezen naar bijvoorbeeld blz. 41-46 uit Prof. Dr. C.W. Mönnichs 'Geding der Vrijheid', waarin deze het onderscheid aanwijst

tussen tweeërlei katholiciteit. Want dat maakt wel enig verschil: het visioen van 'alle volken', die tezámen met Israël optrekken van 'de einden der aarde' *naar* Gods heilige berg, waar Zijn vrede is te vinden, òf een tot op zekere hoogte 'abstract' (namelijk van Israël los-getrokken), veeleer middelpuntvliedend dan middelpuntzoekend concept van 'de zending' op grond van het feit (!), dat de berg Sion immers tóch verwoest is, — zo worden de gedachten (en de heidenen!) juist van Jeruzalem *af*geleid, en dat op grond van de insinuatie als zouden 'de' Joden in het jaar 70 hun verdiende loon hebben gekregen voor de begane 'godsmoord'. Een ontwikkeling, die reeds bij Irenaeus heeft ingezet, blijkt bij Athanasius feitelijk haar beslag te hebben gekregen: de driehoeksverhouding *God, Israël en de gojim* is vervangen door de versimpelde relatie tussen *God en 'de mensen'*. De zekerheid dat de Wet en de Profeten voor 'iedereen' bedoeld zijn, heft op die manier de spanning tussen Israël en de volkeren òp; en dat resulteert, niet alleen in een verwisseling van de 'einden der aarde' met 'de oecumene', van Jeruzalem als het inclusieve vredesvisioen met Rome als het exclusieve centrum van de niet-barbaarse wereld, maar ook in een proclamatie van de eeuwige Zoon tot de algemeen-erkende hemelvorst ten koste van zijn concrete weg over deze aarde als de Messias van Israël. Factisch en practisch *is* de Doop dan al geen geënt-worden meer op de stam van de Eerstgeborene uit de doden, die de *tsedakah* in ons midden heeft voldragen en bevestigd als een begáánbare weg; veeleer wordt hij een legitimatiebewijs, dat men óók tot de ingezetenen van het ene wereldrijk behoort en zich maar al te graag voegt naar de voordelen van de *pax romana*.

Voltrekt deze ontwikkeling zich dan bovendien nog in een samenleving, waar allerlei laat-hellenistische gedachten het grondgevoel van bepalen en o.a. de cultivering van het monniksideaal toch feitelijk een bláám legt op de menselijke geboorte, dan is het niet verwonderlijk, wanneer een reeks verhitte theologische discussies zich uitkristalliseert in een 'erfzonde'-leer, die op beslissende punten van de bijbelse noties afwijkt. Dopen als 'afwassen' van die erfzonde wordt dan een onvermijdelijke *must* voor iedereen, die zichzelf respecteert maar intussen in de verte niet van plan is, met zijn 'afzweren van de duivel' en 'verzaking van deze wereld' ook de exclusiviteit op te geven, die ons (aan de roeping van Israël gemeten) tot zondaren maakt voor Gods aangezicht. Terwijl de vereenzelviging met Jezus in zijn doop ons tot de conclusie zou moeten leiden, dat wij niet 'beter' zijn dan wie ook, gaat men zich met behulp van het sacrament juist tegen de anderen en tegen deze wereld afzetten: in dezelfde mate, dat de menselijke 'natuur' gedesavoueerd wordt, krijgt de praedestinatie het karakter van een deelgenootschap aan de 'bovennatuur',

die als zodanig noch met de Messias van Israël noch ook met een schriftuurlijke verkiezing te maken heeft. Geroepen, verkoren worden wij naar bijbels gevoelen in en door de interventie van de Gezalfde, die als de minste der mensen in ons midden is verschenen, opdat ook wijzelf aan zijn toewijding gestalte zouden geven: op dié manier worden onze namen samengevoegd met de onuitsprekelijke en onvolprezen Naam, en worden wij dus met Abraham en Izaäk en Jacob in de rij gezet. Wie deze verbanden over het hoofd ziet of losknoopt, zet het 'doopbevel' uit Matthaeus 28:19 met behulp van een bedenkelijke christologie wel in een heel verkeerde contekst!

2

Het is bepaald niet overbodig, de gesignaleerde verticalisering van de christologie voorop te stellen bij onze overwegingen aangaande de doopsbediening. De suggestie namelijk, dat de christelijke gemeente niet zozeer *geënt* is op de edele stam (Romeinen 11:24) als wel het oude (!) Israël *vervangt,* vindt haar neerslag in de steeds weer opduikende stelling, dat *de Doop in de plááts van de besnijdenis zou zijn gekomen.* Nota bene: dat is geen onschuldige hypothese, die men uit bijvoorbeeld het klassieke Gereformeerde doopformulier wel kan schrappen zonder er de structuur van aan te tasten, noch ook is het een argumentatie, die in het bijzonder de kinderdooppractijk zou rechtvaardigen. Dat het teken van de besnijdenis aan de pasgeboren zonen van Israël gesteld wordt, is geen reden om het veel omvattender gezichtspunt over het hoofd te zien (dat niet enkel 'onze jonge kinderen' betreft maar werkelijk héél de gemeente), als zou de christelijke kerk in de rechten van het uitverkoren volk zijn getreden, – met als verdere consequentie een foutief-bepaalde verhouding tussen het Oude en het Nieuwe Testament. Als wij die fundamentele vragen hier uiteraard niet in extenso kunnen beantwoorden, mogen we toch niet aan de neiging voorbijzien (een neiging, die zich werkelijk de eeuwen door heeft laten gelden) om het Oude Testament òfwel in feite tegen het Nieuwe te laten wegvallen, òf de Schriften van Israël zó volledig op te eisen voor gebruik in de christelijke kerk, dat zij uiteraard tot een verzameling *dicta probantia* worden gedegradeerd en in het gunstigste geval mogen aantonen, dat de eenmaal gedane belofte toch 'zo heerlijk is vervuld'. Zonder daarmee iets ten nadele van het op zichzelf genomen bijbelse schema belofte/vervulling gezegd te hebben, moeten wij vaststellen, dat het, toegepast op de bediening van de heilige Doop, deze laatste onwillekeurig substitueert voor een besnijdenis 'die het werk is van mensenhanden aan het vlees' (Colossenzen 2:11). En in die hoek wilde bijvoorbeeld Paulus hem nu precies *niet* terecht zien komen.

Wij kunnen er haast niet aan beginnen, een uitvoerige verhandeling te schrijven over deze cruciale kwestie: de exegetische handboeken geven er voldoende (?) uitsluitsel over. Zoveel lijkt zeker, dat de besnijdenis voor Paulus een verwonding-ten-dode geweest is, die de 'eersteling' uiteráárd wel moest oplopen, omdat hèm immers gevraagd is vóór alle anderen uit te gaan en het spits af te bijten. Daarmee bezegelt hij zijn abrahamitische bereidverklaring tot messiaans leven, en het zou dan ook vanzelf hebben moeten spreken, dat er aan de verwonding een 'besnijdenis des harten' (vergelijk Jeremia 4:4, 31:31) vooràf was gegaan. Waar die besnijdenis van het hart blijkt te ontbreken en Israël zich niét vrijwillig identificeert met zijn roeping om aan de gojim gewaagd te zijn, wordt de verwonding een farce en is zij in de laatste plaats een pleitgrond om zich op te verheffen; omgekeerd zal het teken echter degenen, die tot de 'rest' gerekend kunnen worden en zich hun roeping hartelijk aantrekken, eens te méér aan hun opdracht herinneren. Paulus heeft daarom nóóit gesuggereerd (Philippenzen 3:3), dat 'voor òns' (en daarmee bedoelt hij de voortvarende en inclusief-denkende Joden) de besnijdenis niets meer zou betekenen; integendeel, hij heeft zijn leerling en reisgenoot Timotheus (nog als volwassen man!) opzettelijk besneden, — hij was immers een Jood, die in de Messias Jezus de roeping van Israël aanvaard had, en alleen maar ten onrechte kon zijn besnijdenis dus achterwege blijven. Diezelfde Paulus heeft het teken-in-het-bloed-van-de-Messias aan àlle gojim intussen ontzegd, omdat ze namelijk geen voorgangers maar bijkomers waren, volgens het beginsel: 'de Jood voorop, de Griek in zijn voetspoor'. Daarmee is dan de bijbelse gestalte gemarkeerd van de uitverkiezing, die namelijk slechts in zoverre als 'bevoorrechting' kan worden aangeduid, als de betrokkenen van Godswege de twijfelachtige eer genieten om 'commando-troepen' te zijn en dienovereenkomstig gedecimeerd te worden. Wie daar achteraan komt, kàn ternauwernood meer kwetsuren oplopen, — althans niet op de wijze van de eersteling(en): want er *is* nu immers een weg gebaand.

Alle proselietenmakerij is daarmee principieel onmogelijk geworden: want wat zou er gewonnen zijn, als er een gang van zaken bleef gelden van meedoen-aan-de-tempeldienst via getrouwe wetsobservantie en besnijdenis naar in-het-geloof-voor-vol-aangezien-worden? Het copiëren van een dergelijk denkpatroon (en precies dàt is aan de orde, wanneer men suggereert, dat 'iedereen' toch eigenlijk bij de kerk zou moeten horen en langs reglementair-vastgestelde weg in haar 'volle gemeenschap' opgenomen dient te worden!) is in feite het mee-doen met de 'achterblijvers' onder de Joden, die nu juist niét tot 'het Israël Gods' gerekend mogen worden [1]); door een dergelijke handelwijze stuurt men immers aan op

exclusiviteit, die het Gods-volk verzelfstandigt en tegen de anderen òpzet, zodat het ten slotte niet anders dan een eigengereid volk is onder de véle gojim. 'Gedoopte naties', dat moet men wel toegeven, vertonen exact hetzelfde beeld. En daarom beweegt de waarachtige volgorde zich vàn het geloof (dat wil in dit verband zeggen: de vreugdevolle aanvaarding van het feit, dat een ànder, dat *deze* Ander, ons tot onszelf en tot onze bestemming heeft gebracht) náár het respect voor die ander in zijn besneden-zijn, welke verwonding hij heeft opgelopen om ons te dekken. – Voor een Jood is gedoopt worden zoveel als: bekering tot de 'rest', d.w.z. de erkenning, dat hij de besnijdenis heeft misverstaan en zich ten onrechte op zijn komaf heeft beroepen; voor een goj heeft het te maken met de aanvaarding van de verkiezing van de Eerstgeborene, van Israëls vooropgaan, en betekent het een oriëntatie (middelpuntzoekend!) op Jeruzalem, waar Hij 'buiten de poort heeft geleden'.

Het exegetische resultaat van dit alles is dus waarschijnlijk, dat *alleen bij Jezus Christus* de noties doop en besnijdenis in elkaar geschoven mogen worden: onder omstandigheden kunnen zij *beide* gebruikt worden als de aanduiding van zijn kruis (zo bijvoorbeeld in Colossenzen 2:11, waar Paulus niet bedoeld heeft te zeggen, dat onze Doop zoveel als 'de besnijdenis van Christus' is – en dat leest men dan als 'een christelijke besnijdenis' is –, maar dat de Messias Jezus bij uitstek de Besnedene genoemd mag worden, omdàt 'zijn graf bij de goddelozen is gesteld', Jesaia 53:9). – Maar wanneer deze Ene zijn consequenties uit de besnijdenis heeft getrokken, mag men dan ook op geen enkele manier meer terugschakelen van het 'inclusieve denken' op de exclusiviteit! En dat gebeurt toch onwillekeurig, wanneer men de beelden van de Rode Zee en van de zondvloed niet ziet òpkomen uit dat éne, meest geconcentreerde beeld van de Jordaan. Steeds weer is Jezus' 'ondergang' het *tertium comparationis*. Wanneer men m.a.w. *het Zondvloedgebed* behandelt zoals de Gereformeerde vaderen het gedaan hebben, en er het kernstuk uit wegsnijdt, kan men niet meer in het oog houden, dat deze 'ondergang in de Jordaan' besnijdenis en Doop met elkander verbindt èn die twee tegelijkertijd uit elkander houdt. Wat Noach en Mozes betreft komt het accent er dan onwillekeurig uitsluitend op te liggen, dat ze aan het onheil ontkomen zijn, met als gevolg dat ook aan ons eigen gedoopt-worden het perspectief van de solidariteit ontvalt. Maar dan lezen we (wat juist niét moet

[1] Ook in Galaten 5 : 15-16 zinspeelt Paulus ongetwijfeld op de 'rest'-theologie van de oude profeten en refereert hij dus aan de Joden, die zich de roeping van Israël hebben aangetrokken; met 'allen die zich naar die regel richten' zijn de ingeplante heidenen bedoeld.

gebeuren!) de *Torah* buiten Jezus Christus òm en identificeren 'ons en onze kinderen' met het door de Doper gewraakte drogbeeld van 'het zaad van Abraham'.

Binnen het kader van onze toelichtingen bij de aangeboden orde voor de Openbare Belijdenis hebben wij over een dergelijke behandeling van het Zondvloedgebed reeds het e.e.a. gezegd (I, blz. 2/31-33). Nu we er dieper op ingaan, moeten wij er nog aan toevoegen, dat hier een opeisen van het Oude Testament in het geding is op een wijze, die wij voor ongeoorloofd houden. Want het is precies deze arrogantie, waardoor wij dreigen terug te vallen in een eerbied voor de gang der geslachten als zodánig, die onze vader Abraham met zoveel moeite heeft moeten àfleren! — Het is werkelijk huiveringwekkend om te zien, hoe het onvruchtbare beginsel der exclusiviteit zich andermaal breed gemaakt heeft door zich uit te kristalliseren juist rondom de christelijke Doop! Doende wat de gojim reeds altijd gedaan hebben, zijn de Christenen zich gaan verzetten tégen Israël en zijn Gezalfde, — was het eerstgeboorterecht van Jacob soms niet op hèn overgegaan? Het resultaat van deze eigenzinnigheid moest wel zijn, dat het gekerstende Europa zich ging afvragen, of er nog ongedoopten te vinden waren, — non-conformisten, die er blijkens hun ongedoopt-zijn kennelijk niet bij hoorden. En toen die in de Joden waren gevonden en aangewezen, heeft het deze Joden als de evidente zondebok in staat van beschuldiging gesteld en buiten de deur gezet. Dat is gelukkig geen constatering, die men vooral aan de Nederlandse geschiedenis kan aflezen, en waarschijnlijk met name vanuit Amsterdam (dat in de ogen der Joden dan ook heel wat groter gelijkenis met Jeruzalem vertoont dan Rome!) hebben zich ten onzent tegenwichten laten gelden, die de gevolgen van een heilloze dooptheologie althans in de practijk hebben geneutraliseerd. Maar intussen is er toch inderdaad zoiets als een 'face of God after Auschwitz'. En wie voor dat schrikwekkende Aangezicht komt te staan, zal zich er wel voor hoeden: de Doop nog langer in de plááts van de besnijdenis te stellen. Daarmee zou hij, na al wat gebeurd is, namelijk glashard zeggen, dat Gods beloften aan Zijn uitverkoren volk *berouwelijk* zijn geweest. En daarmee ware dan tevens de nood-zaak geloochend van Jezus' onnaspeurlijk diepe weg door de wateren: van zijn doop-gelofte, die Hem tot de Besnedene maakte. Auschwitz is werkelijk een afdoende reden om de doopformulieren op dit punt definitief te veranderen!

3

Mocht het ons gelukt zijn, hiermee aan te wijzen, dat de schijnbaar-argeloze bekorting van een liturgisch gebed bijzonder diepe

wortels heeft, dan kunnen wij een derde conclusie formuleren naar aanleiding van het gebruik van bijvoorbeeld Psalm 105 : 5-6 binnen het kader van de doopliturgie. Tal van gemeenteleden weten in ieder geval, dat bij de Doop van hun kinderen het lied is aangeheven:

't Verbond met Abraham, Zijn vrind,
bevestigt Hij van kind tot kind.

Wij hebben al even gezegd, dat het niet aangaat: 'ons en onze kinderen' voor 'het zaad van Abraham' te substitueren. Wij moeten dat nu nog toespitsen, omdat er in het Nieuwe Testament namelijk nogal eens wordt onderscheiden tussen de *huioi* en de *tekna*. De 'kinderen' (d.w.z. het 'gebroed'!) van de heidenen zijn namelijk niet zó maar op één lijn te stellen met de 'zonen' van Israël! (Eén van de profetische geschriften, waarin een dergelijk spraakgebruik al héél zorgvuldig gehanteerd wordt, is Richteren). Een dankbaar-gebruikte tekst als Handelingen 2:39 besluit de Pinkstergeschiedenis vermoedelijk dan ook vooral wel, omdat Lucas met dit woord van Petrus wilde zeggen, dat het heil nu inderdaad de heidenen bereikt heeft en dat hun een reële heroriënteringskans is geschonken. Men kan dat uiteraard weergeven in de bewoording 'Voor u is de belofte (de gojim worden op de Torah betrokken omdàt ze op de naam van Jezus worden betrokken) en voor uw kinderen (= *tekna*)', maar zou dan elders (waar de aanduiding *huioi* gebruikt wordt) veel hoorbaarder 'zonen' moeten vertalen dan meestal pleegt te gebeuren. Wordt die helderheid immers niét betracht, dan vervalt er niets meer of minder dan *de verzoening*; geen Jood (ook de Jood Jezus niet!) hoeft er meer een goj bij de hand te nemen, als we de 'kinderen' en de 'zonen' al bij voorbaat op één hoop vegen en daarmee (zoals hierboven is aangegeven) de 'oecumene' in de plaats stellen van 'de einden der aarde'.

Mogelijk is deze formulering vooralsnog wat te bits en te bondig, – maar het blijkt ook niet eenvoudig: de kwestie aan de orde te stellen, dat de opéénvolging der zonen (zoals die in o.a. Psalm 105 wordt bezongen) zonder meer niét kan worden weergegeven met 'de gang der geslachten'. De HERE-God is wel dáárin een 'menselijke' God, dat Hij zich over iedere generatie opnieuw ontfermt; maar met het woord 'gang' (dat onwillekeurig een evolutionistisch spraakgebruik introduceert) valt dat ternauwernood weer te geven. Hij heet 'de God van Abraham, de God van Izaäk, de God van Jacob': en alleen al dat staccato in de Naam zou ons er op kunnen attenderen, dat 'de God van Abraham, Izaäk en Jacob' een simplificatie betekent. Abraham hééft een zoon gekregen, – maar dat verstaan we dan ook alleen maar, als we het accent durven leggen op dat woord *gekregen*. Naar menselijke maatstaf was het immers zijn eerstgeborene niet: daar moet de hele affaire bij opgehaald worden, dat Ismaël

voor Izaäk heeft moeten wijken. En 'een generatie verder' doen zich die breukvlakken àndermaal voor, als namelijk Ezau door Jacob wordt verdrongen: in dit geval eerder ten gevolge van klein-menselijk dan van overmachtig goddelijk ingrijpen (naar het schijnt!). Eigenlijk is het niet te begrijpen, dat men deze 'bijbelse geschiedenis' met de paplepel ingegoten krijgt en niettemin durft vol te houden dat 'het verbond zich normaliter voorzet via de geboorte'. Dat mag dan een redenering zijn, die bij de handhaving (!) van zogenaamde 'geboorteleden' in volkskerken te pas komt, een bijbels argument is het niét.

In de Schriften (en dus ook bij de eventuele bediening van de Doop) hebben wij te maken, niet met de 'gang' der geslachten, met de menselijke komaf als zodanig, maar met de samenvatting van het menselijk geslacht in de Eerstgeborene uit de doden (Handelingen 17:31). Ondanks de schijn van het tegendeel valt in Paulus' toespraak op de Areopagus de redenering terug vàn de 'tweede Adam' op de 'eerste', zo goed als in Romeinen 5. Hoe 'Adam' bedoeld is, kan niet verstaan worden buiten Christus om. En bij de doopsbediening zou dan ook juist bijvoorbeeld de nieuwe berijming van Psalm 45 toepasselijk zijn, omdat de gemeente vermaand moet worden:

> Zie niet meer om. De bedding der geslachten
> heeft zich verlegd! Volg nu met uw gedachten
> de toekomst in de stroom van 's konings bloed,
> tot waar uw geest uw kinderen ontmoet.

Voor Abraham althans is het de grote vraag geweest, *of hij nu inderdaad zijn zoon zou ontmoeten.* Het is helemaal niet zo'n vanzelfsprekende zaak: dat vaders hun zonen ontmoeten. In de regel (die regel van het verbond, dat zich zou voortplanten via de geboorte!) hebben zij hen immers verwekt krachtens het aloude élan vital van de volken, en zij weten al bij voorbaat wat die zonen 'moeten worden': dat ze in ieder geval (!) gróter moeten worden dan zij zelf. Precies dáár zet de bijbelse critiek in op 'de wil van een man' (Johannes 1:13) en een 'zaaien in het vlees' (Galaten 6:8). En die critiek betekent een radicale opheldering over het feit, dat ouderlijke vertedering 'in de regel' met overweldiging gelijk staat. Dezelfde zonen, waar niemand ook maar met een vinger naar mag wijzen, worden onder omstandigheden (en vroeg of laat *zijn* die omstandigheden er naar, – bijvoorbeeld in de oorlog) zonder bedenken opgeofferd. De 'gang der geslachten' wordt bevestigd in het offer van de eerstgeboorten. Dáárom is Genesis 22 zo'n ongelooflijk verhaal, dat Abraham op het woord van den HERE-God van deze rituele slachting heeft àfgezien. Er was hem namelijk helemaal niet gezègd, dat hij zijn zoon 'op één der bergen moest offeren' (*'ala* zegt het Hebreeuws), maar dat hij hem precies even 'hoog zou

houden' (àndere betekenis van *'ala!*) als ook God zelf hem respecteerde en in ere hield. Want anders dan wij mensen, die nog altijd handelen op de wijze van de gojim, heeft de HEER ontzag voor Zijn schepselen, – die laat Hij, als het éven kan, in-tact. Dat ontzag heeft onze vader Abraham van Hem geleerd: hij heeft zijn zoon Izaäk 'bij wijze van spreken uit de doden teruggekregen' (Hebraeën 11:19). In het Evangelie wordt ons dat zelfs in nog krasser bewoordingen verteld: naar aanleiding van de 'opwekking van de jongeman te Naïn' bijvoorbeeld (Lucas 7:15), waar heel eenvoudig gezegd wordt, dat Jezus de jongen 'gaf' aan zijn moeder. Voor de eerste maal leerde die moeder hem nu immers 'ontvangen': tot op dat ogenblik had zij hem alleen maar 'bezeten'. Alle 'verschijningen' van opgestane mensen in ons midden (die van Jezus zelf niet uitgezonderd) worden ons dan ook alleen maar verhaald *om ons te oordelen in onze zelfgenoegzaamheid* en *juist niet* om ons te verzekeren van onze identiteit aan deze en aan gene zijde van het graf! Wie zich op *die* manier bij de doopsbediening zou willen beroepen op Jezus' opstanding uit de doden (1 Petrus 3:21), namelijk om zich daardoor bij voorbaat aan het oordeel te onttrèkken, verandert de hele zin van het sacrament in zijn tegendeel. (Het kan niet ontkend worden, dat de eerste doopvraag uit het klassieke Gereformeerde formulier zich op de ràND van die ketterij beweegt). Dat het dochtertje van Jaïrus in het huis van haar ouders terugkeert (of liever: in-keert, – 'zij ontzetten zich terstond bovenmate', staat er in Marcus 5:41-42 bij), kan werkelijk niet met de gebruikelijke vertedering gelezen worden; één ding is zeker, dat ze nu 'het kind van haar ouders' niet meer is. – Ons verdiepende in het bijbels argument, dat de eeuwen door de doopsbediening begeleid heeft, hebben wij ons in toenemende mate verbaasd, dat deze 'eenvoudige' geschiedenissen in dit kader eigenlijk altijd achter de horizon zijn gebleven. Er is ten onrechte geciteerd en ten onrechte niét geciteerd: en dat niet omdat men zich in de Schriften verdiepte, maar omdat men zich bij voorbaat dogmatisch vastgelegd had. Waar wij in het onderstaande rekenschap geven van gekozen bewoordingen, zullen we daar nog nader op ingaan.

Gedoopt worden is betrokken raken in de dood en de opstanding van de Messias Jezus (Romeinen 6:4). Eens-voor-al worden wij opgenomen in de werkelijkheid, die in de Eerstgeborene, en in Hem alléén, is geopenbaard: wij moeten dat met evenveel nadruk leren zeggen als Paulus in Galaten 3:16, die met opzet geconstateerd heeft: 'er staat: aan Abraham en aan zijn zaad, *niet* aan zijn zad*en*, in het meervoud'. Déze eerstgeborene stelt namelijk ook nog wat er is voorgevallen tussen Izaäk en Abraham, tussen Jacob en Izaäk onder het gericht, – en er is toch in beide gevallen waarachtig iets gebéurd, iets verzét! De zekerheid, dat 'onze

kinderen *in Jezus Christus geheiligd zijn'*, d.w.z. dat ze in de gelijkenis tot ons komen van Hem die voor ons gestorven is en opgewekt, mag daarom ook niet zonder méér geïnterpreteerd worden alsof willekeurig-welke kinderen *in hun ouders geheiligd* waren, – bij het doopsel hebben wij niet met een viering 'van de geboorte' te maken, zoals dat in de Romana momenteel met enige nadruk naar voren gebracht wordt. Overigens is ook de dogmatische formule, als zouden wij bij de doopsbediening een teken oprichten van de *weder*geboorte voor veel misverstand vatbaar gebleken; liever moeten we ons realiseren (waaraan we in een vorige alinea al even raakten), hoé complex de *verbonds*-noties zijn, zoals ze in de Schriften (in het Oude èn Nieuwe Testament) naar telkens weer andere aspecten worden uitgewerkt. Niet zonder opzet memoreren we vooral ook het *Oude* Testament, – in de eerste plaats om er aan te herinneren, dat de 'denkrichting' zich altijd beweegt vàn het *berith* náár de schepping (en nooit òmgekeerd, alsof we Gods heilshandelen op het spoor zouden kunnen komen met niet anders dan het blote feit van ons bestaan, van onze geboorte in handen); en in de tweede plaats, omdat de Septuagint-vertaling van *berith* met *diathèkè* niet ten onrechte onderstreept, dat het *initiatief* tot het stichten van gemeenschap van de HERE-God is uitgegaan, maar tegelijkertijd dreigt te verdoezelen dat óók wie zich aan de verbondstrouw van de Enige zou willen onttrekken, als een verworpene tòch deelgenoot blijft van Zijn verkiezing. Telkens opnieuw blijkt God het uiterste te beproeven om ons op onze bestemming te brengen; maar wanneer wij daaraan leren aflezen, dat de uiteindelijke beslissingen over ons genomen *zijn*, mogen we juist daarom die decisies niet als een abstract en onherroepelijk decreet op onze kinderen projecteren. . . om daarmee o.a. onze al of niet 'verantwoorde' handelwijze te dekken ter zake van de gezinsvorming. Bij de doopsbediening gaat het niet om een liturgische reduplicatie van het ter-wereld-komen, zoals de heidenen die de eeuwen dóór gekend hebben (trouwens: we zouden op een curieuze manier met onszelf in tegenspraak komen, als we dezèlfde geboorte gaan verheffen, die we voordien met behulp van een aanvechtbare erfzondeleer hebben geblameerd!): Abrahams 'kinderoffer' is werkelijk niet zoiets als het prototype van een gebaar, waarmee ook *wij* onze kinderen 'aan God behoren op te dragen'. Zijn 'Darhöhung' van Izaäk is door het ingrijpen van de engel daarvan eerder het *antitype* geworden; en als dat tégenbeeld stelt zij iedere menselijke poging onder critiek, die achteràf (namelijk ter verontschuldiging van een procreatie, die zich inmiddels al lang heeft voltrokken) een toevlucht tot de Messias van Israël zou willen nemen.

Daarmee zijn alle betrekkingen niet doorgesneden, die er (bijvoorbeeld op een centrale plaats in de Tien Woorden) tussen ouders en

kinderen worden aangeknoopt, – maar die betrekkingen moeten bijbelserwijze dan ook inderdaad als *betrekkingen* verstaan worden, d.w.z. als reële ontmoetingen tussen onszelf en een niet te miskennen Ander; van Hem, de hemelse Vader, is alle vaderschap op deze aarde alleen naar àfgeleid. Anders gezegd: in de omgang van ouders en kinderen is de concretisering van de *verzoening* der generaties aan de orde, waartussen de *breuk* (juist krachtens onze ongebreidelde levenswil) een feit is geworden. Met het oog dáárop zegt de profetie dan ook (Maleachi 4:6), dat de HERE-God 'het hart van de vaderen zal terugvoeren tot de zonen en het hart van de zonen tot hun vaderen'; minstens zo goed zou er over een *heiliging van de ouders in hun kinderen* gesproken kunnen worden (in *deze* kinderen namelijk, die ons van *Zijn* kant 'gegeven' worden, die als uit de doden tot ons over-komen), als over een heiliging van de kinderen in de ouders. Alleen waar ouders voor hun kinderen het beeld van de Messias Jezus dragen, worden kinderen namelijk geheiligd, d.w.z. in ouders en voorgangers, die voortdurend bereid zijn om exact het leven en samenleven van henzelf en van hun tijdgenoten onder de critiek te stellen van hun roeping tot een waarachtig inclusief 'denken'. En dat 'bewijzen' ze door 'hun' kinderen (en 'alle levende ziel, die God tot hen wil zenden') te ontvangen zoals Abraham zijn zoon Izaäk bij zich in huis nam na het 'incident' op de Moria; na dat ogenblik was de jongen immers één telkens-terugkerende herinnering voor hem geworden aan Gods ingrijpen in zijn eigenmachtigheid. Zonen, als we ze in één perspectief leren zien met de eniggeboren Zoon, zijn de levensgrote doorkruising van onze 'toornige' wil om te heersen en bedilzuchtig zèlf te bepalen, hoe het leven er uit zal zien; daarom hebben wij ze dan ook te eren als *die* 'kinderen, waarop de wereld wacht', in plaats van als de sacrosancte 'veel te velen' (de beminde betweters en de vervloekte mee-eters!), die met de dommekracht van hun getal de duizendvoudige lachspiegel vormen, waarin zich onze dubieuze *Ehrfurcht vor dem Leben* weerkaatst. – Eigenlijk is het wel een heel merkwaardige ontwikkeling, dat precies de accentuering van het z.g. monopleurisch karakter van het Verbond (d.w.z. dat het alleen van *Zijn* kant niet en nooit is verbroken) in een dooppractijk uitgemond is, die het doet vóórkomen alsof er aan de kant van de menselijke partner zoiets als een continuïteit kan worden aangewezen. In feite zijn daar immers enkel scherven en brokstukken, – decisies die misschien vol vreugde en met een rein hart zijn genomen, maar zich in ieder geval toch hebben uitgekristalliseerd als evenzovele cultuurhistorisch-bepaalde christendommelijkheden, – waar een volgende generatie zich weer op kon verheffen c.q. zich tegen diende af te zetten. 'Cultuur en sacrament' mag men niet te dicht bij elkander brengen; dat betekent in feite een phaenomenologische behande-

ling van het sacrament.

Het is er dus niet zó mee gesteld, dat wij bezwaar maken tegen een doop-forma, waarin als ondertoon de *gratia praeveniens* meeklinkt. Maar wij menen ons te moeten distanciëren van een *interpretatie* van die *gratia praeveniens* met behulp van een 'abstracte' praedestinatieleer, binnen het kader waarvan de gestalte van Jezus Christus strict-genomen overbodig is geworden; waarin Israël namelijk van zijn Messias losgeweekt wordt en de Messias Jezus van zijn volk; waarin 'de mensen' in hun algemeenheid gesubstitueerd worden voor het samenleven, voor de verzoening van het Godsvolk met de natiën; en die de eigenzinnigheid van de menselijke geboorte dus laat voortwoekeren, alsof de Schriften deze valse vruchtbaarheid niet van meet af aan de kaak hadden gesteld.

II

Tegen de achtergrond van deze exegetisch-theologische opmerkingen kunnen wij nu misschien ook iets zeggen over de hachelijke kwesties, die er de laatste decenniën zijn gerezen rond het al of niet vanzelfsprekende c.q. gerechtvaardigde van een bediening van de Doop aan 'de kleine kinderen der gelovigen'. Daarbij stellen wij graag voorop, dat wij iedere schijn zouden willen vermijden als zou het sacrament gedeeld kunnen worden, – alsof we, met andere woorden, bij de z.g. 'volwassenendoop' met een andere doopleer te maken zouden hebben dan bij de in het christelijke Europa gangbaar geworden 'kinderdoop'. Het zijn, zo wil het ons voorkomen, vooral de onjuiste theologische bewijsvoeringen geweest (waarvan wij er enkele trachtten te ontzenuwen), die het betrekkelijk-incidentele ogenblik waarop de Doop bediend wordt uit het kerkhistorische tijdsgewricht en de sterk variërende omstandigheden hebben losgepeld om er een 'principiële' aangelegenheid van te maken. Heel deze materie zal men waarschijnlijk het beste kunnen benaderen vanuit de wisselende verhouding, die er bestaat tussen gemeente en gemenebest c.q. geloofszekerheid en gangbare mening, – al bedoelen we daarmee de Doop *als zodanig* niet tot een sociologische categorie te verdampen nadat we met zoveel nadruk gezegd hebben, dat men het sacrament vanuit een phaenomenologisch gezichtspunt geen recht kan doen. *Beslissingen* echter worden altijd *uitgelokt* (wat nog iets anders is dan ingegeven of gerechtvaardigd) door de omstandigheden, – en die kunnen er toe leiden, dat de 'gelovigen' (juist wanneer die aanduiding niét als cliché mag worden verstaan) hun 'kleine kinderen' óók in hun gang naar de doopvont bij zich willen hebben.

Laat ons, om ieder misverstand te voorkomen, het voorbeeld mogen geven van een (van origine Europees, maar in de U.S.A. genaturaliseerd) gezin, waarvan wij kortgeleden vernamen, hoe het 'onder de omstandigheden in kwestie' heeft gehandeld. Woonachtig in een al wat oudere straat in het centrum van Chicago, waar meer en meer negergezinnen de huizen kwamen 'bezetten' (zodat de 'oorspronkelijke' blanke bewoners verderop trokken en met name ook hun kinderen van de in de omtrek gevestigde scholen afnamen), besloten zij hun bijdrage tot de oplossing van het rassenvraagstuk te leveren door opzettelijk te blijven waar zij waren; zij bespraken die beslissing ook met hun oudste twee kinderen, die er bepaald wel door achterop zouden raken en er hun vriendjes en vriendinnetjes door zouden verspelen. Maar de 'vanzelfsprekendheid' waarmee zij deze last aanvaardden werd plotseling op losse schroeven gezet, toen een 'lange, hete zomer' heel de buurt aan de rand van een burgeroorlog bracht, – hadden zij 'het recht' wel om met name de jongst-geborene (die in de critieke weken gedoopt zou worden) bij de oplaaiende straatgevechten 'als een schild voor zich uit te houden' en in zijn onschuld aan de relletjes te wagen? Of moest hij eerder (en moesten àlle kinderen, ook de reeds gedoopte) worden geëvacueerd en buiten de gevaren-zône gebracht? – Wij zijn van mening dat we hier inderdaad met een doop-dilemma te maken hebben. En wij vonden het ontroerend om te vernemen, dat de genoemde ouders na een ernstige aarzeling hun kleine zoon des te nadrukkelijker hebben laten dopen; zij realiseerden zich, dat zij in feite al lang een besluit hadden genomen, juist toen zij niét 'deserteerden'. Men laat zijn kinderen namelijk niet in Egypte achter, wanneer men zelf met de slavernij geen vrede meer hebben kan: de solidariteitsbetuiging was voor hen een complete bevrijding. En de 'kleinen' zouden het in de woestijn nog wel eens gemakkelijker kunnen volhouden met anders-niet-dan-het-Manna dan zijzelf, die aan de vleespotten konden terugdenken. (Het is niet onmogelijk, dat een komende generatie in haar argeloosheid de practische zin van het evangelie wat beter verstaat dan een gaande, die er in haar bedachtzaamheid de consequenties van meent te kunnen overzien). Wij laten nu in het midden, of het volgen van Jezus' voetspoor ook altijd de herkenning van een bloedspoor behoeft te betekenen (de 'onnozele kinderen' van Bethlehem hebben er met hun geschrei niet bepaald om gelogen); maar het is in ieder geval *niet onze leeftijd als zodanig*, die een antwoord geeft op de vraag of wij in een 'volwassen' beslissing betrokken raken. – Wij hebben aan deze dingen gerefereerd, toen wij in de door ons aangeboden *forma* voor de Openbare Belijdenis voor de (weder-)invoering van een reële *confirmatio* gepleit hebben als de gave gestalte voor een eventuele 'verbondsvernieuwing'; en

wij herinneren nog eens aan wat wij hierboven reeds gezegd hebben over de duidelijke 'gelaagdheid' van de sacramenten, – de aspecten van uittocht, doortocht en intocht komen onder een verschillende belichting aan de orde naarmate men op een ander ogenblik in zijn mensenleeftijd aan de doopvont 'met Hem in zijn dood wordt begraven'.

Mogelijk zal men tegen het geschetste voorbeeld willen aanvoeren, dat het hier een heel uitzonderlijk geval betreft. Daar stellen wij dan graag tegenover, dat een eventuele *regel* van 'kinderdoop' zulk een *uitzondering* zal moeten bevestigen. Waarmee we feitelijk voor de vraag komen te staan, of wij onder de huidige omstandigheden voor een *algemene* 'kinderdoop' nog wel een goed woord moeten doen. Het dilemma is namelijk niét, of wij 'de (!) kinderdoop' principieel zullen verwerpen òf, juist omgekeerd (met de hand op de Schriften, indien enigszins mogelijk), als de enig-verantwoorde handelwijze dienen te verdedigen. Met het schriftbewijs is het op dit punt zo'n eenvoudige zaak niet; de geleerde exegeten althans hebben blijkbaar tot remise besloten en weten ons te vertellen, dat de nieuwtestamentische aanwijzingen ontoereikend zijn om een mogelijke 'kinderdoop'-practijk met zekerheid reeds in de apostolische tijd terug te vinden: wat al te gemakkelijk is men de doopsbediening aan deze of gene 'met zijn huis' als een Doop op 'gezinsbasis' gaan interpreteren. Maar de gangbaar geworden west-europese betekenis van het woord 'gezin' is nu juist in de cultuurfase, die wij doormaken, zodanig verzwakt, dat er vanuit de sociologie een nogal groot vraagteken gezet moet worden bij de principiële zekerheden, die er in de kinderdoop-theologie gewoonlijk worden verdisconteerd. Men zal werkelijk een open oog moeten krijgen voor de notoire generatieconflicten en de hachelijke gezagscrisis, die in negen van de tien gevallen tot resultaat hebben, dat de kinderen zich afwenden van een kerkgemeenschap, waarin nog hun ouders (en dat niet zelden met dankbaarheid en overtuiging) deelgenoot waren. Niet eens zozeer maken wij deze opmerking om daarmee de complete argumentatie voor onze rekening te nemen, waarmee iemand als Karl Barth gefulmineerd heeft tegen een tot lege vorm verworden 'christelijk ouderschap' en de nonchalante klakkeloosheid, waarmee men in de zogeheten volkskerken alleen formeel controleerde of wel één van de doopouders als belijdend lidmaat te boek stond, – al zouden we onze hand ook weer niet graag in het vuur steken voor wat men ook in Nederland op de traditionele doopzittingen nog steeds laat passeren. Eerder denken we aan het gewetensvolle zelfonderzoek, dat zo langzamerhand 'juist in de beste gezinnen' op gang is gekomen, – waarbij de betrokken vaders en moeders zich namelijk afvragen, of zij hun 'doopgeloften' nog wel op enigerlei wijze gestand kunnen doen, wanneer

het er met de opleiding en de toekomst van de jongeren voorstaat zoals dat blijkbaar het geval is. De horizon van een komende generatie is zo radicaal verschillend van de gezichtscinder van een gaande, en de grote wereld van-buiten-het-gezin klopt zo overduidelijk niét meer op de (heus niet altijd zo slechte) stijlvormen van huiselijk samenzijn, dat de cultuurhistorische continuïteit in de laatste plaats een vanzelfsprekendheid is. Werkelijk alleen in uitzonderingsgevallen (zie Chicago, incidentele beslissingen in de D.D.R., enz.) zien de ouders een begaanbare weg voor zich, die ze dan ook met vreugde en in vrees en beven betreden. Blijkbaar kùnnen kinderen wel 'in hun ouders geheiligd' worden, – maar dat is geen reguliere zaak, die met behulp van een verstandig kerkrechtelijk bestel in een routine-aangelegenheid kan worden omgezet.

Daarom hebben wij veel geleerd van het evenwichtige artikel 'Réflexions d' un Protestant sur le Pédobaptisme généralisé', dat Jean-Jacques von Allmen (Neuchâtel) in 1967 geschreven heeft voor het Rooms-Katholieke tijdschrift 'La Maison Dieu' (afl. 89), en waarin hij (let wel!) de 'ongecontroleerde, automatisch toegediende kinderdoop' gedecideerd afwijst. Lezen wij deze uitvoerige verhandeling goed, dan is zij het critische commentaar op een bijna nuchtere constatering in het handboek van A.G. Martimort, 'l'Église en prière' (Paris/Tournai 1961), waarin op blz. 524 in het artikel van R. Béraudy over 'l'Initiation chrétienne' de kanttekening voorkomt, dat het de officiële bescherming van de kerk door de keizer geweest is, die definitief de weg voor de gangbaar-geworden kinderdooppractijk baande. Van de zijde der bisschoppen is daarop gereageerd met 'een wijze maatregel[2]) van pastoraal opportunisme, te vergelijken met wat rond de vijfde eeuw gebeurd is, toen het mogelijk werd om van de geregelde practijk van de volwassenendoop over te schakelen op die van de kinderdoop, omdat er omtrent hun volharding geen enkele reden tot bezorgdheid meer bestond, – de keizer was immers

[2] l.c. blz. 82: '. . . l'Eglise aurait à franchir un passage extrêmement délicat au point de vue de la pastorale. Tout d'abord, parce qu'il ne faudrait pas que le changement de pratique discrédite la validité des baptêmes célébrés selon l'ancienne façon de faire. La modification devrait apparaître franchement pour ce qu'elle est: une sage mesure d'opportunisme pastoral, parallèle à celle qui, vers le 5e siècle, a permis de passer de la pratique régulière du baptême d'adultes à la pratique régulière du baptême d'enfants, *leur persévérance ne suscitant plus aucune inquiétude* puisque l'empereur, de persécuteur, était devenu protecteur de l'Eglise. L'éventualité d'une nouvelle chrétienté ne serait donc pas exclue. En prenant cette mesure on ne condamnerait donc pas la chrétienté en tant que telle: on constaterait, mais par des dispositions sérieuses, qu'actuellement elle est dépassée'.

van de vervolger nu de beschermheer van de kerk geworden! ' Von Allmen maakt duidelijk, dat deze argumentatie de wereld precies op haar kop zet, — veeleer zou men immers uit het feit, dat er tòch geen vervolgingen meer te wachten staan, mogen afleiden dat de opgroeiende burgers dan ook geen tastbare herinnering aan hun 'burgerschap in de hemelen' meer in de hand behoeven te hebben, c.q. dat een 'verzegeling aan het voorhoofd' net zo goed achterwege kan blijven. Hij keert de hele gedachtengang dan ook om en constateert, dat de kerkelijke leidslieden op deze manier een pastorale verantwoordelijkheid aanvaard hebben, die ze feitelijk alleen maar konden 'dragen' door de eschatologische geladenheid van het geloof te verdoezelen. Door het buitengewone tot gemeengoed te maken, hebben zij de gemeente belet zichzelf te worden, en voor een beslissende keuze uitgegeven wat in feite een onwillekeurige aanpassing was; het is duidelijk, dat deze gedragslijn herziening behoeft in een tijdsgewricht, dat zó evident door de radicale onaangepastheid gekenmerkt wordt als het onze.

In zoverre zouden wij het advies van Jean-Jacques von Allmen niet tot het onze willen maken, dat men de twintigste eeuw toch ook weer niet 'eenvoudig' met de vijfde kan vergelijken, als men ze maar van een omgekeerd voorteken voorziet. Ook indien we in de komende jaren aan een 'wijze maatregel van pastoraal opportunisme' maar al te zeer behoefte zullen hebben, moeten we liever niet over een *veralgemening* van de 'volwassenendoop' gaan spreken. Die zal immers wel, net zo goed als de kinderdoop, in zoverre altijd een 'uitzondering' blijven, dat men door gedoopt te worden gaat participeren in de messiaanse plaatsvervanging, d.w.z. deelgenoot wordt in die gróte Uitzondering, waaraan de wereld haar leven te danken heeft. *Willen wij het valse dilemma tussen 'kinderdoop' en 'volwassenendoop' werkelijk ontgaan*, willen wij aan de historische en sociologische argumenten dus ook het laatste woord niet geven maar voluit theologisch ophelderen waar de schoen wringt, *dan zullen wij de doop zó ongedeeld en eenvoudig moeten laten als hij krachtens het nieuwtestamentisch getuigenis inderdaad is*: wij zullen niet moeten suggereren, dat iemand ooit zo 'volwassen' zou kunnen worden, dat hij *zich* kan laten dopen. De enige, die dat in de stricte zin gedaan heeft, is de Messias Jezus zelf, omdat bij Hèm alleen de bloedstorting van de voorganger en de toewijding van de nakomer tot één zijn geworden; zijn weg door de Jordaan en zijn gang naar het kruis zijn uit elkander opkomende beelden van zijn geboorte uit de Geest[3]). Bij werkelijk niemand anders is de daad,

[3] Hierboven hebben wij reeds aangetekend, dat men er waarschijnlijk goed aan zal doen, alleen bij Jezus de noties 'doop' en 'besnijdenis' in elkander te schuiven; wat de besnijdenis betreft denken we dan inderdaad aan het 'Vrij-

waarmee het gedoopt-zijn wordt bevestigd, van gelijke allure als het woord der belofte, waardoor de keuze-voor-de-'ondergang' is uitgelokt, – zèlfs niet in het grensgeval, dat deze daad de gestalte van een martelaarsdood blijkt te krijgen. Reeds aanstonds Stefanus heeft zich bij zijn definitieve inzet op zijn Messias (moeten) beroepen, – *hij hoefde niet opnieuw te beginnen.* Zulk een 'volwassenheid' als de bittere ernst van Getsémané kan – de HEER zij geprezen! – van niemand onzer (meer) worden gevraagd.

Daarom zullen wij moeten vasthouden, dat er óók bij de z.g. volwassenendoop een *gratia praeveniens* in het geding is, waar de gemeente in haar geheél op terugvalt en op grond waarvan zij haar geloofsbelijdenis spreekt. Veeleer dan om onverzoenlijke tegenstellingen gaat het hier om accentverschillen, die juist niét tot divergerende theologische concepties mogen opstijven. Wij zouden nog maar weinig opschieten, als we de erkenning van een aantal exegetische 'denk'-fouten, die aan een massief-geworden verbondsleer blijkbaar inhaerent zijn, moesten betalen met een duidelijke verschraling van de ecclesiologie. Wie in het Nieuwe Testament de kerk in het oog vat, krijgt nog wel iets meer te zien dan een incidentele Pinkstergemeente met een puur individualistisch stempel. Ook wie het geloof niet door bemiddeling van zijn ouders ontvangt, zal het op enigerlei wijze 'aan betrouwbare (doop-)getuigen' te danken hebben (iets anders zijn namelijk ook die ouders niet, – o.a. bij de kwestie naar het stellen van eventuele doopvragen en bij de bespreking van de doopzitting zullen we daar op terug moeten komen), – en dat betekent, dat hij althans in de eigenlijke zin geen eersteling is, die maar moet hopen een inderdaad vruchtbare en effectieve beslissing te hebben genomen. Het gezichtspunt, vanwaaruit men het gedoopt-worden beoordeelt, zal m.a.w. *niet uitsluitend van ethische aard* kunnen zijn, omdat men op die manier de herhaalbaarheid van Jezus' komen-tot-de-Jordaan suggereert en Hem daardoor onwillekeurig kleiner maakt dan degene, die Israëls roeping tot exclusiviteit heeft vervuld. In werkelijkheid echter heeft Hij als zodanig 'macht ontvangen' over de volken, wier geding Hij tot het zijne gemaakt heeft en die Hij als een herder zal hoeden; door de stem van de Vader zelf is Hij ons aangewezen als de eerstgeboren en geliefde Zoon. Daarom dienen wij óók te bedenken, dat de gemeente met haar sacramenten, als het lichaam van dat Hoofd, de bezegeling is van deze onderstand.

Wij willen graag eerlijk bekennen, dat wij tot de complexe discussie rond Karl Barths 'toegift' bij band IV van zijn 'Kirchliche

willigers vóór! ' van de commando-troepen, die voor de anderen het spits afbijten. Op een dergelijke manier kunnen in het profetische visioen (Amos 9:13 b.v.) de zaaier en de maaier geïdentificeerd worden.

Dogmatik' ('Das christliche Leben, – Fragment', zo geeft hij aan op de titelpagina!) intussen geen belangrijke bijdrage kunnen leveren. Wij zouden er alleen aan willen herinneren, dat Barth voor allerlei gevaren van de doperse gezindheid de jaren door een open oog heeft gehad. Hij heeft er zich in zijn doopleer dan ook nadrukkelijk van onthouden, de eenmaal bediende kinderdoop voor ongeldig te verklaren. Ook achter een zijns inziens verwrongen handeling zag hij toch voortdurend de kerk aan het werk. Want in het 'Ik ben toch gedóópt! ' (het 'Baptizatus sum', dat voor Luther zoveel betekend heeft) legt hij geen enkel accent op de zelfverzekerdheid van het gelovige subject, – de menselijke vrijwilligheid is niet anders dan de uitdrukking van Gods vrijmakende beslissing. Daarom mag het instemmen met de geloofsbelijdenis ook niet zo individualistisch worden toegespitst, dat wij in een congregationalistisch getinte ecclesiologie zouden belanden: wij schrijven 'onze eigen geloofsbelijdenis' niet. Wie dat blijft suggereren, zet de gemeente al te eenzijdig onder de druk van het ethos. Waar de bedenkelijke consequenties van de in zwang geraakte kinderdooppractijk aan het licht zijn gebracht, moet men van de weeromstuit van een evenzeer aanvechtbare 'volwassenendoop' geen *sjibboleth* maken.

III-B

Liturgische gestalte

I

Proberen wij na deze achtergrond-verkenningen nu iets te zeggen over de liturgische gestalte van de doopsbediening, dan moet er, in aansluiting bij de vorige paragraaf, allereerst naar de onlosmakelijke band worden verwezen tussen het gedoopt-worden en de Apostolische geloofsbelijdenis, die (wat we hier verder niet breder kunnen adstrueren) juist als doopceonfessie haar gestalte heeft gekregen. Dat ze van de sacramentsbediening in later eeuwen werd losgemaakt en vaak te pas en te onpas in de kerkdienst is tussengeschoven, is geen reden om ons niet te herinneren, dat haar groei met de ontwikkeling van het catechumenaat samenhangt. Handelende over het liturgisch kader, waarbinnen de belijdenisvragen functioneren, hebben wij daar trouwens op blz. 2/27-29 van band I der 'Liturgische Handreiking' al het één en ander over opgemerkt. Met name hebben we toen naar voren gebracht, dat wij het reciteren van 'de twaalf artikelen' liever niet uitsluitend als een *examen* van de geloofsleerlingen moeten zien, maar een weg moeten vinden om de gemeente in haar totaliteit te bepalen bij haar verworteling in de Messias: ook zij is met die inplanting immers niet 'klaar', al kent ze de bondige bewoording dan ook nòg zo goed 'uit het hoofd'. — Anders gezegd: het Apostolicum zal op geen enkele manier behandeld mogen worden als een (moraal-)codex, waaraan de dopelingen (en eigenlijk 'iedereen') zich dienen te conformeren. De kerk was werkelijk op een dwaalweg, waar ze het deed vóórkomen alsof ze de wijsheid in pacht had en dienovereenkomstig (in een middelpuntvliedende beweging) haar wil probeerde te dicteren, in plaats van (middelpuntzoekend) de gojim een ongedwongen oriëntatiemogelijkheid te bieden. Zij heeft maar al te dikwijls vergeten, dat leren kiezen iets anders is dan het instemmen met een bepaalde wereldbeschouwing-annex-ethos, — namelijk de ontdekking van een gekozen-, een gekend-zijn.

Wellicht raken we hier ook aan de diepste wortel van het instictmatig verzet van veel jongeren tegen het gebruik van het Apostolicum. Niet enkel de gebezigde terminologie is het, waarmee zij het moeilijk hebben (en waarvoor, althans tijdelijk, misschien inderdaad wel een alternatief geboden zou moeten worden), maar zij verweren zich ook tegen het conformisme, dat van hen verlangd schijnt te worden. Terwijl toch van origine juist het spreken van 'de twaalf artikelen' bedoeld is als

een keuze voor de ontvankelijkheid, een breuk met de 'mannelijke eigenzinnigheid', en als zódanig een afzweren van de duivel (die het immers op het profijt van de overweldiging houdt). – Er valt hier in zekere zin een parallel aan te wijzen met de Tien Woorden, waarvan de kerk (en van de weeromstuit dus ook de 'buitenkerkelijken') telkens weer uit het oog heeft verloren, dat ze met het 'Ik ben de HEER, uw Bevrijder' beginnen; daarmee zijn ze het exacte tégendeel van een categorische imperatief, en hun 'algemeengeldigheid' valt dan ook enkel te ontdekken voor wie geduldig de weg van Israël, van de geroepene(n) wil gaan[4]). Wij maken deze vergelijking om er aan te kunnen herinneren, dat het vroegkerkelijk catechumenaat in allerlei opzichten van het synagogale leerhuis is gaan verschillen. Anders gezegd: ook wie de 'missionering' van de gojim op het oog heeft, dient te blijven bedenken, dat het om hun inplanting gaat in de Messias van Israël, in die grote Zoon van de Wet, die geduldig zijn schouders heeft gebogen onder heel het heilig Onderricht. Daarom: wie zijn *bar-mitswo* heeft gedaan mag als 'volwassen man' dan al tot de geloofsgemeenschap worden toegelaten, – daarná weet hij zich eens te méér een geloofsleerling. Waar dat reeds opgaat voor de joodse synagoge, zullen we het waarschijnlijk des te nadrukkelijker moeten bedenken voor een gemeente, waarin 'niemand zich rabbi zal laten noemen' omdat zelfs de Leermeester als de leerling is geweest. – Evenals bij de sacramenten valt er daarom bij het Apostolicum een zekere 'gelaagdheid' aan te wijzen; er is uittocht en doortocht en intocht in verdisconteerd, en wie het leert méé-zeggen, zal wel nooit ten volle de draagwijdte kennen van wat wij belijdt. Op het ogenblik, dat (waar dan ook) de Doop bediend zal worden, schaart in principe de hele geloofsgemeenschap zich weer om de bron van het leven, en wat in de mond van de één nog heel schuchter zal klinken, is bij de ander een bezegeling van jarenlange ervaringen tijdens de 'woestijnreis'. *Uitgelokt* wordt die confessie echter nu eens door onze verbazing, dat er mensen met ons méé (willen) trekken die we tot dan toe bij name niet hadden gekend (maar ze zien blijkbaar op eenzelfde wijze als wij het beloofde Land aan de horizon), dan weer door onze ontroering vanwege de kleine kinderen, die met hun geschrei de tyrannie en de geweldpleging aan de kaak stellen of spelenderwijs de

[4] Verwezen zij naar de korte lezing, die Martin Buber eens heeft gehouden onder de titel 'Was soll mit den Zehn Geboten geschehen? ' (Werke, Bd.II, S. 895-899) en waarin hij dwars tegen iedere idealistische vraagstelling in een voudig stelt: 'Man soll sie *hören*'. Op de Pinksterdag zijn de 'zeventig volken' namelijk in en met Israël om de heilige berg geschaard: zo is het reeds in Exodus 19/24, zo is het evenzeer in Handelingen 2. We hebben daar met verzameling van gehoor te maken veeleer dan met bedilzuchtige expansiviteit.

Messias de eer geven, die Hem toekomt (Psalm 8:3)[5]). Zó (en beslist niét als de weerkaatsing van onze bloedeigen overwegingen, die de koestering zoeken) gaan we die kindergeluiden immers verstaan, als we ons over de ontmaskering van de slavernij hebben leren verheugen en de belijders zijn geworden van HEM, die ons voorgaat in wolk en vuur.

Door de doopliturgie met het Apostolicum te beginnen en daarmee een opzet aan te houden, die geheel en al parallel loopt met de orde voor de bevestigingsdienst, hopen wij bereikt te hebben:

1. dat de *gratia praeveniens* inderdaad vooropgaat: als de argeloosheid der 'onmondigen' ons tot méé-spreken noopt, zal ons dat evenzeer verwonderen als de weloverwogen decisie, maarmee 'volwassenen' zich naar het goddelijke beleid van de plaatsvervanging blijken te willen voegen. Het is niet of nauwelijks aan òns om uit te maken, wie er al of niet tot de gemeente behoren; wat de kerk ter zake als handeling stelt, zal dienen te geschieden ter bezegeling van Gods onnaspeurlijkheid.
2. dat die *gratia praeveniens* niettemin in het voetspoor van Israël, d.w.z. als een gebeuren in de tijd, en niét als een abstract beginsel aan de orde komt; de verantwoordelijkheid van de creatuur wordt m.a.w. niet buiten spel gezet maar in het spreken van het Apostolicum juist geactualiseerd en op dit ogenblik van de geschiedenis betrokken.
3. dat er geen voet wordt gegeven aan de neiging tot de constructie van tweeërlei doopleer, want de inzet van de handeling is bij de Doop van volwassenen precies dezelfde als bij de bediening van de kinderdoop. Dat lijkt ons de enige mogelijkheid om de foutieve vraagstelling 'of er bij de volwassenendoop in feite geen sprake is van het inhalen van een verzuimde kinderdoop', bij de wortel af te snijden; *de facto* blijken de mensenkinderen op een verschillend ogenblik van hun leven te worden ingevoegd in de stoet van pelgrims naar het beloofde Land en geroepen tot 'de vrijheid, waarmee Christus ons vrij gemaakt heeft'. Dat zo'n in-aanraking-gebracht-zijn met de concrete roeping van de messiaanse gemeente omgekeerd ook zoiets als een 'brandmerk' betekent, dat de gedoopte 'onmondigen' hun leven lang niet meer kunnen verwijderen, lijkt ons niet anders dan de neerslag van Gods verkiezende genade: het behoort tot het wezen van déze zaak (en met name Israël kan daar van mee praten!), dat men zich er tevergeefs tegen verzet.

[5] In het onderstaande zal blijken, dat Psalm 8 inderdaad zoiets als een scharnier-functie vervult in de door ons aangeboden liturgie; hij had die ook voor Jezus zelf (Matthaeus 21 : 12-17), die er zich tegenover de priesters en de schriftgeleerden op beriep toen ze de kinderen wilden verbieden nog langer 'Hosanna de Zoon van David! ' te roepen. Juist door dàt huldebetoon wordt de Messias ten troon verheven (= naar zijn kruis begeleid).

Enerzijds hebben wij aldus geprobeerd, aan het samenvallen van doopsbediening en doopconfessie vast te houden: iedere doop-forma, waaruit het Apostolicum (eventueel opzettelijk, vanwege de impasse waarin men dreigt te geraken) wordt weggelaten, is een 'onmogelijkheid'. Anderzijds hebben we tevens willen aangeven, dat de in-stemming met 'de twaalf artikelen' nooit helemaal op één mensenkind kan aankomen: in dié zin is het geen persoonlijke aangelegenheid. Even zeker als de *confirmandus* ook ná zijn 'openbare belijdenis' nog een discipel blijft en daarmee op het gehéél van de gemeente is aangewezen (en op de tucht, waarmee zij zich laat regeren), zo goed kan hij voordien reeds als volwaardig lid van de geloofsgemeenschap te boek hebben gestaan. Eventuele kerkrechtelijke bepalingen in dit opzicht zullen de nadere uitwerking moeten zijn van de poëtische meerzinnigheid van Doop en Avondmaal, en niet (omgekeerd) de sacramenten de verschraalde neerslag van een simplificatie, die kerkrechtelijke hanteerbaarheid beoogt. – Het gangbare misverstand is uitgelokt door de onwillekeurige suggestie, die reeds in Hippolytus' 'Traditio apostolica' doorschemert, dat men op een zeker ogenblik als volleerd kan worden beschouwd en op grond van een (door doopgetuigen) overgelegd bewijs van goed zedelijk gedrag tot de tafelgemeenschap toegelaten; daarmee zijn we nog maar één stap verwijders van de rechtstreekse koppeling van gemeente en gemenebest, van de rechte evenredigheid tussen geloof en staatsburgerschap. Dat het catechumenaat na het Edict van Milaan (314) in die richting is ontzet, betekende de bevestiging van een ontwikkeling, die voordien al op gang was gekomen; daartegenover zullen wij werkelijk alles moeten uitzuiveren, wat wij in het hoofdstuk 'Achtergronden' als 'exclusiviteit' hebben omschreven. Feitelijk heeft de Reformatie althans dié correctie op een Rooms patroon niét betekend; in de practijk borduurde zij voort op de gangbare volkskerkelijkheid, en dat heeft niet weinig bijgedragen tot haar hartstochtelijke verdediging van de kinderdoop. Naar het voorbeeld van de Romana heeft ze daardoor echter ook de ongerijmde situatie voor haar rekening genomen, dat een gedoopte (dat is een lidmaat van het lichaam van Christus) op grond van zijn leeftijd jaren lang als een geëxcommuniceerde wordt behandeld. Wie daarentegen als Israël zijn kinderen meeneemt uit Egypte, staat ook met hen aan de voet van de Sinaï; wie ze niet achterlaat bij de uittocht, zal er in moeten toestemmen dat zij met niet anders dan het Manna worden gevoed. Even 'onmogelijk' als het daarom is, een *on*gedoopte aan de avondmaalstafel te verwachten, even vreemd is het, een *ge*doopte van de tafelgemeenschap uit te sluiten. Wij hebben daar in alle voorlopigheid al aan gerefereerd, toen wij ons rekenschap gaven van een bruikbare *forma* voor de confirmatie; wij komen er nu uiteraard op terug.

omdat wij in het leven der gemeente een ziekteverschijnsel constateren, als er zo'n zorgvuldig bewaakte berlijnse muur staat opgericht tussen de gedoopten en de communicanten. – Gelukkig zijn deze zaken in Nederland langzamerhand alom aan de orde: met de caricaturale verhoudingen, zoals ze o.a. in de Scandinavische landen of in bepaalde Zwitserse kantons nog voorkomen, hoeven wij nauwelijks meer te rekenen. Want het aanhouden van de volgorde: 1. ineffectieve Doop ter verontschuldiging van een willekeurige geboorte / 2. gehoorzaam doorgaan onder het juk van de kerkelijke leerplicht-wet / 3. uitreiking van een deugdelijk diploma van betrouwbaarheid / 4. opname in een exclusieve gemeenschap, is inderdaad zoiets als een caricatuur, namelijk de typische afspiegeling der wensdromen van de bourgeois satisfait. Maar wij zouden toch ook weer niet durven zeggen, dat die zelfvoldane en zelfverzekerde (of eeuwig aarzelende en onderdanige) burgerman ten onzent helemaal géén kerkelijke gestalte had gekregen! Wat òns betreft hebben wij geprobeerd hem buiten (het liturgische) spel te zetten.

II

Wij hebben dat uiteraard niet gedaan met negatieve of afwerende middelen; eerder hebben wij geprobeerd de *opwekking* tot het mee-spreken van het Apostolicum (c.q. het aanheffen van een lied-berijming daarvan) zo uitnodigend en positief mogelijk te stellen; wij trachtten dat te bereiken door, op eenzelfde wijze als in de door ons voorgestelde liturgie voor de 'Openbare Belijdenis', deze opwekking in te leiden met een *gebed*. – Een gebed, dat zich dus direct al richt tot de HERE-God, en daarmee voluit liturgische *handeling* zou willen zijn, ook al ontleent het zijn bewoording aan enkele schriftuurlijke zegswijzen, die als zodanig het karakter hebben van heilig onderricht. Maar zo goed als wij in de gesuggereerde *forma* voor de Palmzondag voor een liturgische *didachè* hebben gekozen, gaan wij er ook ditmaal van uit, dat de didactische liturgie (dat wil zeggen: het noodzakelijke dooponderricht) beter op de doopzitting en tijdens het doopbezoek naar voren kan komen dan tijdens een godsdienstoefening, binnen het kader waarvan de ouders immers als doopgetuigen meespelen in het geheel van de gemeente. Door het citeren van de Profetie of het Evangelie worden aldus geen 'bewijsplaatsen' aangevoerd, alsof de *dramatis personae* nog van meet af met hun rol vertrouwd gemaakt moesten worden; wat zij biddenderwijs opsommen, is reeds hun lofzegging en hun schuldbelijdenis, – immers de verontschuldiging, waarom zij met lege handen het heiligdom zijn binnengekomen.

Daarom begint het *gebed* met een verwijzing naar Jesaia 26:9, – te bondig misschien, want ze bakent associatief zulke geweldige stukken af van Gods heilsweg over deze aarde, dat wij ternauwernood méé kunnen komen. Maar door haar te verbinden met 1 Petrus 2:9, waar de HEER wordt gehuldigd omdat Hij ons uit de duisternis geroepen heeft tot Zijn wonderbaar licht, zochten wij naar een klassiek-bijbelse inzet ter zegening van de onvolprezen Naam. En wij wilden vooral ook door Jesaia te citeren naar Gods oordelen verwijzen, – en dan eerder liturgisch – dan op een stroeve manier dogmatisch-toegespitst, zoals dat in de eerste doopvraag uit het klassieke Gereformeerde doopformulier gebeurd is: niet 'allerhande ellendigheid, ja de verdoemenis zelf' uit een statische praedestinatieleer behoort hier de toon aan te geven, maar Gods dynamische en levendmakende gerichten, waar de ingezetenen van deze wereld gerechtigheid uit leren. Want in de nu volgende doopdienst zal er scheiding worden aangebracht tussen de oude mens en de nieuwe: de Heilige Geest is aan het werk, en daarom wordt het gebed mediterenderwijs voortgezet met de pinkster-noties van het Joël-citaat uit Handelingen 2:17, – zijn soms de dagen niet aangebroken, dat de Almogende van Zijn Geest uitstort op alle vlees, zodat wij 'macht ontvangen om Zijn zonen te worden'? Die herinnering lokt vervolgens een verwijzing uit naar Johannes 1:12-13, om te onderstrepen, dat wij niet ter wille van de bloedverwantschap of ter verzekering van een veilige toekomst in de kerk zijn gekomen: door de doopsbediening zal precies de 'wil van een man' aan de kaak worden gesteld en ontmaskerd. Nog eens teruggrijpende op het reeds geciteerde visioen, komen we via oud en jong dan ook bij de slaven terecht, die door Joël in de Geest-vervoering worden betrokken; en die slaven met hun verzuchtingen brengen ons weer in de buurt van Psalm 8:3, omdat het bij de bediening van de kinderdoop juist de kleine onmondigen zijn, die (zoals reeds gezegd) niet alleen ons maar zelfs de bulderbasten (en de schriftgeleerden!) beschamen. (Denken we aan de bijna onmiskenbare parallelie tussen Psalm 8 en de aanhef van Genesis 9 ter zake van het Noachitisch verbond, dan mogen deze uitspraken vooral wel verstaan worden tegen de achtergrond van eigenzinnigheid en geweldenarij, zoals die telkens opnieuw de aarde vervullen). – Op dat thema borduurt het gebed dan nog een ogenblik voort door aansluiting te zoeken, achtereenvolgens bij Matthaeus 21:15 en 11:17-19; want het is niet de eerste kéér, dat de kinderen ons voor geweest zijn bij het eren van de Mensenzoon. In de tempel hebben ze geroepen 'Hosanna de Zoon van David' terwijl wij hun de mond wilden snoeren; en eerder dan wij hebben zij zich naar het vasten van Johannes de Doper gevoegd en zich verheugd op het feestmaal van de Messias Jezus. Vindt men die verzamelde verwijzingen te nadrukkelijk, dan

kan de tekst uiteraard enigszins worden bekort; als maar de opwekking, waartoe deze schuldbelijdenis de inleiding vormt, het Apostolicum op de wijze van Psalm 8 kan verstaan als de 'weerlegging van vijand en wraakgierige'.

Als deze *opwekking* zelf in enigszins hooggestemde bewoordingen vervat is, wil daarmee tot uitdrukking gebracht zijn, wat wij in de vorige paragraaf reeds probeerden aan te geven: dat het gezamenlijke spreken (eventueel zingen) van de Apostolische geloofsbelijdenis tot de kernstukken van iedere doopsbediening moet worden gerekend. Eigenlijk zou het niet meer mogen voorkomen, dat 'het geloof' blijkens het niet altijd even volmondige antwoord op één van de doopvragen als bekend verondersteld wordt. Wij willen dan ook niet verhelen, dat wij tegen de tweede vraag uit het klassieke Gereformeerde formulier:

> *'Ten andere:* Of gij de leer, die in het Oude en Nieuwe Testament, en in de artikelen van het Christelijk geloof begrepen is, en in de Christelijke kerk alhier geleerd wordt, niet belijdt de waarachtige en volkomen leer der zaligheid te wezen? '

analoge bezwaren hebben als tegen de eerste van de officieel nog vigerende belijdenisvragen (zie onze opmerkingen in band I van de 'Liturgische Handreiking', blz. 2/4-5). Nog helemaal afgezien van de veel te indirecte formulering, waarop wij bij de behandeling van de andere doopvragen nog te spreken komen, – op het ogenblik, dat er een alles-beslissende keuze moet worden gedaan, laat de handeling zich niet afkorten of (wat misschien nog bedenkelijker is) door middel van een dogmatisch-correcte formule objectiveren. Geen gemeentelid kan er nu nog het zwijgen toe doen; vandaar ook de verwijzing naar Lucas 19:40, dat 'indien dezen zwegen, de stenen zouden roepen'.

Na de belijdenisdaad wordt de overgang naar het eigenlijke doopgebeuren gemarkeerd door een *vervolg van de opwekking*, waaraan wij met de woorden van Handelingen 10:47 de kleur hebben gegeven van een bewijs (als men het zo noemen wil) uit het ongerijmde: 'Zou iemand nog het water kunnen weren' om de hulpeloze kleinen, die ons ditmaal de confessie hebben ontlokt, nu ook te dopen? En tussen haakjes voegden wij daar het zogenaamde kinderevangelie uit Matthaeus 19:14 aan toe, dat de eeuwen door bij de verdediging van de kinderdoop zo'n gewichtige rol heeft gespeeld. *Tussen haakjes*, – omdat het maar al te dikwijls als niet meer dan een gevoelsargument gehanteerd is. En wij willen dan ook niet verhelen, dat enkele leden van onze Commissie tegen het opnemen van juist déze verwijzing nogal nadrukkelijk bezwaar hebben gemaakt. Als voor 'dezulken' immers *het koninkrijk der hemelen* bewaard wordt, is daar

niet impliciet mee gezegd, dat zij dùs ook *in de kerk* zouden moeten worden opgenomen; en wanneer zij ons in hun onbevangenheid ten voorbeeld (zo men wil: ten teken) gesteld worden, is dat als zodanig geen genoegzame grond om hen in het doop-bestaan van de gemeente te betrekken. In de geciteerde Evangelie-pericoop wordt dat dan ook met geen woord gesuggereerd; wij bewegen ons hier op de rand van een grensoverschrijding en dienen er daarom voor op onze hoede te zijn, dat wij het teken met de betekende zaak zouden gaan verwarren. Niet omdat zij ons de spiegel voorhouden, zijn 'de' kinderen kenbaar als behorende tot de gemeenschap van de Messias (want ook aan allerlei buitenstaandes kunnen wij, onder omstandigheden, een voorbeeld nemen), maar omdat er enkele, hoe dan ook (en het laatste 'hoe' ontgaat ons!), in eenzelfde beweging-naar-de-vrijheid-toe zijn begrepen als wijzelf: een onomkéérbare beweging, wèg van de doods-Jordaan, van de Schelfzee, van die alle menselijkheid wegspoelende baaierd. En terwijl *wij* dat misschien dreigen te vergeten, omdat wij immers de herinnering meedragen aan de 'vleespotten' en de beveiliging van de cultuur, hebben *zij* ons er, schreiende en spelende, weer aan herinnerd, dat wij moeten uitkomen met het Manna. Op eenzelfde manier zijn ze op ons aangewezen als het 'vreemde volk', dat uit Egypte met ons meegelopen is (Exodus 12:38) en er maar nauwelijks een vermoeden van had, hoe aanvankelijk en onberaden ook onze eigen beslissing waarschijnlijk geweest is. Iedere bemoediging ter zake is ons welkom niet alleen, maar stelt ons ook onder het oordeel: en het zijn niet in de laatste plaats onze kinderen, die ons oordelen en die vèrder willen, – het gezegende Land tegemoet: zó bepalen ze ons bij het geloof. Wie de wateren eenmaal achter zich heeft, kan en hoeft niet meer 'overgedoopt' te worden, maar hij kan wèl bevestigd, geconfirmeerd worden in zijn keuze van destijds: Wet en Profeten zijn boordevol van de thematiek der verbondsvernieuwing; en dié is het, waar wij in de kinderdoop-liturgie mee te maken krijgen. Reisgenoten, die tot onze eigen verbazing (of misschien wel verbijstering) met ons aan de voet van de Sinaï staan, kunnen wij midden in die onherbergzaamheid niet in de steek laten, – wàt zij er ook naderhand misschien nog eens van zullen zeggen, dat in hun en onze oren éénzelfde Stem heeft geklonken om ons aan elkander toe te vertrouwen.

III

Waar de bediening van de Doop aan jonge kinderen onder dit gezichtspunt van de verbondsvernieuwing aan de orde komt, zullen wij ons in ieder geval ook rekenschap moeten geven omtrent de wenselijkheid van

het stellen van eventuele *doopvragen*, – omtrent de draagwijdte, die dergelijke vragen dan moeten hebben, en omtrent de meest-geëigende plaats in het geheel van de handeling om ze (door wie overigens?) te laten beantwoorden.

Bij de Doop van een volwassene, die met het geloof der gemeente heeft ingestemd, rijst hier geen enkel probleem; en op blz. 2/51 van band I konden wij dan ook volstaan met op het ogenblik zelf, dat de betrokkene naar voren treedt, hem door de voorganger de eenvoudige vraag te laten stellen: 'N.N., – begeert gij de heilige Doop te ontvangen? ' Nog het dichtst in de buurt van die eenvoud blijven wij met het tweede alternatief, dat in 1954 tijdens de betreffende zitting van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk ter tafel gebracht is en vervolgens ook opgenomen in het Dienstboek-in-ontwerp van 1955; dadelijk na het Apostolicum krijgen de doopouders volgens die suggestie de vraag te beantwoorden: 'Geliefden in Jezus Christus, ik vraag u, of gij in dit geloof de Doop van uw kind begeert, en belooft uw kind zó op te voeden, dat het zijn Doop leert verstaan? ' Hoe simpel een dergelijke vraag ook moge klinken, – ten opzichte van de volwassenendoop impliceert hij drieërlei complicatie: 1. in de eerste plaats wordt hij niet meer tot de dopeling gericht, maar tot één of meer derden, die zich blijkbaar garant voor hem stellen; 2. er is kennelijk verondersteld, dat die derden 'natuurlijk' de ouders zullen zijn; 3. ter overbrugging van de afstand tussen de generaties wordt het cultuurphaenomeen 'opvoeding' ingevoerd. – Alle drie zijn dat rijkelijk ingewikkelde aangelegenheden, waar de Romana zich tot het tweede Vaticaans concilie verre van wist te houden, door de fictie gestand te doen, dat de dienende priester zich over de hoofden van paten of doopouders héén wel degelijk tot de dopeling zelf had te wenden, die dan ook met de stem van de omstanders antwoordde, dat hij van zins was zijn oude Adam te verzaken. Hoe meer wij er over nadenken, hoe evidenter deze curieuze handelwijze ons per slot van rekening vóórkomt. Nu men echter ook in de Rooms-Katholieke wereld aan de opstelling van kinderdoopformulieren is begonnen en daarbij onherroepelijk in al de fouten schijnt te moeten vervallen, waarover ook de Reformatie is gestruikeld, is het niet ondienstig, de drie genoemde verschuivingen nog wat nader te bezien.

Laten we daarbij ter inleiding dan mogen zeggen, dat wij niet alleen tegen de middelste, maar ook tegen de eerste en de derde vraag uit het klassieke Gereformeerde doopformulier nogal ernstige bezwaren koesteren. *Liturgische* bezwaren om te beginnen: want het is *in de eredienst* toch bepaald onbehoorlijk (namelijk dwars tegen iedere 'spelregel' in), als de aanwezigen meteen maar overweldigd worden met een in menig opzicht

aanvechtbaar stuk *dogmatiek*, dat de kinderdoop veilig bedoelt te stellen:

> *'Ten eerste*: Hoewel onze kinderen in zonde(n) ontvangen en geboren zijn, en daarom aan allerhande ellendigheid, ja aan de verdoemenis zelf onderworpen, of gij niet belijdt, dat zij in Christus geheiligd zijn, en daarom als lidmaten van zijn gemeente gedoopt behoren te wezen? '

Wij ervaren een dergelijke vraagstelling als veel te gereflecteerd, d.w.z.: de geloofsovergave wordt hier zózeer bedekt door de *theologoumena*, dat men als argeloze deelnemer aan een godsdienstoefening geen stap meer kan verzetten. E.e.a. heeft veel weg van de 'getrapte verkiezing' uit de Nederlandse Geloofsbelijdenis, waarin dan te lezen staat, dat 'we geloven, dat we door het geloof gerechtvaardigd worden', — maar dat is in de verte nog geen garantie (!) van. . . geloof! Over de hoofden van de gemeenteleden héén moet men geen leerstukken aan de orde stellen, laat staan willen uitvechten, zoals dat in de geschiedenis der Gereformeerde gezindte in een ouder zo goed als in een jonger verleden telkens weer geschied is. Er kan dan gedebatteerd worden over de aard en de betekenis van de 'heiliging', of over het karakter van het kindergeloof ten bewijze van een 'veronderstelde wedergeboorte', enz., enz. Ter wille van de gewenste duidelijkheid (maar juist dàt is het volgen van een dogmatisch, en niét van een liturgisch oogmerk!) heeft het eerst-geboden alternatief uit het Dienstboek-in-ontwerp van 1955 dan wel geschreven: '. . . .ofschoon zij van nature met ons als zondaren onder het oordeel Gods liggen, nochtans in Christus Jezus in genade aangenomen en *alzo* geheiligd zijn', — en dat beantwoordt ongetwijfeld aan de bedoelingen van A Lasco en Micron, en naderhand van Datheen. Maar dat alleen de kinderdoop 'behoorlijk' is, moeten we dan toch vóór alle dingen beamen, — zó is het in de practijk van enkele eeuwen door de gewone gemeentenaren tenminste *mis*verstaan. Op zichzelf genomen mag de vraag al juist geformuleerd zijn, — zij hoorden dat 'behoren gedoopt te wezen' veel minder tegen de achtergrond van de 'heiliging in Christus' (een accent, dat in het dooponderricht der laatste decenniën ongetwijfeld veel duidelijker gelegd is dan in vroeger tijden) dan van die 'allerhande ellendigheid, ja de verdoemenis zelf', waaraan 'wij en onze kinderen' nu eenmaal 'onderworpen' zijn; en precies *die* onberedeneerde gevoelsargumentatie, welke wat het Avondmaal betreft tot een schichtige *mijding* geleid heeft, is op het punt van de Doop in een (overigens reeds in de middeleeuwen geïnaugureerde) *generale* kinderdoop-practijk geresulteerd. Ondanks iedere waarschuwing voor 'gewoonte en bijgeloof' wordt het aandragen van de kinderen (liefst op de eerste levensdag, — een handelwijze, die bijvoorbeeld in de Amsterdamse Hervormde gemeente nog tot diep in de 19e eeuw te signaleren valt!) dan een

veiligheidsmaatregel, en men wordt er bovendien nog op aangekeken, als men die eventueel achterwege zou willen laten. Bij onze opheldering van enkele achtergronden hebben wij al gesignaleerd, hoe verraderlijk deze vertaling van een *kerkelijk* spraakgebruik in de termen van *burgerlijk* fatsoen heel de hachelijke *in*clusiviteit van het messiaanse doop-bestaan getransponeerd heeft in de geborgen veiligheid van een *ex*clusief cultuurpatroon; bij gelegenheid is men er zelfs toe overgegaan, de ongedoopten te laten registreren, zodat er passende (!) maatregelen tegen hen konden worden genomen. Gelukkig staat daar dan tegenover, dat er ook heel zindelijke reacties geweest zijn, van ouders die het 'bijgeloof' wel degelijk wisten te onderkennen en beslist niet uit 'gewoonte' handelden, bijvoorbeeld Abraham Kuyper heeft wèl iets gaande gemaakt door zijn gehoor te vermanen hoé serieus men de Doop zou hebben te nemen. Intussen herhaalt zich telkens opnieuw de door ons gewraakte identificatie van 'ons en onze kinderen' met 'Abraham en zijn zaad'; en wie de trieste gevolgen ziet van deze vergissing, zoals ze tot uiting komen in de christelijke wereld van de blanke gedoopte mensen ('We bunt niet helemoale heidens'), zal dan ook wel tot de conclusie moeten komen, dat de dogmatische 'zekerheid' van de eerste doopvraag tot op grote hoogte de neerslag geweest is van een achterhaalde *culturele* situatie. Daarom wordt het óók om *die* reden 'onbehoorlijk' deze vraag nog langer te stellen, nu 'de keizer al lang geen Christen meer is'. Er zullen zich stellig wel bepaalde gevallen voordoen, waarin kinderen inderdaad ten doop gehouden kunnen worden, eventueel zelfs 'behoren' te worden. Maar daar zal dan ook van geval tot geval terdege onderzoek naar moeten worden gedaan: het lijkt ons niet langer geoorloofd, de bediening van de kinderdoop nog op enigerlei wijze als een vanzelfsprekendheid te beschouwen. Zodra en zolang dat geschiedt, hebben we per definitie te maken, niet met een kerkelijke maar met een burgerlijke aangelegenheid. En het moet wel gezegd worden, dat niet weinig voorgangers en ouderlingen bij hun pastorale zorg de accenten precies verkéérd hebben gelegd. Het kàn ook heel anders, uiteraard, zoals bijvoorbeeld door Luther bij herhaling verwezen wordt naar de Doop als naar een laatste pleitgrond; maar als hij zich daarop bij de HERE-God beriep, sprak de reformator dan ook meestal als. . . een uit de kerk gezette! En dat is dan wel het radicale tegendeel van de suggestie, dat het 'allemaal wel in orde komt, als de kinderen maar gedoopt zijn', — daar zal men de gemeente eerder mee ondermijnen dan opbouwen.

Daarmee is dan het *pastoraat* aan de orde: en het neemt in het geheel van de doopproblematiek een bijzonder gewichtig plaats in. Het wil ons vóórkomen, dat met name de *doopzitting c.q. het doopbezoek*

geëigende gelegenheden zijn om vragen te stellen: en dan veel grondiger, en om te beginnen ook veel minder formeel, dan dat in de eredienst kan en mag gebeuren. Binnen het kader van een *godsdienstoefening* behoren uitsluitend vragen beantwoord te worden, die motorische betekenis hebben voor de gang van de liturgische handeling; en de drie vragen uit het klassieke formulier (nu nog helemaal afgezien van de talloze misverstanden, die ze gewekt hebben) zijn reeds dáárom geoordeeld, dat zij de spelhandeling eerder blokkeren dan losmaken. Andermaal (zie 'Liturgische Hanreiking' band I, blz. 2/1-6) moeten wij de betreurenswaardige heterogeniteit van de oude doopvragen signaleren, want terwijl de eerste een zuiver *dogmatische* vraag is, bleek de tweede een verminkte *belijdenis*vraag te wezen (zie vorige paragraaf), en de derde ten slotte is een *pastorale* vraag, die al lang vóór de dienst gesteld en bevredigend beantwoord zal moeten zijn; *in* de dienst zou hij hoogstens nà de eigenlijke doopsbediening aan de orde kunnen komen, en dan in het bijzonder ter inleiding van de voorbeden, zoals wij verderop in deze paragraaf nog hopen te verduidelijken. Maar wanneer op een ogenblik, dat de dopelingen reeds zijn aangedragen, nog een geloofsonderzoek moet plaats vinden en er vervolgens gevraagd wordt:

> '*Ten derde:* Of gij niet belooft en voor u neemt, deze kinderen, als zij tot hun verstand zullen gekomen zijn, een ieder de zijne, waarvan gij de vader en de getuigen zijt, in de voorzeide leer naar uw vermogen te onderwijzen of te doen en te helpen onderwijzen? '

is dat een formaliserende kleinering van het pastoraat, die haars gelijke nauwelijks heeft. Weliswaar heeft men in de Nederlandse Hervormde Kerk in 1955 aan de vader eindelijk ook de moeder toegevoegd, maar het is intussen maar al te bekend, hoe reeds de synodevergadering van Dordrecht in 1578 zich bitter te beklagen had over de ongrijpbaarheid van de betrokkenen. Niet zelden weigerde de vader blijkbaar bij de Doop van zijn kind tegenwoordig te zijn, en liet hij de vraagbeantwoording over aan de peter of meter, – liever gezegd: aan een hele stoet van doopgetuigen, zoals die zich in de middel-eeuwen in de meeste Europese landen langzamerhand had gevormd op allerlei gronden van – alweer! – *burgerlijke* wellevendheid en maatschappelijke gewoonte. Maar de doopvader, zo laten de berichten doorschemeren, was bovendien vaak genoeg zó onkundig van hetgeen er stond te gebeuren, dat hij ook niet voor zichzelf zou hebben kùnnen spreken. Vandaar de vermelding van zijn 'vermogen om te onderwijzen', terwijl het alternatieve 'doen en helpen onderwijzen' van origine op de peten betrekking heeft gehad.

Heel dit weinig verheffende verleden zouden wij gevoeglijk

kunnen laten rusten, ware het niet, dat wij in toenemende mate tot de conclusie gekomen zijn, dat het instituut van de *doopgetuigen*, mits op een passende wijze vernieuwd, juist in het huidige tijdsgewricht wel eens van eminente betekenis zou kunnen worden. Daarmee bedoelen wij niet, dat de moeder opnieuw van haar mondigheid zou moeten worden beroofd, maar veeleer dat het eigenlijk niet meer aangaat: een tweetal mensen met hun gezin tot het voorstellen van dat 'kerkje in de kerk' te pressen, dat ze tòch al nooit geweest zijn (en gelukkig ook niet behoéven te zijn). Als wij nog een ogenblik mogen herinneren aan de in het eerste hoofdstuk gememoreerde situatie in Chicago, waarin misschien bij uitzondering de decisie vóór het bedienen van de kinderdoop evident kon worden, is het duidelijk, dat zelfs dáár een radicale vereenzaming van de ouders eerder tot radeloosheid dan tot christelijke voortvarendheid geleid zou hebben; hoeveel te meer zullen betrouwbare (als vanzelf keren wij terug tot apostolische zegswijzen uit de Paulus-brieven!) doopgetuigen dan niet aangeklampt moeten worden door wie zich mèt hun kinderen in een totalitaire consumptiemaatschappij verstrikt weten, zònder daartegenover de rechte houding te kunnen vinden? Want in feite is dàt toch de grote moeilijkheid: dat wij geen kans zien, het zelfgenoegzame slavenbestaan te doorbreken, waartoe de bevoorrechting van de westerse wereld ons veroordeeld schijnt te hebben; met een Gereformeerde theocratie, zoals die de achtergrond vormde van de derde doopvraag, heeft dat in ieder geval maar weinig meer te maken[6]). Waarbij het waarschijnlijk de meest intrigerende kwestie is, dat er in maatschappelijk en oeconomisch opzicht wel degelijk allerlei historische samenhang is aan te wijzen tussen het één en het ander, terwijl (omgekeerd) juist het 'christelijk onderwijs' niet heeft weten te voorkomen, dat wij tot die 'ééndimensionale mensen' zijn geworden, waar een komende generatie geen respect meer voor hebben kan. Uiteraard is het onmogelijk om hier zelfs maar aan te duiden, wat er allemaal gezegd zou moeten worden; en wij bedoelen ook de indruk niet te wekken, dat wij de belijdenis van Gods *gratia praeveniens* afhankelijk zouden willen stellen van de incidentele sociologische situatie. Maar het is wèl een ongeoorloofde versimpeling: te suggereren, dat men de kinderen maar naar een 'school met de bijbel' hoeft te sturen om tegen

[6] In zoverre hebben wij respect voor de werkelijkheidszin van de alternatieve derde doopvraag uit het Dienstboek-in-ontwerp, waarin de belofte gevraagd wordt, dat men zijn kinderen 'tot het onderricht en de prediking der kerk zal leiden': daarmee is de theocratie achter de horizon verdwenen. Dat juist bij deze formulering de doopgetuigen zijn weggevallen, spreekt deze werkelijkheidszin weer tegen.

deze situatie opgewassen te zijn. In de 19e eeuw (en toen niet voor het eerst) hebben bepaalde kerkelijke leidslieden het 'doen of helpen onderwijzen' uit de derde doopvraag nogal eens toegespitst op een 'verplichting' tot het bezoeken van de christelijke school, — en wij zullen alle toewijding niet kleineren, die er ten toon gespreid is bij het vertellen van de bijbelse geschiedenis aan kinderen, die daar in de huiselijke omgeving weinig of niets over gehoord zouden hebben. Maar dat een groter of kleiner bijbelkennis nog helemaal niet tot bijbelgetrouw hàndelen hoeft te leiden, is langzamerhand maar al te duidelijk: de teneur van onze opleidingen, die de jonge mensen op een zelfzuchtige concurrentie-wereld afstemt, is er in genen dele door omgebogen. En misschien wel juist de manier waaròp die 'bijbelse geschiedenis' gedoceerd is, heeft de alles-omvèrwerpende critiek van de messiaanse barmhartigheid buiten spel gezet, waardoor wij in die vertwijfelde schizofrenie zijn beland, waarin met namé tal van jonge mensen zich hoegenaamd niet meer kunnen vinden. Heilig 'onderricht' blijkt zeer veel méér-omvattend te zijn dan de keuze voor een bepaald schooltype of het vasthouden aan een reeks van traditionele normen: wanneer het niet bezegeld wordt met een practische broederlijkheid, waardoor juist ook de kinderen zich aangesproken weten, kan het net zo goed achterwege blijven.

Dat alles behoort bij een doopgesprek aan de orde te komen, — waarbij enerzijds de doopouders er blijk van dienen te geven, wat zij nu pràctisch onder het 'afzweren van de duivel' begrijpen, terwijl anderzijds degenen die zich met hen verstaan (en behalve aan eventuele ambtsdragers zouden we dáár ook en met name aan doopgetuigen willen denken, waarbij wij aantekenen, dat het gesprek zich in bepaalde gevallen misschien wel over jaren zal uitstrekken!) hun te hulp moeten komen bij de vormgeving aan een messiaanse solidariteit. — Willen we de radicale òmzetting, die hier plaats dient te vinden, met een enkel woord aanduiden, dan zouden wij het aldus kunnen formuleren: terwijl er in de achter ons liggende eeuwen door de doopouders maar al te vaak gedacht is, dat de HERE-God het op de òngedoopten voorzien heeft (in welke mening zij door onpriesterlijke voorgangers, die hen tot het laten dopen van hun kinderen aanmoedigen, in de regel zijn gestijfd), behoort het hun duidelijk te worden, dat Hij het integendeel *juist op de gedoopten gemunt heeft*, — om de 'eenvoudige' reden, dat Hij van hèn zoveel verwacht. Weliswaar mag daar door ons, heidenen (die er als werkers van het elfde uur op een laat ogenblik alleen maar bij gekomen zijn, — toen Israël namelijk in de Messias Jezus tot zichzelf gekomen was) bij bedacht worden, dat 'het' aan ons weer niet hàngt, — er is veel vrolijkheid gemengd in de kennis van onze verkiezing: zóveel vrolijkheid zelfs, dat wij het uitverkoren volk ook

inderdáád willen zijn. Maar om precies die reden 'begint het oordeel dan ook bij het huis Gods' en raken wij mede betrokken in de 'verdrukkingen' van de eerstgeboren Zoon (Romeinen 8:32 vv.). Zouden dergelijke verdrukkingen zich inderdaad voordoen, dan moeten wie met hun kinderen bij de begeerde verbondsvernieuwing betrokken geraakt zijn, ook kunnen terugvallen op de bijstand van de gemeente, en dan met name op de assisterende doopgetuigen; met het oog hiérop zouden wij het instituut van de peten willen vernieuwen. Wat dan ook omgekeerd weer betekent, dat deze peten niet 'verantwoordelijk' gesteld kunnen worden, als ter doopzitting niet is vast komen te staan, dat de (menselijkerwijs alleen maar voor de hand liggende) doop*mijding* voldoende is overwogen. Niet langer zal m.a.w. de suggestie mogen worden aangewakkerd, dat men (!) toch feitelijk in gebreke blijft, wanneer men zijn kinderen niét laat dopen; ook in dit opzicht zou Jezus ongetwijfeld gevraagd hebben: 'Wilt ook gij niet liever heengaan? ' Alleen een gedecideerd 'Heer, tot wié zouden wij heengaan? – bij U zijn de woorden van het leven der toekomende eeuw te vinden! ', brengt ons in de vrijheid en de vrijmoedigheid van de gemeente. En daarover zal zekerheid moeten bestaan, vóór het *überhaupt* tot een liturgische handeling komt. Dat gaat veel dieper dan dat een volgens dienstrooster aangewezen ouderling de ouders ter doopzitting laat beloven, dat zij dan-en-dan bepaalde vragen met 'ja' zullen beantwoorden: òf de belofte zelf wordt zo een formele paskwil, òf de te stellen vragen kunnen de betrokkenen nog zózeer voor verrassingen plaatsen, dat ze er eventueel ook met 'neen' op zouden mogen reageren. En dat laatste is in de liturgie eenvoudig ondenkbaar, omdat we daar per definitie als mede-spelers komen en dus al toegestemd hèbben krachtens de presentiebeloften van de HERE-God.

Na deze overwegingen nu terugkerende naar de kwestie, *welke* doopvragen er *aan wie* en *op welke plaats in de eredienst* gesteld zouden kunnen worden, constateren wij allereerst, dat de herhaling, hoe dan ook, van een *belijdenis*vraag, nadat de aan de gemeente bekende doopouders de Apostolische geloofsbelijdenis reeds hebben meegesproken, overbodig is: daardoor wordt de handeling niet meer verder gebracht, integendeel teruggedraaid.

In de tweede plaats echter: als wij bij ons *nog niet* met name bekend geworden gemeenteleden (in dit geval: jonge kinderen) als zodanig gaan opnemen en ons daarbij, theologisch gesproken, op het geheimenis van de *gratia praeveniens* beroepen, ligt het het meest voor de hand, dat juist niet de ouders, maar veeleer de ouderlingen of/en de getuigen, die ter doopzitting hun conclusies uit het voorafgaande pastoraat hebben getrok-

ken, daarvan gewag maken. Niet zozeer langs de weg van een *vraag*, maar in de vorm van een *aankondiging* (parallel met de presentatie der *confirmandi* in de door ons voorgestelde *forma* voor de Openbare Belijdenis, zie 'Liturgische Handreiking' band I, blz. 2/53) zouden zij de eigenlijke doophandeling kunnen inleiden, waardoor bovendien *elke suggestie van conditionaliteit wordt ondervangen.* Het is eigenlijk heel merkwaardig, dat men deze vanzelfsprekende consequentie uit de zo graag beleden 'vóórkomende genade' nooit heeft getrokken! Handelende in het midden der gemeente (dat wil zeggen: aan de voet van de Sinaï) stellen wij echter vast, dat wij mensenkinderen bij ons hebben, die wij tot nu toe niet hebben opgemerkt, maar die wel degelijk met ons onderweg zijn. — Wij zouden willen suggereren, voor deze ambtelijke *presentatie* de bondige bewoording te gebruiken:

Opgenomen in de onvolprezen Naam zal worden
de naam van. . . .

eventueel:

In één adem met de onvolprezen Naam
zal van nu voortaan genoemd worden. . . .

Daarmee is dan tevens gesuggereerd, dat de onmiddellijk-aansluitende formule 'Ik doop u in de Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes' *een richting* bedoelt aan te geven en een samenvoeging betekent. Omdat er door de eeuwen heen op dit kardinale punt via de beslist-foutieve latijnse vertaling 'in nom*ine* Patris et Filii et Spiritus sancti' zoveel onjuiste associaties gewekt zijn, is er in het jongste verleden hier en daar voorgesteld, de klassieke doopformule te veranderen in 'Ik doop u *tot* de Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes'. Bij een handelwijze als door ons bedoeld, waarbij met zoveel woorden wordt aangegeven, dat de naamgeving van een (klein) mensenkind met de beweeglijkheid van de éne Naam te maken heeft, zou een dergelijke moedwillige correctie overbodig zijn geworden.

Ten derde en ten slotte: *na* de sacramentsbediening, als de kinderen eventueel weer zijn weggedragen, is er reden tot het stellen van een *pastorale* vraag, — op grond van het voldongen feit namelijk van de Doop, waardoor de ouders nu *tot naaste getuigen gesteld* zijn. Want het is beslist niet zo, dat we (in het huidige tijdsgewricht) de peten wel kunnen missen, omdat de ouders zelf voor hun kinderen kunnen opkomen, — veeleer dienen we, precies omgekeerd, te bedenken, dat de zware taak van het 'christelijk ouderschap' een bijzondere toespitsing is van het getuigenbestaan. Daarom zal er *na* de eigenlijke doopsbediening dan ook voor deze ouders àls getuigen worden gebeden (voor de dopelingen zèlf geschiedt dat in de praefatie c.q. het Zonvloedgebed: zie beneden, de hierna volgende

paragraaf), en het is vooral ter inleiding van *die* voorbede, dat wij de volgende doopvragen voorstellen:

> Aanvaardt gij de Doop van. . .,
> waarvan de namen nu verenigd zijn
> met de enige en onuitsprekelijke Naam
> waarin ook de uwe eenmaal werd opgenomen;
> en zijt ge bereid
> u door hun tegenwoordigheid in uw huis
> te laten terechtwijzen en gezeggen?
>
> Wilt ge daarom ook van uw kant
> doen wat in uw vermogen is
> om hen te bewaren bij het hartsgeheim der gemeente,
> zodat zij gedragen worden
> door het onderricht en de prediking der kerk,
> en door de kracht der opstanding gevrijwaard blijven
> voor de pralerij van deze wereld
> en de kleinering van het leven?

Men kan zich afvragen, uiteraard, waartoe deze uitvoerigheid dient, wanneer wij ons tot nu toe bijna bits, want eigenlijk afwijzend, over het stellen van doopvragen hebben uitgelaten. De reden is deze, dat wij ons bij de bewoording van deze vragen hebben laten leiden door de profetie van Maleachi 4:6, waarin ons de komst wordt toegezegd, voorafgaande aan de grote en geduchte dag des HEREN, van de profeet Elia: 'die het hart van de vaderen zal terugvoeren tot de zonen, en het hart van de zonen tot hun vaderen, opdat IK niet kome en het land treffe met de ban'. Door met dit profetenwoord de intercessie in te leiden, voorkomen we niet alleen, dat de allure van de liturgische handeling op het laatste ogenblik toch nog gekleineerd zou worden door allerlei even goed-bedoelde als benedendemaatse toespraakjes (gelijk dat maar al te dikwijls het geval is), maar borduren wij tevens voort op de teneur van het lofgebed, waarmee de doophandeling ingeleid is, – dat wij als ouders en ouderen (als vóórgaande generatie) door iedere confrontatie met de kinderdoop namelijk bovenal *beschaamd* worden gemaakt. Want als de kinderen ons in handen gegeven worden, nadat ze door de dodelijke diepten zijn heengegaan, zal hun presentie in ons midden ons eerst recht een oorzaak zijn van vrees en beven. Daarom ook wordt de gesuggereerde dubbel-vraag (want het zijn er géén twee, het is er in feite maar één, die het over-en-weer van de generaties, het op-elkaar-aangewezen-zijn van de geslachten zou willen

aanduiden en daarmee de grandioze opdracht van de traditie onder de aandacht brengen) — uiteraard! — niet meer ingeleid met de woorden *'Verlangt* gij de Doop van. . . .'; de hier bedoelde *pastorale* vraag behoort in te zetten met *'Aanvaardt* gij de Doop van. . . .', om de betrokken ouders of getuigen er vervolgens aan te herinneren, dat iedere 'levende ziel' *van Gods wege op ons toekomt.* De grote vergissing is altijd weer, dat wij menen 'het leven in onszelf te hebben', en naar aanleiding van de geboorte van onze kinderen dan ook triomfantelijk vaststellen, dat het *uit* ons voortkomt. Precies ter zake van déze vergissing worden wij door de kinderdoop uit de droom geholpen, en daarom krijgen wij als doopouders dan ook de vraag te beantwoorden, of wij 'bereid zijn, ons door de tegenwoordigheid van de kinderen in ons huis te laten terechtwijzen en gezeggen'. Maleachi *begint* met de voorgangers, de ouders (die dit weten kunnen, die met het hartsgeheim vertrouwd zijn geraakt) op hun plaats te wijzen; pas daarná kan er van een komende generatie gehoopt (en misschien ook verwacht) worden, dat ze ontvankelijk is voor het onderricht en de prediking der kerk. Maar dan moeten die kinderen ook ouders en voorgangers tegenover zich vinden, die van iedere zelfgenoegzaamheid (van de machteloze 'pralerij van deze wereld') genezen zijn; en 'genezen' kan in dit geval niet maar betekenen, dat er *nolens volens* van de zelfverheffing afstand is gedaan, want het zijn nu juist de heidenen, die het leven proberen te ontduiken (die er onderdoor proberen te kruipen) nadat ze aanvankelijk tevergeefs geprobeerd hebben zich er boven uit te werken. Daarom is ook nog de moedeloze 'kleinering' van het mensenbestaan genoemd, waar zo oneindig veel kinderen het slachtoffer van zijn geworden.

Als wij dan ten slotte nog de noties opsommen, waar de afsluitende voorbede door wordt gedragen, ligt het voor de hand, dat wij ons hier in de rij laten zetten met Lazarus' verwanten, met Jaïrus en de weduwe te Naïn. Door dat drietal namen uit de Evangeliën te noemen, wordt nog eens duidelijk geaccentueerd, dat wij in de doopsbediening met een opstandingsgebeuren te maken hebben, en dat met name wijzèlf, in onze vrees voor de vrijheid, dóód zijn geweest. Inderdaad kunnen wij pas als door de Messias Jezus levend-gemaakten onze kinderen 'ontvangen'. En dan worden wij met die kinderen vervolgens dus ook geconfronteerd, zoals in Israël de moeder *tegenover* haar kinderen wordt gebracht (Leviticus 12) en Maria, wanneer zij zich voegt naar de aanwijzingen van dat heilig Onderricht, van de oude Simeon te horen krijgt 'dat er door haar eigen hart een zwaard zal gaan' (Lucas 2:35). Even onbeholpen en tot op zekere hoogte radeloos staan wij er bij als vader Abraham na het gebeuren op de berg Moria, die pas ná zijn gebleken offerbereidheid 'van zaad mocht

spreken'. En wat heeft hij van wat wij dan 'christelijke opvoeding' believen te noemen vervolgens nòg terecht gebracht[7]), – is het niet precies de hachelijkheid, dat wat er wóórd moet worden tussen de vaders en de zonen, in de regel *haaks staat* op wat de maatschappij van ons verlangt en dienovereenkomstig gestalte pleegt te krijgen in de paedagogie? Niet het op*voeden* is normatief, maar het op*horen*, – en daarom moet de opvoeding ook eigenlijk niet langs de achterdeur van een doopvraag in de liturgie van de gemeente worden binnengesmokkeld! Het is iets ànders, waar we voor Gods aangezicht mee te maken krijgen, – en daarom eindigen onze voorbeden, onder verwijzing naar de reeds genoemde Maleachi-profetie, dan ook stamelend als een schuldbelijdenis: 'Dat zij toch zien zullen / wat wij niét hebben gezien, / en horen / wat wij niet hebben verstaan; / geef hun de verwondering, / die wìj hebben verzuimd, / geef hun de zachtmoedigheid, / die wij niet hebben gewild: / opdat zij het Land in bezit zullen nemen / en deze aarde bewonen in gerechtigheid'. Dat is een uitermate concreet en daarom eschatologisch perspectief: want als wij de Schriften geloven, dienen wij te weten, dat deze aarde nog nooit volgens Gods bedoelingen bewoond is geweest, óók niet blijkens de religieuze gewoonten of de ethische normen, die òns zo lief zijn en die ons bij het 'begeren' van de kinderdoop voor ogen plegen te zweven.

Deze accenten mogen en moeten gelegd worden in een tijdsgewricht, dat met zijn ontsteltenis over het conflict tussen de generaties nu juist uit de Schriften kan leren, wáár ter zake de schuld en een reële toekomst is te vinden. Maar dan moeten we de schriftuurlijke noties ook niet verdoezelen, maar ze oprakelen. Bijbelserwijs biddende voor de pasgedoopten beveelt de gemeente daarom tegelijkertijd zichzelf als doopgetuige in de hoede van de Heilige Geest: omdat zij er weet van heeft, dat de vrede van het samen-wonen niet in háár hand is gegeven. – Dat deze en dergelijke verwijzingen in het dooponderricht tot nu toe vrijwel hebben ontbroken, heeft ons bij het werken aan de doopliturgie in toenemende mate verbaasd; daarom moeten wij wel zeggen, dat dit laatste

[7] Zijn probeersel om de zoon Izaäk, o.a. door een vrouw-uit-den-vreemde voor hem te laten zoeken, bij de ontvankelijkheid te bewaren, is feitelijk op het tegendeel uitgelopen: met al zijn goede bedoelingen heeft hij het omgekeerde bereikt,- 'toledoth-Avraham' worden er in Genesis niét vermeld! – En wat Jacob vervolgens van Izaäk heeft 'meegekregen' (let op de àfweerhouding, die bv. in Genesis 27:20 tot uitdrukking komt, als de zoon tot zijn vader meent te moeten spreken over 'úw God'!), was blijkbaar van die aard, dat in Bethel de HEER met de kleinzoon van voren af aan heeft moeten beginnen. Er is feitelijk géén continuïteit, - behalve dan in Gòds bedoelingen en geduld!

grote gebed uit de hierbij aangeboden *forma* ons bijzonder lief is geworden. Terwijl ook hier uiteraard wel bekortingen zijn aan te brengen, zou het weglaten van deze intercessie een wezenlijke verarming betekenen van het geheel.

IV

Wat betreft de gestalte van de eigenlijke doophandeling hebben wij geen wezenlijke veranderingen aangebracht vergeleken met onze voorstellen in band I, blz. 2/31-36, waar wij voorlopige suggesties gegeven hebben voor de Doop van een volwassene in verband met de Openbare Belijdenis.

Enkele van de genoemde bladzijden moeten wij hier echter wel herschrijven, — niet alleen omdat ze mogelijkerwijze niet alle gebruikers van deze tweede band ter beschikking staan, maar vooral ook omdat wij ons nu definitief met o.a. het Zondvloedgebed bezig moesten houden, en ons daarenboven dienden te realiseren, dat (anders dan bij de belijdenisdienst) de dopeling zelf in de regel tot op dit ogenblik in de dienst niet aanwezig zal zijn geweest. De kinderen moeten nog worden aangedragen of binnengebracht, en dat kan ongetwijfeld het beste gebeuren terwijl de gemeente een lied aanheft. Bijzonder geëigend op deze plaats is een trinitarisch dooplied van Muus Jacobse, dat in het nieuwe Liedboek voor de kerken is opgenomen (Gezang 339), en waarbij Willem Vogel een melodie heeft geschreven. In dit lied komen geen kinderdoopnoties aan de orde, — als eenmaal het water zal vloeien, is dat een levensgrote, een doodsgrote aangelegenheid, waarbij ook van het jongste kind aanstonds de onverkorte naam zal worden genoemd.

Daarmee wil niet gezegd zijn, dat een volstrekt volwassen aangelegenheid niet in een kinderlied bezongen zou kunnen worden; als alternatief vindt men dan ook W. Barnards berijming van het Zondvloedgebed aangegeven, die hij voor zijn Rozendaalse gemeente heeft geschreven op de melodie van het 'Veni Creator Spiritus', 'Kom, Schepper Geest' (in het Liedboek Gezang 337). En wij hebben het sterke vermoeden, dat dit zeven-strofige lied vaak genoeg gebruikt zal worden, waar men het Zondvloedgebed zelf toch eigenlijk niet meer als een levend liturgicum meent te kunnen hanteren. Omdat wij er zoveel respect voor hebben gekregen, hebben wij gemeend het ook zelf in ieder geval in de aan te bieden doopforma te moeten opnemen, — en voor wie het (in welke vorm of parafrase ook) lezen en bidden wil, is Barnards lied dus een onbruikbare doublure. Maar het moet gezegd worden, dat eigenlijk alle noties van 'de grote vloed' en van 'de zee zo rood als bloed', die de Jordaandoop

praefigureren (en zelfs nog een aantal méér!) er in voorkomen: wie dit lied heeft gezongen, kan zich opnieuw gerealiseerd hebben, dat 'de overkant', het beloofde Land in zicht is, en dat wij in Gods Naam dáárom zoveel (om niet te zeggen: alles) riskeren. 'Als kind'ren gaan wij zingend voort: /de Vader is het, die ons hoort', – dat wordt kennelijk in de mond gelegd aan kinderen (die er bij de eigenlijke doopsbediening zo mogelijk dan ook maar allemaal omheen moeten staan en wellicht zelfs de dopelingetjes al zingende binnen kunnen leiden), – kunnen ze het ook begrijpen? Kunnen ze de associatie 'begrijpen' van 'de aardse moederschoot' en de afgrondelijke 'diepte van de dood'? Die kunnen zij zéker niet begrijpen, – en wat zouden ze ook weten van 'alle volkeren', die nu juist blijkens Jezus' keuze voor zijn doopbestaan 'in tel zijn' bij 'de God van Israël'? Maar het is voldoende, als ze het eenmaal zullen begrijpen, – op hun sterfbed misschien, na een leven vol toewijding en opofferingsgezindheid. – Wij zeggen dat maar met opzet zo duidelijk, omdat er ook in officiële kerkboeken helaas maar al te veel doopliederen staan, die de sacramentsbediening toch eigenlijk kleineren en die wij er graag uit zouden schrappen. . .

Maar nu dan het Zondvloedgebed, waarmee wij via het klassieke Gereformeerde doopformulier vertrouwd zijn geraakt. Het komt intussen niet alleen voor in de Gereformeerde traditie: in Luthers 'Taufbüchlein' is het een *pièce de résistance*. Waarbij dan de grote moeilijkheid is, dat het daar ànders in staat, – vanaf het noemen der namen van de dopelingen heeft het een totaal ander slot, en wat vooral wel moet opvallen: bij Luther worden de zondvloed en de Rode Zee genoemd *als prototypen* van het Jordaangebeuren, dat zich weliswaar aanstonds in ons midden gaat voltrekken, maar dat uiteraard toén en dáár, toen de Here Jezus zich boog onder de hand van Johannes de Doper, zijn beslissende en alles-omvattende gestalte heeft gekregen. En deze kern van de zaak hebben de Gereformeerde vaderen er uit weggesneden, – bevreesd als ze waren, dat de door Luther op enigerlei wijze uit Syrische liturgieën overgenomen woorden over 'de Jordaan *en alle wateren*' als een waterwijdingsgebed misbruikt zouden worden!

Wij hebben in band I van de 'Liturgische Handreiking', op blz. 2/32, al verwezen naar het grote artikel, dat wijlen Prof. Dr. W.J. Kooiman over het Zondvloedgebed heeft bijgedragen tot de jubileumbundel 'Pro Regno, pro Sanctuario', die aan Prof. Van der Leeuw is aangeboden op zijn zestigste verjaardag (blz. 285 vv.). Kortheidshalve zij daar opnieuw naar verwezen; bestudering ervan zal o.i. tot de dwingende conclusie leiden, dat het gebed (wáár het dan ook precies vandaan komt) in het Gereformeerde formulier is *verminkt*, en in ieder geval op dit punt

hersteld behoort te worden. Het gebruik van de typologieën immers van de verdrinking van heel het menselijk geslacht behalve Noach, en van de Egyptische farao met al de zijnen als het tegenbeeld van het volk Israël, *blijft de exclusiviteit voeden* zolang de aangegeven beweging niet voortgezet wordt tot in de diepten van de Jordaan, waar de geliefde Zoon de tegendelen *verzoent* en beide 'broeders' *tegelijk* is, – door zich namelijk als de geroepene met de ongehoorzamen te identificeren, zodat de hemelse Vader eindelijk Zijn voornemen kan volgen: de verwerping komt niet langer in mindering op de verkiezing. Verkiezing en verwerping zijn geen abstract decreet, waardoor alle messiaanse handelen feitelijk overbodig zou worden; ze vormen, integendeel, de stuwende dynamiek van Gods omgang met Zijn mensenkinderen *op deze aarde*, die in de Messias Jezus ten langen leste tot een doorbraak van het heil heeft geleid. Verworpen kan alleen een verkorene worden, als hij namelijk zijn verkiezing negeert (of zich er op zou willen verheffen); van Jezus daarentegen belijden wij, dat Hij zijn verkiezing gevòlgd is, zodat Hij dùs de minste van allen is geworden: want 'iemand die te weinig doet, zal een ander naast zich moeten hebben die te veel doet' (Dr. O. Noordmans). Wordt dit gezichtspunt over het hoofd gezien, dan is dus niet alleen het Zondvloedgebed in het hart geraakt, maar verliest de Doop bovendien zijn karakter van bemiddeling in juist deze stuwende dynamiek, die zich zal moeten dóórzetten *in ieder gedoopt mensenkind*. Een doop, die bij wijze van spreken zou òphouden bij de Here Jezus, zodat wij ons er achter konden verschuilen, is even ineffectief als een doop, die ons, hoe dan ook, tot triomfantelijkheid zou kunnen verleiden, omdat wij immers aan de kant van Noach-met-zijn-achten c.q. het volk Israël zijn gaan staan. Jezus zèlf koos de àndere 'partij' toen Hij zich met de farao op één hoop liet werpen en aan de avondmaalstafel (in het voetspoor van alle godvruchtige rabbijnen!) zijn discipelen voorhield, dat géén zoon van Israël zich ooit verheugen zal over de ontijdige dood van de *gojim*, al hebben zij die door hun razernij (aangemoedigd door de geweldpleging van hun koningen) zelf dan ook uitgelokt. – Zien wij het goed (en wij ontvingen ook nog vingerwijzingen in die richting van Prof. Dr. C.W. Mönnich, die zo bereidwillig was ons bij de vertwijfeld-moeilijke vertaling van de Duitse tekst behulpzaam te zijn), dan heeft Luther aan deze samenhangen geraakt, nu juist door het woord 'overvloedig' te gebruiken, dat hij als qualificatie van de 'afwassing der zonden' *op heel Jezus' leven* heeft betrokken, en dáármee weer op het hele leven van allen, die met Hem in zijn doop begraven zijn. Hoe *weinig* exorcistisch hij daarbij dacht, kan bijvoorbeeld blijken uit zijn toelichtende opmerking, dat het hele bestaan van de Messias op aarde een gedoopt-worden geweest is, terwijl het

gedoopte kind 'juist ten gevolge van de Doop zijn leven lang door de duivel belaagd zal worden'. Wie op die manier weet te preken, ziet in het sacrament wel iets anders dan een initiatie-ritus of de amulet, waar de Gereformeerde vertalers zo kopschuw voor waren! Daarom konden wij moeilijk anders doen dan Luthers woorden zo zorgvuldig mogelijk weergeven, — waarbij wij zelfs maar het tussen haakjes geplaatste zinnetje 'daarmee een voorteken oprichtende van dit bad van Uw heilige Doop' (ter nadere 'toelichting' van de zondvloed en de Rode Zee) hebben laten staan, omdat deze catastrofale gebeurtenissen alleen op de rechte wijze verstaan worden, wanneer we ze werkelijk als de *proto*typen van de Jordaan hebben onderkend. De redenering gaat terug van Matthaeus 3:15 op Exodus 14-15 en Genesis 6:5 — 9:7 (en niét omgekeerd!), en dáárom ook vooruit tot iedereen, die betrokken raakt in Jezus' doopbestaan.

Maar het blijft een vreemde zaak met het Zondvloedgebed; want terwijl de Gereformeerde vaderen Luthers bedoelingen dus beslist hebben misverstaan (wie weet niet enkel vanwege hun afkeer van alles, wat maar naar magie kon zwemen, maar onbewust ook — zoals wij suggereerden — tegen de achtergrond van een àndere praedestinatieleer), — de tweede helft, die ze bij dit geweldige gebed hebben geschreven. . . was beslist veel schoner dan wat de Duitse reformator de gemeente als gebed in de mond wilde leggen. Niet alleen heeft Luther namelijk met een bijna argeloze aanduiding de hele problematiek van erfzonde en daadzonde binnengehaald door te zeggen: 'opdat door deze reddende zondvloed alles aan hem verdrinke en ten onder ga, wat hem van Adam af is aangeboren, en wat hij er zelf nog heeft bijgedaan', maar hij heeft ook (waarschijnlijk voortbordurende op het beeld van 1 Petrus 3:20) 'de heilige ark der Christenheid' opnieuw ten tonele gevoerd, en in zijn toepassing gesuggereerd, dat de gedoopten daarin 'droog en veilig bewaard zouden worden' uit het getal der ongelovigen afgezonderd'. Bij een dergelijke zegswijze is er weinig meer nodig om de notie van *scheiding*, die er onlosmakelijk ook met Gods gerichten is verbonden, tòch weer in mindering te brengen op de *verzoening*, die de Messias Jezus heeft aangebracht: en dan duurt het niet lang meer, of wij zijn bij de exclusivistische practijken terug, die ons over 'gedoopte naties' e.d. hebben doen spreken. — Wikkende en wegende kwamen wij m.a.w. tot de slotsom, dat het besluit van het Zonvloedgebed, zoals dat in de Gereformeerde wereld in zwang geraakt is, boven Luthers woorden bepaald wel de voorkeur verdient. Ook dàt is, jammer genoeg, misschien wat àl te veel toegespitst op de enkele gelovige en zijn toekomst als lidmaat van de Messias; maar er wordt dan toch duidelijk gerefereerd aan Paulus' onvergetelijke woorden uit Romeinen 6:4, en er is sprake van een 'dagelijkse navolging', waarbij het kruis van Christus 'vrolijk moet

worden gedragen'. Dat is precies de bedoeling van de boven-vermelde 'overvloedige afwassing', zeker wanneer dat nog eens onderstreept wordt met een toespeling op 1 Corinthiërs 13:13. Ook het eschatologisch perspectief is in de Gereformeerde versie breder en dieper verwoord dan in de Lutherse, – zodat het gebed, dat wij definitief ten gebruike zouden willen aanbieden, de welbewuste verbinding is van een tweetal tradities, die elkander daarin over de misverstanden heen de hand mogen reiken.

Alvorens – onder, nog eens, dankzegging aan Prof. Mönnich – over de détails van de vertaling het nodige op te merken, geven wij hier nu eerst de tekst van het Zondvloedgebed, zoals die in het klassieke Gereformeerde formulier is geworden (A), vervolgens de Duitse tekst uit Luthers 'Taufbüchlein' naar de Weimarer Ausgabe (B), en ten slotte (met genummerde regels) de vorm, die men terug zal vinden in de door ons voorgestelde forma (C).

A

O almachtige, eeuwige God;
Gij, die naar Uw streng oordeel
de ongelovige en onboetvaardige wereld
met de zondvloed gestraft hebt,
en de gelovige Noach met zijn acht zielen
uit Uw grote barmhartigheid
behouden en bewaard;

Gij, die de verstokte Pharao met al zijn volk
in de Rode Zee verdronken hebt,
en Uw volk Israël
droogvoets daardoor geleid,
door hetwelk de Doop beduid werd;

wij bidden U bij Uw grondeloze barmhartigheid,
dat Gij deze kinderen genadig wilt aanzien
en door Uw Heiligen Geest
Uwen Zoon Jezus Christus inlijven,
opdat zij met Hem in zijn dood begraven worden,
en met Hem mogen opstaan in een nieuw leven;

opdat zij hun kruis, Hem dagelijks navolgende,
vrolijk dragen mogen,
Hem aanhangen met waarachtig geloof,
vaste hoop
en vurige liefde;

opdat zij dit leven

(hetwelk toch niet anders is dan een gestadige dood)
om Uwentwil getroost verlaten

en ten laatsten dage voor de rechterstoel
van Christus, Uw Zoon,
zonder verschrikken mogen verschijnen –

door Hem, onzen Here Jezus Christus, Uw Zoon,
die met U en den Heiligen Geest, één enig God,
leeft en regeert in eeuwigheid.

Amen.

B

Almechtiger Ewiger Gott
der du hast durch die sindflut
nach deinen gestrengen gericht
die unglewbige welt
verdampt
und den glewbigen Noe selb acht
nach deiner grossen barmherzigkeit erhalten.

Und den verstockten Pharao mit alle seinen
ym roten meer erseufft
und dein volck Israel trocken durch hyn gefurt /
da mit dis bad deiner heiligen tauffe zukunfftig bezeichnet /

und durch die tauffe deines lieben kindes
unsers herren Jhesu Christi
den Jordan und alle wasser
zur seligen sindflut
und reichlicher abwasschung der sunden
geheiliget und eingesetzt.

Wyr bitten durch die selbe deine grundlose barmhertzickeit
du wollest disen N. gnediglich anschen
und mit rechten glawben ym geyst beseligen

das durch dise heylsame sindflut
an yhm ersauffe und untergehe
alles was yhm von Adam angeporn ist
und er selb dazu gethan hat

und er aus der ungleubigen zal gesundert
yn der heiligen Arca der Christenheit
trocken und sicher behalten

alzeit brunstig ym geist
frolich ynn hoffnung
deinem namen diene

auff das er mit allen gleubigen
deyner verheissung ewigs lebens zu erlangen
wirdig werde

durch Jhesum Christum unsern Herrn.

Amen.

C

Almachtige, eeuwige God, –
Gij die door de zondvloed
de ongelovige wereld
volgens Uw gestreng gericht
hebt verworpen,
en de gelovige Noach met zijn achten
naar Uw grote barmhartigheid
hebt bewaard;
Gij die de verharde farao met al de zijnen
in de Rode Zee hebt verdronken
en Uw volk Israël er droogvoets doorheen geleid
(daarmee een voorteken oprichtende
van dit bad van Uw heilige Doop);

ja Gij, die door de doop van Uw geliefde Zoon (Uw geliefd Kind)
onze Heer Jezus Christus,
de Jordaan en alle wateren
tot een heilzame zondvloed
en overvloedige afwassing der zonden
hebt geheiligd en ingezet, –

wij bidden U bij deze Uwe grondeloze barmhartigheid,
dat Gij . . . . . genadig wilt aanzien
en hen door Uw Heiligen Geest
Uwen Zoon Jezus Christus wilt inlijven;

opdat zij met Hem in zijn dood worden begraven
en met Hem mogen opstaan in een nieuw leven;

opdat zij hun kruis, Hem dagelijks navolgende,
vrolijk mogen dragen
en Hem aanhangen met waarachtig geloof,
vaste hoop

en vurige liefde;

opdat zij dit leven
(dat toch niet anders is dan een gestadige dood)
om Uwentwil getroost verlaten;
en ten laatsten dage voor de rechterstoel
van Christus, Uw Zoon,
zonder verschrikken mogen verschijnen:

door Hem, onzen Heer Jezus Christus, Uw Zoon,
die met U en den Heiligen Geest, één enig God,
leeft en regeert in eeuwigheid.

Amen.

Regel 1-19: De eigenlijke aanroeping is dus geheel van (via) Luther overgenomen; zij heeft het bekende schema van een tricolon: tot drie keer toe wordt opnieuw verduidelijkt, wáárop de gemeente zich bij de HEER beroept. Daarbij is ieder lid van de drieslag gekenmerkt door duidelijke antithesen; zo staan in het eerste 'ongelovige wereld', 'streng gericht' en 'verworpen' tegenover 'gelovige Noach', 'grote barmhartigheid' en 'bewaard'; in het tweede 'de verharde farao en al de zijnen' en 'verdronken' tegenover 'Uw volk Israël' en 'droogvoets daar doorheen geleid'; in het derde, ten slotte, is de tegenstelling tot haar eigenlijke paradox opgevoerd, als met de uitdrukking 'heilzame zondvloed' het hartsgeheim van het messiaanse bestaan onder woorden wordt gebracht. Van de gebezigde adjectiva kan er dus niet één worden gemist (en men moet ze liever ook niet in een zekere breedsprakigheid amplificeren, zoals de Gereformeerde *forma* in de overgenomen leden 1 en 2 heeft gedaan): juist in de bondigheid ligt de zeggingskracht.

Regel 2-4: Ten opzichte van de duitse tekst, 'durch die Sindflut nach Deinem strengen Gericht', is de woordschikking veranderd, omdat in het Nederlands de opeenvolging van twee adverbiale bepalingen met verschillende praeposities weinig fraai is; bovendien komt de parallelie met Noach zo beter tot haar recht.

Regel 4: De Gereformeerde vertaling heeft destijds voor 'oordeel' geopteerd; na veel wikken en wegen hebben wij (allitererend) 'volgens Uw gestreng gericht' geschreven, omdat dat dynamischer is en ook het recht-zetten al inluidt, dat de uiteindelijke bedoeling van Gods gestrengheid is.

Regel 5: Heel moeilijk is de weergave van 'verdampt'. Het nederlandse 'verdoemd' zou bepaald een andere gevoelswaarde gehad hebben dan de duitse term, — hebben de Gereformeerde vaderen (die de 'verdoemenis' zelfs tot in de eerste doopvraag vernoemden) dat beseft, toen ze (mild bijna!) tot 'gestraft' besloten? De latijnse vertaling heeft 'perdidisti', en dat wijst in de richting van 'verworpen'; wij decideerden (op aanwijzing van Prof. Mönnich) in die richting om de bewegingen van Gods verkiezende genade zoveel mogelijk op de voet te volgen.

Regel 6: De verwijzing naar Noach is kennelijk ontleend aan 2 Petrus 2:5, waar het oude Duits 'selb acht' geeft; d.i.: het gezelschap van Noach telde, hemzelf inbegrepen, acht 'zielen'. Maar een gebruik van het woord 'zielen' op die manier is duidelijk verouderd; wèl kunnen wij nog zeggen 'met zijn drieën' (vgl. de zegswijze 'die heilige Anna selbdritt' en de curieuze franse vertaling 'sainte Anne trinitaire'); daarom: 'met zijn achten'.

Regel 9: De Gereformeerde versie heeft 'den verstockten Pharao' letterlijk overgenomen; in het huidige Nederlands is dat adjectief waarschijnlijk niet beeldend genoeg meer, – wij hebben het over een 'verstokte zondaar', als we gewoon een recidivist bedoelen. De Statenvertaling spreekt over de 'verharding van farao's hart', en in die 'verharding' klinkt ook nog Gods bemoeienis door, die het hele gebeuren tot 'een goed einde' brengt; wij hebben dit 'passieve' woord laten staan.

Regel 12-13: 'damit dies Bad deiner Taufe zukünftig bezeichnet'. Een uiterst moeilijk zinnetje, nodig om duidelijk te maken, dat er niet zonder meer 'bijbelse geschiedenis' verteld wordt, – er is een stuwing gaande. Niettemin: 'damit' is een relativum, Luther heeft kennelijk géén finale conjunctie bedoeld; want 'dies Bad' heeft betrekking op de doopvont, waar we inmiddels omheen staan. Er wordt biddenderwijs een handeling ingeleid, waaraan de Jordaan (en dùs ook de Rode Zee en de zondvloed) hun kracht verlenen. Het onderwerp van de zin blijft de HERE-God, die het zelf op het doopgebeuren aangestuurd heeft (men leze dus: 'bezeichnet hast'). Het gedooptworden staat in het praesens; daarom slaat het 'zukünftig' dus ook niet terug op het bad der wedergeboorte, maar in dit tweede lid op de Rode Zee, die 'een toekomst gekregen heeft'. Heel precies moet daarom vooral de term 'bezeichnet' vertaald worden, waarin de *terminus technicus* 'signum' duidelijk doorklinkt: in de exegetische taal van de kerk is daarmee altijd het 'teken' aangeduid. We kunnen dus lezen: "daarmee een voor-teken oprichtende van dit bad van Uw heilige Doop'. Met die toevoeging is meer aan de orde dan dat de gemeente de HERE-God nog eens zou uitleggen, wat Hij uiteraard veel beter weet dan wij; àl te bondig misschien wordt Hij er via deze belijdenis aan herinnerd, dat we hier aan de rand van het heilzame water staan. E.e.a. is, anders gezegd, bijna zoveel als een beroep op de inzettingswoorden; juist op dit punt scheert het Zondvloedgebed rakelings langs een praefatie heen (zie slot van deze paragraaf), – men late dit tussenzinnetje dus niet weg!

Regel 14: Andermaal een moeilijkheid. De duitse tekst gebruikt de uitdrukking 'deines lieben Kindes, unsres Herren'. Omdat de Gereformeerde vaderen dit derde lid gedecideerd hebben weggelaten, is ook niet te zeggen, hoe zij die woorden vertaald zouden hebben, – waarschijnlijk met 'Uw lieve Zoon'. Maar het lijkt wel zeker, dat Luther veel minder aan de bijbelse uitdrukking 'pais theou' heeft gedacht (die via het latijnse 'puer' naderhand foutief met 'kind' weergegeven kon worden) dan inderdaad – met het oog op de kinderdoop – aan onze notie 'kind'; het hele 'Taufbüchlein' wijst daarop. Of dat in dogmatisch opzicht wel zo'n gelukkige greep is, kan men zich afvragen: 'pais theou' komt in Handelingen 3:13, 3:26, 4:27, 4:30 en in het 8e hoofdstuk (geschiedenis van de kamerling) voor als de overduidelijke vertaling van Jesaia 53, d.w.z. van 'ébéd-JHVH', 'knecht des HEREN'. En bij de doop in de Jordaan (Marcus 1:16, Lucas 3:20, Matthaeus 3:17), 'Deze is Mijn geliefde Zoon, in wie Ik Mijn

welbehagen heb', zullen we te maken hebben met een kruising van Psalm 2:7 en Jesaia 42:1, – opnieuw dus een reminiscentie aan de z.g. 'ébéd-JHVH'-liederen. Jezus' doop door Johannes wordt dan verstaan als het begin van zijn messiaanse taak-aanvaarding, zoals die het meest geprononceerd in Jesaia 53 uitgeschreven staat. Voor de hele materie zij verwezen naar het uitvoerige artikel van Joachim Jeremias in het 'Theol. Wörterbuch zum Neuen Testament, Bd.V, S. 653-713. Aan dat alles denkende, zou men het liefste 'Zoon' willen lezen, of zelfs 'knecht', – maar nog ééns: Luther heeft die notie bewust laten liggen. De vraag is, hoeveel eer men aan zijn opzettelijkheid wil bewijzen. – Wij hebben voor 'geliefde Zoon' gekozen en 'geliefd Kind' tussen haakjes als alternatief aangegeven, 1. omdat het Zonvloedgebed dan geen wijziging behoeft, als men het bij de Doop van een volwassene wil gebruiken (zie band I, blz. 2/49), en 2. omdat in het door ons gehandhaafde Gereformeerde slot (vanaf regel 21) enige malen 'Zoon' gezegd wordt, zodat een handhaving van het woord 'Kind' in de Lutherse aanhef de heterogene herkomst eens te nadrukkelijker zou accentueren.

Regel 16-19: 'de Jordaan en alle wateren', – dat ziet achteròm en tegelijkertijd voorúit: het is dank zij Jezus' doop, dat wij weten van een *heilzame* zondvloed. Zonder zijn keuze en de bevestiging daarvan door de Vader zou de baaierd uiteraard alleen maar heillóós zijn geweest; nú vindt er een herkenning plaats, die met zoveel woorden wordt aangegeven. Tot op zekere hoogte is dat een parallel van Jezus' 'herkenning' van brood en wijn aan de avondmaalstafel: precies hiér wordt ons een heilsgeheim aangewezen, – wie dat als een 'waterwijdingsgebed' zou willen kenschetsen, brengt zelf de magische gedachtengang mee, die hij bestrijdt. Sacramenten worden 'ingezet', in het leven geroepen, geïnitieerd; in het Nederlands kunnen we het duitse 'eingesetzt' letterlijk overnemen. De enige moeilijkheid is, dat het taalkundig ook op de Jordaan terugslaat, – en die naam zou dus eigenlijk tussen aanhalingstekens geplaatst moeten worden.

Regel 17: 'selige Sintflut' hebben wij in band I nog, hoofdzakelijk vanwege de allitteratie, vertaald met 'zalige zondvloed'. Het duitse 'selig' echter bedoelt de weergave te zijn van het latijnse 'beatus' of het griekse 'makarios'; daarom is 'heilzaam' toch wel beter. Ook daarin komt de allitteratie enigszins over, terwijl het paradoxale gebeuren pregnanter wordt uitgedrukt. Men vergelijke in Sedulius' hymne 'Cantemus, socii, Domino' de regels:

> Arca levatur aquis, homines ut perderet aequor:
> ne pereant homines, arca levatur aquis.

Regel 18: Wat de 'overvloedige' afwassing der zonden betreft, is hierboven reeds aangegeven, dat we daarbij aan het omvattende te denken hebben: het doop-gebeuren is een bepaalde definitie van heel Jezus' leven, zo goed als trouwens van het hele Christen-bestaan. Daarom was de vertaling 'krachtdadig' in band I beslist minder juist.

Regel 20: 'durch dieselbe Deine grundlose Barmherzigkeit': dat slaat terug op de drieërlei aanwijzing van de Doop in de aanhef als geheel. 'Durch', dat de vertaling kan zijn van het latijnse 'per' ('per filium tuum. . .', enz.), legt hier dus een sterk accent op het beroep, dat er gedaan wordt op Gods genegenheid: 'om der wille van'. De Gereformeerde vaderen vertaalden eenvoudig 'bij', wat de bedoeling juist weergeeft, als

maar door de toevoeging van het terug-verwijzende 'deze' wordt aangegeven, op wèlke barmhartigheid er gepleit wordt.

Regel 21-40 volgen, zoals gezegd, de Gereformeerde traditie, zodat zich daarbij althàns geen vertaal-moeilijkheden voordoen.

Regel 32 overigens, de tussen haakjes geplaatste toevoeging 'hetwelk toch niet anders is dan een gestadige dood', heeft het ons zakelijk nog wel moeilijk gemaakt. Wij konden namelijk niet achterhalen, of hier nog die merkwaardige middeleeuws-negatieve beoordeling van heel dit ondermaanse bestaan meespreekt, die met een aantal schriftuurlijke noties beslist wel in strijd komt. Ook de weg-van-solidariteit over deze aarde van de Messias Jezus zou daarmee immers enkel de donkere ònderkant worden van zijn zoonschap: een òneigenlijk gebeuren! — Men komt in de verleiding om de uitdrukking 'een gestadige dood' dan maar te vervangen door 'een gestadig sterven': dan kan men er Paulus' verwijzing in Romeinen 8:36 naar Psalm 44:23 in horen. Dat zou enigszins aansluiten bij Luthers commentaar, dat de duivel het juist op de gedoopten heeft gemunt, sterker nog: dat de HEER zelf hun de messiaanse verdrukkingen niet meer kan besparen. Wie het beeld van de Gezalfde gaan dragen, wie *in effigie* met Hem verenigd worden, moeten wèl weten wat hun te wachten staat! — Of klinkt er in deze tussenzin bijna argeloos de zekerheid mee, dat het mensenbestaan zó kwetsbaar is, dat wij 'enkel een ademtocht' zijn, en zou hier m.a.w. een breedvoerig hoofdstuk geschreven moeten worden uit een 'sociologie van de dood', waaraan wij ons beslist niet durven te wagen? — Daarom onzerzijds het advies om bij gebruik van het Zondvloedgebed dìt tussenzinnetje liever weg te laten: wij weten niet wat er staat.

Wanneer wij ons ten slotte afvragen, of de taal van het Zondvloedgebed niet zó geserreerd is, dat het zelfs bij een juiste intonatie eenvoudig niet óverkomt, zodat het gebruiken van een amplificerende parafrase verkieslijker is, moeten wij bekennen, ook daarop nog geen antwoord te weten. Dat er een grondige catechese nodig is om de draagwijdte van de bijbelse woorden verstaanbaar te maken, geldt niet enkel voor dit oude doopgebed; zelfs het aangegeven kinderlied van W. Barnard veronderstelt een gemeente, die in het leerhuis geweest is. Enkel om eventuele voorgangers verder te helpen, die wellicht evenzeer geïntrigeerd geraakt zijn als wij, geven we daarom nog een tweetal 'eigentijdse' herschrijvingen, die naar onze eigen mening evenwel ònder de maat van het origineel blijven, en die wij dan ook niet zonder meer in de doopforma hebben opgenomen; de eerste is afkomstig uit de Rozendaalse Didachè-diensten, de tweede uit de 'Matinen' in de Hervormde Thomaskerk te Amsterdam.

I

V. O God, Almachtige, Eeuwige!

De grote vloed over de wereld,
dat is wat wij vrezen
als een rechtvaardig oordeel, —
maar Gij zijt de God van Noach
en van het behoud van alle schepselen. . .

De grote afgodische macht,
de vijand van Uw kinderen,
hebt Gij doen òndergaan
in de Rode Zee der bevrijding,
maar Israël, Uw volk,
hebt Ge door alle diepte heengeleid. . .

En Gij hebt door de doopgang van Uw Zoon,
die onze Heer is,
ook de doods-Jordaan geheiligd,
en alle wateren, die ons bedreigen,
reinigt Gij
tot heil, dat ons overstelpt;

zo bidden wij U dan:
A. HEER, ONTFERM U!

V. Ontferm U, HEER, over. . . . . .;

Uw liefde is onpeilbaar
en Uw ontferming grondeloos;
wij bidden U,
dat Gij hen wilt aanzien in genade
en door Uw heilige, scheppende Geest
inlijven bij Uw Zoon,
de mens van Pasen.

Laat hen (en heel Uw gemeente)
met de Messias méé
begraven zijn in de doodsdiepte van zijn pascha;

laat hen (en heel Uw gemeente)
met de Messias méé
ook opstaan tot een nieuw leven;

laat hen (en heel Uw gemeente)
het messiaanse kenmerk dragen,
veldteken van Uw koninkrijk,
en laat hen leven,
al hun dagen,
onze Voorganger achterna
met waar geloof
en goede hoop
en met vurige liefde;

ja, laat hen (en ons allen) eens
om Uwentwil getroost

en zonder schrik
dit leven verlaten om in te gaan
en te verschijnen voor Messias op zijn rechterstoel
ten laatsten dage.

Zo bidden wij, door Hem, Jezus de Heer,
die met U, Vader,
en de Heilige Geest,
onze enige God,
leeft en regeert in eeuwigheid.
A. AMEN.

II

Hoe zullen wij voor Uw aangezicht verschijnen, HERE-God, –
Gij die schiftend en scheidend tussen beide komt
en het niet hèbben kunt,
dat Uw mensenkinderen in eigenzinnigheid hun wegen gaan!

Maar wij stellen ons de gelovige Noach voor ogen,
zoals hij zich heeft toevertrouwd aan Uw waarachtigheid:
hem hebt Gij, met de zijnen, voor de zondvloed gespaard
om ons te zeggen, dat er een rust blijft
voor het volk van Uw verkiezing.

En omdat hij die rust verstond
als het tegendeel van alle zelfgenoegzaamheid,
is ook Uw dienaar Mozes vóór de zonen van Israël uitgegaan,
wèg van verblinding, slavernij en gemakzucht,
toen Uw engel toesloeg in de nacht der eerstgeborenen
en de volgelingen verdelgde
van de overste dezer wereld:
waaròm toch woeden de koningen der aarde
en verheffen zich tegen U en Uw Gezalfde?
Want ze drijven Hem voort
tot in het hart van de Rode Zee!

Hoe afgrondelijk is toch Uw gerechtigheid, o onze HEER,
als ook de goeden met de kwaden moeten lijden
en Gij de zachtmoedigen verdelgt tezamen met de geweldenaars!
Zo hebben immers de wateren zich gesloten
boven het gezegende hoofd van de Messias Jezus,
Uw eigen en eenvoudige Zoon,
toen Hij tot Johannes was gekomen aan de Jordaan,
omdat Hij met een doop gedoopt moest worden;
zo is ook de regen van Uw mildheid overvloedig
voor rechtvaardigen èn onrechtvaardigen.

Daarom: op Uw gezag verstaan wij wat de wateren betekenen, –
en wij vrezen hun onstuimigheid
niet minder dan wij hun vruchtbaarheid vereren.

God onze Vader, –
wij beroepen ons
op de ondergang en de verrijzenis van Uw Geliefde,
en wij bezweren U bij zijn keuze voor de goddelozen en de zondaars:

wil toch degenen, die mèt Hem doorgaan
onder het oordeel van Uw voldragen gerechtigheid
ook laten delen in de vrijspraak, die Hij heeft verworven;

wil toch . . . . . ,
die met Hem in zijn dood begraven zullen worden,
tezamen met Hem laten opstaan tot een nieuw leven.

Laat hen met opgeheven hoofde Uw toekomst tegemoet gaan,
als zij Hem aanhangen met waarachtig geloof,
vaste hoop
en vurige liefde;

geef hun van dag tot dag de moed
om in dit lichaam aan te vullen
wat nog aan het lijden van Uw Messias ontbreekt,
en de verdrukkingen te aanvaarden
die Gij Uw verkorenen niet besparen kunt.

Dan zullen zij eenmaal ook
in één adem tezamen genoemd worden met Hem,
ten dage, dat Hij voor aller oog openbaar wordt
als het lichtende tegenbeeld van de tyrannie:
want Hij leeft en regeert in eeuwigheid,
tezamen met U en de Heilige Geest,
één enig God.
AMEN.

Wèl zal men in het aangeboden formulier zelf voor het Zondvloedgebed een *alternatief* aangegeven vinden: dat er namelijk ter inleiding tot de eigenlijke doophandeling een zogenaamde *praefatie* gebruikt zou kunnen worden. Dergelijke praefaties zijn bij de sacramentsbediening allerwege gebruikelijk, waar men zich het *'anamnese'*-karakter der te zeggen gebeden bewust is. En *anamnese* is dan *dat dankende gedenken voor het aangezicht van de HERE-God*, waartoe Zijn gemeente in de Schriften telkens weer vermaand wordt en dat als haar specifieke

voorrecht kan gelden. Wij mogen en wij moeten de HEER herinneren aan Zijn grote daden van weleer,, juist wanneer ieder voetspoor daarvan uitgewist schijnt te zijn en wij een gesloten hemel boven ons hoofd ervaren; en wij herinneren Hem daaraan door er elkander mee te bemoedigen en op te bouwen. Reeds in band I van deze 'Liturgische Handreiking' hebben wij opgemerkt, dat hier eigenlijk een uiterst-belangrijk hoofdstuk liturgiegeschiedenis geschreven zou moeten worden ter opheldering van e.e.a., – want de Gereformeerde liturgie althans kent dergelijke praefaties niét en heeft ze zelfs bewust afgeschaft. Daarmee heeft ze zichzelf ook de (geregelde) avondmaalsviering bijzonder moeilijk gemaakt; want een Tafel-gebed zal zich immers altijd beroepen op de Messias en op zijn daad, en het doet dat op het ogenblik, dat wij op zijn gezag met het brood en de wijn in de hand staan en elkander vertroosten met zijn opofferingsgezindheid. Het gaat hier om de interpretatie van het 'verkondigen' van zijn dood; en het Gereformeerde protestantisme heeft daar (uit vrees voor de 'magische' bezwering, waartoe dat kan uitgroeien) feitelijk nòg-weer-een-preek van gemaakt. Dan wordt het handelen met Gòd er dus precies uit weg-gekneld; dan verliezen we de typisch-bijbelse, typisch-israëlitische structuur van het bidden, waarbij de lofzegging tegelijkertijd een bezwering *is*, en die men bijvoorbeeld kan aflezen aan een psalm als de 89e. Juist als we de almachtige Vader àlle eer gegeven hebben, die Hem toekomt, moeten we 'constateren': 'En toch, en toch hebt Gij verstoten en versmaad, / toch treft Uw toorn Uw knecht, de koning naar Uw raad! ' Wie het Tafel-gebed niet op de toon van volstrekte overgave, die tegelijkertijd aan vertwijfeling grenst, gebeden heeft, weet nauwelijks hoe nijpend de avondmaalsviering eigenlijk is. Daarom vallen de *inzettingswoorden* van ouds ook *in* het Tafel-gebed, – want dáár is beroep op! Jezus heeft het toch zelf gezegd, – waar hèbben we het nu eigenlijk over? Dat de reformatie deze verbanden heeft losgeknoopt, omdat er van de gebeden zulk een ontaard misbruik gemaakt werd, wil nog niet zeggen, dat wij op den duur volstaan kunnen met verzelfstandigde inzettingswoorden (Luther) of (en dat is de volgende stap) met didactische toelichtingen bij de inzettingswoorden (Calvijn).

Al deze vragen, zo hebben wij reeds toegezegd, zullen veel breder besproken worden, als er voorstellen worden gedaan voor de hoofddienst, en met name wanneer daarbij de avondmaalsviering aan de orde komt. Het nu gedane voorstel tot hantering van een praefatie bij de Doop loopt daar feitelijk reeds op vooruit, – maar dat is nauwelijks anders mogelijk. Anders dwingen we onszelf om in een dienst, waarin vreugde bedreven wordt voor Gods aangezicht, waarin wij Hem tegemoet gaan en Hij ons zegenen en bemoedigen wil, ineens weer terug te vallen in de

didactiek. Men kan namelijk ook niet zeggen, dat wij Hem eigenwillig tegemoet gaan, – wij doen dat vanuit onze gedrevenheid door de Heilige Geest, en het is dié Geest, die getuigt mèt onze geest: de inzettingswoorden bij de sacramentsbediening hebben iets weg van een 'onuitsprekelijke verzuchting', of liever: ze zijn *een uitgesproken verzuchting*! De praefatie is in dit verband *nodig* om de inzettingswoorden op hun juiste plaats te brengen.

Overigens is dat met de inzettingswoorden, die op *de Doop* betrekking hebben, ook weer niet zo eenvoudig. Want wie zich op Matthaeus 28:19 gaat beroepen, krijgt wel te maken met een wereldwijd visioen, maar het is niet onmogelijk, dat nu juist de woorden 'Doopt hen (namelijk de vòlken) in de Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes' daar pas naderhand aan toegevoegd zijn. Bij het bespreken van enkele achtergronden der doopproblematiek hebben wij reeds opgemerkt, hoe typerend in het begin van de tweede eeuw de driehoeksverhouding tussen de HEER, / Israël-en-zijn-Messias / èn de *gojim* werd versimpeld tot de enkelvoudige relatie God / en de volkeren; stamt de ons vertrouwde doopformule uit de tijd, dat een effectuering van de kersteningsideologie reeds in zicht kwam en de 'gedoopte naties' boven de horizon verschenen? Wij laten heel die hachelijke problematiek nu verder buiten beschouwing; zeker lijkt wèl, dat althans de evangelist Matthaeus (die Juda(s) op het critieke ogenblik laat belijden 'dat hij onschuldig bloed heeft verraden') op de verhouding van hèt volk en de volker*en* een dergelijke kijk had als Paulus in Romeinen 9-11. Hoe dan ook: de inzettingswoorden stáán er, – wij hebben ons er enkel over verbaasd, dat ze óók bijvoorbeeld in het klassieke Gereformeerde formulier niét geciteerd worden, al vinden we daar wèl breedvoerige dogmatische explicaties van de trinitarische formule. De alternatieve formulieren 2, 4 en 5 uit het Dienstboek-in-ontwerp van 1955 zijn wèl nadrukkelijk van Matthaeus 28:19 uitgegaan, – en dat lijkt ons ook een vanzelfsprekendheid. *Wij* stellen graag voor, dat de hoge woorden aangehaald zullen worden, als wij rond de doopvont staan, gereed om het sacrament te gaan bedienen: dan vormen ze de pleitgrond, waarop wij bij de HERE-God verhaal hebben.

Twee opmerkingen nog over het gebruik van de gesuggereerde praefatie: een formele en een materiële.

Formeel dit: Het is gebruikelijk om de aanhef van een dergelijk lof- en smeekgebed in beurtspraak te zeggen. Zo is het in onze concept-liturgie dan ook aangegeven; en daarmee zijn alweer decisies gemoeid, waarover wij pas naderhand, als wij onze voorstellen met het oog op de hoofddienst publiceren, breder verantwoording kunnen doen. Voor het ogenblik moeten wij volstaan met te zeggen: déze bewoording blijkt

het 'uit te houden'. Een aanhef als: 'De HEER zij met u' / En met uw geest', wekt toch wel rijkelijk veel misverstand. Het is veeleer hebraïserend Latijn dan Nederlands, en het is zeer de vraag, of wij een gemeente, die niet aan responsies gewend is, nu met deze onbegrijpelijke woorden moeten leren antwoorden. Uiteraard kan men àlle responsies weglaten, ook hier: maar het moet toch wel betreurd worden, wanneer de gemeente bij de sacramentsbediening nodeloos buiten spel gezet wordt; we hebben al gezien, hoezeer de Doop háár specifieke geheim is, – zij is daarin verworteld en is bij iedere concrete doopsbediening opnieuw in haar geheel betrokken. Mógelijk blijft het intussen, dat de voorganger, wat al te eenzaam, beginnen zou met de woorden: 'Het past ons, o HEER, het is onze plicht en zaligheid. . .'.

Materieel: De bewóórding van deze praefatie is uit de aard der zaak niet meer dan een voorbeeld. Hoewel er in deze gebeden een duidelijke constante is (ze zijn immers telkens op een andere wijze uitgekristalliseerd rondom de inzettingswoorden, waarmee wij elkander bemoedigen en ons beroepen op de HERE-God), plegen ze toch van geval tot geval, van sacramentsbediening tot sacramentsbediening te wisselen. En juist dàt voorkomt de 'slijtage' en betekent, dat iedere avondmaalsviering, enz., verschillend is en een eigen allure krijgt. Maar men zal er goed aan doen, zich aan het gegeven voorbeeld vooralsnog exact te houden: in de practijk blijkt het verwoorden van de praefaties een nog veel zwaarder taak dan het maken van een goede preek of het voorbereiden van de voorbeden. – In dit geval hebben wij letterlijk de woorden overgenomen, die wij in band I, blz. 2/50-51, voor de Palmzondag-liturgie (belijdenis-dienst)gesuggereerd hebben: altijd immers staat de passio, de 'ondergang' van de Messias bij het doop-gebeuren centraal. Daarom is er verwezen naar Lucas 12:50, 'Met een doop moet Ik gedoopt worden, en hoezeer beklemt het Mij, totdat het volbracht is! ' Voor Jezus hebben de zaken, tot op zekere hoogte, namelijk precies omgekeerd gelegen als voor ons: is voor de zijnen het *teken* van de Doop immers een *zegel*, Hij heeft bij de Doop zijn decisie genomen en die aan het krùis bezegeld. Van dat kruis gaan we daarom terug op zijn woord tegen Johannes (Matthaeus 3:15, 'Laat Mij geworden, want aldus betaamt het ons alle gerechtigheid te vervullen', – het eerste woord, dat door Jezus in het Matthaeus-evangelie gesproken wordt!) en vandaar komen we bij de inzettingswoorden uit Matthaeus 28. Op grond van die woorden vragen we dan in dankend gedenken de HERE-God, dat Hij Zijn verkiezing aan ons zal wáármaken, dat Hij hetgeen in de hemelen besloten is op deze aarde zal bevestigen. Dat is een uiterst-nauwluisterend geheel, – met zo min mogelijk woorden aanwijzende, wat de gemeente de eeuwen door van de Doop verwacht

heeft. Wie deze woorden voor de eerste keer uitspreekt, zal ze misschien wel minder-zeggend vinden dat het veel breder-uitgemeten Zondvloedgebed; maar het gaat dan ook om een *alternatief*, en men kan ook van mening zijn, dat er aan de doopvont juist zo min mogelijk gezegd moet worden.

Omdat wij reeds hebben opgemerkt, dat wij de klassiek-geworden doopformule, ondànks de bezwaren die er zijn in te brengen tegen de vertaling 'in de Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes', niét zouden willen veranderen – de presentatie van de dopelingen gaat er onmiddellijk aan vooraf –, rest ons enkel te vermelden, dat wij de eigenlijke doophandeling zouden willen afsluiten met het *lied*, dat Jan Wit op de melodie van Psalm 5 heeft geschreven als berijming van de aanhef van Romeinen 6. Daarmee bevestigt de gemeente nog eens haar betrokken-zijn in deze bediening. – Tijdens het zingen kunnen de kinderen (de gedoopten zelf èn die meegekomen zijn uit de crèche, enz.) eventueel weer vertrekken: dat zal er van afhangen, op welke plaats in de dienst men de Doop bedient (zie het volgende hoofdstuk). De gezongen woorden gaan beslist wel over hun hoofden heen, en (anders dan bij Barnards Zondvloedslied) kunnen ze zich die ook taalkundig nog niet toeëigenen.

Resumerende zien wij dus twee mogelijkheden om aan deze kern van de doopdienst gestalte te geven:
òfwel men brengt de kinderen binnen onder het aangegeven trinitarische lied van Muus Jacobse, men schaart zich zoveel mogelijk om de doopvont, zegt het Zondvloedgebed (of desnoods een parafrase daarvan), noemt de namen der dopelingen en bedient het sacrament, –
òf men begint op dezelfde wijze met het Zondvloedslied van W. Barnard, groepeert de gemeente om de vont, zegt beurtspraak en praefatie, hoort de namen en gaat over tot de doophandeling.
Zelf durven wij nauwelijks te zeggen, wat de voorkeur verdient.

Liturgische plaats en tijd

Eén belangrijke kwestie, die tot nu toe niet aan de orde geweest is, dienen wij nu nog te bespreken: de vraag namelijk, *waar* en *wanneer* de Doop bediend zal worden. In hoofdzaak is dat een *practische* aangelegenheid, waarbij intussen ook enkele *principiële* gezichtspunten weer niet verwaarloosd mogen worden. Wij denken bijvoorbeeld aan de *frequentie*, die (voor zover de kinderdoop als vanzelfsprekend kan gelden) in tal van gemeenten nog een maandelijkse is, zodat zij die van de avondmaalsviering in de regel. . . verre overtreft. En eigenlijk is dat wel heel merkwaardig, omdat we nu eens hardop moeten zeggen, dat precies hiér één van de nevenverschijnselen van 'gewoonte en bijgeloof' kan worden waargenomen; terwijl er geen twijfel over bestaan kan, dat reeds de allervroegste Christengemeenten elke zondag de 'maaltijd des Heren' aanrichtten, zijn er perioden in de kerkgeschiedenis geweest (al is dat niet zo gemakkelijk te localiseren en al zullen er in de verschillende hoeken van de wereldkerk ook wel afwijkende gewoonten bestaan hebben), dat de Doop uitsluitend met *de Paasnacht* was verbonden. In de voorbereidingstijd op Pasen genoten de *confirmandi* hun geloofsonderricht, terwijl dit catechumenaat dan op hèt ogenblik van het jaar werd afgesloten door hun opneming in de gemeente. Van dergelijke verhoudingen zijn wij wèl ver verwijderd, als ze (wat met name in het Gereformeerde protestantisme hier en daar een tijdlang de gewoonte geweest is) precies worden omgekeerd, en het Avondmaal op geen enkele zondag maar alleen nog op de Goede Vrijdag, de Doop daarentegen zeer veel vaker en soms zelfs wekelijks bediend blijkt te worden. . .

Afgezien van alle inhoudelijke vragen, is het gevolg daarvan o.a. geweest, dat met name het klassieke doopformulier volkomen is 'stukgelezen' en dat de gemeente voor althans dàt dooponderricht eenvoudig doof is geworden. Eén à twee generaties geleden kon het daarom als een belangrijke verbetering van de aandacht gezien worden, dat de doopsbediening van de middagdienst naar de zondagmorgen kon worden overgebracht, zodat 'de mensen er tenminste niet meer om weg bleven'. Dat is een nogal negatieve redenering, en wij moeten ons dan ook durven afvragen, of het opnemen van de doopsbediening in de wekelijkse hoofddienst wel als zo'n vooruitgang kan worden beschouwd. Want terwijl die 'hoofddienst', als het goed is, uit de dienst van de Schriften en de dienst aan de Tafel zal bestaan, is er tussen een dienst van de Schriften en een dienst aan de Vont helemáál niet zo'n eenvoudige en vanzelfsprekende

verbinding te leggen. Bij de avondmaalsviering kunnen de voorbeden, de offeranden, de liederen, enz., nauwkeurig op de voorgaande schriftuitleg worden afgestemd; bij de doopsbediening echter wordt (enerzijds) het heil zó geconcentreerd present gesteld, dat er tot op zekere hoogte niets meer uit te leggen vàlt, terwijl (anderzijds) een liturgische jaarorde (hóe men die ook hanteert) maar zelden tot toegespitst dooponderricht zal leiden op volgens een mechanisch schema vastgestelde 'doopzondagen'. Ná de prediking kan de Doop dus gemakkelijk genoeg worden ervaren als een 'teveel'; voor-de-preek-uit d.e.t. is hij (mits niet overhaast bediend en als formaliteit afgedaan) al zozeer 'alles', dat we nauwelijks nog een dienst van de Schriften verwachten. Kort en goed: *van origine en als zodanig is de doopsbediening dan ook een volkomen zelfstandige liturgische gestalte, die eigenlijk om een geheel aparte samenkomst van de gemeente vraagt.*

Zij vraagt feitelijk zelfs wel om. . . een aparte *ruimte*: en juist de gebruikers van talrijke kerkgebouwen, waar in 'het' liturgisch centrum een 'vaste avondmaalstafel' opgesteld staat, zijn dan ook tot de ontdekking gekomen, dat ze met de doopvont geen raad weten. Als het Avondmaal daadwerkelijk bediend zal worden, staat de vont in de weg, – en de gevallen zijn dan ook bijzonder talrijk, dat men er maar een verplaatsbare parapluiestandaard van maakt, om e.e.a. zo gemakkelijk mogelijk te kunnen wegzetten. Wij hebben het hier niet over beperkte financiële middelen e.d., ten gevolge waarvan men eventueel tot een variabele opstelling van het kerkmeubilair gedwongen kan zijn; we bedoelen uitsluitend het onweersprekelijke feit, dat de Doop en het Avondmaal elkander in architectonisch opzicht niet verdragen en elkaar dan ook altijd verdringen. Daarmee zijn we dan precies bij de groeiende Catholica en de vroege middeleeuwen terug, die het voor de hand liggend gevonden hebben om een specifieke doopkapel te bouwen, – waarbij overigens, voor zover het om de onderdompeling van volwassenen ging, ook overwegingen van welvoeglijkheid nog wel een rol gespeeld zullen hebben. Heel deze boeiende parallel-geschiedenis van liturgiek en kerkelijke architectuur laten wij nu rusten; als het maar duidelijk is, hoe voor de hand liggend een situering (in o.a. tal van Rooms-Katholieke kerken) van een doopkapel is *vlak bij de ingang van het kerkgebouw* (in de oudere kerken niet zelden: onder de toren), omdat daardoor niet alleen voorkomen kan worden, dat het liturgisch centrum (wàt dat dan ook moge voorstellen) onbruikbaar blijkt, maar ook tot uitdrukking gebracht wordt, dat wij *via de Doop* (en op géén andere manier) *de gemeente binnenkomen.* Wie zich naar het sabbathspatroon voegen van de geregelde zondagse schriftuitleg en de daarmee zo mogelijk verbonden avondmaalsviering, *hebben de Doop in de rug*, – en het misverstand c.q. de

onhelderheid is er dan ook ingekomen doordat de reformatorische preekdienst niet alleen op de vroegkerkelijke gemeenschapsviering teruggaat, maar evenzeer verworteld is in de middeleeuwse 'evangelisatie'-toespraak van allerlei reguliere predikheren. Toén reeds heeft men tegen de alom-opduikende afval gestreden en de tegenzin tegen het gangbare kerkelijke bedrijf aan de kaak gesteld! Daarbij hebben we dan veeleer de 'brede scharen' op het oog dan het 'kleine kuddeke', – maar de Doop is per definitie géén aangelegenheid van de brede scharen! Tot het voortrekkersbestaan van de messiaanse mensen kan en mag niemand zijns ondanks gedwongen worden, – en daar schuilt weer precies de aanvechtbaarheid van 'de' kinderdoop als een *algemæn*-aanvaarde gewoonte. Bij een doopdienst *verwachten* we dan ook geen brede scharen, – het mee-belijden van het Apostolicum is geen familie-aangelegenheid of reunie van 'onze kennissen', maar een hereniging van de *familia Dei*.

Intussen: als we reeds bijna de moed (en de mogelijkheid) niet meer hebben om tegen een architect te zeggen: 'Teken ons een aparte avondmaalsruimte, zodat we daar eindelijk eens een been kunnen lostrekken en bij het verhogen van de frequentie der vieringen althans door de verbouwingsproblemen niet meer gehinderd worden', – over een min of meer zelfstandige doopruimte zullen we maar helemaal zwijgen! Al blijft het o.i. de meest-geëigende toestand, dat men, een kerk binnenkomende, allereerst de doopkapel betreedt, die dan hopelijk ook van zodanige afmetingen is, dat de héle gemeente er eventueel om de vont heen zou kunnen staan. Afgezien van dat ideaal echter: zo goed als de 'vaste' avondmaalstafel in het liturgisch centrum een fout is gebleken maar niettemin op vele plaatsen bewerkstelligd heeft, dat men het meubel althans voor ogen had en over de bedoeling ervan is gaan nadenken, zo kan ook de situering van de doopvont 'ergens op de trapjes naar het podium' (en dat is de exacte uitdrukking van de opname der doopsbediening in het kader van de hoofddienst) als belangrijke bijdrage fungeren tot de herontdekking van de eigenlijke verhoudingen. Waarbij wij dan aantekenen, dat een dergelijke (tegenwoordig veel voorkomende) situering dus in feite een *kruising* betekent van doopdienst en hoofddienst, en wel *die* kruising, die ons onwillekeurig een dienst van de Schrift, een dienst aan de Vont, èn een dienst aan de Tafel laat verwachten, – en dat is dus: de Paasnacht, die van oudsher dit kruispunt wil uitbeelden en de bron is van alle liturgie. Of de viering in een 'gewone' dienst (typerend, dat we nú ineens de wat wonderlijke uitdrukking 'hoofddienst' meteen laten vallen!) wel zulk een lange adem zal kunnen hebben, lijkt ons zeer de vraag. Maar we hebben zo in ieder geval een aanwijzing gevonden, hoe we de practische vragen van het *waar* en *wanneer* van de doopsbediening

misschien kunnen oplossen.

1. Er van uitgaande, dat de nog maar zo kort geleden behaalde 'winst' van een grotere aandacht voor de Doop door zijn inkadering in de zondagmorgendienst zoveel mogelijk geconsolideerd moet worden, zal men in de meeste gemeenten de vraag moeten oplossen: wordt nu de volgorde *dienst aan de Vont / dienst van de Schrift* òf kiezen we voor *dienst van de Schrift / dienst aan de Vont?* — Allerlei practische bezwaren ten spijt (langer wachtende grootmoeders, vuile luiers, verwarming van een extra-localiteit in de winter, enz.) zouden wij met enige klem willen aanraden: laat men toch vooral met de volgorde *dienst van de Schriften / dienst aan de Vont* een proef nemen. Dat betekent namelijk, dat men het dooponderricht (als het nog zo heten moet, — want nog eens: het typische dooponderricht aan ouders en getuigen behoort reeds vóór de dienst, op de doopzitting, te zijn afgesloten) aan de gemeente op een vanzelfsprekende manier kan variëren. De schriftuitleg zal m.a.w. zó gekozen kunnen worden, dat inderdaad al degenen, die aanstonds als *circumstantes* rondom de doopvont geschaard zullen zijn, daar dan ook op worden voorbereid. Of liever gezegd (want dat is de consequentie van deze handelwijze): niet de schriftuitleg (en dus ook de lezingen) worden 'gekozen', — hopelijk zal men in iedere gemeente wel een bepaalde ordelijkheid hebben aangebracht en op enigerlei wijze rekenen met de gang van het kerkelijk jaar, enz. Vroeg of laat komt dan Jezus' doop in de Jordaan aan de orde (klassiek: een week na Epifanie, als het tweede grote thema van dat feest), zijn opgang naar Jerusalem (in de voorbereidingstijd op Pasen zal men bij gelegenheid Marcus 10:35-45 lezen of Lucas 12:35-53) of in de beide passieweken zijn kruis; het wordt Pinksteren, en dat is al een zéér geëigende doop-tijd; of in de zomer (bij een lectio continua uit het heilig Onderricht bijvoorbeeld) leest men over Abraham en Izaäk (Genesis 22), over de jongeman te Naïn (traditioneel de 15e zondag van de zomer) of het dochtertje van Jaïrus (23e zondag na Pinksteren). Al deze pericopen lenen zich bij uitstek voor het dooponderwijs, d.w.z. voor een confrontatie van de gemeente met haar eigen messiaanse bestaan, — maar *wij zullen dus van de vaste 'doopzondagen', die iedere ordelijkheid doorkruisen, moeten afstappen.* Òf de doopsbediening wordt er dan in de uitleg met de haren bijgesleept, òf zij wordt zo formeel mogelijk afgedaan om de aandacht niet op te splitsen. Beide is dat betreurenswaardig; want er zal aan de doopvont dan toch gehàndeld moeten worden.

2. Merkwaardigerwijze: juist waar de gemeente gewend raakt aan een organische verbinding van prediking en doopsbediening, zal ze gaan ontdekken, dat het dooponderricht ook weer niet eindelóós

gevarieerd kan worden, – en waarschijnlijk toe-groeien naar de volgorde *dienst aan de Vont / dienst van de Schriften*. Waarbij we dan tot op zekere hoogte rustig mogen zeggen, dat de Doop al bediend is vóór de dienst begint, – de sacramentsviering wordt zo immers een *eigen* dienst, zoals dat van meet af in de kerk het geval geweest is. Het hier en daar ingeslopen spraakgebruik, dat het Avondmaal, 'ná de dienst' gevierd wordt (een terminologie, die soms wordt aangetroffen in gemeenten, waar men de avondmaalsfrequentie heeft trachten op te voeren, zònder evenwel te verwachten dat alle kerkgangers dan ook disgenoten zouden worden), is even ònjuist als een localisering van de Doop 'vóór de dienst' correct is: men zou de doopsbediening inderdaad dan ook vóór het gebruikelijke aanvangsuur van de hoofddienst kunnen laten plaatsvinden. Wie komen wil kome, – een gemeente, die zich in het doop-bestaan van de Messias betrokken weet, zal geen verstek laten gaan! - De doopliturgie, die wij hierbij aanbieden, *kan dan ook op eigen benen staan*; zij is te gebruiken vóór de hoofddienst uit, maar zij kan ook fungeren als 'inbouwpakket', en zonder dat er iets aan de volgorde wordt veranderd, na de dienst van de Schriften worden gevierd.

3. En daarmee zeggen we dan ten slotte, wat ons eigenlijk het liefste is: dat men het dan ook eens zou kunnen wagen met de totaliteit *dienst van de Schriften / dienst aan de Vont / dienst aan de Tafel.* Daarmee zal men, wie weet voor het eerst, opzettelijk overeenkomstig de inrichting van zijn eigen kerkgebouw handelen, – en de dienst van de Schriften dus niet via het Credo (d.w.z. het Nicaenum) maar via het Apostolicum-annex-doopsbediening verbinden met de dienst aan de Tafel. Voor wie te handelen weet, hoeft daar in totaal niet meer dan anderhalf uur mee gemoeid te zijn, – verondersteld uiteraard, dat men dan óók bij de avondmaalsviering van de didactische liturgie is overgegaan op een liturgische didachè. Mogelijk moet men dit waagstuk, na grondige voorbereiding met gemeente en kerkeraad (en niet te vergeten: doop-ouders en/of doopgetuigen, die dan aanstonds ook – hoe kan het ànders? – hun plaats zullen innemen in de kring van de avondmaalsgangers) maar eens wagen. In vele gevallen zal het een eerste stap kunnen zijn op de weg naar een vernieuwde viering van de Paasnacht, – waarin, naar onze overtuiging, de doopsbediening in de toekomst weer in toenemende mate geconcentreerd zal worden. Nu de breuken tussen 'Christendom en cultuur', tussen geloof en opvoeding, immers zó evident aan het licht komen en de gemeente onder omstandigheden 'als tot niet' schijnt te zijn gekomen, zal de vanzelfsprekende kinderdoop immers in toenemende mate achter de horizon verdwijnen. Voor zover 'men' nog belijdenis doet (indien dat al nodig wordt geoordeeld), blijken de

confirmandi reeds in toenemende mate ongedoopt te zijn. Daarmee zal de volwassenendoop ook zijn oude plaats wel hernemen, en voor zover wij het niet laten kunnen (en mogen) onze jonge kinderen in onze meest wezenlijke beslissing te betrekken, zal dus ook voor hèn de Paasnacht het critieke ogenblik worden, dat over hun levensweg decideert.

(redactie: W.G. Overbosch)

Suggesties voor een liturgisch kader voor de bediening van de heilige Doop

(voor toelichting: zie III-B *en* III-C*)*

PSALM: 42, de strofen 1, 2, 4 en 7

Evenals een moede hinde
naar het klare water smacht,
schreeuwt mijn ziel om God te vinden,
die ik ademloos verwacht.
Ja, ik zoek Zijn aangezicht.
God van leven, God van licht:
wanneer zal ik Hem weer loven,
juichend staan in Zijn voorhoven?

Tranen heb ik onder 't klagen
tot mijn spijze, dag en nacht,
als mijn haters honend vragen:
'Waar is God, die gij verwacht? '
Ik gedenk, hoe ik vooraan
in de reien op mocht gaan
om mijn dank Hem op te dragen
in Zijn huis op hoogtijdagen.

Zie, gekerkerd in verlangen,
balling ver van waar Gij woont,
houden bergen mij gevangen
waar Uw heerlijkheid niet troont.
Watervloed roept watervloed.
Aller diepten euvelmoed
heeft mij met geweld bedolven:
al Uw baren, al Uw golven!

Hart, onrustig, vol van zorgen,
vleugellam geslagen ziel,
hoop op God en wees geborgen:
Hij verheft wie nederviel.
Eens verschijn ik voor den HEER,
vindt mijn ziel het danklied weer:
Hij, mijn God, Hij heeft mijn leven
altijd aan de dood ontheven.

GEBED

HEER onze God,
Gij hebt ons beloofd, dat Uw gerichten op de aarde zouden zijn
om de inwoners van deze wereld gerechtigheid te leren,–
gezegend zijt Gij, die ons uit de duisternis
hebt geroepen tot Uw wonderbaar licht!

Wij prijzen Uw Naam,
dat de dagen gekomen zijn,
waarin Gij uitstort van Uw Geest op alle vlees,
zodat de profetie in ons midden voortgang vindt.

Want Gij zegt ons toe, dat wij de Zoon zullen aannemen
en alzo macht ontvangen om Uw kinderen te worden,–
niet geroepen door de stemmen van het bloed
en niet geboren uit de wil van een man.

Daarom danken wij U,
dat Gij verlichte ogen hebt gegeven aan oud en jong,
zodat er dromen gedroomd en gezichten gezien worden;
en zelfs wie een slavenjuk dragen
brengen de waarheid aan het licht door hun verzuchtingen.
Want zij vinden gehoor bij U,
zo zeker als de zuigelingen U lof bereiden
als hun kindermond de geweldenaars beschaamd maakt.

Met hun vrolijkheid en geschrei willen wij instemmen,

wij willen ons méé laten nemen
door de kinderen, die in de tempel geroepen hebben:
'Hosanna, de Zoon van David! ',–
dansende als zij voor ons op de fluit spelen,
misbaar makende als zij klaagliederen zingen:
want niet door een boze geest gedreven
heeft Uw dienaar Johannes gedoopt aan de Jordaan!

Hoeveel te meer moet Gij gezegend worden
om wille van de Mensenzoon,
die als een vriend van tollenaars en zondaars
tot de Doop is gekomen
en alle gerechtigheid heeft volbracht:
de Messias Jezus,
die ons heeft laten delen in Uw menslievendheid!

Zo zijt Gij met ons,
op deze dag en alle dagen,
en tot in eeuwigheid.

Amen.

OPWEKKING

Daarom dan, gij allen
die gekomen zijt om Zijn trouw te vieren
en Gods Naam te belijden,–
die niet meer zwijgen kunt
omdat de stenen anders zouden roepen:

heft uw stem op
en zegt met mij:

APOSTOLISCHE GELOOFSBELIJDENIS

IK GELOOF IN GOD DEN VADER, DEN ALMACHTIGE, ...

VERVOLG VAN DE OPWEKKING

Onnozele kinderen zijn het,
die ons dit getuigenis hebben ontlokt;
en er zijn hulpeloze schepselen in ons midden,
die ons met hun hoop en verwachting
de weg wijzen naar het beloofde Land.

Nu ons dan de namen bekend zijn geworden
van . . . . . .
(worden ingevuld de namen der kleine dopelingen),–

wie zou nog het water willen weren,
waarmee wij allen, die de Heilige Geest hebben ontvangen,
gedoopt zijn in de Messias Jezus, onzen Heer?
(Of zou iemand de kinderen beletten tot Hem te komen,
zodat hun de handen opgelegd
en zij gezegend worden?)

Wilt deze kleinen dan niet verhinderen
en laat ons niet twijfelen, of voor zodanigen
is het koninkrijk der hemelen!

Wanneer de kleine dopelingen niet reeds van het begin af in de (dan waarschijnlijk zelfstandige) doopdienst aanwezig geweest zijn, kunnen ze nu worden binnengebracht onder

GEMEENTEZANG

Een trinitarisch dooplied, *tekst van Muus Jacobse, melodie van Willem Vogel, met name te zingen voorafgaand aan het Zondvloedgebed of een parafrase daarvan. (Liedboek, Gezang 339).*

Wie ingaat tot dit water,
gaat in tot Die het water schiep:
de liefde van de Vader
is als het water diep.

Wie ingaat tot dit water,
gaat met Die inging tot ons vlees:
de Zoon van de genade,
die uit de dood verrees.

Wie ingaat tot dit water,
ontvangt Die op het water zweeft,
Die is uit Zoon en Vader:
de Geest die eeuwig leeft.

En opstaand uit dit water
vergeet hij 't land, dat hij verliet,
omdat hij land en water
opnieuw geboren ziet.

of:. . . . . (met name te zingen, als men de voorkeur geeft aan de praefatie en daardoor noties uit het Zondvloedgebed zou missen) . . . . . O

Een bijbellied, *tekst van W. Barnard, melodie van het 'Veni Creator Spiritus' (Gezang 337 uit het Liedboek voor de Kerken).*

Het water van de grote vloed
en van de zee zo rood als bloed,
dat is de aardse moederschoot,
dat is de diepte van de dood.

Want al het water wast niet af,
dat wij verzinken in dit graf,
tenzij de duif die nederdaalt
ons uit den hoge vrede haalt.

Ten ondergang zijn wij gedoemd
als God ons niet bij name noemt,
maar God-zij-dank, Hij doet ons gaan
door 't water van de doods-Jordaan.

Wij staan geschreven in Zijn hand,
Hij voert ons naar 't beloofde Land.
Als kind'ren gaan wij zingend voort,
de Vader is het die ons hoort.

Met Noach en zijn regenboog,
Mozes die uit Egypte toog,
en Jona uit het hart der zee
bidt heel Uw kerk aanbiddend mee.

Naäman, nu niet meer onrein,
mag onder Uw beminden zijn.
Ja, alle volken zijn in tel
bij U, o God van Israël!

Gij heft de aarde aan het licht
door diepte heen en door gericht;
eens zal zij bloeien als een roos,
een dal van rozen, zondeloos.

ZONDVLOEDGEBED

Almachtige, eeuwige God,–

Gij die door de zondvloed
de ongelovige wereld
volgens Uw gestreng gericht
hebt verworpen,
en de gelovige Noach met zijn achten
naar Uw grote barmhartigheid
hebt bewaard;

Gij die de verharde farao met al de zijnen
in de Rode Zee hebt verdronken
en Uw volk Israël er droogvoets doorheen geleid
(daarmee een voorteken oprichtende
van dit bad van Uw heilige Doop);

ja Gij, die door de doop van Uw geliefde Zoon
(/Uw geliefd kind),
onze Heer Jezus Christus,
de Jordaan en alle wateren
tot een heilzame zondvloed

en overvloedige afwassing der zonden
hebt geheiligd en ingezet,–

wij bidden U bij deze Uw grondeloze barmhartigheid,
dat Gij . . . . . genadig wilt aanzien
en hen door Uw Heilige Geest
Uwen Zoon Jezus Christus wilt inlijven;

opdat zij met Hem in zijn dood worden begraven
en met Hem mogen opstaan in een nieuw leven;

opdat zij hun kruis, Hem dagelijks navolgende,
vrolijk mogen dragen
en Hem aanhangen met waarachtig geloof,
vaste hoop
en vurige liefde;

opdat zij dit leven
(dat toch niet anders is dan een gestadige dood)
om Uwentwil getroost verlaten;
en ten laatsten dage voor de rechterstoel van Christus, Uw Zoon,
zonder verschrikken mogen verschijnen:

door Hem, onzen Heer Jezus Christus, Uw Zoon,
die met U en de Heilige Geest, één enig God,
leeft en regeert in eeuwigheid.

Amen.

of: . . . . . O

PRAEFATIE

De HEER zal bij u zijn!
DE HEER ZAL U BEWAREN!
Verheft uw harten!

WIJ HEBBEN ONS HART BIJ DEN HEER.
Laten wij danken den HEER, onzen God!
HET PAST ONS, DEN HEER TE DANKEN.

Ja waarlijk, het past ons, o HEER,
het is onze plicht en zaligheid
U dank te brengen
overal en altijd,
heilige Vader,
almachtige, eeuwige God,
door Jezus Christus, onzen Heer,–

die in benauwdheid geweest is om onze zonden
en die gedoopt is aan het kruis,
om daarmee te bezegelen de ondergang
die Hij verkozen had
in de wateren van de Jordaan
om alle gerechtigheid te volbrengen.

Daarom heeft Hij dit heilig teken
ook ons ter bediening toevertrouwd,
toen Hij de zijnen opdroeg:
'Gaat heen en maakt al de volkeren
tot mijn discipelen;
dopen zult ge hen
in den Naam des Vaders
en des Zoons
en des Heiligen Geestes,
om hen te leren onderhouden
al wat Ik u bevolen heb'.

Daarom dan, HEER onze God,
wat Gij in de hemelen hebt besloten,
bevestig dat op deze aarde;
heilig dit water, zo smeken wij,
tot de verborgen afwassing der zonden;

verleen degenen, die daarin gedoopt worden,
de volheid van Uw genade,
zodat zij voor altijd worden gerekend
tot het getal Uwer gelovigen.
Want Gij zijt groot en overmachtig,
Gij brengt Uw kinderen bijeen
van alle einden der aarde. Amen.

DOOPSBEDIENING, *ingeleid met de*
PRESENTATIE DER DOPELINGEN
(door een ouderling of één der doopgetuigen)

In één adem met de onvolprezen Naam
zullen van nu voortaan genoemd worden:
. . . . . .
(worden ingevuld de namen der dopelingen).
Dadelijk daarna vervolgt de voorganger met:

Ik doop u in
den Naam des Vaders
en des Zoons
en des Heiligen Geestes.

ACCLAMATIE *door gemeentezang:*
een berijming van Romeinen 6 *door Jan Wit, melodie Psalm 5*
(Gezang 87 uit het Liedboek voor de Kerken).

Wij willen God de ere geven
en maken Zijn genade groot;
want wij zijn voor de zonde dood
en wat God zelf heeft afgeschreven
zal niet herleven.

Wij zijn met onzen Heer verbonden
en door de Doop Hem toegewijd.
Wij gingen midden in de tijd
in Christus' dood voor onze zonde
geheel te gronde.

De mensheid der verloren tijden
deed Christus sterven aan zijn kruis,
opdat Hij uit het slavenhuis,
als nieuwe mensen, zijn bevrijden
zou uitgeleiden.

Al onze boosheid en ellende
ging met den Heer ter rust' in 't graf.
Wij zijn ontslagen van de straf
en God wil zich weer tot ons wenden
als zijn gekenden.

Zoals de Christus is verrezen
door 's Vaders heerlijk' overmacht,
zo zijn ook wij aan 't licht gebracht
om nieuw te leven, zonder vrezen,
nu en na dezen.

(Wanneer de voortgang van de dienst dat wenselijk maakt, kunnen de kleine dopelingen onder het naspel bij dit lied weer worden weggebracht; wanneer nog enkel de vraagbeantwoording en de voorbede volgen, zal dat in de regel niet nodig zijn).

DOOPVRAGEN *(door de voorganger te stellen aan de doop-ouders en/of getuigen).*

Aanvaardt gij de Doop van . . . . . .
(worden ingevuld de namen der gedoopte kinderen),
waarvan de namen nu verenigd zijn
met de enige en onuitsprekelijke Naam,
waarin ook de uwe eenmaal werd opgenomen;
en zijt ge bereid
u door hun tegenwoordigheid in uw huis
te laten terechtwijzen en gezeggen?

Wilt ge daarom ook van uw kant
doen wat in uw vermogen is
om hen te bewaren bij het hartsgeheim der gemeente,

zodat zij gedragen worden
door het onderricht en de prediking der kerk,
en door de kracht der opstanding gevrijwaard blijven
voor de pralerij van deze wereld
en de kleinering van het leven?

(Na het bevestigende antwoord:)

VOORBEDE

O Heer, wij danken U
voor de gave van Uw Heilige Geest,
voor de vrijheid, waarin Gij ons laat delen
door Jezus Christus, Uw Zoon;

want in die Eerstgeborene uit de doden
hebt Gij ons meegenomen
Uw licht tegemoet,–

in het graf van Lazarus heeft Hij met een grote stem
de vriend, die gestorven was, doen uitgaan;
in het huis van Jaïrus heeft Hij de doodbidders verdreven
toen Hij een kind uit de synagoge bij de hand nam;
en in de poort van Naïn is Hij ons tegemoet gekomen
toen Hij een vroeggestorven zoon
gaf aan zijn moeder.

Beschaamd door alle tekenen ten goede
die Hij aan ons gedaan heeft,
bidden wij U daarom:
wanneer ook door ons hart een zwaard gaat,
bevestig ons dan
in het geloof van vader Abraham,
aan wie Gij àl zijn bezit hebt ontnomen
door hem op de berg Moria
zijn zoon, zijn enige, als uit de doden weer te geven;

bekeer toch de harten der vaderen tot de zonen
en de harten der zonen tot hun vaderen,–
opdat zij zien zullen
wat wij niet hebben gezien,
en horen
wat wij niet hebben verstaan;
geef hun de verwondering
die wij hebben verzuimd,
geef hun de zachtmoedigheid
die wij niet hebben gewild:
opdat zij het Land in bezit zullen nemen
en deze aarde bewonen in gerechtigheid.

Voor kleine mensenkinderen bidden wij
en voor hun ouders,
die de taak hebben toebedeeld gekregen
om te weerspiegelen
Uw vaderschap over ons,
om zorg te dragen
dat Uw Naam niet wordt gelasterd,–

omgeef hen door de wolk van Uw getuigen
en wil hen voor elkander bewaren:
zodat zij tezamen wonen
als kinderen van Uw huisgezin,–
een bron van vreugde en verwondering
voor allen, die hen ontmoeten:

door Jezus Christus, onzen Heer.
Amen.

Daarna kan de doopdienst worden afgesloten met andermaal
GEMEENTEZANG,–

bijvoorbeeld, het dooplied *van Tom Naastepad 'Jezus, Meester aller dingen', dat met een melodie van Adriaan C. Schuurman in het Liedboek is opgenomen als Gezang 345.*

Jezus, Meester aller dingen,
Woord van God van den beginne,
in het lot der stervelingen
brengt Gij tekenen tot stand.

Gij weerstaat de boze machten,
storm en ontij, donk're nachten
en 't gevaar, dat wij niet achten:
richt U op en strek Uw hand!

Mozes heeft behoud gevonden,
Farao ging diep ten onder,
Gij doet wonder boven wonder,–
draag ons naar de overkant!

Als wij slapen zult Gij waken,
Die, als Jona in het water,
uit de diepte en verlaten
riep en niets dan onheil vond.

Gij hebt, uit de dood verrezen,
't boos getij terecht gewezen,
en het water zal U vrezen,–
't water brengt ons weer aan land.

Hoe hebt Gij ons lot gedragen
om het oude te begraven,–
Jezus, goede hoop en haven,
uitzicht van het nieuwe land:

Zend Uw adem, wend de steven,
dat Uw schepelingen leven
door Uw goede Geest gedreven
met het loflied in de mond!

Is de doopdienst behandeld als een zelfstandige gestalte, dan volgt daarna de ZEGEN; *anders gaat men verder met òf de dienst van de heilige Schrift, òf de dienst aan de heilige Tafel.*

INZEGENING VAN HET HUWELIJK

Overgenomen (1968)
uit Th.J.M. Naastepad, 'Onder het gericht'
(verschenen als aflevering 37 der 'Mededelingen'
van de Prof. Dr. G. van der Leeuw-stichting),
in het 'Jaarboek voor de Eredienst, 1967-1968'
(Boekencentrum N.V., 's Gravenhage);

aangevuld en geamendeerd in 1973.

Achtergronden

Vooronderstellingen

Er liggen enkele vooronderstellingen ten grondslag aan de tekst van de huwelijkszegen, die hierachter wordt aangeboden.

Het huwelijk is geen natuurgebeuren, zodat ook de zegening daarvan niet beschouwd kan worden als een religieuze bezegeling van het bestaande, noch als een aanmoediging van de drift tot zelfhandhaving. Gedoopte mensen weten van een opstanding uit de blinde drift. Zij weten van de stad Gods, de jonkvrouw Jeruzalem, die geroepen is om te 'ontwaken en zich los te schudden uit het stof' (Jesaja 52 : 1–2), gelijk het dochtertje van Jaïrus, die stierf toen zij huwbaar werd, en uit die dood werd opgericht. Zij weten, dat de keus voor een leven in een verbond-van-twee een weerspiegeling is van Gods geschiedenis met de mensen; geen terugval in de kringloop als in de dagen van Noach en Sodom, toen men huwde en werd uitgehuwd, toen men kocht en verkocht.

De kerk moet niet zomaar alle huwelijken inzegenen, alsof het haar taak zou zijn, gewoontedwang tot 'schepping' op te fleuren. Zij kan alleen bidden en zegenen, wanneer de beide (!) levensgezellen de gave Gods weten te onderscheiden, en beseffen dat zij voorgangers zijn in 'deze eeuw', vooruitlopers op de 'komende eeuw'.

De huwelijkszegen dient ook niet om het huwelijk te 'sluiten' of te 'bevestigen' (liefst op de trouwdag zelf, als de koetsen toch al in huur genomen zijn). De huwelijkszegen maakt deel uit van de dienst der gemeente, de bediening van de Schrift, het ambt van de lofzang. De taal van Kana is de taal van Kanaän. Daarom is hier niet de familie van de gehuwden de kring, waarin het geschiedt, niet de sibbe met haar eigendomsrechten, maar de gemeente, de parochie, waar men 'àlles (!) in gemeenschap heeft'. Het verdient daarom aanbeveling, de trouwdienst te houden op een zondag, althans op een dag, waarop de 'gemeente der heiligen' aanwezig kan zijn. En als het maar even kan, zal men er een bediening van de Tafel op laten volgen, waarbij de man (de kostwinner) het brood uitreikt, en de vrouw (de bedienares van de vreugde) de beker doet rondgaan.

Komaf

De hier beschreven huwelijkszegen werd geboren in de 'Arauna'-gemeente te Rotterdam, een proefparochie, waar protestanten en roomsen elkaar vinden in het onderricht uit de ene Schrift, en wel ten dienste van een 'gemengd huwelijk' (maar in die gemeente vragen wij ons wel af: Wat is 'gemengd'?).

Hierbij moet worden opgemerkt, dat de bruidsparen, die sedertdien met deze bewoording de zegen ontvingen, voor langere of kortere tijd aan de diensten in de Araunagemeente hadden deelgenomen. Daardoor waren zij gewend geraakt aan het spraakgebruik van de Schriften, zo polemisch en zo vredelievend, zo vreemd en zo eigen, zo bruusk en zo innig, zo heilig en zo menselijk, kortom: de taal van Kanaän. Zij waren ingewijden in dat bijbelse taaleigen, maar men hoede zich voor het misverstand, dat het gemenebest van de gemeente bij elke regel zich de betreffende bijbelplaats moet kunnen herinneren om de tekst te kunnen verstaan. Niets is minder waar. De waarde van een liturgische tekst is niet, dat hij *als* bijbels wordt verstaan (dat leidt maar af!), maar dat hij bijbels *is*, en dat kan hij ook zijn al zou er nergens rechtstreeks aan een bepaalde bijbeltekst gerefereerd worden. Wèl moet van de gemeenteleden worden voorondersteld, dat zij in de bijbelse beseffen zijn beleerd.

De tekst van deze inzegening werd voor de eerste maal uitgesproken aan het einde van de voorbeden bij een Schrift-dienst. Hij sloot daarmede de dienst af. Gezegd is echter reeds, dat het mogelijk is, daar de viering van de Tafel-gemeenschap aanstonds op te laten volgen, en dat het zelfs aanbeveling verdient zulks aan te moedigen; in brood en beker vieren we immers de bruiloft van de gemeente! Maar wat de Schrift-dienst betreft: men moet iedere voorganger aanraden, zich wat de lezingen aangaat niet bij voorbaat te binden aan 1 Corinthiërs 13 of aan een pericoop, die 'over het huwelijk gaat'. God heeft meer pijlen op Zijn boog dan Eros. Want in de prediking, die daarop volgt, zijn de betrokkenen misschien nog het meest gebaat met een verkondiging, die niét over 'het huwelijk' (= hùn huwelijk) gaat, maar over iets anders, een groter bestand waarin hun huwelijk wòrtelt, bijvoorbeeld de stad Jeruzalem, of een visioen uit de Openbaring, of een parabel van het koninkrijk der hemelen.

Wat de onmiddellijk-voorafgaande voorbeden betreft kan verwezen worden naar een model, dat W.G. Overbosch ons heeft aangereikt in het 'Jaarboek voor de Eredienst' 1961-1962 (blz. 96 v.v.), naderhand opgenomen in band I van deze 'Liturgische Handreiking', blz. 1-13/1-16. Aansluitend op die voorbeden volgt dan de tekst, die hier, waar dat nodig lijkt, voorzien wordt van commentaar.

De huwelijkszegen begint als een lofgebed, dat men op de volgende manier kan aanheffen:

HEER onze God,
U danken wij,
dat Gij in den beginne
de hemelen en de aarde hebt geschapen
(Genesis 1:1),
het onzichtbare en het zichtbare
(Colossenzen 1:16),–
één domein in verscheidenheid van bediening
(1 Corinthiërs 12:5):

Deze verwijzing naar het eerste begin duidt niet op het 'oermannelijke' en het 'oervrouwelijke', maar op de daad van Gods schepping; daarom de 'dank' het allereerst. Wel is het, omgekeerd, gepast en geboden, het geheim van man en vrouw te betrekken in deze dimensie: de schepping is de ruimte van het verbond van God en mens; vandaar ook onmiddellijk de nadere bepaling: 'het onzichtbare en het zichtbare', en ook de nadruk op de 'bediening', die 'zoals in de hemelen alzo ook op aarde' in verscheidenheid zal worden verricht. Het is op aarde alles *abodah* en *diaconie*.

dat Gij de mens hebt gemaakt
in Uw beeld en naar Uw gelijkenis
(Genesis 1:26),
man en vrouw,
want zo zijt Gij, o Heer van Israël:
God-met-ons in een verbond van trouw
(Jesaja 7:14);

Men lette op dit 'want', in het Hebreeuws *ki*: 'ja waarlijk', 'voorwaar', 'zo is het immers! ' Eerst is er, onomstotelijk en vóór alles: het verbond van God en Zijn volk, eerder kunnen wij niet met God en met elkander praten. Van hieruit komt alles op zijn plaats, ook wat er is tussen man en vrouw. Daarom gaat het lofgebed verder over dit verbond van God met Zijn volk, waarbij dan ook meteen het huwelijk zijn plaats krijgt in Gods geschiedenis. Ten slotte mondde die geschiedenis uit in de verwekking van de Messias, de Mensenzoon.

daarom hebt Gij Abraham en Sara gezegend in hun ouderdom
(Genesis 21),

hebt Gij Rebekka geroepen uit haar huis in den vreemde
en genomen in de dienst van de eniggeboren zoon
(Genesis 24),
en hebt Gij Rachel gemaakt tot moeder in Israël
(Jeremia 31:15; Matthaeus 2:18);
daarom hebt Gij Jezus, Uw Zoon,
in de slaap van de dood gebracht
en uit zijn zijde
Uw gemeente genomen tot zijn bruid
(Genesis 2:21; Johannes 19:34, Efesiërs 5:32):
opdat wij U zouden liefhebben met al ons hart,
met al onze ziel, met al onze kracht
(Deuteronomium 6:5; Matthaeus 22:37),
en opdat wij onze naaste zouden liefhebben
aan ons gelijk
(Leviticus 19:18; Matthaeus 22:39; Romeinen 13:9),
aan onze zijde, een hulpe ons tegenover
(Genesis 2:18),–
want Gij geeft het Uw beminden in de slaap
(Psalm 127:2).

Het gebod van de liefde is allereerst een *Torah*-gebod; het Evangelie is de boodschap van haar vervulling. Jezus voegt de beide geboden uit de *Torah* tesamen omdat Hij beide tegelijk vervult, want Hij is onze God en onze naaste. Hij is ons in alles gelijk geworden, 'uitgenomen de zonde'. Daarom houde men zich bij de vertaling van *hoos seauton* aan de stricte betekenis van het Hebreeuwse *le'reacha chamocha*: 'uw naaste, aan u gelijk'! En zo gaat het toe in de bediening van man en vrouw. – Men mag verder bij die 'beminde in de slaap' aan van alles denken, als men tenminste de doodsslaap van de nieuwe Adam aan het kruis hier maar niet vergeet!

Als vanzelf gaat de lofprijzing vervolgens weer over in voorbede, in smeekgebed, met de woorden:

Wij bidden U voor deze twee,
voor wie de wegen elkander hebben gekruist
in het grensgebied van Kanaän,
dichtbij Uw woord
(Deuteronomium 30:14):

Hier is gedacht aan het volk, dat zich opmaakt om het land van beloften in te gaan, en dat daartoe nog eenmaal onderwezen is door Mozes.

Laat altijd Uw ogen open zijn over hun huis

(1 Koningen 8:29),
en dat hùn ogen zullen gericht zijn
op Uw hand en Uw gebod
(Psalm 123:2);
bewaar hen in Uw gemeente,
dat hun de rechte prediking niet zal ontbreken,
en dat zij Uw Naam zullen lofzingen.
Leer hen de dagen van hun jaren tellen,
opdat zij een wijs hart bekomen
(Psalm 90:12),
en dat zij hun dagen mogen verlengen
(Deuteronomium 30:20),
ziende: het goede in hun plaats
(Jesaja 56:5).
Zo dan, HEER-God, uit Wie alle vaderschap
genoemd wordt in de hemelen en op de aarde
(Efesiërs 3:15),
om wille van Uw eengeboren Zoon:
verenig thans wat de man niet scheiden zal
(Matthaeus 19:6)
en neem weg uit hun ziel
de hardheid van het gemoed
(Matthaeus 19:8),
waarvoor Mozes de scheidbrief heeft gegeven
(Deuteronomium 24:1; Jesaja 50:1; Jeremia 3:8),–
verscheur dat handschrift van het vlees
(Colossenzen 2:14)
en verenig hen beiden,
zoals Gij U met ons hebt verbonden
(Hosea 2 : 18-22),
zoals Uw gemeente niet meer is los te scheuren van U
(1 Petrus 2 : 9-10);
want Gij zijt trouw
(van Genesis 1:1 t.e.m. Openbaring 22:21!)
en onafscheidelijk
van alles wat er is in de mens,
tot in eeuwigheid. (AMEN).

Nadat hij zich biddenderwijze namens de gemeente tot God gewend heeft, richt de voorganger zich met een opwekking tot het bruidspaar. De vragen, die hij daarbij ter inleiding tot de eigenlijke

zegening aan de jonggehuwden stelt, en waarin opzettelijk onderscheid gemaakt wordt tussen het 'nemen' en het 'ontvangen', kunnen op die wijze door een ambtenaar van de burgerlijke stand niet onder woorden gebracht worden; zij culmineren in een verwijzing naar 'Gods weldadigheid en trouw', waarvan de bruidegom en de bruid over en weer de 'naaste getuige' voor elkander zijn, zoals ook de apostolische vermaning (Efesiërs 5:32) van het messiaanse geheimenis uitgaat, – buiten de gemeente heeft men van deze verborgenheid geen weet. Er wordt hier dus ook niet gebisseerd (en daarmee gekleineerd!) wat ten stadhuize reeds tot stand is gekomen: het is ten enen male niet nodig, een formeel reeds gesloten huwelijk in de kerk nog eens te 'bevestigen'. De huwelijkszegen heeft een werkelijk verschillend karakter, omdat hij er namelijk van uit gaat, dat de ander in de gelijkenis van de Messias *op ons toe komt,* om ons daardoor op de plaats te brengen, die ons van Godswege is gegund. Als belofte is de zegen tegelijkertijd en uiteraard ook een gebod; en door de formulering 'Ontfermt u over alle levende ziel, die God tot u zal zenden', wordt meteen daarom iedere opdringerigheid aan de huwelijksvraagstelling ontnomen alsof de gemeente geinteresseerd zou zijn in de kinderen, die er straks 'eventueel' *uit* man en vrouw kunnen *voortkomen.* 'Kinderzegen' en huwelijkszegen staan tegenover elkaar zoals de zelfgenoemzaamheid van 'ons en onze kinderen' (die onder het oordeel liggen!) en de 'innerlijke ontferming', die zich ontvankelijk betoont voor ieder schepsel, dat van Godswege op onze weg gebracht wordt: de kinderen van onze 'naaste' (die wel eens in Azië of Afrika zou kunnen wonen) niet minder dan onze 'eigen' kinderen, de geduchte vijand niet minder dan de geliefde vriend, het huisdier niet anders dan de menselijke zwerveling. Vandaar de bewoording:

(Tot het bruidspaar:)
En gij beiden,
staande in de vergadering van deze Rechtvaardige
(verg. Matthaeus 27:19),
de Man Jezus Messias,
gehouden aan zijn woord,
vurig door zijn Geest,
verwachtende het erfdeel van de kinderen Gods
(Romeinen 8 : 19-23),–
heft thans uw stem op
en zegt aan ieders oor:

(tot de man:)

. . . . . , wilt gij

. . . . . ., hier tegenwoordig,
nemen tot uw vrouw
(Genesis 24:67),
wilt gij haar liefhebben naar Gods gebod,
en wilt gij bij haar zijn in goede en kwade dagen,
ja, wilt ge haar achten boven al de goederen der aarde
(Hooglied 4:15)
als naaste getuige van Gods weldadigheid en trouw?

(na het bevestigende antwoord van de man tot de vrouw:)

. . . . . ., wilt gij
. . . . . ., hier tegenwoordig,
ontvangen als uw man
(Matthaeus 10:40),
wilt gij hem liefhebben naar Gods gebod,
en wilt gij bij hem zijn in goede en kwade dagen,
ja, wilt ge hem achten boven al de goederen der aarde
(Hooglied 6 : 2-3)
als naaste getuige van Gods weldadigheid en trouw?

(na het bevestigende antwoord van de vrouw, onder oplegging der handen tot beiden:)
Weest dan gezegend, gij beiden,
tot één huis verenigd;
ontfermt u over alle levende ziel,
die God tot u zal zenden,
en weest vrolijk voor het aangezicht van Hem
(Deuteronomium 14:26 en 26:11),
die u bewaart op al uw wegen
(Psalm 91:11 en 121:8),
en die niet laat varen de werken van Zijn handen
(Psalm 138:8)
tot in eeuwigheid. Amen.

Ter bezegeling van deze zegen biedt de gemeente dadelijk daarna de 'huwelijksbijbel' aan; wie als haar mond fungeert, zal ter wille van de draagwijdte van dit ogenblik zijn woorden zorgvuldig hebben te kiezen:

Aan u beiden, onder één juk gebracht
(Matthaeus 11 : 29-30),
geef ik thans het Boek ten geschenke
mee in uw nieuwe huis:

alles wat er staat geschreven
(Romeinen 15:4),
het getuigenis van apostelen en profeten,
is hier voor u,
is altijd met u
(Deuteronomium 17:19),–
eens werd aan Jezus, Zoon van Israël,
dit Boek gegeven
in het huis van God
(Lucas 4:17);
toen heeft Hij het zelf geopend,
Hij heeft de sluier van de woorden weggenomen
en de zin ontvouwd
(Exodus 34 : 33-35; 2 Corinthiërs 3:16).

Bij deze bruidsdramatiek is zowel aan de bruidssluier gedacht als aan het deksel op het aangezicht van Mozes, dat door de Heer is weggenomen. Dat is geen wilde gedachtensprong, want de *Torah* van Mozes wordt in de synagoge geëerbiedigd als de bruid van God. Dat verklaart ook de regels, die komen gaan. Jezus zelf is tot het hart van de *Torah* doorgedrongen, toen Hij bezit van haar nam. Men diene daarbij te bedenken, hoe in de synagoge op *Jom Kippoer,* Grote Verzoendag, de arke wordt geopend, – de 'staf', die daarbij vernoemd wordt, is zowel de 'canon' van de Schriften als de herdersstaf van Aäron: het is een roede, die tuchtigt en bemint, kastijdt en streelt; hij bloeit amandelbloesem, bitter-zoet:

Hij heeft de heilige Ark geopend
en het binnenste van Gods Wet geraakt
op de Verzoendag van zijn dood,
en zie: de staf
zijn herdersstaf staat in bloei
(Numeri 17:8),
hij bloesemt bloesemen van woorden, –
zij zijn u tot voorraad en rantsoen
(Spreuken 13:8; 1 Timotheüs 2:6).
Veracht die woorden nooit
(Spreuken 13:13),
veracht de prijs niet,
waarvoor gij beiden zijt gekocht
(1 Corinthiërs 6:20)!

Ten besluite zal de voorganger zich nog eenmaal tot de gemeente richten, met een opwekking die, zo mogelijk, meteen ook een avondmaalsnodiging is:

En gij allen, die hier tegenwoordig zijt:
weest verheugd over de grote wonderdaden,
die God aan Zijn volk verricht;
verheerlijkt Hem,
Hij heeft u uitgeleid uit het rijk van de duisternis
(Deuteronomium 9:28; Colossenzen 1:13)
en van de kwade dienst
(Richteren 6:8),
en Hij heeft u overgebracht
in de zoete knechtschap van Zijn Zoon, –
weest dan zijn bruid
(Openbaring 22:17),
zijn weerga en zijn gade;
verwacht zijn komst,
want Hij komt haastig,
Hij staat aan de deur en klopt
(Openbaring 3:20),–
blaakt dus van vreugde,
popelt van ijver,
bloost van verwondering
en komt dan ter bruiloft,
want alle dingen zijn gereed
(Matthaeus 22:4).
Amen.

Als er géén dienst van het heilig Avondmaal is, kan hier worden gesloten met een gezang en de zegen van Aäron.

(Th.J.M. Naastepad)

Een huwelijkszegen:

suggesties voor een liturgische vormgeving
binnen het kader van de zondagse hoofddienst.

(voor toelichting: zie A*)*

Aan de huwelijksliturgie, zoals ze hieronder volgt, is een SCHRIFT-DIENST *voorafgegaan. Na de beaming van de uitleg met* een ZONDAGSLIED – *want deze huwelijkszegen komt het beste tot zijn recht binnen het kader van een 'hoofddienst' op de zondagmorgen volgen de diverse* VOORBEDEN, *waarbij aansluit* een

LOF- EN SMEEKGEBED

HEER onze God,
U danken wij,
dat Gij in den beginne
de hemelen en de aarde hebt geschapen,
het onzichtbare en het zichtbare, –
één domein in verscheidenheid van bediening:
dat Gij de mens hebt gemaakt
in Uw beeld en naar Uw gelijkenis,
man en vrouw.

Want zo zijt Gij, o Heer van Israël:
God-met-ons in een verbond van trouw;
daarom hebt Gij Abraham en Sara gezegend in hun ouderdom,
hebt Gij Rebekka geroepen uit haar huis in den vreemde
en genomen in de dienst van de eniggeboren Zoon,
en hebt Gij Rachel gemaakt tot moeder in Israël;
daarom hebt Gij Jezus, Uw Zoon,
in de slaap van de dood gebracht

en uit zijn zijde
Uw gemeente genomen tot zijn bruid:
opdat wij U zouden liefhebben met al ons hart,
met al onze ziel, met al onze kracht,
en opdat wij onze naaste zouden liefhebben
aan ons gelijk,
aan onze zijde, een hulpe ons tegenover,–
want Gij geeft het Uw beminden in de slaap.

Wij bidden U voor deze twee,
voor wie de wegen elkander hebben gekruist
in het grensgebied van Kanaän,
dichtbij Uw woord.
Laat altijd Uw ogen open zijn over hun huis,
en dat hùn ogen zullen gericht zijn
op Uw hand en Uw gebod;
bewaar hen in Uw gemeente,
dat hun de rechte prediking niet zal ontbreken,
en dat zij Uw Naam zullen lofzingen.
Leer hen de dagen van hun jaren tellen,
opdat zij een wijs hart bekomen,
en dat zij hun dagen mogen verlengen,
ziende: het goede in hun plaats.

Zo dan, HEER-God, uit Wie alle vaderschap
genoemd wordt in de hemelen en op aarde,
om wille van Uw eengeboren Zoon:
verenig thans wat de man niet scheiden zal
en neem weg uit hun ziel
de hardheid van het gemoed,
waarvoor Mozes de scheidbrief heeft gegeven,–
verscheur dat handschrift van het vlees
en verenig hen beiden,
zoals Gij U met ons hebt verbonden,
zoals Uw gemeente niet meer is los te scheuren
van U:
want Gij zijt trouw

en onafscheidelijk
van alles wat er is in de mens,
tot in eeuwigheid. (AMEN).

INZEGENING

(Zich tot het bruidspaar wendende zegt de voorganger:)
En gij beiden,
staande in de vergadering van deze Rechtvaardige,
de Man Jezus Messias,
gehouden aan zijn woord,
vurig door zijn Geest,
verwachtende het erfdeel van de kinderen Gods, –
heft thans uw stem op
en zegt aan ieders oor:

Bruidegom en bruid staan op
en geven elkaar de rechterhand.
Daarna zegt de voorganger tot de man:

. . . . . ., wilt gij
. . . . . ., hier tegenwoordig,
nemen tot uw vrouw;
wilt gij haar liefhebben naar Gods gebod,
en wilt gij bij haar zijn in goede en kwade dagen,
ja, wilt ge haar achten boven al de goederen der aarde
als naaste getuige van Gods weldadigheid en trouw?

(De man antwoordt:)

Ja, ik wil.

(Zich tot de vrouw richtende vervolgt de voorganger:)

. . . . . ., wilt gij
. . . . . ., hier tegenwoordig,
ontvangen als uw man;
wilt gij hem liefhebben naar Gods gebod,
en wilt gij bij hem zijn in goede en kwade dagen,

ja, wilt ge hem achten boven al de goederen der aarde
als naaste getuige van Gods weldadigheid en trouw?

(De vrouw antwoordt:)

Ja, ik wil.

*(Daarna nodigt de voorganger het bruidspaar uit te knielen,
en spreekt onder oplegging der handen de zegen:)*

Weest dan gezegend, gij beiden,
tot één huis verenigd;
ontfermt u over alle levende ziel,
die God tot u zal zenden,
en weest vrolijk voor het aangezicht van Hem,
die u bewaart op al uw wegen,
en die niet laat varen de werken van Zijn handen
tot in eeuwigheid. Amen.

OVERHANDIGING VAN DE HUISBIJBEL

*(De voorganger of de dienstdoende ouderling
overhandigt de huisbijbel met de woorden:)*

Aan u beiden, onder één juk gebracht,
geef ik thans het Boek ten geschenke
mee in uw nieuwe huis:
alles wat er staat geschreven,
het getuigenis van apostelen en profeten,
is hier voor u,
is altijd met u,–
eens werd aan Jezus, Zoon van Israël,
dit Boek gegevn
in het huis van God;
toen heeft Hij het zelf geopend,
Hij heeft de sluier van de woorden weggenomen
en de zin ontvouwd,
en het binnenste van Gods Wet geraakt
op de verzoendag van zijn dood,

en zie: de staf,
zijn herdersstaf staat in bloei,
hij bloesemt bloesemen van woorden,–
zij zijn u tot voorraad en rantsoen.
Veracht die woorden nooit,
veracht de prijs niet,
waarvoor gij beiden zijt gekocht!

OPWEKKING *(tot de gemeente:)*

En gij allen, die hier tegenwoordig zijt:
weest verheugd over de grote wonderdaden,
die God aan Zijn volk verricht;
verheerlijkt Hem,
Hij heeft u uitgeleid uit het rijk van de duisternis
en van de kwade dienst,
en Hij heeft u overgebracht
in de zoete knechtschap van Zijn Zoon,–

weest dan zijn bruid,
zijn weerga en zijn gade;
verwacht zijn komst,
want Hij komt haastig,
Hij staat aan de deur en klopt,–
blaakt dus van vreugde,
popelt van ijver,
bloost van verwondering,
en komt dan ter bruiloft,
want alle dingen zijn gereed.
Amen.

Daarna volgt de viering van de TAFELGEMEENSCHAP; *waar deze om enigerlei reden achterwege zou moeten blijven, zingt de gemeente* een LIED, *waarna de dienst wordt besloten met* de ZEGEN van Aäron.

GEBEDEN

De hier gebundelde gebeden
werden aan de Commissie-Dienstboek toegezonden
in de jaren 1972-1973

Ter inleiding van de gebeden uit

de 'Matinen' in de 'Thomaskerk' te Amsterdam-Zuid;

de Hervormde wijkgemeente Assen-'Rozenburg';

de Kloosterkerk te 's Gravenhage;

de Hervormde gemeente 'Vogelwijk' te 's Gravenhage;

de 'Arauna'-parochie te Rotterdam;

de Hervormde gemeente te Rozendaal (Gld.);

de Hervormde 'Verzoeningskerk' te Rijswijk (Z.H.);

de Hervormde 'Wilhelminakerk' te Utrecht;

de 'Buurkerk' te Utrecht;

de Stiftskerk te Weerselo (Ov.);

en de Hervormde 'Scheppingskerk' te Zwolle.

Voorgangers zijn daar respectievelijk geweest:

Drs. H.R. Blankesteijn en Ds. W.G. Overbosch;

Ds. W.C. Verstoep;

Dra. Maria de Groot;

Ds. H. Snoep;

Rector Th.J.M. Naastepad ;

Dr. W. Barnard;

Ds. A.J. van Cruyningen;

Ds. M.G.L. den Boer;

Dr. J. van der Werf, in overleg met Wim Pendrecht;

Ds. M.J.W. Schopenhauer;

en Ds. G. Messie.

Voorop gaan enkele gebeden, uitgesproken door Prof. Dr. K.H. Miskotte in de 'diensten voor randkerkelijken' in de Amsterdamse 'Willem de Zwijgerkerk' (vastgelegd in de bundel 'Miskende Majesteit'), die wellicht vaker dan éénmaal in het midden der gemeente gezegd zouden kunnen worden.

In overleg met u

In allerlei kerken en kluizen, en werkelijk niet alleen in die paar gerenommeerde ateliers, zijn mensen bezig met de liturgie. Dat wil niet zeggen, dat ze bezig zijn met aesthetische verfijning of kerkelijke opschik, met omhaal van woorden of sierkunst. Het betekent alleen maar, dat ze zich rekenschap geven van wat ze gaan doen als ze bij Schrift en Tafel samenkomen. Ze willen het dan bij de 'bediening van het Woord' niet laten aankomen op de vrome inval, de modieuze gril of de slepende verveling. Ze bereiden zich vóór!

Dat hebben de vóórgangers dan ook te doen. Wanneer ze voor de gemeente uit willen gaan, moeten ze ook vóór de anderen er bij zijn aan het werk gaan. Maar dat is niet eens voldoende. Ook die gemeente immers moet zichzelf beschouwen als een groep voortrekkers, voorgangers. Uit naam van zovelen, anoniem, richten zij hun gebeden tot onze Heer; terwille van de tallozen, ongenoemd, ontvangen zij de richtlijnen, de beloften, de geboden. Ze zijn voorgangers, pelgrims, voortrekkers en voorttrekkers. En ook de leden van de gemeente moeten zich daarom telkens weer voorbereiden. Als ze dat niet willen, komen ze als louter ontvangende partij tegenover een louter gevende wederpartij te staan, worden ze achterban tegenover hun voorgangers, vervallen ze tot consumptie in plaats van offerande.

Zulk een voorbereiding van weerskanten is alleen mogelijk, als er lijn in de kerkgang zit. Wanneer de gang van zaken overgelaten wordt aan de soevereine brainwave van de theoloog, aan stemming of momentopname, aan inval en toeval, dan vàlt er niets voor te bereiden, dan heeft men maar af te wachten. Maar als men samen de lijn van de Schriften volgen wil, als er 'zin en samenhang' zit in de eredienst, dan weet men wederzijds wat er te doen valt. Dan kan degeen die leiding geven moet de nodige rust en duur vrijmaken om zich te laten gezeggen door het Woord in zijn handen. Hij kan zijn mede-eredienaars tijdig opmerkzaam maken op de bladzij die open komt te liggen, hij mag ook verwachten dat althans een kerngroep van de samenscholende schare weet heeft van wat er aan de orde is. Meer dan hij zelf wellicht beseft, leeft elke voorganger van de steun, de creatieve aandacht, het voorbereidende werk van die kleine groep eredienstvaardigen die werkelijk 'mee-leven', niet àchteraan-leven, maar met hem mee vóóraan! De dienstkloppers houden het rhythme bij,

van week tot week, het scheppingsrhythme. Ze tellen de dagen, zoals ze ons zijn voorgeteld, en ze hebben dan ook soms een zeer wijs hart. Ze vormen samen het wijze hart van de gemeente. En mochten ze soms wat eigenwijs zijn, dat zij hun vergeven.

Tot die voorbereiding van de komende samenkomst behoort ook *overleg aangaande de gebeden*. Met de keuze van het woord 'overleg' is niet bedoeld, dat het in alle(n) gevalle(n) 'groepswerk' behoort te zijn. Het belang van groepswerk wordt in onze tijd ook wel overschat. Tenzij men 'groepswerk' tendentieus zou terugvertalen in *leitourgia*! En in de liturgie hebben allen hun taak, maar ook hun onderscheiden verantwoordelijkheid! Groepswerk is het ook als men elkaar vertrouwt en taken toevertrouwt. Overleg kan ook betekenen dat men dingen aan elkaar overlaat *. Wanneer men bijvoorbeeld aan Tafel voorbede wil doen 'voor alle nood', wie zijn er ambtshalve beter op de hoogte van allerlei nood (niet alleen: nooddruft!) dan de diakenen! Laten zij dan bedenken wat er te zeggen is, waarmee de gemeente kan instemmen door *kyrieleis!* te roepen en te zingen! En als men met de dienst begint, waarom zou niet een ouderling de schoorvoetende woorden vinden, die ons over de drempel helpen? Waarom zou niet de kinderklas de koppetjes bij elkaar steken om gebeden naar voren te brengen? Ze zijn allen liturgen, ze zingen het 'voorbedachte lied' , – waarom zouden ze niet *het voorbedachte gebed* te berde brengen?

Maar overleg betekent behalve de mogelijkheid van dat alles nog meer. Het betekent ook, en zelfs in de eerste plaats, dat degeen die bij uitstek 'voorganger' is, doordat hij of zij de Schrift uitlegt, *met die Schrift te rade gaat* ter voorbereiding van de gebeden! Natuurlijk niet om aan onze Heer een syllabus van de bijbel aan te bieden, nog minder een terugblik op de preek. Maar wel om uit de Schrift te putten wàt er dan wel te bidden zou zijn (zogoed als die Schrift ook de bron van de *prediking* is naar reformatorisch besef, èn meer en meer wordt erkend door dichters als bron van de *lofzang*!) Overleg betekent ook en zelfs in de eerste plaats, dat men het bidden van de bijbel beluistert en vertolkt. Zo zal men

* Uit 'Een vorm om de zondag te vieren' (W. Barnard, 'Patmos', Antwerpen, 1969) nog dit citaat: 'Het is niet de taak van de voorganger(s) altijd zelf het woord te doen. Dan dreigt er eenvormigheid. In plaats daarvan is eenstemmigheid nodig, voortkomend uit saamhorigheid. Voor de formulering van de gebeden betekent dat de mogelijkheid, dat binnen hetzelfde stijlbesef verschillende gemeenteleden naar voren kunnen komen om te vertolken wat leeft in de kring van de Tafelgenoten'.

eveneens oor krijgen voor het smeekgebed van de 'gehele schepping', waar Paulus weet van had, de zuchtende *ktisis,* en dàt leren vertolken!

En tenslotte zal men, zo tot schroomvalligheid gemaand en tot durf aangespoord, naar *elkaar* met des te meer attentie luisteren. Voorbereiding van gebeden kan ook betekenen, dat men elkaar *als voorgangers* allerwegen op het bidden voorbereidt. Dat men, anderzijds, let op de bewoordingen, de zinswendingen, die anderen hebben gevonden. En daartoe wil deze publicatie meewerken. In allerlei kerken en kluizen zijn ook gebeden opgeschreven, gepractiseerd, na gebruik verbeterd, bewaard en nu ter beschikking gesteld, soms met aarzeling en na sterke aandrang. De bedoeling van geen der medewerkers is, dat hun werk zou worden gesanctioneerd, nog minder gecanoniseerd. Hier leest men niet hoe het *moet* maar hoe het *kan*, – hoe het bléék te kunnen. Niets wordt u opgedrongen, alles staat ter beschikking. Maar als ge iets gebruikt, doe het .... met overleg! Bedenk dat uw samenkomst, uw gemeente, uw dienst, uw eigen adem, niét zomaar verwisselbaar zijn met die van een ander. Er is niéts tegen, een keer te zeggen dat de gebeden ontleend zijn aan de Stiftskerk te Weerselo of de Buurkerk te Utrecht. Dat accentueert alleen maar de gemeenschap der heiligen. Maar er is àlles tegen, op het laatste moment en zonder dat ge u de tekst hebt kunnen eigen maken (zònder overleg dus!) een gebed te kiezen (of veeleer te gokken) en dan uit naam van uw dienstgenoten te worstelen met een u vreemde tongval, een rhythme dat niet strookt met de polsslag van uw liturgie!

Juist om te doen uitkomen dat uit verschillende werkplaatsen ditmaal bijdragen samen zijn gebracht, werden de hier volgende proeven – anders dan in band I van deze Liturgische Handreiking – niet gerangschikt naar kerkelijk-jaargetijde of onderdeel van dienst, maar zeer zakelijk naar hun herkomst uit deze of gene practijk alfabetisch op plaatsnaam. Ze worden u ter hand gesteld door mensen, die ermee hebben geleefd. Geen woord dat niet op de levende adem is genomen. Zo worden deze teksten aan u overgelegd. Met de hoop, dat ze in de 'overleggingen van uw hart' worden opgenomen en in de 'opening van uw lippen' worden beproefd. Want *corde credimus et ore confitemur.* Maar vooral *corde et ore oramus!*

(W. Barnard)

Voor de opening van het Woord 1

Wij zeggen U dank, o God, Vader en bevrijder van het mensenbestaan, wij zeggen U dank, dat Gij op zo verschillende wijze met ons omgaat en ons toestaat verschillend te spreken. Maar wij bidden U: wil ons inwijden in Uw geheimen, in het geheim dat we door het gewekte oor als nieuw vernemen. Wij bidden U, dat we er iets mee mogen doen, niet opvallend, niet als georganiseerde evangelisatie, maar in de existentie, in het bestaan, in de prijsgave van onze voorrechten; maak ons klein, maak ons stil, maak ons eenvoudig zoals een groot verdriet ons eenvoudig maakt, en een grote vreugde ons eenvoudig maakt.

HERE, ga met ons mee om te leven, maar ook om te spreken; want zonder het woord is er geen leven, en de hele wereld praat en de hele wereld is wijs (elk op zijn wijze); maar ontsluit ons als een nieuwe schat het oude geheim, dat verzegeld werd voor een tijd; en geef ons daaruit de kracht om de moeheid van het bestaan te dragen. Doe deze tekenen ook aan allen die bijzonder aan deze tijd lijden, lichamelijk, maar vooral geestelijk; die soms niet weten waar ze het zoeken moeten omdat er nergens een uitzicht is, omdat het recht van Uw toekomst zich nog niet present stelt. Dek ze toe als ze erg moe zijn, en wek ze op als Gij wat met ze voor hebt ten bate van de buurman.

Wij vragen het U in de Naam van onze Heer Jezus Christus, wiens geheim door de Geest wordt uitgezongen over de eeuwen, tot op deze dag, hier en nu.

(Herkomst: Dr. K.H. Miskotte, „Miskende Majesteit", blz. 30-31)

Voor de opening van het Woord 2

Wij danken U HERE-God, dat Gij de wonderen van Uw woord telkens weer opnieuw opent. Wij bidden U, dat Gij ons de moed en de kracht geeft om te biechten, allereerst aan U. Want tegen U, tegen U alleen hebben wij gezondigd. Wij bidden U, dat wij ondervinden mogen hoezeer reeds in dit leven Uw oordeel tot onze genezing is; dat wij dan in het recht ook werkelijk meer onze genezing dan onze bedreiging mogen zien. Leid ons door Uw heilige Geest, opdat wij de geheimen van Jezus' gericht niet vulgair maken, niet in beelden wringen van al te menselijke voorstellingen en makelij.

Geef Gij onszelf, telkens weer, door de dienst van het woord, een opwekking om de mensenlijke voorstellingen van ons te werpen en in vrijheid te treden, om in waarheid het hoofd te buigen als veroordeelden en genezenen. Laat ons zó de toekomst van Jezus Christus tegen gaan: wij vragen het U om zijns naams wille.

(Herkomst: Dr. K.H. Miskotte, „Miskende Majesteit", blz. 59-60)

Voor de opening van het Woord 3

Wij danken U, HEER onze God, dat wij met allen die Uw Naam aanroepen, mogen samenzijn op deze dag; wij danken U dat over de gehele wereld, in alle gebieden, in alle culturen, Gij een kerk U vergadert ten eeuwigen leven; wij danken U dat jong en oud, eenvoudigen en geleerden, zich verzadigen mogen aan de goede spijze van Uw heilig evangelie. Wij bidden U dat Gij ons wilt vergeven onze koude, onze onverschilligheid, de domheid waarmee we ons laten meeslepen door de algemene kreten; vergeef het ons en scheld ons kwijt dat we eigenlijk geen rechte verhouding hebben tot de Schriften, geen recht gehoor hebben voor het evangelie, terwijl het ons toch zo veelvuldig en in zo rijke mate is aangezegd en aan onze zielen is toegepast. Help ons, HEER, dat wij de wereld onderkennen in haar wanhopigheid en onszelf daarbij niet uitsluiten, op hope dat Gij wilt uitzenden de Geest der genade en der gebeden, opdat ook wij zien wie wij doorstoken hebben: de Eerstgeborene.

(Herkomst: Dr. K.H. Miskotte, „Miskende Majesteit", blz. 103-104)

Na de prediking 1

Wij danken U, HEER, dat Gij tot ons hebt willen spreken, door Uw heilig en dierbaar woord; Ge hebt ons als verwanten behandeld van Uw oude volk Israël, Gij hebt door Uw heilige Geest de rechte accenten gelegd, om ons te vermanen en te beschamen, ook om ons te vertroosten en te bemoedigen in het gewone doen, op de bewoonde aarde, op de aarde van ons, op de aarde die is wat wij er van maken in de ontmoeting met U.

O HEER, leer ons wonen op de aarde en leer ons ons voeden met getrouwheid; en geef door Uw heilige Geest, dat in ons gebroken worde die weerstand tegen U, die U ervaart als de ander die niet de ánder mag zijn. O HEER,– wat zijn we van onszelf vervuld, ziek, ziek van zelfgenoemgzaamheid en ziek van honger. Laat ons een voorbeeld nemen aan al die onrust over de aarde, aan al die jonge mensen en groepen die gebaren maken en iets anders willen. Ze zijn ons een teken, ze dragen iets van Uw belofte, ze herinneren aan een goede toekomst. O, het zal heel anders zijn, het zal veel méér zijn, maar laat ons er niet tussen komen, laat ons het horen en laten we ook in alle rechtváárdigheid bedenken dat het aankomt óók op lief-zijn.

Weid ons met getrouwheid! Wek in ons de diepste begeerte U te leren kennen, meer en meer. Wij loven U, wij bewonderen U, wij zijn van U, wij willen ons in U verlustigen.

(Herkomst: Dr. K.H. Miskotte, „Miskende Majesteit", blz. 51)

Na de prediking 2

Barmhartige God en Vader,– wat zijt Gij geduldig met ons, als wij bladeren in ons levensboek en zo genieten, of ook ons zo ergeren. Wat zijt Gij geduldig met ons, dat Gij Zelf ons laat deelnemen aan het lezen in de boeken der consciëntie. Maar veel meer dan geduldig zijt Gij overmachtig, overweldigend, overvloedig in Uw creatieve liefde, die een mislukt bestaan verheerlijkt tot de gelijkenis met het leven van Jezus Christus, Uw lieve Zoon.

HEER, ga met ons in de verwarringen van de tijd, en maak door Uw Geest dat wij niet vergeten, dat wij het zijn, dat het ons onherhaalbaar en onverwisselbaar leven is: dat de wéreldgeschiedenis daarin is en dat de toekomst zich daarin verschuilt.

Wij vragen het U in de Naam van onze Heer Jezus Christus.

(Herkomst: Dr. K.H. Miskotte, „Miskende Majesteit", blz. 102)

Een gebed voor de kerk

Wij spreken het gebed voor de heilige Kerk: Almachtige en genadige Vader, Gij die Uw volk hebt liefgehad met een uitnemende liefde en met het bloed van Uw lieve Zoon gekocht hebt, wij smeken U: zie in gunst neder op Uw gemeente en houd van ogenblik tot ogenblik Uw Kerk in stand door de volheid van Uw geestelijke gaven. Bekleed Uw dienaren met wijsheid en geloof, met liefde en ijver, opdat zij met volharding en beleid het werk, waartoe zij geroepen zijn, mogen volvoeren. En geef dat de ganse vergadering der gelovigen standvastig zij, één van hart en één van zin en vervuld met de blijdschap van Christus' opstanding, door de heilige Geest.

(Herkomst: Dr. K.H. Miskotte, „Miskende Majesteit", blz. 71)

Bij het begin van de vasten, op Aswoensdag

Wij danken U, HEER,
voor de goede dingen van de aarde,
als wij voor een tijd
afstand daarvan nemen.

Niet om in overdaad te leven
geeft Gij de mensen
vruchten van de aarde,
maar om van dag tot dag
te worden gesterkt;
en Gij wilt, dat
de soberheid van de één
het behoud is van de ander.

Geef ons
te sterven aan onszelf
en aan onze overdaad.
Geef aan ons eten en drinken
de smaak van Uw toekomst.

Door Jezus Messias, onze Heer.
AMEN.

(Herkomst: „Matine", Thomaskerk, Amsterdam; Ds. H.R. Blankesteijn)

Wij prijzen U, HERE-God,
om alles wat ons het vermoeden geeft,
dat Gij de aarde goed hebt gemaakt:
de uitbundigheid van een zomerdag,
de vervoering van de liefde,
de argeloosheid van kinderen,
een goed woord.
Wij vragen U,
dat wij nooit het leven zullen minachten,
waar Gij er zo hoog van hebt opgegeven
door Uw Messias, Jezus onze Heer.

Wij noemen U mensen
voor wie het onmogelijk is,
vrolijk te zijn bij wat zij voor ogen hebben,–
. . . . . .
(hier worden gevraagde voorbeden ingevuld)
. . . . . .
Voor hen, èn voor degenen
wier verdriet met zoveel woorden niet is uitgezegd,
bidden wij tezamen:
HEER, ONTFERM U!

Wij bidden voor mensen,
ontredderd in oorlogsgebied,
vaders en moeders en kinderen
die elkaar zijn kwijtgeraakt,
die van elkander niet weten of ze nog leven;
verminkten;
mensen die niets meer hebben,
die zonder hoop zijn op morgen.
Omdat wij weten, HEER,
dat Gij de strijd niet hebt gezegend
maar U hebt uitgeleverd aan volkeren, die U niet kenden,
aan mensen, die vijanden werden genoemd,–
daarom zeggen wij:
HEER, ONTFERM U!

En wij bidden voor hen,
die geen vrede hebben
met onze manier van samen-leven:

jonge mensen bovenal,
en kunstenaars,
die zien
hoe de aarde, het water, de lucht
worden verkracht terwille van
onwezenlijke en schaamteloze doeleinden;
die weten
hoeveel er niet aan het woord komt,
dat waard is gezegd te worden.
Wij, Uw volk,
wij kunnen niet anders dan
in hun protest iets herkennen
van de taal, die ons is gegeven.
En tegegelijk huiveren wij
bij het bederf, dat zich almeteen voordoet;
moet het 'nee' onder ons
dan altijd weer vals klinken?
Wij herinneren ons,
hoe vèr Gij met ons hebt moeten gaan
om temidden van
onze eigengereidheid en zelfhandhaving
een vruchtbaar 'nee' te wekken
en een begin van hoop.
Daarom zeggen wij:
HEER, ONTFERM U!

God,
Gij vertoont U niet
met macht en majesteit.
In weerwil van onze
bedenkingen en dromen
zijt Gij machteloos en dwaas geworden
in Jezus Uw Zoon.
Wij bidden U,
dat wij in deze mens op aarde
Uw eerste en Uw laatste woord
mogen verstaan,
Uw kracht, Uw wijsheid,
de zin van ons leven.
AMEN.

(Herkomst: „Matine", Thomaskerk, Amsterdam; Ds. H.R. Blankesteijn
de laatste alinea ontleend aan Huub Oosterhuis, „Bid om vrede")

Litanie en zondagsgebed in de passietijd

(n.a.v. 1 Samuël 4)

Voor de aarde bidden wij
en voor wat daar op leeft,
omdat er nog altijd
verschillen zijn van dag en nacht:
HEER, ONTFERM U!

Voor de gelovigen bidden wij,
omdat nog altijd
het meeste hier te pleiten lijkt
voor Gods afwezigheid:
HEER, ONTFERM U!

Wij bidden voor de vrede,
omdat nog altijd
de mensen bereid zijn
hun leven,
hun welvaart
of hun gelijk
te funderen op andermans bloed en tranen:
HEER, ONTFERM U!

En voor alle onbaatzuchtige priesterdienst
bidden wij,
omdat er nog altijd
zo mateloos veel verzoend moet worden:
HEER, ONTFERM U!
CHRISTUS, ONTFERM U!
HEER, ONTFERM U!

(De beden van de litanie worden samengevat
in een gebed voor de zondag:)
HERE-God, –
houd ons in toom,
zodat wij ons niet vergrijpen
aan de tekenen van Uw tegenwoordigheid onder ons.
Dat bidden wij U
in de naam van Uw Messias,
die door de mensen is gegrepen
en verbannen uit het land der levenden.
AMEN.

(Herkomst: „Matine", Thomaskerk, Amsterdam; Ds. H.R. Blankesteijn)

Ter afsluiting van de voorbeden aan Tafel

HEER, Almachtige God,
Gij die luistert naar een eerlijk gebed,
Gij kent ook de vragen
die omsloten worden door ons zwijgen.

Wij danken U,
dat Gij ons deelgenoten maakt aan Uw tafel,
en ons daardoor doet delen
in de volheid van het geloof.
Gij vergunt ons vroom te leven.
Gij vergeeft onze zonden,
want de naam van de Messias
is over ons uitgeroepen,
en wij wonen bij U.

Door Jezus,
Zoon van U,
dienaar van de mensen,
Heer van ons.
AMEN.

(Herkomst: „Matine", Thomaskerk, Amsterdam; Ds. H.R. Blankesteijn
naar een vroeg-christelijk voorbeeld)

Na de bevestiging van ambtsdragers

Wij danken U, HERE-God,
dat Gij mensen bereidvaardig maakt
om zichzelf te verliezen en voor anderen in te staan;
dat Gij voorgangers schenkt aan Uw gemeente
en ambtsdragers om haar de weg te wijzen.
Geef hun de wijsheid van Uw liefde
en de voortvarendheid van Uw heilige Geest,
opdat wij hen leren eerbiedigen en vertrouwen
alsof Gijzelf ons bij de hand had genomen
door Jezus Christus, onzen Heer.
AMEN.

Voor allen, die het ambt dragen, bidden wij:
dat het hun niet te zwaar zal vallen,
dat het geen dekmantel zal zijn voor eigenzinnigheid
en geen verontschuldiging voor afzijdigheid of bedilzucht.
Wij bidden U, dat zij ons
het rechte woord leren spreken op de rechte plaats,
zodat de wereld weten zal,
dat Jezus Christus een betrouwbare voorganger is
en een wonderbaar raadsman voor wie verbijsterd geraakt zijn.
HEER, ONTFERM U!

Voor heel Uw kerk bidden wij, die
temidden van de eenzelvigheid en de eenzaamheid
mag zeggen, dat Gij onze begeleider zijt;
en als de mensen daarover de schouders ophalen,
als wij zelf het maar nauwelijks kunnen geloven,
tuchtig ons dan met Uw nabijheid,–
laat het ons weten, dat Gij hebt ingestaan
ook voor het allerkleinste en onooglijkste,
voor mensen, die wij al lang hebben afgeschreven.
Breek bij Uw gemeente de weerstanden tegen Uw Geest,
opdat Gij niet langer alléén zult zijn en teleurgesteld,
opdat Gij niet in vergeefsheid omziet naar medestanders,
die de zaak van Uw toekomst geloven
en die de daad bij Uw woord willen voegen.
HEER, ONTFERM U!

God, wij loven U, dat Gij groot en geweldig
de nachtelijkheid van ons alléén-zijn-met-onszelf
hebt doorschreden en hebt doorbroken;
wij danken U, dat Gij ons verloren leven
over het dode punt hebt heengeholpen.
Gij dan, die op het beslissende ogenblik de Eenzame waart,
de Enige, opdat wij vergezeld zouden zijn,–
wij bidden U voor alle eenzame mensen en volkeren:

voor de zieken, die niet klaar komen met hun kwalen
en die uitgeleverd zijn aan de pijn van hun lichaam;
voor de mannen en vrouwen,
die een eindweegs tezamen door het leven gegaan zijn
maar vervolgens ontdekken moesten,
dat ze niet bij machte (en misschien ook niet bereid) waren
om elkander vast te houden;

voor hun kinderen, die
de vereenzaming geproefd hebben van meet af aan
en die niet geloven kunnen, dat wij bewaard worden:
laat hen uit de nood toch geen deugd gaan maken
en bewaar ze voor de afweer en de balorigheid.
HEER, ONTFERM U!

Voor wie grote verantwoordelijkheden dragen, bidden wij:
in de wetenschap, in het bedrijfsleven,
in het stadsbestuur en de landsregering,
in de decisies over oorlog en vrede, het lot van de volkeren:
laat hen toch niet bezwijken aan hun gelijkenis met U,
die regeren moet en eenzaam zijt,
wees hun nabij, wanneer ze wellicht woordeloos tot U roepen
omdat ze er geen gat meer in zien;
bewaar hen voor iedere vertwijfelde decisie
en voor iedere hooghartige autoriteit;
breng hen terug tot de kleine en bescheiden dingen,
tot de ontferming met Uw zuchtende creatuur.

Ja, wees bij ons, HERE-God, vandaag en alle dagen,
en laat het openbaar worden, dat Gij de Machtige zijt,
onze Bijstand van den beginne, in Jezus Christus onzen Heer.
AMEN.

(Herkomst: „Matine", Thomaskerk, Amsterdam; Ds. W.G. Overbosch)

HEER,
dat moeten wij U zeggen vandaag,–
dat het ons vaak zo moeilijk valt:
nog iets van het leven te hopen.
Want de mensen gaan maar door met hun domheden,
ze hollen maar voort in hun driftmatigheid:
waar moet dat héén, denken wij dan,
in ieder geval niét naar Uw rijk van gerechtigheid.

Daarom beroepen wij ons op Uw lieven Zoon,
die zich terecht heeft laten wijzen,
die alle eigenzinnigheid heeft afgezworen;
Hij heeft het ons laten zien, dat het mogelijk is:
alle dingen uit Uw vaderlijke hand te ontvangen,
óók de bittere en de onbevattelijke,
óók de onmogelijkheden, die Gij niét hebt gewild,
zodat ze onschadelijk gemaakt worden
en onze gedachten niet meer bederven,–
onze vléselijke gedachten, die ons aftrekken van U.

HERE-God,–
wij dànken U, dat wat wij te wachten hebben
niet de beestachtigheid is,
niet de ijskoude berekening, de totale verzakelijking,
maar de Mensenzoon in zijn mildheid,
die er wéét van heeft: wat maaksel wij zijn,
die het zelf heeft doorleden,
onze geboorte onder benauwenis
en onze dood door schuld,–
wij danken U, dat wij uit mogen zien, al onze dagen,
naar zijn vredelievend bewind.
Neem, HEER, zo bidden wij,
alle bloed dat er vergoten wordt door moedwil van mensen
òp in zijn offer,– en laat het niet vergeefs geweest zijn!
HEER, ONTFERM U!

Zó ook voor onszelf bidden wij,
voor Uw gemeente, die naar de Messias genoemd is,–
dat er niet in ijdelheid op ons gewacht zal worden
door een zuchtende en kreunende creatuur.

Gij hoort toch, beter nog dan wij,
wat zij U te zeggen en te vragen heeft!
Geef ons de moed en de kracht om te volharden
bij Uw eenvoud en onbedrieglijkheid.
Wat stellen wij vóór met elkander,–
een groepje paas-pelgrims in een onherbergzaam land,
die de voorbarigheid van de verzadiging niet willen:
maar misschien toch een houvast (Gij kunt het weten)
van wie hun zekerheden verliezen.

Daarom bidden wij U voor de wereld, waarin wij leven:
voor die wereld, die U niet kent
en van geen loflied weet,
van geen sabbath en van geen heilsgeheim,–
dat toch Uw liefde haar veranderen zal, zodat
de kracht wordt gekend van Uw opofferingsgezindheid.
Wij bidden U om verzoening tussen de mensen,
om geduld in plaats van geïrriteerdheid,
om hulpvaardigheid in plaats van betweterij.
Laten de mensen er toch weet van hebben,
dat het beter is om uit te wijken dan op hun stuk te staan,
altijd beter om te bloeden dan om te doden.

En vooral ook voor een komende generatie bidden wij,
die de verbetenheid van òns heeft geleerd,
die de slagwoorden beu is
waarmee we haar om de oren hebben geranseld,–
dat ze niet opnieuw aan de zelfverheffing ten prooi valt.
Leer ons tezamen de bescheidenheid van Uw Messias,
die ieder mensenkind heeft bemoedigd
maar niemand overweldigd.

Tegen het eigen gelijk bidden wij,
tegen alle zelfgenoegzaamheid, die een alibi zoekt,
tegen de onbroederlijkheid, die Uw woorden misbruikt:
want zo is onze Meester niét in ons midden geweest,–
aan Hèm houden wij ons vast,
omdat we geloven willen in de kracht vaṅ zijn kruis
om met Hem ook te worden opgewekt
en Uw goedheid te aanschouwen.
AMEN.

(Herkomst: „Matine", Thomaskerk, Amsterdam; Ds. W.G. Overbosch)

Een gebed van de jongste zoon, als hij is opgestaan

Ach HERE-God,–
dat wij het toch eens wisten
met hoeveel ongeduld Gij U gereed houdt
om ons op te vangen en terug te brengen:
terug tot onze bestemming,
terug op onze plaats tussen de mensen, die leeg is,
terug in het huis, in de traditie die wij ontvlucht zijn.

Wij belijden U vandaag,
dat wij ons vastgewerkt hebben in onze begeerlijkheid,
dat wij zijn vastgelopen in al die verworvenheden
die we ons toegeëigend hebben
in een vijandige omgeving,
tegen de druk van de naijver in,
maar ze hebben ons niet vriendelijk gemaakt,
niet broederlijk en niet dienstvaardig,
want wat wij voor elkaar over hebben
wordt ons afgedwongen,–
wij leven van de eisen en niet van de genegenheid.

Geloof ons, lieve HEER,
dat wij dat ànders willen,
dat wij het liefste overnieuw zouden beginnen,
want het kàn niet verder gaan zoàls het gaat;
wij zijn het niet waard, dat we Uw kinderen heten,
maak ons liever tot Uw knechten,
die onder Uw oordeel dagelijks doorgaan
en die aan Uw barmhartigheid zijn overgegeven.

Zo bidden wij U vandaag
voor heel Uw mensenvolk, dat deze aarde bewoont,–
dat het niet uitgeleverd zal blijven
aan onze bedilzucht en onhebbelijkheid,
aan de arglistigheid, die wij ontwikkeld hebben
om elkaar te vereten en te overtroeven.

Voor wie kreunen onder de ongerechtigheid, bidden wij,
voor de kleine zielen in dat grote Zuid-Amerika,
die zich telkens weer niet oprichten mogen,
die gekleineerd worden als ze hun stem verheffen,–

dat er toch eindelijk een weg zal worden gevonden
om hun het licht in de ogen te gunnen.

En ook voor wie in de schaduw blijven vlak om ons heen,
in onze eigen stad, in ons eigen land,
want het is zo gemakkelijk om de schuld af te schuiven
en met een bezwerende vinger in de verte te wijzen.
Wij bidden voor een regering,
die de zwaksten zou willen beschermen
en de prijzen terugdringen,–
maar ogenblikkelijk komen wij in het geweer,
want wij willen er niet minder op worden,
wij weten niet wat halt-maken is en terugkeer,
bekering tot elkanders behoeften en verwachtingen.

Voor de buitenlanders bidden wij,
die we zelf hebben binnengehaald,
maar we zijn hen niet tegemoetgetreden met hartewarmte;
voor de bejaarden, die wij aan de kant hebben geschoven,
voor de kinderen in hun weerloosheid,–
dat er toch tijd voor hen gemaakt zal worden,
zodat ze het levenslicht leren zegenen
en niet voortdurend weer worden afgescheept
met onze overhaasting en oppervlakkigheid.

Leer ons de goede woorden tegen elkander te zeggen,
woorden die stand houden en bewaard kunnen worden,
die niet liegen, omdat ze geboren zijn uit de aandacht,–
dan zullen wij vanzelf wel kunnen achterlaten
wat wij nu meeslepen aan achterdocht en verraderlijkheid.

En dan ook voor Uw gemeente, lieve God,–
dat ze daar een weg in zal wijzen,
dat ze een vrijplaats zal zijn van wie verademing zoeken,
waar wij ons eerlijk kunnen wèg-schamen
omdat wij nakomers en bijkomers zijn, verloren zonen,
die niettemin met blijdschap zijn ontvangen
door Uw eindeloze bemoediging
in Jezus Christus onze Heer, die verzoening gedaan heeft.

(Herkomst: „Matine", Thomaskerk, Amsterdam; Ds. W.G. Overbosch)

Wij moeten U belijden, HERE-God,
dat wij het lichaam beneden de maat vinden
en dat wij ons telkens weer gedragen
alsof wij er niets zinnigs mee konden doen.
Daarom hemelen we het ook zo op
en verslingeren ons er aan:
wij bedwelmen ons en wij branden van begeerte,
een hele cultus van de lichamelijkheid hebben wij opgebouwd.
Of ook wij verguizen ons lichaam
en we gaan er bijna prat op, dat er iets aan mankeert:
want dan kunnen we wegvluchten in de invaliditeit,
dan hebben we een alibi,
we kunnen ons afmelden, als de wereld op ons wacht.

Daarom danken wij U,
dat de Here Jezus, onze Verlosser,
aan het lichaam heeft gelóófd,
dat Hij geweten heeft: Gij zult daar altijd bij blijven,
zodat Hij lijf en ziel dan ook in de waagschaal stelde,
omdat dàt het èinde niet is: te verslijten aan Uw liefde!
Gij hebt Hem opgewekt
toen Hij de dood riskeerde,
toen Hij het lichaam der zonde aflegde,
toen Hij zichzelf volkomen wegcijferde,–
wij bidden U:
houd U gereed om ook òns op te vangen
en te laten delen in Uw heerlijkheid,–
want wij zouden niets liever willen
dan eenvoudig te leven,
met inzet van al onze krachten,
met onze oren en ogen wijd open,
met onze handen gereed om te helpen
en onze voeten geschoeid met bereidvaardigheid.

En zo bidden wij óók
voor alle mensen, die zichzelf zo roekeloos wagen,
omdat ze Uw toekomst geloven
en hun dagen niet tellen in angstvalligheid.

Wij bidden U voor onze meisjes en jongens,
dat ze met hun lichaam zullen leren omgaan
als met een kostbaar instrument,
wetende, wat hen vernedert en wàt hen opbouwt.
Wij bidden voor wie ons kleden en schoeien moeten,
de mode-ontwerpers tussen speelsheid en raffinement,
dat ze dit leven niet heimelijk verachten zullen
en er de spot mee drijven,
zodat wij over deze aarde gaan als dwazen in Uw ogen.

Voor allen, die hun vacantie vieren, bidden wij,–
niet enkel, dat ze behouden zullen terugkeren
uit de chaos van ons driftige en giftige verkeer,
en ook niet alleen, dat ze zullen uitrusten
en elkander – wie weet na jaren – hervinden
(want dat belijden wij U, HERE-God,
dat wij ons leven zo ingericht hebben,
dat we elkaar alleen nog maar kwijt kunnen raken),–
wij bidden U, dat ze vreugde beleven zullen
aan heel de lichamelijkheid van dit leven,
aan de bomen en de bloemen en aan al wat leeft,
wat zich gereed houdt om te dienen
omdat het góed is van Uwentwege,–
geef ons: een plaats te vinden, ònze plaats,
midden tussen Uw vele schepselen in,
zodat wij weten, wat ons te doen staat.

Voor allen, die grote verantwoordelijkheden dragen, bidden wij:
voor de staatslieden, de bestuurders der volkeren,
die geen vacantie hebben en de zorgen altijd meedragen,–
dat wij geen dwaze en zelfzuchtige onderdanen zijn,
maar medewerkers aan Uw toekomst.

Daarom ook voor de vrede bidden wij,
dat er intoming zal zijn van de geldingsdrift,
vreugde terwille van de geboden levenskansen,–
dat wij ook in het gróót
de oude mens zullen afleggen, die ten verderve gaat,
en de nieuwheid des levens durven aandoen,
die ons toegeëigend is door de Messias Jezus, onze Heer.

(Herkomst: „Matine", Thomaskerk, Amsterdam; Ds. W.G. Overbosch)

Een gebed op de Sabbathdag

Wat zullen wij zeggen, lieve God,
als wij omzien
naar wat wij van de aarde hebben gemaakt;
Hoe zullen wij genezen
van de baldadige opzettelijkheid,
van onze kwade werken?
Wij kunnen alleen maar bidden:
Vergeef het ons, –
want het land, en het leven uit Uw hand,
we hebben ze niét willen beërven;
de mensen en de dingen,
we laten ze ons niet geven,
we hebben ze tot ons rechtmatig bezit gedegradeerd
en tegelijk gedaan alsof ze lucht voor ons waren.
Alle gezamenlijkheid hebben wij gelogenstraft;
methodisch vereenzaamd als wij zijn,
hebben wij niemand meer om vreugde mee te bedrijven.

O Vader in de hemel:
de wereld zoals ze geworden is
beangstigt ons met haar rationele rusteloosheid.
Wij zijn overweldigd door de redeloze geldingsdrift
van het eigen gelijk en het eigen geluk,
van die slavernij, waaraan alle geslachten al bezweken zijn,
en waarmee we elke generatie tyranniseren,
die nog na ons mocht komen.
Geef ons vandaag-de-dag te weten,
dat iedere levende ziel van Uwentwege op ons tóe komt
om ons te beperken en onze plaats te wijzen, –
leer ons dat te bedenken
alvorens wij haar in het wilde weg verwensen of verwekken,
zodat ze ons alleen nog kan tegenstaan.

O God, ontferm U over de kinderen van deze eeuw,
die alles al gezien menen te hebben,
die duizend levens te weinig vinden,
maar in de verte niet vermoeden
wat de vrede is van onze onherhaalbare dagen.
Genees ons van de ontluistering
en bewaar ons bij het geheim van Uw sabbath!
HEER, ONTFERM U!

Maar in één adem dóór, lieve HEER,
als wij vooruitzien
en beginnen te verstaan, dat de rust ons gegund is:
hoe zullen wij U danken,
dat Gij U niet van de wijs hebt laten brengen
door alle betweterij en tegenzin, –
hoe zullen wij U loven,
dat Gij gebléven zijt bij dat eerste begin,
toen het goed was, alle dingen zeer goed:
wij eren U omdat Gij trouw zijt geweest
en ons getoond hebt de Eenvoudige, de Messias,
die de sabbathdag niet heeft verzuimd
en zijn uur heeft gekend:
wij danken U,
dat Gij zo liefdevol hebt gewaakt over Uw schepselen
en ze zonder haatdragendheid voor Uw aangezicht stelt.

Daarom, o God:
Geef voet en hand
aan de dromen van Uw dichters en profeten,
zodat er in alle windstreken kan worden genoten
van de nieuwe dingen, die Gij hebt bedacht,
en in alle talen gezongen
van Jezus, Uw Zoon, die de vervulling is van onze dagen.
Om zijnentwille beroepen wij ons op Uw Naam, –
Gij hebt een huis gebouwd, waar vele woningen zijn,
Uw stad Jeruzalem, waar alle volken samendrommen.

Maak ons gereed voor dat feest zonder wanklank,
zoals het in onze herberg-met-vijf-sterren niet gevierd kan worden;
maak ons bekwaam tot het samenzijn zonder terughouding,
die utopie, waar al Uw engelen belijdenis van hebben gedaan:
de agressie uitgebannen en de angst achterhaald,
de verdenkingen ontmaskerd en de winzucht belachelijk gemaakt.
Leer ons een toekomst tegemoet gaan, die geen uitvlucht is
om de leegheid van ons leven te bemantelen.

Ja, verhaast Uw nabijheid en wees machtig over ons;
verhoor de psalmen van Israël uit de mond van zijn Gezalfde,
die Uw dag is blijven verwachten
ook in de donkerste nacht der tijden.
HEER, ONTFERM U!

(Herkomst: „Matine", Thomaskerk, Amsterdam; Ds. W.G. Overbosch)

Voor Jacob en Ezau

HERE-God,
wij bidden U voor het Israël Uwer liefde:
dat het in vrede zal kunnen wonen,
maar bovenal dat het zich herinneren zal,
wat tot zijn vrede dient.

Het verbijstert ons zo,
dat Gij ons de weg hebt gewezen,
die Abraham, Izaäk en Jacob zijn opgegaan,
vóór al Uw mensenkinderen uit,
een weg van vreemdelingschap en dienstbaarheid
(want de aarde wacht er op, dat wij elkaar zullen vinden),–
en dan schijnt dat allemaal vergeten te zijn,
verdrongen door de bittere herinneringen
die hun zonen en de zonen der zonen hebben opgedaan,
bedolven onder de achterdocht en de haat
die wij uitgezaaid hebben, duizendmaal duizendvoud.

Wij bidden U, lieve God,
voor een regering, die zich vastgebeten heeft
in de slagvaardigheid als hoogste deugd
(die tegenpool van de verwachting),
maar ook voor de geduldigen in de schaduw,
die uit de profetie hebben begrepen, dat zij waken moeten,–
laat toch Jeruzalem, laat Zion, Uw heilige berg,
niet vereffend, niet ondergraven worden
door een onberaden, door een berekenend Zionisme.
Zegen die wakker liggen in de nacht van deze tijden
en op U hopen!

En zegen dan ook de nabuurvolken rondom,
vergeet niet Uw woorden tot Ezau, de broeder die met velen is,
maar altijd nog lijdt aan de argwaan van de minderwaardigheid
(aan de ongetelden in Kaïro denken wij,
die niet lezen en schrijven kunnen, die geen onderscheid weten,
aan de welgetelden achter de prikkeldraadversperringen
waarvan de ellende als pressiemideel wordt gebruikt),–
dat toch de wijsheid het zal winnen van de gekrenkte trots,
de inschikkelijkheid van de verbittering en de afgunst:
laat er handreiking gedaan worden,– om Uws Naams wil!

(Herkomst: „Matine", Thomaskerk, Amsterdam; Ds. W.G. Overbosch)

Voor de opening van het Woord 1

Wij moeten leren kind te worden
met ouders om ons heen.
We moeten leren lopen
met het pad al gebaand.
We moeten leren spreken
met het Woord dat ons wacht.
We moeten leren vragen
naar de bekende weg.

We moeten leren geloven,
maar U bent er al lang.

(Herkomst: Hervormde wijkgemeente Assen-„Rozenburg")

Voor de opening van het Woord 2

Dat de wanden wijken,
die ons omsluiten,
en wij gemeenschap ondervinden
met allen die vandaag
hoofden en harten
bij elkaar steken,
gebogen over Uw Boek.

Wek ten leven
de doodgedrukte letters
en geef ze zin en samenhang;
vernieuw ons verbond
met wie ze eens schreven
en ze gelezen hebben
de eeuwen door.
Laat ons niet onder elkaar.

(Herkomst: Hervormde wijkgemeente Assen-„Rozenburg")

G-144

Voor de opening van het Woord 3

Vergeef ons
hoe wij U ophemelen,
dat U nauwelijks meer
voet aan de grond krijgt
en erdoor uit de tijd raakt,–

want U bent ingegaan
op ons bestel en bestaan,
hebt er Uw ziel in gelegd
en Uw hart aan verpand,
beschreven in een boek,
aanwijsbaar op de kaart,
verneembaar in een mensenleven:
als de god van een volk,
als een mens van vlees en bloed,
ja de minste
onder de mensen.

(Herkomst: Hervormde wijkgemeente Assen-„Rozenburg")

G-145

Een zondagsgebed

(n.a.v. 1 Samuël 25)

Gebed van de zondag:

Heer,
geef dat wij elkaar bewaren
in de roeping waarmee U ons geroepen hebt:
dat wij elkaar geen kwaad doen
maar op het rechte spoor houden
met alle verbeeldingskracht en fantasie.

Schep onder ons de humor, die verfrist,
en kom ons zo nabij
dat ons hart zich nooit meer verharden kan
in een verstoktheid waaraan wij sterven kunnen.

Heer, die barmhartig bent,
hoor ons gebed.

Een gebed om verzoening

Heer, wij bekennen het:
wij leven zo slordig,
wij scheuren en breken,
wij kwetsen en laten alleen.
Van ons lied zou een mens kunnen leven,
van ons gebed zou een kind kunnen zingen,
een volk zou kunnen leven van ons teveel.

Hoor ons, Heer,
antwoord ons, die de weg vragen,
de zin van het klagen
in de wereld en in onszelf:
wanneer werd het zo?
Hoe maak ik een nieuw begin?

U, die zo zorgvuldig Uw woord hebt gewogen,
geen winst voor Uzelf hebt gevraagd
maar gebroken hebt met het kwaad
door Uzelf prijs te geven,–
verschijn ons toch en wijs:
dit is de weg,
dit is het licht voor de wereld,
dit is het voetspoor van Mij.

Heer, wij horen het wel:
verzoening, het woord zegt het al,–
maar de hand moet het doen, die zich strekt
om te verzorgen wat is gescheurd,
te helen wat is gebroken,
om ieder die eenzaam is
te troosten met onze gemeenschap,
om tegen wie gekwetst is te zeggen:
het spijt me van de pijn, die ik je gedaan heb,
de zon mag niet ondergaan over die tweedracht van ons.

Heer, die ons liefhebt,
leer ons opnieuw
het lied waar een mens van kan leven,
het gebed waar een kind van gaat zingen,
het delen van al ons teveel.

(Herkomst: Kloosterkerk, 's Gravenhage; Dra. Maria de Groot)

Een zondagsgebed
(n.a.v. 1 Samuël 28)

Gebed van de zondag:

Heer,
wij leven in een wereld, die wij niet begrijpen,
er is zoveel tussen hemel en aarde dat ons ontgaat
en in de wereld gebeuren hartverscheurende dingen,
het schreit ten hemel, dat hoort U toch?

Kom en geef ons Uw hand, die redt,
spreek en maak ons lichtvoetig met goede berichten,
zet ons in voor Uw rijk
dat helder wil zijn en rechtvaardig,
en waarin alle boosheid en duisternis
op de wind is verstrooid.

Een gebed voor de vrede

Heer,
onze angst is zo oud als wijzelf
om gekwetst te worden
en niet meer te kunnen bestaan
in het daglicht, dat ons zo lief is,
om te moeten zien, hoe de liefsten
in het geweld vergaan.
Heer,
bescherm en bewaar ons
voor de vijanden van Uw vrede
en ook voor ons eigen vijandige hart,
dat Uw weg niet wil gaan.

Heer,
maak ons vertrouwen zo jong
als dat van een kind,
en geef ons verbeeldingskracht
om Uw vrede te blijven zien.
Wij bidden U voor de Verenigde Naties,
dat ze sterk en oprecht mogen zijn,
en voor de Wereldraad van Kerken,
dat hij Uw woord bewaart.

Wij vragen U,
maak Uw gemeenten
tot een verlost en bewegelijk volk,
dat met de erfgenamen van David
de weg blijft zoeken naar de sjaloom,
waar in de wereld Uw wereld bedreigd,
Uw woorden vertrapt en vergeten worden.
Dat wij niet oordelen, maar behulpzaam zijn,
zoals wij zelf Uw hulp nodig hebben.

Heer,
voor de kinderen bidden wij U,
dat hun nooit iets ergs zal overkomen
en dat hun leven mag zijn
vol van de vrede die komt.

(Herkomst: Kloosterkerk, 's Gravenhage; Dra. Maria de Groot)

Een gebed voor rond Kerstmis

Heer,
wij zijn niet als de koningen,
wij zijn niet van ver gekomen met goud, wierook en myrrhe
om U te eren.
Maar zie ons aan in de gestalte, die wij hebben,
de gestalte van Uw Zoon,
laat ons bij U toe zoals wij zijn,
rijk en toch delend in Uw armoede,
arm en toch sommigen rijk makend.
Zie ons aan in Hem van wie wij de geboorte gedenken,
zie ons verlangen aan.

Heer,
wij zijn niet gekomen als de herders,
wij hebben niet alles in de steek gelaten voor U,
vergeef ons, dat wij altijd blijven rondzwerven
in de buurt van Uw huis,
aan de rand van Uw domein,
en dat wij zo zelden aanbidden
met hart en handen, zoals U toekomt.

Heer,
wij zijn niet verschenen als de engelen,
wij hebben middenin de wereld Uw licht niet ontstoken,
wij hebben de gevangenisdeuren niet ontsloten,
in Athene en Leningrad, in Warschau en Rio de Janeiro,
en ook deze stad is door ons niet gevleugeld geworden.
Maar zie ons aan in de gestalte van Uw Zoon,
die het donker verscheurd heeft door zijn geboorte,
die de duisternis verscheurd heeft door zijn dood.

Heer,
U die de geopende deur wilt zijn
waardoor wij het leven kunnen binnengaan, wie wij ook zijn,
U die het licht bent in een donkere tijd,
U die de hand bent die heelt wat wij scheurden,
wij aanbidden U in Uw geboorte,
leer ons U te volgen in Uw dood.
Meester, die geen aanzien hebt dan vrede,
wij bidden: HEER, ONTFERM U!

(Herkomst: Kloosterkerk, 's Gravenhage; Dra. Maria de Groot)

Smeekgebed op een zondag voor Pasen

HEER,–
Gij zijt geen God, die
de mensen in hun schuilhoeken laat:
Gij zijt tot ons gekomen
om ons te roepen en bijeen te brengen.
Uw volk Israël hebt Gij
uit de slavernij verlost
en het op weg geholpen naar Uw land;
mensen van alle tijden
bevrijdt Gij uit hun eenzaamheid,
uit hun horigheid aan de machten van deze wereld,
in één beweging
met de Messias mee!

Trek ons dan tot U,
zo bidden wij;
raak ons aan met Uw Woord
en spreek met macht,
zodat wij de donkere gedachten te boven komen,
dat het beter is te sterven in het duister,
zelfvoldaan en verzadigd,
dan op te staan tot het leven,
verenigd met Jezus onze Heer,
die met U en met de heilige Geest,
één enig God, leeft en regeert in eeuwigheid.
AMEN.

(Herkomst. Hervormde gemeente „Vogelwijk", 's Gravenhage)

G-151

Schuldbelijdenis 1

HERE-God,
Gij geeft geopende ogen
om Uw licht te zien;
maar wij hebben de voorkeur gegeven
aan het duister van onze eigen gedachten.
Gij zoekt een toegang te vinden
voor Uw scheppende woorden,
maar ze zijn afgestuit
op de blinde muren van ons bestaan.
Gij gunt ons de kans van ons leven,
maar wij bleven volharden
in de dodigheid van ons onvermogen.
Gij vraagt geloof,
maar ons hart vertrouwde U niet.

Wij bidden U:
vergeef ons ons ongeloof,
onze gerichtheid op onszelf,
ons gebrek aan priesterlijkheid.
Hoor ons,
nu wij tot U roepen
in Christus' naam.
AMEN.

(Herkomst: Hervormde gemeente „Vogelwijk", 's Gravenhage)

Schuldbelijdenis 2

(n.a.v. Lucas 11 : 14-28)

HEER onze God,
Gij zijt het licht,
dat verdrijft en op de vlucht jaagt
al wat er rondspookt in het duister,
dat opheldering aanbrengt
als ons huis tegen zichzelf verdeeld is.

Wij moeten U belijden,
dat wij toegang verleend hebben
aan de troebele gedachten,
dat wij bezweken zijn
voor onze neiging tot de boosaardigheid:
want de daemonen hebben vrij spel in deze wereld,
en ons einde zal nog erger zijn dan ons begin.

Wees dan de Machtige in ons midden,
erbarm U over ons
en vergeef ons al die arglistigheid,
waarmee wij gespeculeerd hebben
op het evenwicht van de kwade krachten:
raak ons aan door Uw Woord,
met de vinger van Uw hand
waarmee Gij de boze geesten uitdrijft,–
jaag op de vlucht
al onze aarzeling,
onze leegte van geest,
en de vroomheid zonder diepte
waarmee wij onszelf misleiden.

Dat wij ons toch gelukkig kunnen prijzen
omdat Uw Woord aan ons geschied is,–
door Jezus Christus, onzen Heer,
die met U en met de heilige Geest,
één enig God,
leeft en regeert in eeuwigheid.
AMEN.

(Herkomst: Hervormde gemeente „Vogelwijk", 's Gravenhage)

Een gebed om eenvoud

Laten wij de HEER om ontferming aanroepen
voor de vindingrijke wereld van het Westen,
die steeds verder doordringt
in de uithoeken van het bestaan,
achter de rug van de schepping om,–

HEER, onze God:
alles overmeesteren wij,
wij tasten ons een weg af
langs de rand van de afgrond,
wij wenden onze kennis aan
voor opbouw en vernietiging tegelijkertijd,
wij houden ons bezig
met verrukkelijke en krankzinnige dingen:
bewaar ons toch voor onze dubbelzinnigheid,
dat wij niet verzengd worden
door het vuur, waarmee wij spelen.

Wij belijden U,
dat wij telkens weer vergeten
dat Gij onze eenvoud zijt:
wij laten toe wat verwart en ontbindt.
Geef ons toch deel aan de toewijding,
waarmee Gij al Uw creaturen
op elkander hebt afgestemd,–

om Christus' wil.
AMEN.

(Herkomst: Hervormde gemeente „Vogelwijk", 's Gravenhage)

Voorbede voor wie in verwarring zijn

Laten wij bidden
voor de ontelbaren, die bitter te lijden hebben
onder het misbruik van de menselijke kennis:
voor wie hongeren in de landen,
waar de aarde onvruchtbaar is
en de voorzieningen schaars,
die geschreeuwd hebben om de zegen
van kundigheid en wetenschap,
maar in hun weerloosheid alleen
het geweld hebben geïmporteerd,–
dat ze niet vergaan zullen aan de begeerlijkheid
en niet verdaan worden
door een groter verderf dan ze ooit hebben gekend.
Bidden wij tezamen:
HEER, ONTFERM U!

Laten wij bidden
voor allen die stuurloos zijn geworden,
die geen houvast meer hebben
nu de levensvormen vervagen,
die wegtrekken naar de grote steden
en daar nameloos worden,–
voor de jongeren vooral,
die worden meegezogen
omdat alles te koop is
en alles moet worden betaald:
die betalen met hun lichaam en hun ziel,
omdat er geen grenzen meer zijn
en geen geest en leven.
Bidden wij tezamen
dat ze zullen worden opgemerkt:
HEER, ONTFERM U!

(Herkomst: Hervormde gemeente „Vogelwijk", 's Gravenhage)

Voorbeden op de oudejaarsavond

Laten wij de HEER om ontferming aanroepen
voor alle schepselen die wanhopig vechten
tegen het onverbiddelijke van de vergankelijkheid:
dat ze hun hart zullen openen voor Hem,
die onze tijden in Zijn hand houdt
en die een grens gesteld heeft aan onze radeloosheden.
HEER, ONTFERM U!

Laten wij bidden voor de velen,
die niet stil durven staan
en met veel lawaai over de jaargrens heen leven:
dat ze van verwachting zullen weten,
en dat de HEER hen zal leren hun dagen te tellen,
opdat ze een wijs hart bekomen.
HEER, ONTFERM U!

Laten wij bidden voor allen,
die in het afgelopen jaar
geliefden hebben verloren onderweg:
aan de verraderlijkheid van de dood
of aan de onbarmhartigheid van het leven,–
dat de HEER hun nabij zal zijn en vertroosten.
HEER, ONTFERM U!

Laten wij bidden voor allen
die dit jaar door de hel zijn heengegaan,–
het jammerdal van de ontbering,
het vagevuur van de oorlog,
de ijskoude berekening van de haat:
allen, die voorgoed werden verminkt en geschonden.
HEER, ONTFERM U!

En laten wij bidden voor al wie in deze dagen
van de huiselijkheid afstand moeten doen:
die op eenzame posten, vlakbij en in verre landen,
hun zieke en verarmde medemensen bijstaan,
die de liefde uitbeelden met grote inspanning,–
dat ze zich door Christus bemoedigd weten.
HEER, ONTFERM U!

(Herkomst: Hervormde gemeente „Vogelwijk", 's Gravenhage)

Voor Gods geroepenen

Laat ons tezamen bidden
voor de gemeenten van Jezus Christus,
de kringen van Gods heiligen,
omdat ze geroepen zijn
de Naam te bewaren
en de hoop levend te houden,
haarden van verzet te zijn
tegen de godendienst,
en kernen van menslievendheid
in een dolle wereld:

O God, zie neer op de kudde
die Gij hebt uitgelezen,–
zij hebben zichzelf niet geroepen,
maar Gij roept hen uit de verstrooiing,
en Gij vergadert hen, en bouwt hen
tot een lichaam in den Geest,
de samenleving van Uw kinderen.
Geef hun dan op alle plaatsen,
waar zij Uw Naam belijden,
de rechte prediking, de zuivere belofte,
en de onbedrieglijke profetie.

Dat zij U verheerlijken, het hart op de tong,
met psalmen en hymnen,
en zingen het nieuwe lied.

Dat zij dappere daden doen
van goedertierenheid en trouw,
werkend in het verborgene
zoals Uw koninkrijk is,
kiemend in de vergetelheid,
vruchten dragend in de dood.

En troost hen allen in hun dagen,
waarvan het meeste is: moeite en verdriet;
troost hen met de enige troost voor alle levenden:
dat Gij God zijt, God-met-ons,
in Christus Jezus, onzen Heer.
AMEN.

(Herkomst: „Arauna"-parochie, Rotterdam)

Om niet beschaamd te worden

O God, ontwaak,
ontferm U over ons,
houd U niet doof
en ontferm U over de mensen, de wereld
die Gij geschapen hebt.

Vergeet ons niet,
al vergeten wij U,
al vergeten wij elkaar,–
vergeet ons niet.

Wees bij ons hier, op dit uur,
in deze kleine kring,
waar wij Uw Woord oefenen,
Uw daden betrachten.

Wees bij ons, ook in de samenhang
van het wijde bestaan rondom,
waar wij kansen krijgen en gevaren lopen.

O God, zie ons aan:
wij hebben de aarde bevold,–
dit hachelijke avontuur,
zal het ons verderven,
of zullen wij gezegend zijn?

Verhoor dan de gebeden
van allen, die in benauwdheid zijn.
Maak niet te schande die op U vertrouwen,
maar maak de leugens te schande
waaronder zij lijden,–
beschaam het geweld
dat alom hoogtij viert;
en dat de mensen niet langer
elkanders vijanden zijn.

Dat bidden wij U
om Christus' wille,
die Gij verhoord hebt toen Hij tot U bad,
en die Gij hebt opgewekt op de derde dag,
dit Pascha der verhoring!
AMEN.

(Herkomst: „Arauna"-parochie, Rotterdam)

Tussen geduld en ongeduld

O HEER, als eens
die grote dag zal komen,
dat Gij de tocht der mensen voleindigt,
en Uw heerlijkheid over ons
wordt openbaar,–
wat zullen wij verrast opzien:
wij zullen nooit meer afwijken van Uw aangezicht.
Kome Uw dag, o HEER,
kome Uw stad
met grote haast,
om Jezus' wil.

Tot dan toe bidden wij
om Uw geduld met ons,
dat Gij wilt luisteren naar ons
kinderen, die vragen:
sla ons niet over,
begunstig ons van dag tot dag,
geef ons dit mindere, dat wij nodig hebben,
om dat meerdere niet te vergeten.
Geef ons het brood onder de bremstruik,
het Manna in de woestijn,
om niet te sterven
maar om op te staan
en te gaan op Uw weg.
Geef ons de moed om te leven
en het geloof in Uw koninkrijk.

En bouw de stad van Uw belofte,
het nieuwe verblijf,
het onvergankelijke leven
voor de volken der mensen,
Uw eigen haard,
waar liefde brandt die nimmer zal doven.

Want zo geloven wij
op Uw Woord in Jezus Messias.
AMEN.

(Herkomst: „Arauna"-parochie, Rotterdam)

O HEER, met Uw ontfermende ingewand,
zie neer op Uw uitverkiezing
en leid ons langs waterbeken, op een rechte weg,
naar Sion, Uw huis en haard.

Wij allen zijn afgedwaald,
wij zijn buitensporig geworden
en hebben in onze overmoed
het leven tot een bedreiging gemaakt.

Ontferm U, zie toch hoe de aarde
vol blinden is, vol kreupelen,–
wij baren kinderen en niemand weet
waartoe en voor hoe lang.

Geef toch Uw Torah in ons binnenste:
dat wij onze grenzen kennen en Uw liefde leren,
en bouw het beeld van de mens,
het lichaam van Uw Zoon.

Ook bidden wij voor de kleine rest,
die Gij gelaten hebt, de vele weinigen
die hun knie niet hebben gebogen
voor de machten die men ophemelt.

Dat zij niet zullen versagen,
niet wankelen onder de spot,
en zich niet zullen opsluiten
in vrome verbittering.

Maar dat hunnentwege
de gedaante van deze tijd worde vernieuwd,
met geest van inkeer en respect,
van achting en waakzaamheid.

Om Jezus' wille vragen wij:
maak ons tot broeders en zusters,
kinderen in één huis,
Uw hemels Sion op aarde:
o Vader, met Uw ontfermende ingewand.
AMEN.

(Herkomst: „Arauna"-parochie, Rotterdam)

Om de enige troost in leven en sterven

O HEER-God,–
het is de mens gezet
eenmaal te sterven,
laat ons de dood niet al te bitter zijn,
vergeld ons niet naar wat wij hebben gedaan,
en neem ons niet weg van Uw aangezicht;
laat ons sterven gelijk wij hopen te leven:
in dankbaarheid en in volharding,
vasthoudend aan Uw trouw, roepend om Uw Naam!

Vergeving, HEER, want wij hebben tegen Uw gebod geleefd,
tegen de keer in,
wij hebben de goede dagen verzuimd,
wij hebben gekozen voor de eenzelvigheid.

Bekeer ons op deze dag,
opdat er vreugde zij in de hemelen.

Neem ons op in die schare,
die niemand tellen kan
over wie Gij U ontfermd hebt.

En dat wij, beide in leven en in sterven,
geen andere troost zoeken, geen ander heil verwachten
dan dat Gij Uw Zoon hebt opgewekt uit de doden
en opgenomen in de hemelen.
AMEN.

(Herkomst: „Arauna"-parochie, Rotterdam)

Om verheuging en gezamenlijkheid

Waarachtige God,
Gij die Uw beloften gestand doet,–
geef ons Uw vreugde
als een feestmaal voor Uw kinderen,
waar iedereen welkom is:
Uw vreugde, die allen aansteekt
zodat er niemand overblijft.

Blijdschap voor de zieken rondom ons
en de eenzame naast ons,
gemeenzaamheid: voor mensen die veroordeeld zijn,
een feestlied: voor de gekrenkten in hun bitterheid.

Wij bidden voor de volken
om onderling begrip in plaats van wapenen,
voor de overheden: om goede trouw
meer dan om slimheid.

Voor de man van de straat,
dat hij geëerbiedigd worde
en ook zelf eerbiedige.

Voor het publieke leven,
dat men zich daar verlustige
in enkele goedheid en genade.

Wij vragen U niet om brood en spelen,
wat menigten verdooft of opzweept,–
wij vragen U om brood en wijn,
Uw Geest, Uw Lichaam,
Uw temperament, Uw tinteling,
de samenhang van Uw geboden,
die mensen maakt en mensen bijeenbrengt.

Wij bidden U,
dat de wederzijdse beschuldigingen ophouden,
maar dat we inspringen voor elkaar, zonder verwijt.

Wij bidden U,
dat het zo zal zijn
dat Gij vreugde beleeft aan ons,
zoals Gij ons vreugde geeft aan U.
AMEN.

(Herkomst: „Arauna"-parochie, Rotterdam)

Om de macht van de zwakheid

O God van Israël,–
Gij hebt Uw Zoon ingebracht
in het wereldhuis,
in het woongebied van de volken,
als een lam tussen de wolven
– want 'de wolf zal huizen bij het lam' –,
als Daniël in de leeuwenkuil,
een Joodse voorzanger in de vuuroven:
Uw liefde is verslonden door onze haat,
Uw lied is overstemd door ons gehuil,
wij aanbidden beelden,
wij willen macht, wij hebben koopkracht,
het recht van de sterkste.

Wij willen U danken voor Uw zwakheid,
dat Gij de minste zijt geweest,–
wij zijn beschaamd, omdat wij weten:
onze wegen zijn zonder uitzicht,
onze wandel geeft geen heil.

Gij hebt ons gewond,
wij kunnen niet terug
naar onze vroegere stellingen,
naar onze eerste beginselen;
wij moeten ons overleveren, ontwapend en vogelvrij,
zaad in Uw hand,
dat Gij uitstrooit om vrede te oogsten.

Daarom vragen wij:
maak ons vreedzaam, maak ons zwak,
geef ons dorst naar liefde
in de plaats van onze pronkzucht,
geef ons honger naar brood
voor onze hooghartigheid.

En laat Uw koninkrijk komen over de landen,
adem over alle windstreken Uw Geest:
Adem van wijsheid en onderscheid,
Adem van raad en sterkte,
Adem van kennis en eerbied.

Zo bidden wij om Christus' wille.
AMEN.

(Herkomst: „Arauna"-parochie, Rotterdam)

Omdat ons hart verdeeld is
twee kinderen in één bed,
twee broeders in één huis,
zo laat de één voor de ander bidden,
opdat beiden verzoend worden
en de vijandschappen sterven:

O Vader, bij zoveel kwaad om ons heen
kan het zo erg niet zijn,
zo kwetsend, zo stiekem
of ook wel brutaal,
of het is van òns, het is ons eigen!

Wij zijn bevreesd voor het aanstormend geweld,
maar wie van ons
heeft het geweld niet lief?

De aanstellerij van de leugen schokt ons,
maar kunnen wij zweren bij onze onkreukbaarheid?

Wij zijn bedroefd onder het grove onrecht,
wij zijn voorvechters van de minderheden,
maar liep òns leven ooit gevaar?

Wij doen schamper over het aardse bewind
maar van welke troon zijn wij ooit afgedaald?

Wij zeggen: 'land' en 'aarde',
maar wij steken ons hoofd in de hemelen.
Wij spreken verwachting uit,
maar rekenen op het verleden.
Wij roepen: 'daar zij licht',
maar wij hebben de duisternis meer lief.
Hemel en aarde, o Vader,
zijn niet door ons gemaakt.
Maar Gij, ontferm U over ons,—
over ons, die alles verheimelijken
wat Gij doet, maakt, spreekt,
over ons, obscurantisten van Uw Naam,
o Vader, ontferm U!

(Herkomst: „Arauna"-parochie, Rotterdam)

Tegen de tomeloosheid

Laat ons bidden
voor de werkers in de wijngaard
de aarde,
allen die met hun arbeid en eerbied
het menselijke leven een goed hart toedragen,–
dat hun dienst niet tevergeefs zal zijn:
HEER, ONTFERM U!

Laat ons bidden
voor allen die in overheid zijn gesteld,–
dat hun het rechte overzicht niet zal ontbreken,
om werken van goed bestuur te doen:
HEER, ONTFERM U!

Laat ons de Schepper bidden
om eerbied voor de grondstoffen,
om aandacht voor cultuur en taal,
om ootmoed en broederlijke genegenheid:
HEER, ONTFERM U!

Laat ons bidden
voor de wetenschappen,–
dat ze beoefend zullen worden
met ernst en ingetogenheid:
HEER, ONTFERM U!

Laat ons bidden voor de kerk,–
dat men altijd de klok zal horen luiden
ten teken dat de Sabbath nadert,
opdat wij van ophouden weten.

O God,– ons leven wordt begrensd
door Uw feest, Uw 'Kana', Uw 'ijver' op ons;
laat ons dan niet verloren gaan
in slavernij zonder uitzicht,–
dat wij elkaar niet langer opzwepen en uitbuiten
in tomeloze drift.
Zo bidden wij:
HEER, ONTFERM U!

(Herkomst: „Arauna"-parochie, Rotterdam)

Voor het opwaken van de kerk

Laat ons bidden voor de kerk,
die leeft van de verborgenheid
van Paschen,
de nacht, waarin
een naam opstond uit het graf
als een stem, die de stilte voor goed verbrak:

o God, sta uw kerk bij,
die Uw wonderen moet vermelden
om de aarde te verblijden.

Sta Uw kerk bij,
die zegeningen moet ronddelen
onder de mensenvolken.

Wek haar geheugen,
dat zij zich herinnere
de gestalte van de Zoon des Mensen.

Wek haar liefde,
dat haar hart warm zij
en haar stem bewogen.

Wek haar hoop
naar de openbaarwording van de vrijheid
van de kinderen Gods.

Sta Uw kerk bij
te waken op de muren,
als de laatste stormloop komt
om het leven te verslinden.
AMEN.

(Herkomst: „Arauna"-parochie, Rotterdam)

Tegen de kwaadaardigheid van de kwelgeest

Laat ons bidden tegen de boze machten,
die ons met stomheid slaan,
die de tongen verlammen,
zodat God niet geprezen wordt,
Zijn Naam niet wordt verkondigd,
zodat het verhaal van Zijn daden wordt verzwegen,
en de belofte der vrijheid wordt verdonkeremaand:
o HEER, maak onze tongen los,
ontferm U over ons.

Laat ons bidden tegen de Satan,
de geest van achterdocht,
van twist en verdeeldheid,
die het beste werk vernietigt
en die God verdacht maakt:
Heer Jezus, de Satan is op U gevallen,
hij heeft Uw leven verscheurd,
Gij alleen kunt hem weerstaan,–
bewaar ons tegen hem.
Wij weten niet half
welke verwoestingen hij aanricht,
hoe hij de gemeente ondermijnt,
de samenhang ruïneert,
telkens opduikt als de aandacht
maar even is afgeleid;
o Zoon des Mensen, Adam in de hof,
de Boze zal het nog eens winnen
en alle volken tegen elkaar verpletteren,
als Gij niet instaat voor ons allen.
Wij bidden U,
doe Uw groot werk
en drijf hem uit, die wij hebben toegelaten,–
bevrijd toch de aarde van deze kwelgeest,
die het niet hebben kan
dat God en de mensen elkaar zouden vinden.
Ontferm U over ons.
Heer Jezus, ontferm U.

(Herkomst: „Arauna"-parochie, Rotterdam)

Op de paasmorgen

Die uitzien naar
het koninkrijk van God
en naar de stad met fundamenten:
die begeren het lichaam
en leggen het in het graf,
in de groeve der aarde
als zaad in de lente.

En nu maar hopen
o God, o Goedertierene,
dat het wat wòrdt,
dat het haastig komt,
zodat wij geen tijd meer hebben
om naar iets anders uit te zien.

O HEER, op deze morgen
verwek ons uit de doden,–
verwek ons uit de daden
van Hem, die ons is voorgegaan.

Wie zal ons de steen wegwentelen
van de poort van het graf?
Wie zal voor ons de mond der aarde
tot spreken brengen,
een woord uit de diepte
die ons maant,
een stem in de tuin
die vrede fluistert?

O God, kome tot ons
Uw genade,
en laat ons voortgaan naar Galilea
als gezwinde boden
van Uw trouw;
doop ons tot getuigen,
opdat wij zeggen:
'Deze was waarlijk de Zoon van God! '

(Herkomst: „Arauna"-parochie, Rotterdam)

Voor Gods heiligen, waarop Hij het gemunt heeft

Laat ons bidden voor de heiligen,
die in de grote verdrukking zijn
omwille van de tucht des HEREN
en Zijn gerechtigheid:

o God, Gij doet met hen als met Uw zonen,
aan hen maakt Gij zichtbaar,
wat mensen zijn.
Zij lijden,
maar het is geboortepijn,
zij sterven,
maar Gij reinigt hun kleed.

Zij trekken geen profijt, zij raken achter,–
wees Gij hun voorganger en hun voleinder.

Zij worden achtervolgd en gehoond,
van staatswege uitgestoten,–
verlaat hen niet, die om Uwentwille zijn geboeid.

Zij ontberen veel genietingen,
omdat zij geen goden willen zijn
– alomtegenwoordig, onsterfelijk –;
geef hun dan Uw vrede, Uw volkomenheid,
wees Gij hun hier en nu.

Uw heiligen,
zij dragen de last van de dagen,
zij kunnen niet onverdeeld leven met
de luimen van het bloed,
omdat zij het zout van het onderscheid
proeven op hun tong.
Sta dan Uw heiligen bij,
want wie kan verhinderen
dat zij verloren gaan,
als Gij hen niet draagt
op vleugelen van Uw Woord!

(Herkomst: „Arauna"-parochie, Rotterdam)

HEER, ontferm U
over allen die bidden,
de woorden der heiligen,
dat monnikenwerk,
dat tegen de hemel slaat
als een branding;
maak het niet te schande,
want zullen niet alle lippen U zegenen?
Zij zijn de enigen op aarde,
een kleine rest,
die U bij Name roepen,
als een laatste verzet
tegen de naamloze stilte,
waarin de hoop verzandt.

Ontferm U over
de zuchtende creatuur,
dat gebed dat géén woorden heeft,
dat onuitgesproken verlangen,
dat reikhalzen van de bomen,
en van het kiemende zaad,
verhoor de wind,
die zijn begeerten fluistert
van de vier hoeken der aarde.

Ontferm U over
het bloed dat tot U roept:
het bloed van de Mensenzoon,
Uw eigen bloed, het groot alarm;
erbarm U ove het koortsige leed,
dat alle dagen de wereld kwelt;
vanaf den beginne
wordt Uw schepping verijdeld:
groot als de zee
is het offer van de tranen,
zwart als de nacht is de angst;
gapend als een geopende muil
is de afgrond van de eenzaamheid,—

wat zullen wij zeggen als ons de ogen open gaan?
Zullen wij zeggen: 'De HERE wist het niet?
De HERE heeft het niet gezien? Immers de HERE! '
Of zullen wij zeggen: 'Hij wist het, Hij zag het,
maar Hij had geen kracht, Zijn arm is verkort,
immers een mens als wij? '

Of zullen wij zeggen:
'Hij heeft geen van Zijn woorden laten vallen,
Hij heeft Zijn beloften gestand gedaan,
Hij heeft Zijn maaksel niet veracht,
Hij heeft verlossing gebracht?
Gezegend zij de Naam des HEREN
in alle eeuwigheid? '

AMEN. Zó zij het!

(Herkomst: „Arauna"-parochie, Rotterdam)

Tegen de twijfel

In alle ootmoed bidden wij
voor ons huis, de kerk, de synagoge,
de kring van hen die zijn aangeraakt,

die onder de Naam en de Belofte staan:
dat niemand achter rake op de vaart van de genade,
dat geen bittere wortel opschiete
die de planting vergiftigt,
dat de uitverkiezing niet worde verkwanseld voor het gewin.

O heilige God,–
maak ons eerbiedig en aandachtig
voor Uw daden
voor Uw goddelijke beweging,
waarin gij afdaalt
als een ploeg in de aarde,
als een pen op het papier.

Leer ons de tijd,
die ons gegeven is,
uit te kopen met naarstig zoeken
en lankmoedig wachten.

Behoed ons voor de valse ijver,
waarmee wij de wereld oordelen en omver lopen.

Behoed ons voor de valse rust,
waarmee wij onszelf rechtvaardigen.

Maar laat ons de stad begeren,
die goudzuiver is;
en maak onze wandel voorbeeldig,
opdat de volken zeggen:
Ziet, de wegen des HEREN zijn recht
en Zijn gebod is rein.

(Herkomst: „Arauna"-parochie, Rotterdam)

Om de verhaasting van Gods komst

O God, Gij zijt enkel Geest,
enkel drift en gloeiende hartstocht,
enkel drijfkracht en beweging,
Gij kent geen gemakzucht,
Gij talmt niet.
Het is U nooit te veel,
nooit genoeg.

Koele berekening is U vreemd,
Gij wantrouwt niemand.

Moeilijkheden overwint Gij,
haat maakt Gij zinloos.

Gij zijt jeugdig als een bries,
rein als een vlam,
onstuimig als een beker wijn,
mededeelzaam als brood,
feestelijk als een volle zomer.

Gij prikkelt de zinnen,
Gij fonkelt als het voorhoofd van de grote dag.
Gij bevrucht akkers,
Gij bouwt steden,
Gij smeedt taal,
Gij ontketent vreugde,
Gij tovert muziek,
Gij maakt alles nieuw.

Kom dan, o God,
Geest van leven,–
kom en maak ons welgezind.
AMEN.

(Herkomst: „Arauna"-parochie, Rotterdam)

Zeven gebeden in de paastijd 1

(toen er gelezen was van het Lam en de Uittocht)

Hier in deze ruimte,
als we samen zingen,
lijkt het er soms
een beetje op:
Jeruzalem,
een nieuwe wereld,
samenhang in samenzang,
vriendschap in eredienst;
maar
de wolk van getuigen
verdampt weer,
de vele adems gaan
waar de wind waait,
en daar is alles
net zoals het was:
zorg om de vleespotten,
schaduw van pyramiden,
jacht om te leven,
slavenbestaan,
alsof er geen Lam was geweest
dat ons bevrijdde,
geen Mozes die
zijn staf uitstrekte,
geen paasmorgen uit
het water gerezen,–

o HEER,
ons paasbestaan
als dopelingen van Uw doortocht,
manna-rapers,
mensen achter de wolk aan,-
laat het niet verloren gaan,
om der wille van
de woorden:
'IK-BEN, IK-ZAL-ZIJN,
IK heb U vrijgemaakt! '

Laat niet de goden van oudsher
achterom weer
beslag op ons leggen,
want wij begrijpen niets van U!
Wij denken, dat Gij
ook een soort god zijt,
een schat in een kistje,
een leus op een vaan,
een grote formule,–
maar dat Gij stem zijt
in de wind geslagen,
een man in de nacht
die vecht,
een onzienlijke (onáánzienlijke)
die op ons afkomt,
nabij als een woord in ons oor,
bespottelijk voor de mensen,–
wie kan daarmee leven?

En we kunnen niet zònder U leven!
We kunnen niet bidden
èn we kunnen niet
nalaten om te bidden,
met snikken en zuchten
en met liederen,–
met vloeken die
eigenlijk
liefkozingen zijn,
onwillig en
onwillekeurig. . . .

Daarom zeggen wij wat
in de kerk
de eeuwen door gezegd is:
HEER, ONTFERM U OVER ONS!

(Herkomst: „Didachè"-diensten, Rozendaal Gld.)

Zeven gebeden in de paastijd 2

(Psalm 42:11, – „een doodssteek in mijn gebeente")

Met zoveel groene bomen om ons heen
past het ons Uw Naam te prijzen,
Uw schepping te beamen,
eredienstvaardig te zijn!

Maar met zoveel mensen om ons heen
valt het ons moeilijker;
ze worden geboren met een schreeuw,
ze sterven met een snik,
ze leven daar tussen in
krampachtig en gevaarlijk,
ze leven als bijen in volken
en zwermen uit...
maar wat ze doen
is bitterder dan honing,
hun steek is dodelijk:
'een doodssteek in mijn gebeente';
ze leven als schapen in kudden,
maar allerminst vredig
op groene weiden,
ze stoten elkander af
en luisteren naar valse herders
die over de eer van de kudde
profeteren
maar niet over de lof van de schepping...

Daarom, o HEER,
laat ons levenslang verlangen
mens te worden volgens
de Goede Herder,
het koninklijke Lam!

(Herkomst: „Didachè"-diensten, Rozendaal Gld.)

Zeven gebeden in de paastijd 3

HEER, in het strijdgewoel
van ja en nee,
van boos en goed,
laat eenmaal het ja overwinnen,
laat het pasen zijn op aarde,

geef een aarde als een moeder,
een lachend landschap,
een riant uitzicht,
liefelijke landouwen,

geen grimmige wereld,
domein van de eigenwaan
der trotse zielen,
geen rijk van de harde
bittere doodsdrift.

HEER, laat het laatste lachen
wie nu huilen van ellende.

Mocht de glans van Uw dageraad,
van Uw gelaat
als een hemel over ons,
zich nestelen in ons hart
en zich naar buiten doen zien
als een glimlach,
een milde gloed,
een schijnsel van genade!

(Herkomst: „Didachè"-diensten, Rozendaal Gld.)

Zeven gebeden in de paastijd 4

(toen er op Beloken Pasen gelezen was uit Genesis 4)

Wanneer wij bidden,
het is niet onze stem,
ons eigen vlees en bloed alleen,
het is de stem van Adam
die tot ons roept,
het is het hart van Chawah (Eva)
dat tot U schreit
om Kain en Abel,

het is de stem
van vergoten bloed
en van verbroken leven,
dat roept van de aardbodem:
HEER, ONTFERM U OVER ONS!

Het is Uw eigen stem
die door ons heen gaat,
die ons geweten tot getuige neemt,

de stem van Uw spijt
en Uw gekrenkte hart,

het is de tweestrijd
van ja en nee,

de pijn van de geboorte,
de doodsangst van het zaad,
de tranen van de eenzamen.

Zult Gij de tranen afwissen
van het aangezicht der aarde,
wis dan niet
met alle bitterheid
ook òns uit, die
zo bitter teleurstellen!

laat om der wille van
één rechtvaardige
ondergang omslaan in
opstanding!

Houd Uw schepping drijvende,
HEER, ONTFERM U OVER ONS!

O Gij die alle
macht te boven gaat,

geef ons, die het Pascha
hebben gevierd,
dat wij in handel
en wandel
op de weg voortgaan

door Uw Zoon
de Rechtvaardige,
Uw aangezicht
dat met ons meegaat.

(Herkomst: „Didachè"-diensten, Rozendaal Gld.)

Zeven gebeden in de paastijd 5
(toen het zondag „Jubilate" was)

Omdat het lente wordt,
omdat er vogels vliegen,

omdat er groene blaadjes
geboren worden,

omdat er kinderen zijn
aan alle takken van
de grote mensenboom,

moeten we bidden:
HEER, ONTFERM U!

(Want als het niet was om
de goede moed van
de Messias-mare,—
ik gaf geen cent
voor de toekomst van
Uw schepping,
HEER,
ik had er geen fiducie in,
en nòg,
met bijbel en al,
ik weet het niet...
ik hoop dat het goed gaat,
hoewel: hoé dan?
Maar enfin...)

HEER, ONTFERM U!

(Herkomst: „Didachè"-diensten, Rozendaal Gld.)

Zeven gebeden in de paastijd 6

(toen er gelezen was uit Jesaja 66)

Zolang die mensen van U
spreken over verdriet
begrijp ik ze wèl,

maar als het dan over
de vreugde gaat,
niet zomaar klein
in huis,
maar groot en zo wijd
als de wereld. . . . . .!
en dat allemaal om U
die niet te zien zijt,
onzichtbaar,
verduisterd. . . . . .!

die vreugde van sommigen,
die in brand staan
van liefde,
trekt een streep door de nacht,–
is dat het dan wat er van U te zien is?

en eenmaal een dageraad,
een grote onbevlekte
bevrijdingsdag,
als mijn ogen al lang
zijn vergaan...!

Moet ik dan zingen
tegen mezelf,
als een slangenbezweerder?
dat is toch geen doen?

Onbereikbaar licht,
hoe lang moet heel die schepping
halsreiken?

totdat de mensen
mensen zijn...?

en moeten we daarvoor
de wereld door,
zonder een hand voor ogen te zien,
op blind vertrouwen?

Het zij zo.

(Herkomst: „Didachè"-diensten, Rozendaal Gld.)

Zeven gebeden in de paastijd 7

(toen er op Pinksteren gezongen was uit Psalm 68)

Op Uw tocht door de geschiedenis,
Gij in Uw razende vaart,

zodat ons de oren suizen
en ons hart hijgt,

God-van-Jewelste,
Heer van de toekomst,

Gij die-zult-zijn en reeds-is! –

vergeet niet
een vader te zijn
voor de verlaten kinderen,

een rechter
voor de ontrechten,

een God
voor de alleen-gelatenen,

een minnaar
voor de verworpenen,

zo bidden en zo zingen wij:
HEER, ONTFERM U OVER ONS!
CHRISTUS, ONTFERM U OVER ONS!
HEER, ONTFERM U OVER ONS!

(Herkomst: „Didachè"-diensten, Rozendaal Gld.)

Een gebed in de tijd van Epifaniën

HEER, wij bidden U,

dat het brood van uw goedheid
door het werk onzer handen
zal worden vermenigvuldigd
tot overvloed voor de mensen,
die te kort komen
en honger hebben;

dat de wijn, die het hart verwarmt,
door ons zal worden geschonken
voor Uw gasten bij uitnemendheid:
de armen en verminkten,
de kreupelen en de blinden;

dat Uw huis vol worde
naar de wil van Uw oeconomie,
opdat de wereld proeft en ziet
dat Gij goed zijt;

door Jezus Uw Zoon
die ons verschenen is
onder de ster van Jacob,
door zijn doop in de Jordaan,
en op de bruiloft te Kana.

(Herkomst: Stiftskerk, Weerselo Ov.)

Voorbeden na een doopsbediening

Voor alle gedoopten bidden wij U, o HEER,–
voor allen die door het water héén zijn gered,
voor allen die betrokken zijn bij Uw grondeloze barmhartigheid,
uit de dood vandaan gezèt op de weg ten leven:
dat wij de doodschrik nooit mogen vergeten
van hun ontkomen-op-het-nippertje,
dat zij zich mogen blijven verblijden over Uw reddende macht,
waardoor Gij hen mèt Christus hebt begraven in zijn dood
en met Hem hebt doen opstaan tot een nieuw leven.

Zo roepen wij U aan
voor de kinderen, die gedoopt zijn en voor hun ouders:
dat zij tezamen Uw vreemde gang door de zee zullen kennen,
dat zij tezamen de weg zullen vinden door dit bedreigde bestaan,
getuigende van hun geloof,
dat het leven een wonder is en een geschenk uit Uw hand.
Om een vrolijk en dapper hart vragen wij voor hen,
om volhardende liefde, om weerstand
tegen de zuigkracht van de eigenzinnigheid en de zelfverheffing.
Zo bidden wij U allen tezamen:
HEER, ONTFERM U!

Voor deze gemeente, die doopgetuige geworden is, vragen wij:
laat haar nooit vergeten dat zij leeft van Uw genade.
Laat haar een betrouwbaar getuigenis afleggen van het geloof,
dat het leven het wint, en de liefde, en de vrede,
en niet de dood, niét de haat en het geweld.
Zo bidden wij U:
HEER, ONTFERM U!

Voor de kerk in dit land roepen wij U aan:
dat zij gestalte zal weten te geven aan
een andere manier van leven en samen-leven
dan ons aangepraat wordt door de mode en de gangbare mening;
laat er voor het aangezicht van deze natie
een gedoopte gemeente zijn,
een volk, dat zich niet neerlegt bij het bestaande,
maar zich verheft tot
de daadkracht en de dienstvaardigheid van
het evangelie des vredes.
Zo bidden wij U:
HEER, ONTFERM U!

En voor Uw gemeente wereldwijd bidden wij:
dat zij zich in de eenheid des Geestes zal verenigen tot
de aanbidding van Uw enige en onvolprezen Naam,
getuigende tot aan de einden der aarde
van Jeruzalem, van Uw open huis en Uw open hart,
van Uw heil en zegen voor alle volkeren
in Jezus, Messias.
Zo bidden wij U:
HEER, ONTFERM U!

En voor ieder van ons persoonlijk vragen wij:
bewaar ons ervoor,
dat we ooit weer 'helemaal de oude zouden worden';
richt ons hart op die nieuwe Mens, in wie wij gedoopt zijn,
en vergun ons in Uw goedheid,
dat we van zijn opstanding 'maar lang getuigen mogen zijn'.
Om al deze dingen bidden wij U, als wij zeggen:
ONZE VADER, DIE IN DE HEMELEN ZIJT...

(Herkomst: Hervormde „Verzoeningskerk", Rijswijk Z.H.)

Een gebed om de Heilige Geest 1

HERE, onze God,–
hoe groot zijt Gij
en hoe aanbiddelijk is Uw majesteit.

Nu kennen wij nog slechts ten dele
en toch worden wij opgeroepen,
in verwondering Uw grootheid te aanbidden.
Hoeveel te meer zullen wij Uw grootheid dan prijzen,
als wij U eens zullen zien
van aangezicht tot aangezicht!

Hier, in Uw huis bijeen,
zijn wij in diepe zin omgeven
door alles, wat aan Uw grootheid herinnert:
de mare van Uw geduchte daden
doet onder ons de ronde.
Hier gaan de Schriften open,
hier horen wij, wat we nergens horen.

Maak ons dan door Uw heilige Geest
opmerkzaam op Uw Woord,
en leer ons bestendig en met volharding te zien
op Uw Zoon Jezus Christus,
hoog-geloofd in eeuwigheid.
AMEN.

(Herkomst: Hervormde „Wilhelminakerk", Utrecht)

Een gebed om de Heilige Geest 2

HERE, onze God,–
bewaar ons ervoor, dat wij ons zouden schamen
voor Uw lieve Zoon, onze Heer Jezus Christus,
en zijn woorden, die ons zijn toevertrouwd.
Maak ons door Uw heilige Geest telkens opnieuw
tot mensen, die luisteren naar
de Schriften, die van Hem getuigen.

Vergeef ons ons dwaze gemoed,
dat zwak is en zich zo licht laat verleiden.
Er is zoveel dat ons aantrekt:
het veelvuldige met zijn verwarrende verstrooiing,
het moment met zijn bedrieglijke gewichtigheid,
de drift van de ijdele drukte,
het lichtzinnige tijdverknoeien en
het zwaarmoedige piekeren over duizend-en-één problemen.
Doe ons opademen in de frisse lucht van
Uw goede Geest, die verlicht en in de Waarheid leidt.
Dat wij ons laten trekken door Uw Zoon,
daardoor tot inkeer gebracht worden
en zo tevens tot onszelf komen.

Weer van ons alle pralerij,
alle zelfzucht en kleinzieligheid,–
door Hem, onze Heer Jezus Christus,
in wiens naam wij U aanroepen:
ONZE VADER, DIE IN DE HEMELEN ZIJT....

(Herkomst: Hervormde „Wilhelminakerk", Utrecht)

Een smeekgebed in de adventstijd 1

Laat ons bidden, omdat wij het Woord verwachten.
Laat ons de HEER bidden, dat Hij komt,
dat Hij neerdaalt
en de weg opent, die ons leidt tot elkander.
Hoor ons gebed:
HEER, ONTFERM U!

Laat ons bidden, omdat wij de Vredevorst verwachten.
Laat ons de HEER bidden, dat Hij komt,
dat Hij in ons de taal der daden schept,
opdat de vrede kan ingaan in deze wereld.
Hoor ons gebed:
HEER, ONTFERM U!

Laat ons bidden, omdat wij de Koning der wereld verwachten.
Laat ons de HEER bidden, dat Hij komt,
en dat Hij ons vindt in deemoed,–
bereid om gehoorzaam gemeente te zijn
in heel Zijn wereld,
en niet slechts in het rijk van onze keus.
Hoor ons gebed:
HEER, ONTFERM U!

Wij bidden U, HEER,
omdat Gij het Manna doet neerdalen uit de hemel,–
vervul ons met Uw goed,
opdat de hongerende eet en de dorstende drinkt,
de woning-zoekende wordt gehuisvest,
de vijand vergiffenis geschonken,
en de Naam des HEREN geprezen over heel de wereld.
Hoor ons gebed:
HEER, ONTFERM U!

Wij bidden U, HEER,
omdat Gij het Brood zijt, dat ons in leven houdt,–
wees met hen die sterven, met hen die haten,
met allen die leven in angst,
en met òns, die door dood, haat en angst
gescheiden leven van U en onze medemens.
Hoor ons gebed:
CHRISTUS, ONTFERM U!

(Herkomst: Buurkerk, Utrecht; Dr. J. van der Werf)

Een smeekgebed in de adventstijd 2

Gezalfde van God, Zoon van David,
verhef Uw stem in de wereld,
VERHEF UW STEM IN DE NACHT.

Kom, Oorsprong en Zoon van Jesse,
lichaam en zinsverband,
GEEF VREDE AAN ALLE GESLACHTEN,
NU EN IN KOMENDE TIJDEN.

Verhef Uw stem in de wereld,
VERHEF UW STEM IN DE NACHT.

Kom, Woord van den beginne,
dat roept in de duisternis
om leven en licht voor de mensen,
GEEF VREDE AAN ALLE GESLACHTEN,
NU EN IN KOMENDE TIJDEN.

Kom, Redder van alle verdrukten,
Ster aan de Oriënt,
verlicht ons verduisterd bestaan,
GEEF VREDE AAN ALLE GESLACHTEN,
NU EN IN KOMENDE TIJDEN.

Kom, Gever van goede gaven,
bedenk ons in alle voorspoed
met gaven van hart en hand,
GEEF VREDE AAN ALLE GESLACHTEN,
NU EN IN KOMENDE TIJDEN.

Gezalfde van God, Zoon van David,
verhef Uw stem in de wereld,
VERHEF UW STEM IN DE NACHT,
NU EN TE ALLEN TIJDE.

(Herkomst: Buurkerk, Utrecht; Wim Pendrecht)

Litanie en zondagsgebed voor de tweede Advent

Voor allen, die gevangen zijn
onder de onvermijdelijke machten,
de onverzettelijke overheersing
door wat de dienst uitmaakt in deze wereld,–
laten wij bidden:
HEER, ONTFERM U!

Voor allen, die bevangen zijn
in het bedrog van wat voor ogen is,
de bekoring van wat stellig schijnt,
de betovering van wat vastheid biedt,–
laten wij bidden:
HEER, ONTFERM U!

Voor allen, die verlangend zijn
naar tekenen van een bestaan in vrede,
een glimp van heil en hoop,
een lichtspoor van welzijn voor de mensen,–
laten wij bidden:
HEER, ONTFERM U!

(De beden van de litanie worden samengevat in een gebed voor de zondag:)

Wek òp, o HEER, onze harten
om voor Uw Eengeborene de wegen te bereiden:
dat wij U dienen,
zuiver van zin,
gelouterd door zijn advent.
Door Hem, onze Heer Jezus Christus, Uw Zoon,
die leeft en regeert met U en de heilige Geest,
één God, van eeuwigheid tot eeuwigheid.
AMEN.

(Herkomst: Hervormde „Scheppingskerk", Zwolle)

Litanie en zondagsgebed voor „Quinquagesima"

Laten wij bidden
voor de Kerk allerwegen,
dat zij het geheim van de Heer
moge zien en zegenen!
HEER, ONTFERM U!

Laten wij bidden
voor het pelgrimsvolk onderweg,
dat mensen elkaar gaan beminnen
in hartelijke liefde!
HEER, ONTFERM U!

Laten wij bidden
voor de volkeren wereldwijd,
om geopende ogen
en besluitvaardigheid
op de weg van de vrede!
HEER, ONTFERM U!

Laten wij bidden
voor mensen, verbitterd,
dichtgeslagen en verblind,–
dat ze een uitweg zullen zien,
een doorbraak, een wonder:
paas-opgang voor hun ogen!
HEER, ONTFERM U!

(De beden van de litanie worden samengevat in een gebed voor de zondag:)

O HEER,– hoor ons genadig!
Geef ons bevrijding uit de boeien van de boze,
en tegen de wederpartijders bescherming.
Door Uw Zoon Jezus Christus, onze Heer,
die leeft en regeert met U en de heilige Geest,
één God, van eeuwigheid tot eeuwigheid.
AMEN.

(Herkomst: Hervormde „Scheppingskerk", Zwolle)

G-191

Een gebed voor Beloken Pasen

HEER, nog vol van wat er ons gebeurd is,
feestgasten van Pasen,
aanbidden wij U, deze achtste dag.
Alles is nieuw geworden, wij zijn herboren,
een nieuw bestaan ligt als
een feestkleed om onze schouders,–
en verrukt stamelen wij woorden als

'Mijn Heer en mijn God':
overweldigd, verrast door Uw geheim,
dat voor ons is opengegaan.

Daarom bidden wij vandaag voor Uw goede schepping,
voor al wat leeft, ademt en groeit,–
dat wij niet kwetsen zullen of schenden
waar Gij verheerlijkt en vernieuwt.
Wij bidden om zuiver water en heldere lucht,
om ruimte en warmte,
om medelijden en vindingrijkheid,
om vreugde en humor:
immers, dat zijn de dingen waarbij men leeft.

Mogen wij mèt U verwerpen
al wat het belijden van Uw Naam weerspreekt:
alle uitbuiting en baatzucht,
alle onderdrukking en discriminatie,
alle geweldpleging en machtsdrift,
alle kilheid en berekening.

De wereld verbijstert ons, HEER,–
wij raken verstrikt
in haar drogredenen en klatergoud,
waarbij het hart leeg blijft.
Maar dit is immers de overwinning,
die de wereld overwint: ons gelóóf! –
doe ons dan getuigen,
met de Geest en het water en het bloed,
van Uw drie-enige Naam
in zijn veelkleurige verschijning!

(Herkomst: Hervormde „Scheppingskerk", Zwolle)

Litanie en zondagsgebed voor de pinksterdag

Laten wij de HEER aanroepen
om de gave van de Geest,
de bron van leven,
zevenvoudige bedding van heil:
HEER, ONTFERM U!

Laten wij de HEER aanroepen
om wijsheid en inzicht,
gescherpt en geschoold door
de klare sprake van de Trooster:
HEER, ONTFERM U!

Laten wij de HEER aanroepen
om raad en kracht,
bemoediging en sterkte
door de vurige doop met Zijn gloed:
HEER, ONTFERM U!

Laten wij de HEER aanroepen
om kennis en godsvrucht,
genezing en loutering
door de fluisterende innigheid van Zijn Adem:
HEER, ONTFERM U!

(De beden van de litanie worden samengevat
in een gebed voor de zondag:)

HERE-God,
die op de dag van heden
de harten van de gelovigen
door de verlichting met de heilige Geest
hebt onderwezen,–
geef dat ook wij, in diezelfde Geest,
zuiver en wijs zijn van gevoelen
en ons voortdurend over zijn vertroosting mogen verheugen.
Door Uw Zoon Jezus Christus, onze Heer,
die leeft en regeert met U en met die Geest,
één God, van eeuwigheid tot eeuwigheid.
AMEN.

(Herkomst: Hervormde „Scheppingskerk", Zwolle)

Litanie en zondagsgebed in de tijd na Pinksteren

Laten wij allen toegewijd onze God aanroepen
door Zijn Messias.
Bidden wij voor de vrede van de wereld
en de trouw van de kerken Gods:
dat de HEER ons Zijn duurzame vrede geve,
opdat wij leven in gerechtigheid en eerbied.
HEER, ONTFERM U!

Bidden wij voor alle dienaren in Gods kerk:
bisschoppen en priesters,
predikanten, ouderlingen en diakenen,
evangelisten en zendelingen:
dat de HEER hun kracht geve voor de vervulling van hun taak
en de genade van een leven, gewijd aan Zijn dienst.
HEER, ONTFERM U!

Bidden wij voor de tegenstanders van het Evangelie,
voor hen die ons haten om wille van Christus' naam:
dat de HEER hun verzet weerhouden moge
en hun en onze harten vervulle met Zijn liefde.
HEER, ONTFERM U!

Bidden wij voor hen, die bedroefd zijn of eenzaam,
overspannen of ontmoedigd;
voor hen die uitgeput zijn en zonder hulp;
voor hen die in gevaar zijn,
op reis over land, over zee of in de lucht:
dat de HEER in Zijn liefde allen bescherme en redde,
die geen andere hoop hebben dan op Hem.
HEER, ONTFERM U!

Wij herinneren ons de getuigen en martelaars voor het geloof,
allen die hun leven hebben gegeven
voor God en voor Zijn gerechtigheid,
wij weten ons verenigd met onze broeders en zusters,
die in Christus ontslapen zijn en rusten van hun werken;
wij vertrouwen onszelf en elkander daarmee toe
aan de levende God,– door Zijn Messias.
HEER, ONTFERM U!

(De beden van de litanie worden samengevat in een gebed voor de zondag:)

Wij smeken U, HEER,
laat Uw genade ons voorgaan en volgen op de weg,
opdat wij te allen tijde innerlijk gedwongen worden,
Uw wil te doen:
door onze Heer Jezus Christus, Uw Zoon,
die leeft en regeert met U en de heilige Geest,
één God, van eeuwigheid tot eeuwigheid.
AMEN.

(Zingende vervolgt de gemeente:)

HEER, ERBARM U ONZER!
CHRISTUS, ERBARM U ONZER!
HEER, ERBARM U ONZER!

Ere zij God in den hoge!

ERE ZIJ DE VADER EN DE ZOON EN DE HEILIGE GEEST,
ALS IN DEN BEGINNE, NU EN IMMER,
EN VAN EEUWIGHEID TOT EEUWIGHEID. AMEN.

(Herkomst: Hervormde „Scheppingskerk", Zwolle)

Lofgebed voor een zondag na Pinksteren

(samenvallend met Vreugde der Wet)

Vreugde,–
innige beweegreden van de Geest,
heilige terechtwijzing van de Messias,
verheven onderricht van de HERE-God,–

zó zijn wij wegwijs geworden,
de oude verbijstering verwaaid
– een najaarsnevel, een winterwaan –,
een nieuw spoor hebben wij ontdekt,
een groen en heilig bestaan.

Daarom bidden wij
om waarheid met elkander,
om goedheid en geduld,
om arbeid voor onze handen,
en vindingrijkheid voor onze taal.

Mogen wij zó worden,
een open boek,
een leesbaar teken,
een voetspoor van de Messias,
een reidans, een feeststoet
naar zijn bruiloftsmaal!

Voor onze kinderen bidden wij,
die gevoed worden met leugen,
opgekweekt to verbittering,
gewend aan gemakkelijk gewin.

Wij danken
dat zoveel van de jongeren
het zo niet némen;
dat zij smaden en smalen
op geloof en zede,
die niet anders zijn
dan pas op de plaats
van het oude bestaan,
en die hen niet opleiden
naar een heilig huis,
een veilige toekomst.

Wij danken,
dat er mensen zijn
die het lofgewaad dragen,
de dienstkleding van de Messias,–
die een vleug doen speuren,
een vermoeden, een verwondering,
Hèm aangaande.

Wij bidden vooral
om mededeelzaamheid,
om aandacht en hartelijkheid,
om geloof dat er toe dóet,
om hoop die iets uitmaakt,
om liefde die er op aan komt.
Zó zal het leven gediend zijn
met vreugde,
met aanhef van
gerechtigheid.

(Herkomst: Hervormde „Scheppingskerk", Zwolle)

Voorbeden op een zondag kort na Pinksteren

God,
Gij licht en heil van de mensen,
Gij hoop van allen die wachten,
Gij rust van allen die vinden,–

hoor ons gebed voor heel Uw schepping,
wil haar gretig verlangen,
haar rusteloos uitzien
niet te lang op de proef stellen!

Kom ons verlossen, o God,
breng ons aan het licht,
geef ons de levensadem:
een loflied, een klacht,
een bede, een zegen in onze mond.

Laat zó onder Uw schepselen bekend worden,
dat er mensenkinderen zijn van U,
geboren uit water en duisternis,
aan het licht geheven
en tot zingen gedreven.

Wij bidden voor onze wereld,
die zich noemt naar de namen van slagvelden,
die zich beroemt op haar leuzen en leugens,
die het heldere woord is vergeten.

Wij bidden voor Uw kerk en voor Israël,
twee schepen op de wijde wateren der wereld.

Wij bidden voor al wat bedreigd en bedrogen wordt:
hongerende kinderen, gekooide volkeren,
tot zwijgen gebrachte kunstenaars,
gemuilkorfde woordvoerders van de vrijheid,
de onderdrukten en de ontrechten,–
dat schandteken in Uw wereld,
die ons machtsgebied is.

Wij bidden: ga niet uit van ons,
hoewel wij zondaren zijn,
maar verdrijf onze vrees, maak ons één,
en leer ons volgen en zingen.

(Herkomst: Hervormde „Scheppingskerk", Zwolle)

Avondgebed

Samengesteld
door bemiddeling van de
Prof.Dr. G. van der Leeuw-stichting
als bijlage bij de
'Liturgische Handreiking' (band II),
uitgave van
Boekencentrum N.V., 's-Gravenhage,
1970

'Wie de getijden verzuimt, wordt door de tijd overspoeld' (Jan Wit): dat is een feit, waarmee juist weer onze generatie geconfronteerd wordt. En dan blijkt er niets méér voor de hand te liggen dan een terugkeer tot de eenvoudige vormen van avond- en morgengebed, zoals ze in tal van kloostergemeenschappen eeuwenlang gepractiseerd zijn, maar van oorsprong wel terdege uit de 'gewone' gemeente stammen. Want al wie op gezette tijden met de Schrift omgaat, komt als vanzelf tot de volgorde: *psalmengebed, lezing(en), canticum, (hymne), (voor-) beden.* Het niet-ambtelijk karakter van de getijdediensten is daar meteen mee onderstreept: ieder gemeentelid kan ze leiden, – dus ook de predikant. Worden ze in kapel of kerkruimte gehouden, dan benutte men daarom de lezenaar en niét de kansel. Voor de gezongen gedeelten kan de cantor of een koorlid worden ingeschakeld.

Ter inleiding tot het avondgebed (en dus voorafgaand aan de vijf genoemde 'rubrieken') kan een *bemoediging* worden gesproken en eventueel een *drempelgebed.* Met name aan het einde van de dag zal dat laatste gewag maken van tekortkoming en schuld, zoals trouwens alle klassieke avondliederen; men kan daarom ook wel met een *avondlied* beginnen, dat dan het drempelgebed vervangt.

Bij het lezen of zingen van (één of meer) psalmen is heel vroeg aan met name Psalm 70:2 (40:14) gedacht, in dit boekje vertaald met 'Haast U, o HEER, tot mijn hulp/en wees tot mijn redding gereed'. Omdat daarmee eigenlijk reeds 'alles gezegd is', kan men er het *klein gloria* op laten volgen, zoals hierachter is aangegeven. Dat 'Ere zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest' heeft men vaak aangestemd na iédere psalm, die bij de getijdediensten (zingender- of sprekenderwijs) werd gebeden; waar de verschillende psalmen psalmodisch (d.w.z. in hun oorspronkelijke, onberijmde vorm) gezongen worden kàn men het inderdaad evenzovele keren herhalen, maar ten besluite van strofische zang kan dat niét. Vandaar hier de onmiddellijke verbinding met Psalm 70:2; wie daarbij, hoe dan ook, een stoornis ervaart, kan het klein gloria ook helemaal weglaten.

De getijdediensten in de week zijn, vooral wanneer ze geregeld gehouden worden, de aangewezen plaats voor de *voortgaande lezing* uit een bepaald bijbelboek; het gaat immers juist niét om een toevallige 'keuze'. Wil men het te lezen Schrift-gedeelte ook uitleggen, dan verdient het (mede om deze reden) aanbeveling, liever iets ter inleiding te zeggen dan een langademige explicatie te geven ná het lezen (die dan onwillekeurig een 'preek' dreigt te worden). Ook waar men het avondgebed alleen op zondag zou willen houden als 'tweede kerkdienst', blijft dit gelden: de practijk heeft aangetoond, dat de volgorde uitleg/Schriftlezing de structuur van de getijden het minst onzet. Maar uitleg is lang niet altijd nodig en vaak genoeg te veel!

De oude gewoonte, na de lezing der Schriften een *canticum* te zingen (d.i. één der psalmen, die niet in het Psalter maar in andere bijbelboeken voorkomen), verdient zeker aanbeveling. Op de avond denke men vooral aan de Lofzang van Maria; daarnaast zijn hier opgenomen de psalmen van Hanna, Hizkia en Jona.

De rubriek *'hymne'* is in het bovenstaande tussen haakjes geplaatst, omdat ze na het canticum licht als een doublure ervaren kan worden. Ook zal men het avondgebed niet zelden met een avondlied willen beginnen. Twéé avondliederen is niet 'te veel', maar met name wanneer ook reeds het canticum in berijmde vorm is gezongen, moet men op deze plaats niet nòg eens een strofisch lied aanheffen.

Getijdediensten zijn wezenlijk gebedssamenkomsten; wanneer er dan ook ten slotte een afzonderlijk onderdeel is opgenomen onder de naam *gebeden,* betekent dat alleen: hier horen vooral de voorbeden thuis (wellicht nog meer dan in de hoofddienst op zondag). De aangewezen vorm daarvoor is de litanie. De in dit boekje aangeduide volgorde is er op gericht, de voorbeden binnen het kader en de discipline van het 'Onze Vader' en één der klassieke avondgebeden te houden.

Orde voor het avondgebed

Bemoediging

v. Onze hulp in de Naam van de HEER,
a. die hemel en aarde gemaakt heeft.

Drempelgebed

In plaats van dit korte drempelgebed kan ook een avondlied komen, waarin gewag gemaakt wordt van tekortkoming en schuld; zie in dit boekje vooral 9, 10, 19.

v. HEER, onze God,
vergeef ons al wat wij misdeden
en laat ons weer in vrede leven.
a. Amen.

Avondlied

Psalmengebed

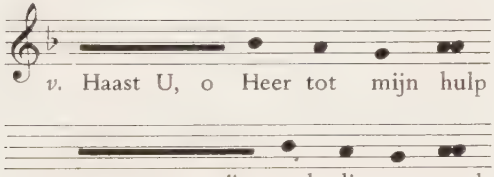

Voor het gebruik van het klein gloria, zie inleiding, blz. 2.

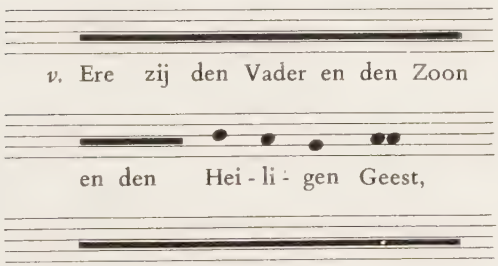

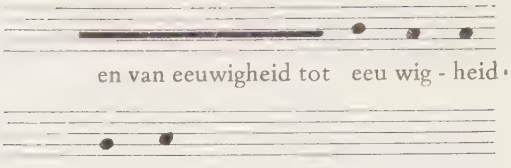

De psalm(en) kan men lezen of zingen; ook wanneer men ze niet psalmodisch maar strofisch zingt, respectere men zoveel mogelijk het verband van de gehéle psalm.

Schriftlezing(en)

(al of niet ingeleid met, eventueel gevolgd door een korte uitleg)

In de plaats van een eventuele uitleg (zie inleiding blz. 2) kan ook een *Schriftgezang* komen, zodat er over het gelezene zingenderwijs wordt gemediteerd. In dit boekje kan daar uiteraard niet naar verwezen worden.

Canticum

Zie voor de cantica tijdens het avondgebed blz. 8 - 17.

Voor zover men een bepaalde orde van het kerkelijk jaar volgt, kan men vóór het canticum het *lied van de week* zingen, — echter alleen wanneer men vervolgens voor het canticum géén strofische vorm kiest.

Avondlied (hymne)

Een strofische hymne late men enkel direct op het canticum volgen, wanneer dit psalmodisch (onberijmd) gezongen is.

Gebeden

De gebeden kunnen, vooral wanneer de litanische gebedsvorm niet gebruikt wordt, voorafgegaan worden door het *Kyrie,* zoals hiernaast is aangegeven.
Wanneer de litanische gebedsvorm wèl wordt aangehouden, wordt het *Kyrie* als 'Heer,. ontferm U!' door de gemeente gesproken telkens nadat de voorganger een intentie onder woorden gebracht heeft.

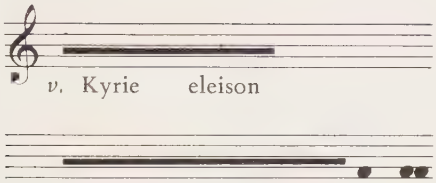

A. 'Onze Vader' of avondgebed
B. Voorbeden
C. Stil gebed
D. Avondgebed of 'Onze Vader'

Voor klassieke avondgebeden zie blz. 6 - 7.

Zegening

Wanneer men de gebeden met het 'Onze Vader' eindigt, kan een afsluitende zegening vervallen; de z.g. doxologie aan het slot van het gebed des Heren is al zulk een zegening.

v. De HEER zal u zegenen en behoeden.
a. Amen.

1.
HEER, blijf bij ons,
want het is avond geworden
en de nacht zal komen.
Blijf bij ons en bij Uw ganse kerk
aan de avond van de dag,
aan de avond van het leven,
aan de avond van de wereld.
Blijf bij ons
met Uw genade en goedheid,
met Uw troost en zegen,
met Uw woord en sacrament.
Blijf bij ons, wanneer over ons komt
de nacht van beproeving en van angst,
de nacht van twijfel en van aanvechting,
de nacht van de strenge, bittere dood.
Blijf bij ons in leven en in sterven
in tijd en eeuwigheid.
Amen.

2.
Barmhartige God,
eeuwig licht, schijnende in de duisternis,
Gij die de nacht der zonde
en alle blindheid des harten verdrijft, –
wij danken U voor de goedheid,
waarmee Gij ons deze dag nabij zijt geweest.
Laat ons in de komende nacht
in vrede en stilheid rusten,
opdat onze krachten vernieuwd worden.
Waak over ons in onze slaap,
opdat wij naar lichaam en ziel ongedeerd blijven,
sterk ons tegen alle aanvechting en verzoeking,
neem ons in Uw heilig geleide.
Bedek ook onze zonde met Uw barmhartigheid,
zoals Gij alle dingen op deze aarde bedekt
met de duisternis van de nacht.
Geef rust en troost aan alle zieken

en alle bedroefde en aangevochten harten, –
door Jezus Christus, onze Heer.
Amen.

3.
Almachtige God,
voor wie alle harten openliggen,
aan wie alle begeerten bekend zijn,
voor wie geen geheimen zijn verborgen, –
reinig de overleggingen van ons hart
door de ingeving van Uw Heilige Geest:
dat wij U volmaakt mogen liefhebben
en Uw heilige Naam groot maken
zoals dat betaamt:
door Christus onze Heer.
Amen.

4.
Niet om te oordelen
zijt Gij gekomen, God,
maar om te zoeken wat verloren is
en te bevrijden
wie in schuld en angst gevangen zijn
om ons te redden
als ons hart ons aanklaagt.
Neem ons
zoals wij hier aanwezig zijn,
met heel dat zondige verleden
van de wereld.
Gij zijt toch groter dan ons hart,
groter dan alle schuld:
Gij zijt de schepper
van een nieuwe toekomst,
een God van liefde
tot in eeuwigheid.

(Het eerste gebed is van Lutherse oorsprong,
het tweede van Gereformeerde origine,
het derde stamt uit het Anglicaanse *Book of Common Prayer,*
en het vierde is overgenomen
uit de bundel *Bid om vrede* van Huub Oosterhuis).

Lofzang van Maria

melodie: Straatsburg 1539
zetting: Jan van Biezen
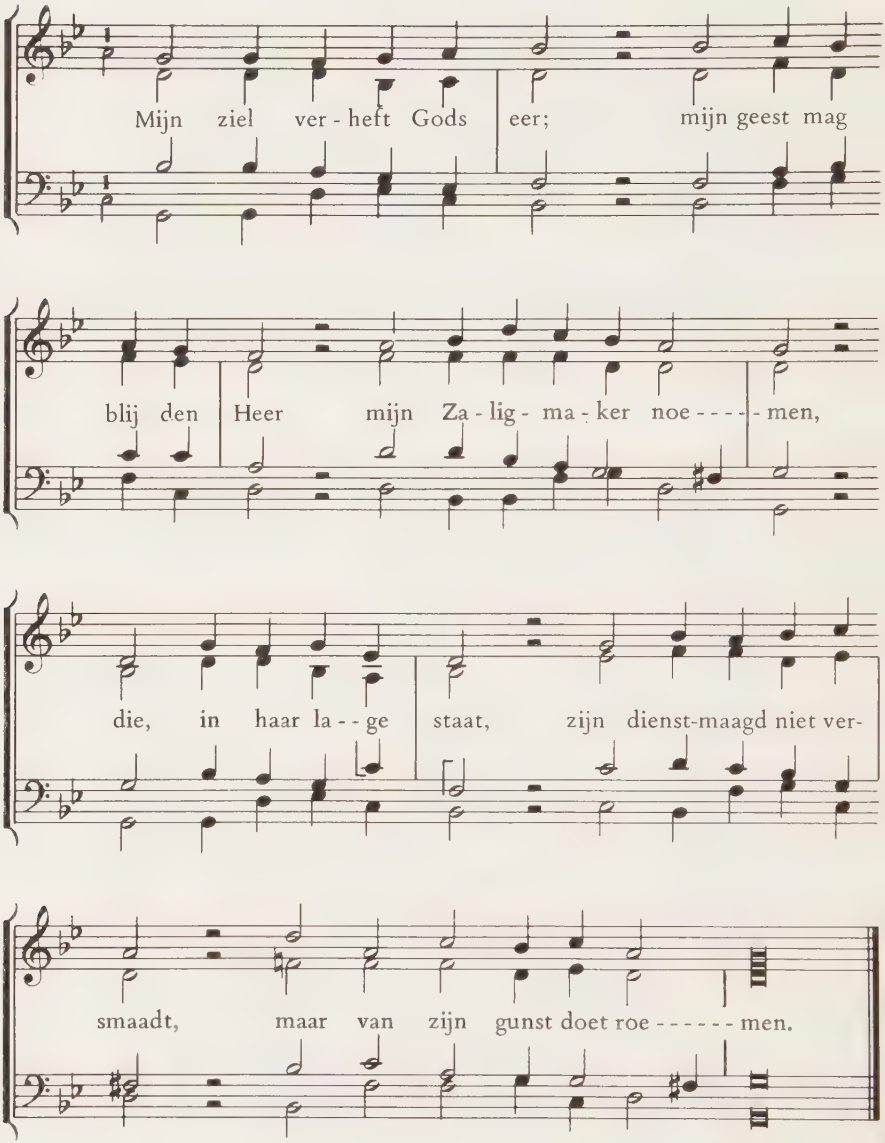
zetting: Willem Vogel
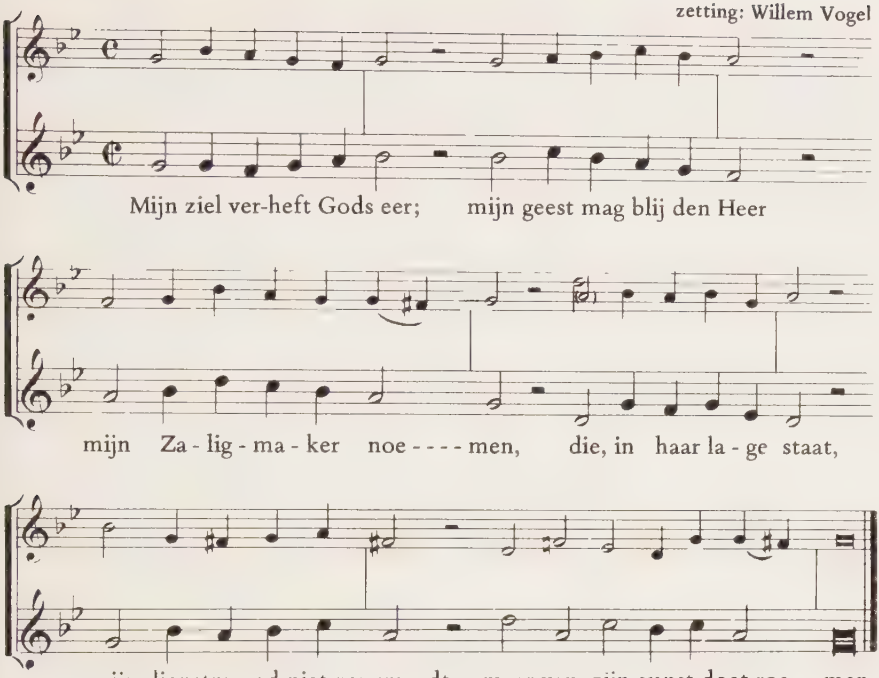
2. Om wat God heeft gedaan
zal elk geslacht voortaan
alom mij zalig spreken:
o groot geheimenis
dat mij geschonken is.
Zijn almacht is gebleken.

3. Hoe heilig is zijn naam!
Laat volk bij volk te zaam
barmhartigheid verwachten,
nu Hij de zaligheid
voor wie Hem vreest, bereidt
door al de nageslachten.

4. Des Heren kracht is groot;
zijn arm verstrooit, verstoot
die hoog zijn in hun ogen.
Hun tronen zijn niet meer,
maar gunstrijk wil de Heer
eenvoudigen verhogen.

5. De Heer vervult met goed
uit 's hemels overvloed
der hongerigen monden
Hij ziet geen rijken aan,
maar heeft met al hun waan
hen ledig weggezonden.

6. Hij trok zich Israël aan,
Hij laat niet hulploos staan
die Abrams troost verwachten.

Groot en in eeuwigheid
is Gods barmhartigheid
voor duizenden geslachten!

Naar Johannes Eusebius Voet (1706-1778)
Bewerking Willem Barnard (1920-)

Lofzang van Maria *Magnificat*

2

Mij-ne ziel, maakt groot den He- - re,
omdat Hij de nederheid zijner dienstmaagd heeft aan-ge- zien;
Want grote dingen heeft aan mij gedaan Hij die mach-tig is,
En zijn barmhartigheid is van geslacht tot ge- slach- - te
Hij heeft een krachtig werk gedaan door Zijnen arm- - - - - - - ,
Hij heeft machtigen van de tronen afge - - - - - - trok- - -ken
hongerigen heeft Hij met goederen ver - - - - - - - vuld
Hij heeft Israël zijn knecht opge - - - - - - - - - - - no - - - - men,
gelijk Hij gesproken heeft tot onze va - de -ren,
E- re zij den Vader en den Zoon
als in den beginne, nu en im - - - - mer,

Magnificat *Lofzang van Maria*

Koor (Antiphoon)

3

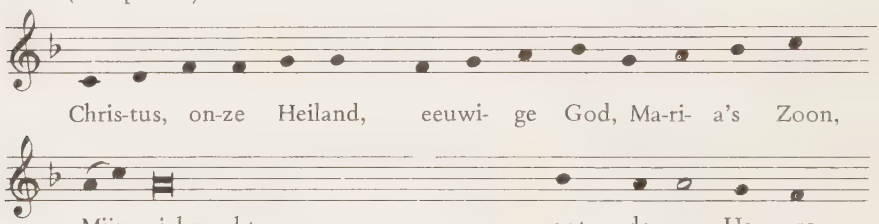

Chris-tus, on-ze Heiland, eeuwi- ge God, Ma-ri- a's Zoon,

Mijn	ziel maakt	groot	de	He	-re
om-	dat Hij heeft omgezien naar de lage staat	Zij-	ner	dienstmaagd.	
om-	dat grote dingen aan mij ge-	daan	heeft de	Machtige	
en	zijn barmhartigheid van ge-	slacht	tot	ge- -	slacht
Hij	heeft een krachtig werk ge-	daan	met	zijn	arm
Hij	heeft machtigen	van	de troon	ge -	stort
hon	gerigen heeft Hij met	goe - -	de - ren	ver	vuld
Hij	heeft Zich Israël zijn knecht	aan -	ge -	trok-	ken
ge-	lijk Hij gesproken heeft tot	on -	ze va -	de -	ren
Lof	en eer zij God de	Va -	der en	de	Zoon
als	in den beginne	nu	en	im -	mer

(8ste kerktoon)

en mijn geest verheugd zich in God mijn	Za - lig - ma- ker,
want zie, van nu aan zullen mij zaligspreken alle	de ge- slach- ten.
en heilig	is Zijn Naam - - -.
over degenen	die Hem vre- - zen.
Hij heeft verstrooid de hoogmoedigen in de gedachten	hun- ner har- - ten.
en nederi - - - -	gen ver- hoogd - -;
en rijken heeft Hij ledig	weg- ge- zon- - den.
opdat Hij gedachtig ware	der barmhartig- heid,
tot Abraham en zijn	zaad, in eeuwigheid.
en den Hei - - - - -	li - gen Geest - - - -
en van eeuwigheid tot eeu - - - -	wig- heid. A - - - men.

(9de kerktoon) Soest 1532

lo- ven wij in eeu- wig- heid. A - - - - - - - - - - men.

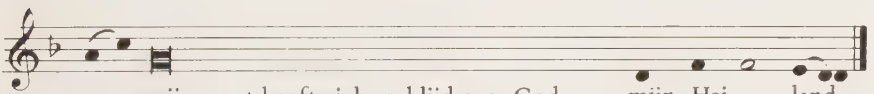

en	mijn geest heeft zich verblijd over God,	mijn Hei - - - - land
Want	zie, van nu aan zullen mij zalig prijzen alle	ge - slach - - - ten
en	heilig	is zijn naam
voor	wie	Hem vree - - - - zen.
en	Hij heeft hoogmoedigen in de overlegging	ten ver - - - - - strooid;
		huns har-
en	eenvoudi - - -	gen ver - - - - - hoogd,
en	rijken heeft Hij ledig weg-	ge - zon - - - - den.
om	te gedenken aan	barm- har - tig heid,
voor	Abraham en zijn nageslacht	in eeu - wig heid.
en	de Hei -	li - ge Geest
en	van eeuwigheid tot eeuwig-	heid. A - - - - - - men.

Koor en Gemeente herhalen Antiphoon.

Lofzang van Hanna

melodie: Straatsburg 1539
zetting: Dm. I van Couwenhove 1665

4
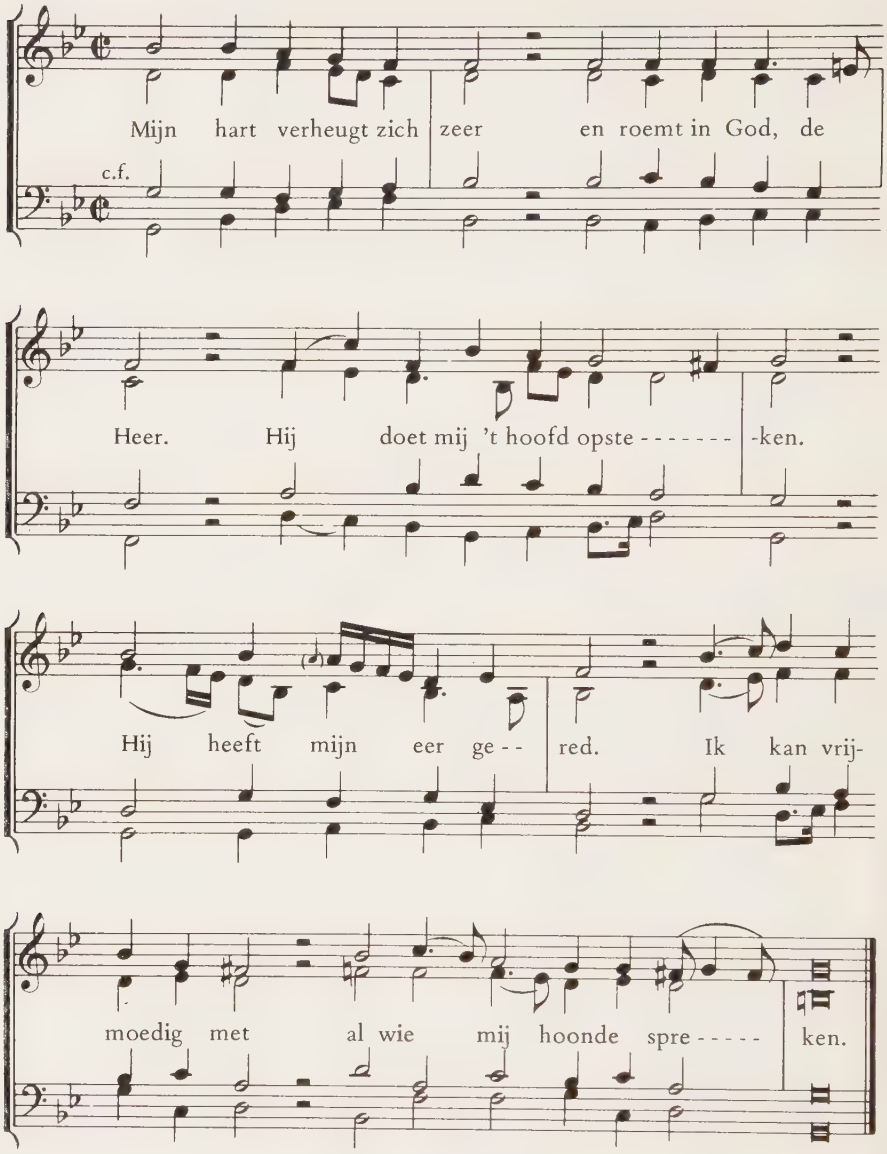
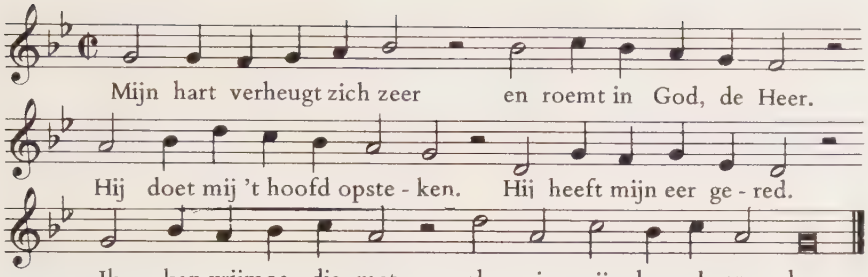

2. Niemand ter wereld is
van rang en stand gewis,
want God alleen is heilig.
Maar wie zijn onmacht kent
en tot den Heer zich wendt,
is in zijn hoede veilig.

3. Waartoe dat loos gepraat
van eigen hoge staat,
die trots van kloeke mannen!
De Heer die alles weet
beoordeelt lief en leed
en weegt der mensen plannen.

4. De boog valt uit de hand
van wie hem pochend spant
om need'rigen te treffen.
Maar wie versaagde wordt
met nieuwe kracht omgord
en zal zich blij verheffen.

5. Wie breed aan tafel zat
en lekkernijen at
leert schamel brood te prijzen.
Maar wie gebrek leed, is
gezeten aan een dis
vol uitgelezen spijzen.

6. Een vrouw die wordt gesmaad
om haar vergeefse staat
krijgt rijke kinderzegen.
Maar wie zich heeft beroemd,
daar men haar moeder noemt,
staat eenzaam en verlegen.

7. De Heer, zijn naam zij lof,
werpt levenden in 't stof,
doet doden weer herleven.
De trotsen slaat Hij neer.
Geringen wordt de eer
van edelen gegeven.

8. Het is de Heer die doodt
en die de donk're schoot
van 't graf weer kan ontsluiten.
Waar Hij het leven geeft,
die zelve waarlijk leeft,
daar is het niet te stuiten.

9. De Here God regeert.
Zijn goede trouw fundeert
een rijk voor al de zijnen.
Zij zijn gerust en stil.
Maar wie het boze wil
zal in de nacht verdwijnen.

10. Des Heren woord beslist
der volken oude twist.
De laatsten worden eersten.
Mijn hart verheugt zich zeer
en roemt in God, den Heer.
Zijn vredevorst zal heersen.

Jan Wit
naar 1 Samuël 2: 1-10

Lofzang van Hizkia

melodie en zetting: Willem Retze Talsma
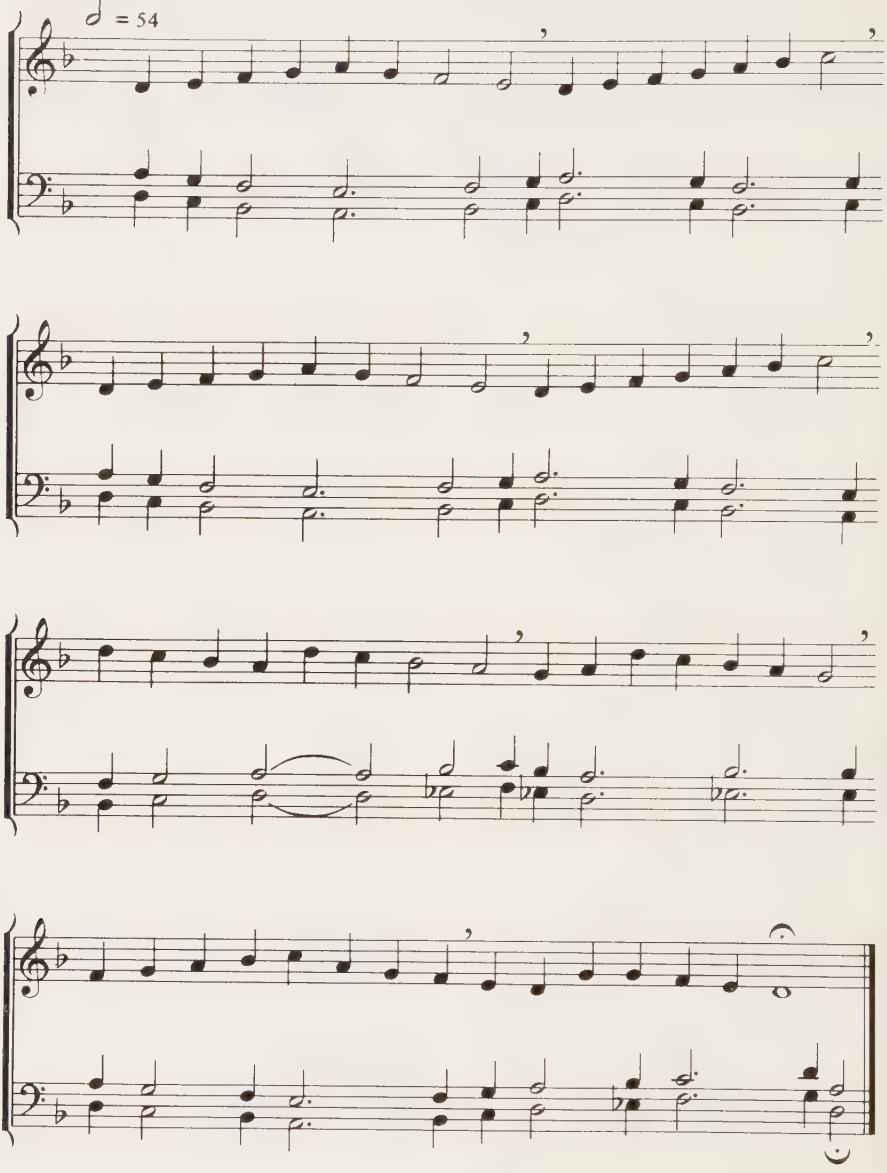
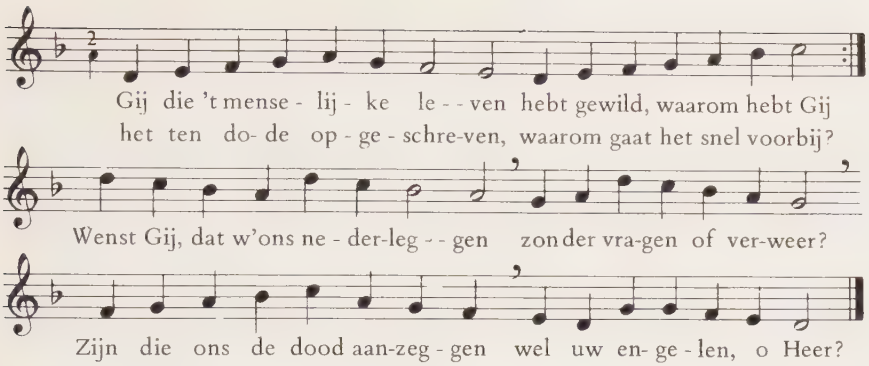

2. Laat het toch geen avond worden
op het midden van de dag!
Wat is leven, dat verdorde
voordat men er vrucht van zag?
Kan uw heerlijkheid bewijzen
bloesem die de wind verwoei?
Hoe zou U mijn leven prijzen,
als Gij 't afsnijdt in zijn bloei?

3. Duister, Here, zijn uw wegen.
Ja, Gij dreeft mij naar de grens
van het land, dat zonder zegen,
zonder hoop is voor een mens.
Eenzaam ben ik, mij vergaten
in dit oord de levenden;
waarom hebt Gij, God, verlaten
de verloorne die ik ben?

4. Onverhoeds is mij ontnomen
't veilig huis van mijn bestaan;
ach, ik moet tot in mijn dromen
't roofdier van mijn angst weerstaan.
En ik klaag, zoals een vogel
klaagt om zijn verstoorde nest.
Naakt ben ik, en naar den hoge
schreeuwt wat er van mij nog rest.

5. Was 't vergeefs dan, dat ik leefde,
Here God? – zo roep ik luid.
Wever, die mijn leven weefde,
haalt Gij zo uw werk weer uit?
Nog één nacht, tot aan de morgen,
dan is het met mij gedaan;
nergens ben ik meer geborgen, –
Here, wees met mij begaan!

6. – Zo heb ik om U gestreden,
en Gij hebt tot mij gezegd:
leef dan, mens, Ik geef u heden
't leven als een heilig recht!
Dat Gij het niet af woudt snijden
voor het rijpte tot uw eer, –
daarin mag ik mij verblijden,
dat is 't leven zelf, o Heer!

7. Ja, Gij wilde mij beproeven
en 't is mij tot heil geweest:
'k mocht ontkomen aan de groeve
om te leven naar uw geest.
O genadig God, mijn zonden
zijn voor U verleden tijd;
Gij wierp ze in de ondoorgronde
diepten der vergetelheid.

8. Lof zij U! – Ach Heer, de doden
kennen niet uw gunst, wie zou
onder zand en onder zoden
U lofzingen om uw trouw?
Slechts die leven, slechts die leven,
en zij weten zelf niet hoe,
zullen U de ere geven,
zoals ik het heden doe!

Ad den Besten, geb. 1923
naar Jesaja 38:10-29

Lofzang van Jona

melodie en zetting: Bernard Smilde
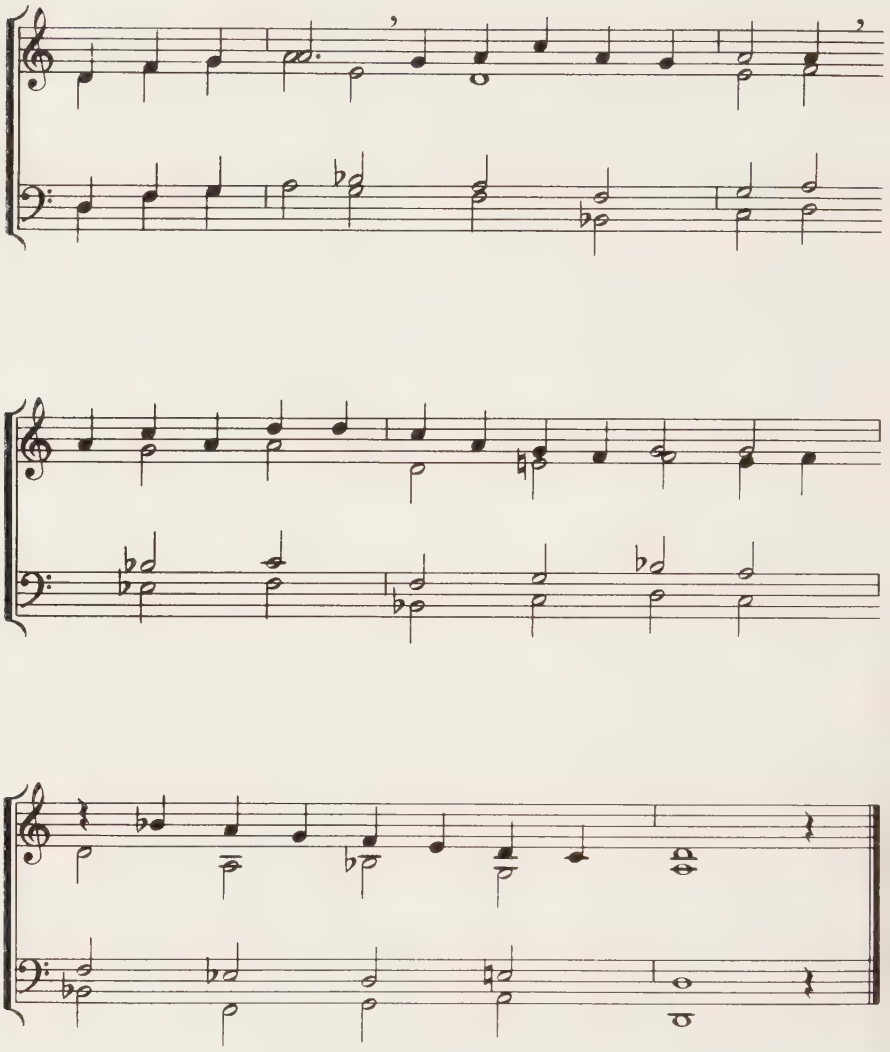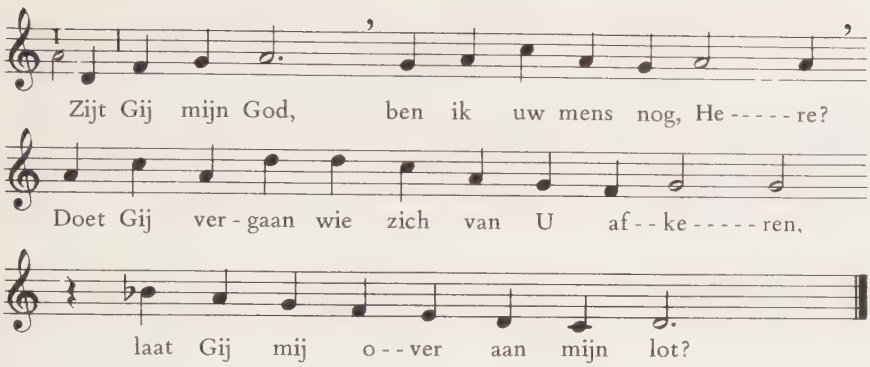
2. Geef toch een blijk / van weten en vergeven!
Ik roep U uit de diepten van het leven,/ de diepten van het dodenrijk,

3. Gij zelf deedt, Heer,/ mij weg van voor uw ogen.
Red mij! de waatren zijn om mij bewogen,/ breng uit de zee mijn leven weer!

4. Alleen een vis / is aan haar hart geborgen,–
mij mensenkind, mij vogel van de morgen,*/ mij dompelt zij in duisternis.

5. Ach Heer, geef licht / wie viel in ongenade!
Hoe lang vergeldt Gij 't kwade met het kwade,/ verhult Gij mij uw aangezicht?

6. Hebt Gij voorgoed / wie U verliet verstoten,
voor eeuwig achter mij de poort gesloten / naar 't leven en zijn overvloed?

7. Zie mij weer aan,/ zie 't zeewier om mijn slapen;
moet dan de krans, Heer, voor mijn hoofd geschapen,
verdorren en verloren gaan?

8. Gij duldt het niet,/ Gij redt mij uit de golven;
Gij hebt de dood zijn eigen graf gedolven,/ de waatren zijn uw grondgebied.

9. Wie hel en dood,/ wie wind en water vrezen,–
Gij wilt mijn God, Ik mag uw mens weer wezen!
ik maak uw naam op aarde groot.

Ad den Besten, geb. 1923
naar Jona 2:2-9

* jona - duif

God die het al geschapen heeft

zetting: Adriaan Engels
melodie: voor-middeleeuws/cisterciënsisch (12de eeuw)
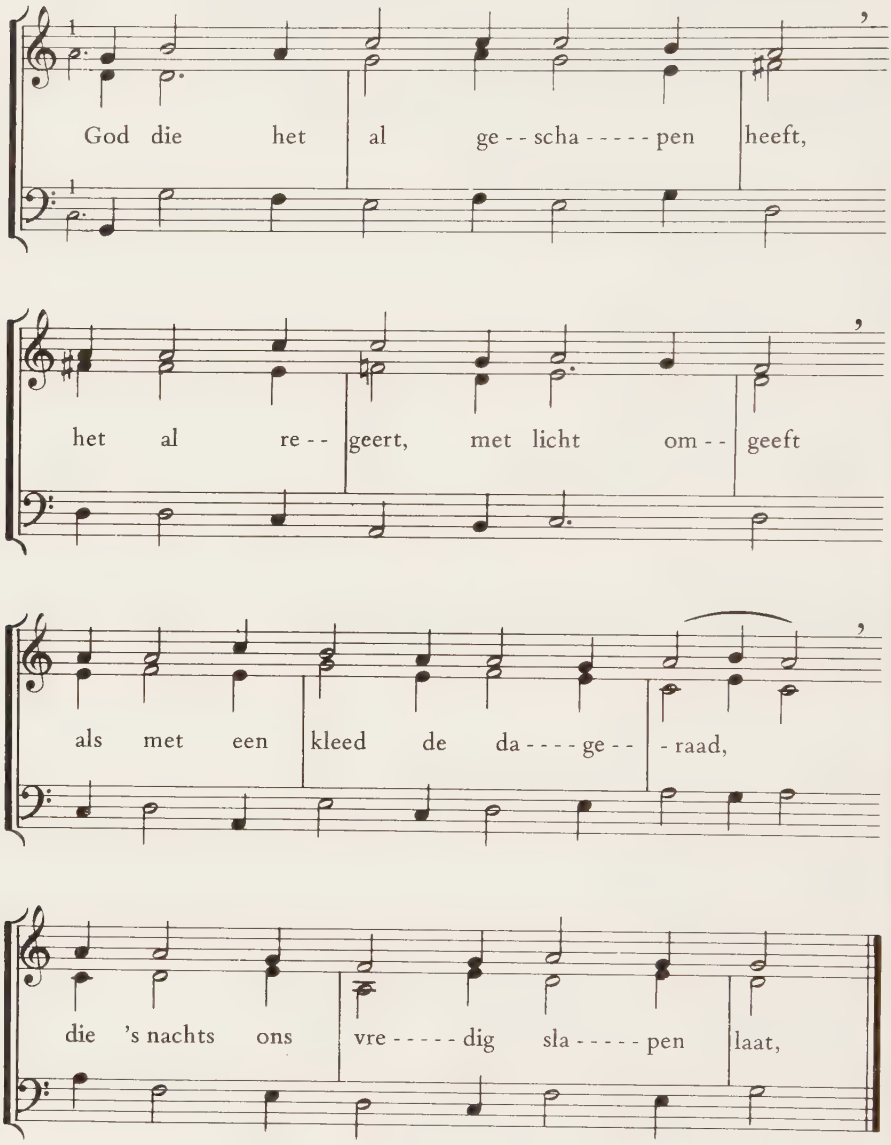
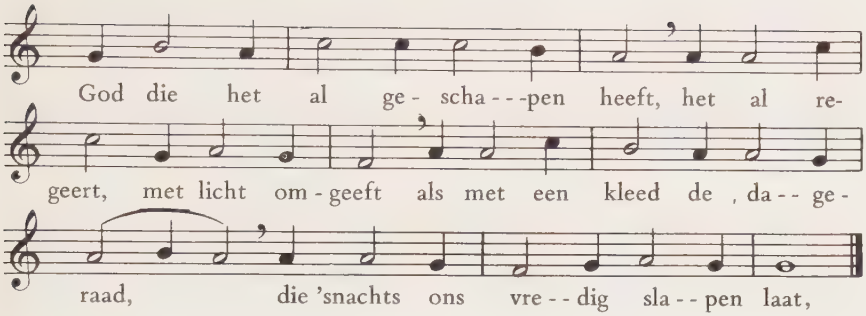

2. de leden languit uitgestrekt
tot hen gesterkt het daglicht wekt,
de geest in vrede en bevrijd
van alle angst en bitterheid,

3. U zij voor deze dag gebracht
de dank en eer, weer valt de nacht;
U lof verschuldigd zingen wij
de avondhymne, sta ons bij.

4. U prijz' des harten diepste grond,
U loov' het loflied van de mond,
een zuivre liefde min' U zeer,
een nuchtre geest geev' U de eer,

5. opdat wanneer het daglicht is
omsluierd door de duisternis,
't geloof niet in het duister zwicht
maar door zijn glans de nacht verlicht.

6. Geef dat geen slaap de geest omhult,
dat enkel slape vrees en schuld,
dat ons een rein geloof behoudt
voor wat des nachts de ziel benauwt.

7. Los van het kwade groeie nu
diep in ons hart de droom van U.
Vrees voor des vijands haat en list
verstore niet meer onze rust.

8. Tot Christus en de Vader gaat,
tot beider Geest des avonds laat
ons bidden dat in almacht Hij,
drievoudig één, ons sta ter zij.

Deus creator omnium
Ambrosius (± 340-397)
Vertaling J.W. Schulte Nordholt, geb. 1920

O Christus, die de zonne zijt

zetting: Jan Jansen
melodie: Verona, 11e eeuw

8
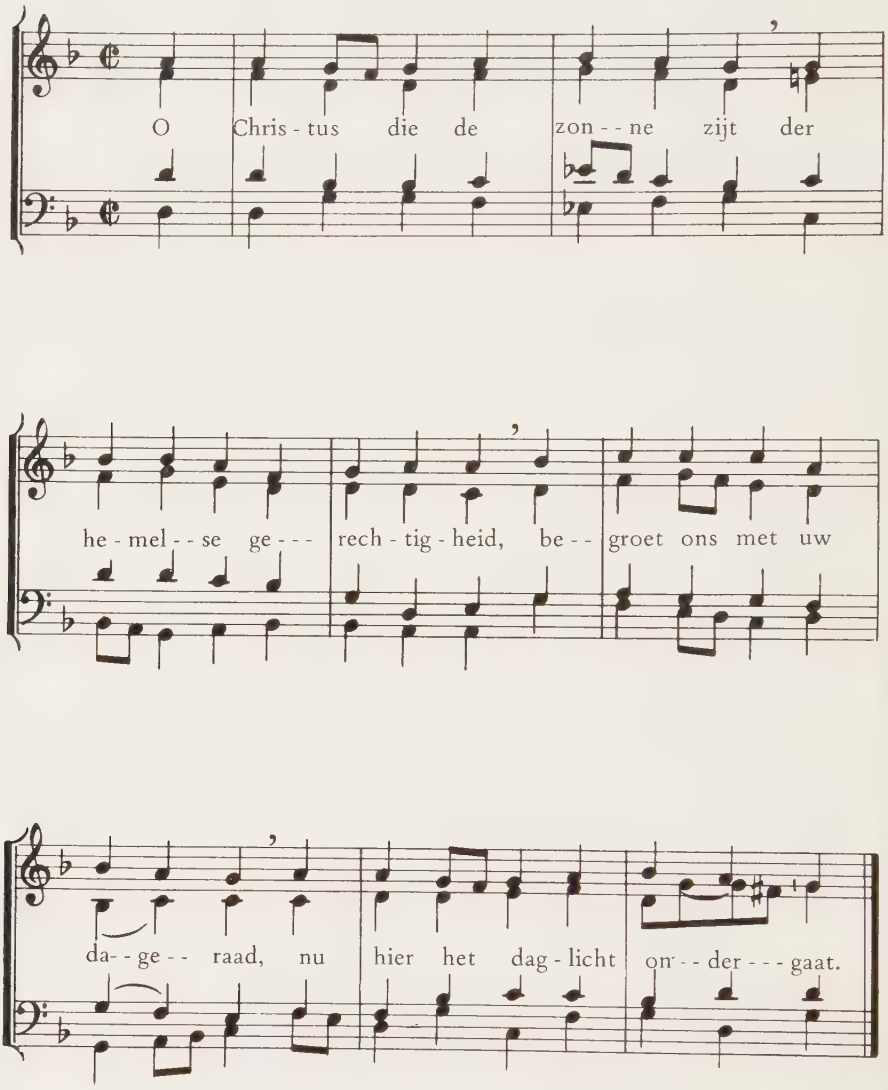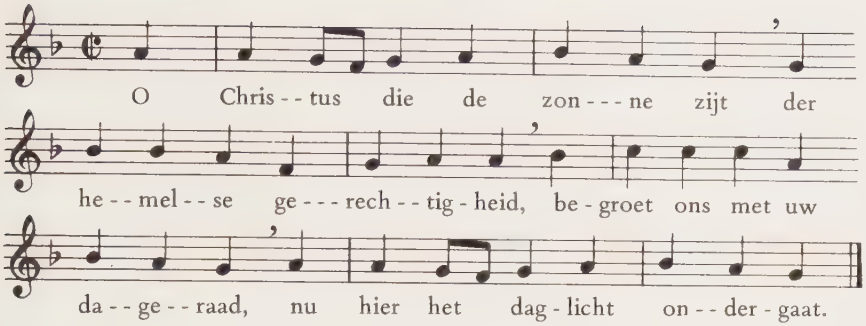
2. Behoed ons Heer in deze nacht,
houd over ons getrouw de wacht,
bewaar ons voor verdriet en pijn,
wil altijd onze Vader zijn.

3. Wanneer de slaap ons weerloos maakt,
houdt Gij ons lichaam wel bewaakt,
dek met uw vleuglen al wat leeft,
o Geest, die boven de afgrond zweeft.

4. Wij liggen met de ogen dicht,
maar in de harten blijft het licht.
God houdt ons vast, zijn hand behoedt
het stil geheim van ziel en bloed.

5. Beschermer van de christenheid,
Gij weet wie om uws naams wil lijdt,
maak hen die ons vervolgen stil
dat ieder rust vindt in uw wil.

6. Zie Heer hoe wij gevangen zijn,
in onze moeiten, onze pijn,
sta in het duister ons terzij,
troost onze ziel en maak ons vrij.

7. O Vader, dat uw liefd' ons blijk',
o Zoon, maak ons uw beeld gelijk,
o Geest, zend uwe troost ons neer
Drieënig God, U zij al d'eer!

Christe qui lux es et dies, 6e eeuw
Vertaling Jan Wit, geb. 1914 en
J.W. Schulte Nordholt, geb. 1920

De nacht, de moeder van de rust

zetting: Maarten Kooy

melodie: Datheens Psalmen des Propheten Davids 1640

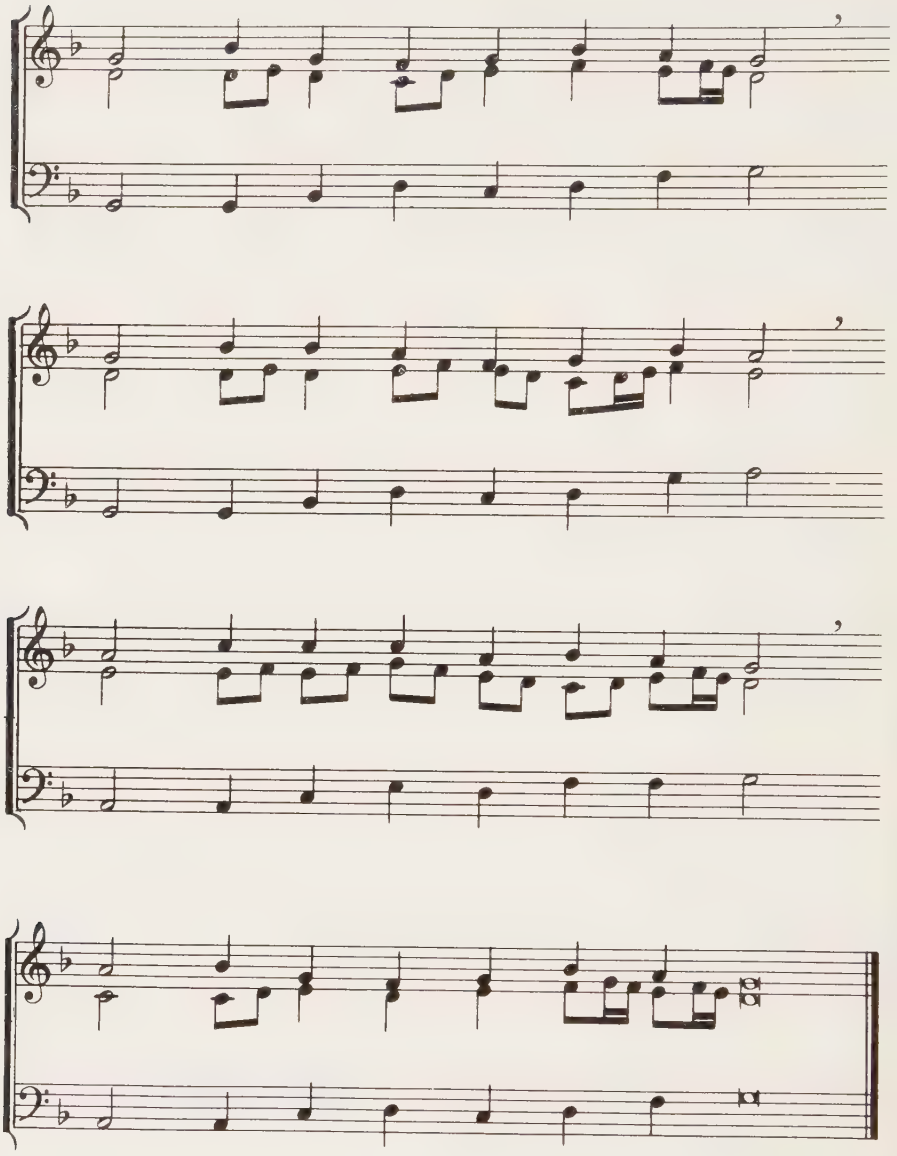

zetting: Maarten Kooy

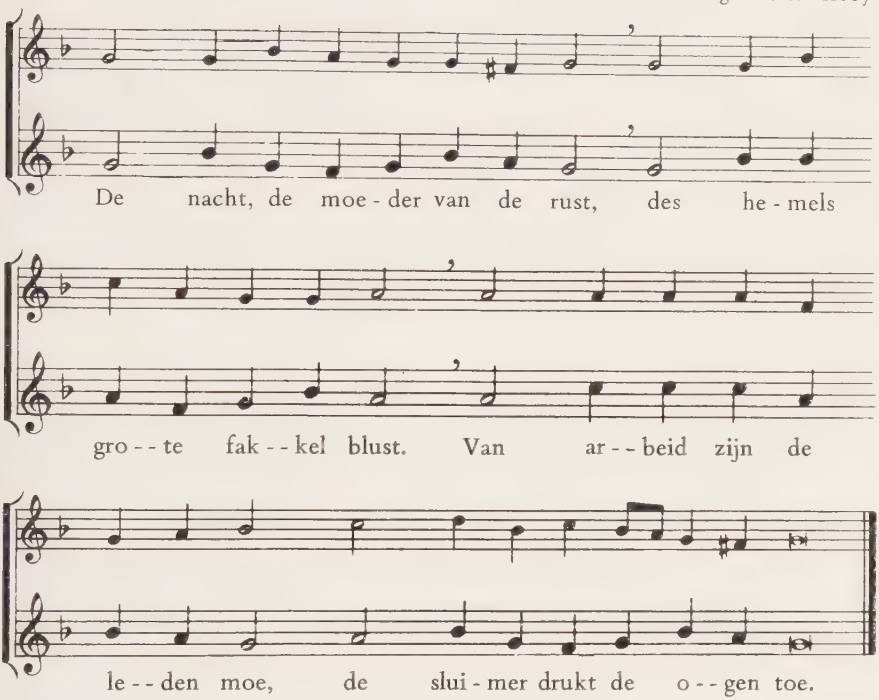

2. O Hoeder groot van Israël,
wees ons een trouwe nachtgezel,
en wakker om ons henen ziet,
zo vrezen wij de vijand niet.

3. Gij hebt al wat op aarden is
begraven in de duisternis,
begraaf ook onze zonde boos
in uw genade grondeloos.

4. Wanneer het lichaam slapen gaat,
de ziele toch niet slapen laat,
maar waken tot U alle tijd,
die aller zielen Vader zijt.

5. Totdat het aardse wederom
in zoete slaap ter aarden kom,
de geest in volle zaligheid
daar hem de rust is toegezeid.

O Heer mijn God, ook deze nacht!
zij lof en eer U toegebracht

zetting: Thomas Ravencroft's Psalter 1621
melodie: Thomas Tallis 1567, 'Tallis Canon'

10
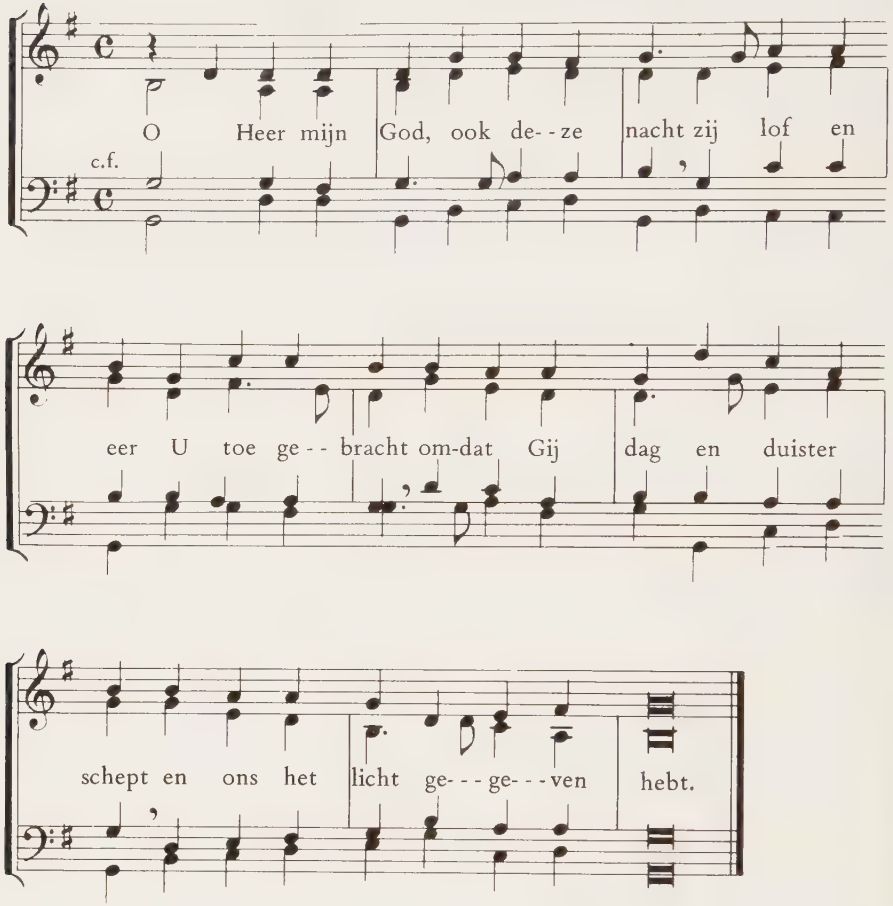
c.f. = cantus firmus/de melodie
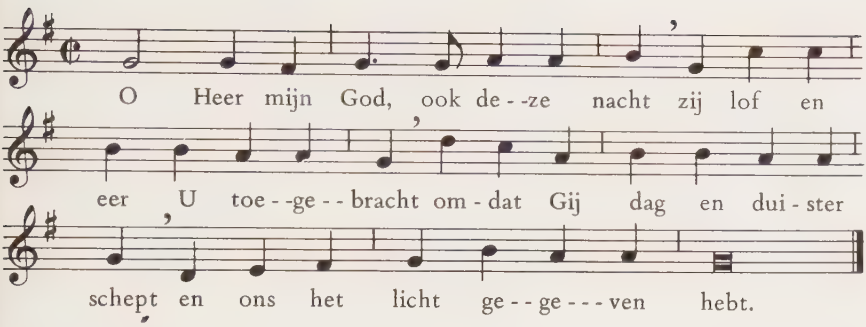
2.
Om Christus' wil doe mij niet aan
het kwaad dat ik U heb gedaan,
veeleer vergeef mij, Heer, en geef
dat ik voortaan in vrede leef.

3.
Neem mij de last van doodsangst af,
dat ik te ruste ga in 't graf.
Leer mij te sterven dat ik mag
vrolijk verrijzen op uw dag.

4.
Is deze arbeidsdag voorbij,
dat mij de slaap een balsem zij.
Dan zal ik zijn in 't nieuwe licht
als een die graag zijn dienst verricht.

5.
Wanneer mij slapeloosheid kwelt,
geeft dat uw Geest mij vergezelt.
Laat mij niet raken in de macht
der boze geesten van de nacht.

6.
De dromen gaan hun eigen weg,
neem Gij hun duister dreigen weg.
Verjaag de wolven van uw schaap,
want ik ben weerloos als ik slaap.

7.
Looft God de Heer die eeuwig leeft,
alles uit niets geschapen heeft,
die ons tot aan zijn dag behoedt
en onze ogen opendoet!

Dit lied kan als (8 stemmige) canon gezongen worden;
elke volgende stem na één maat inzetten.

Thomas Ken (1637-1711)
Vertaling: W. Barnard

Met U mijn God leg ik mij neer

melodie en zetting: Seth Calvisius 1597 (1594)

11
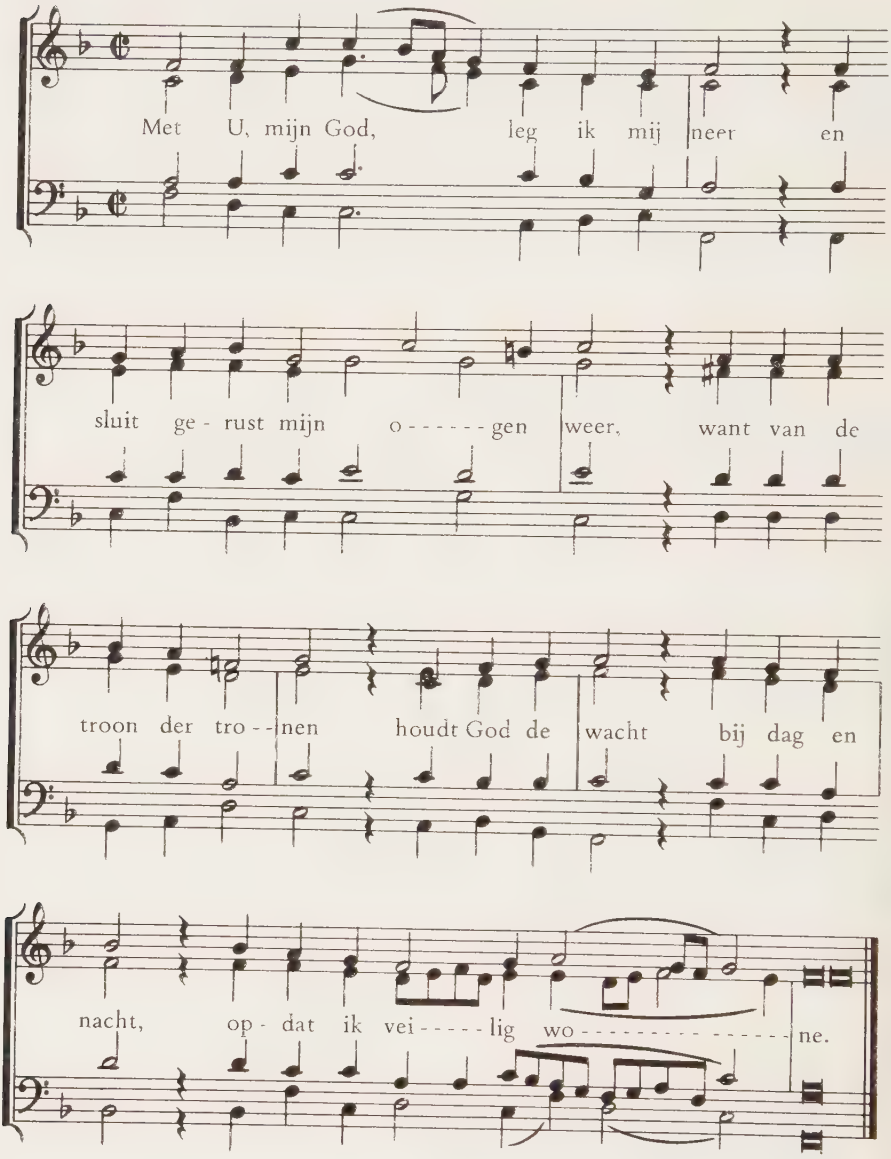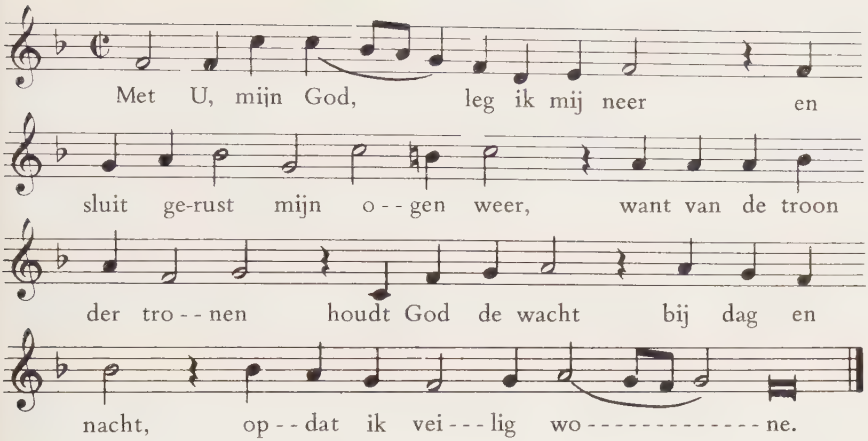
2.
Heer, Jezus Christus, 'k roep U aan,
die mij altijd hebt bijgestaan,
laat ons geen leed weervaren;
ik bid U, laat
voor alle kwaad
uw englen ons bewaren.

3.
Sta met uw englen ons terzij,
hun hulp blijv' ons ook nu nabij.
Weer van ons kwaad en zonde,
God, Heil'ge Geest,
maak m'onbevreesd
ook in mijn laatste stonde.

vert. ELG 1954, met enkele wijzigingen

Andere tekst:

12

1.
Gij die mijn liefste kleinood zijt,
gij allerschoonste kostbaarheid
die voor mijn hart ooit telde,–
o dat Gij mijn
geluk wilt zijn,
hoe zal ik 't U vergelden?

2.
Rijk ben ik in uw liefde en trouw
O Here Jezus, zie ik bouw
op niets dan uw genade,
en nooit in tijd
of eeuwigheid
wordt mij die schat tot schade.

3.
Uw woord is waarheid, – Gij berooft
mij nooit van wat het heeft beloofd:
uw trouw in dood en leven.
O Heer, omdat
Gij zijt mijn schat,
moet ik mijn hart U geven.

4.
Nu valt de nacht. O mijn kleinood,
verspreid uw licht nog in de dood,
parel van grote waarde.
O, Heer blijf Gij
het licht voor mij,
nu 't donker wordt op aarde.

Mein schönste Zier und Kleinod bist

Dichter onbekend / vertaling Ad den Besten, geb. 1923

Verzonken is het licht der zon

melodie en zetting: Melchior Vulpius 1609

13

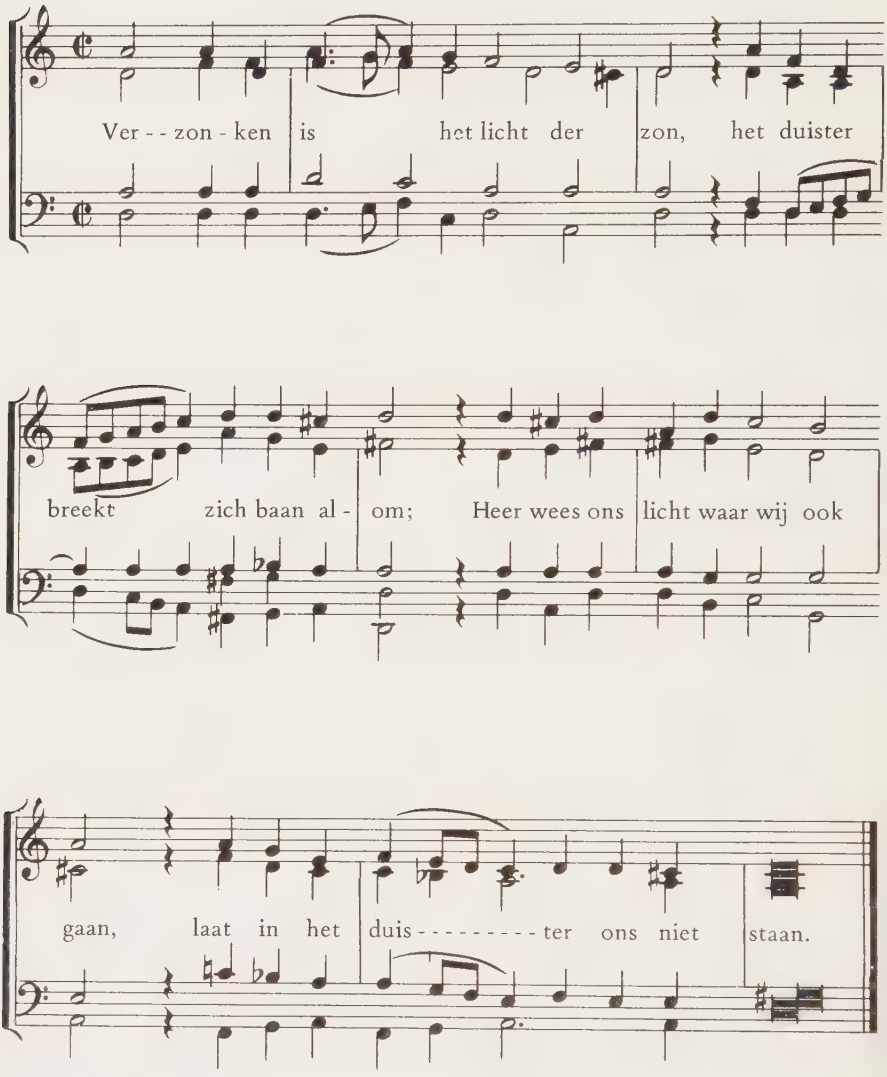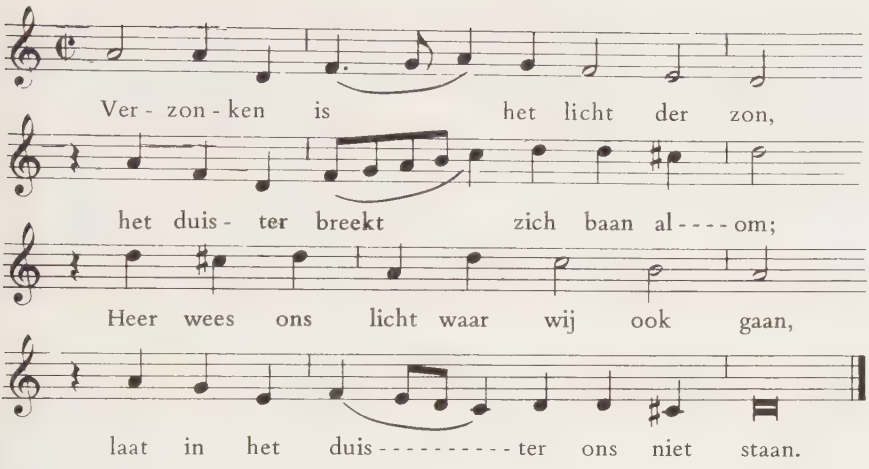

2.
Heb dank, Heer, dat Gij onze voet
vandaag voor letsel hebt behoed,
steeds stond uw engel ons terzij,
door uw genade leven wij.

3.
Vergeet het kwaad dat in ons zit,
schenk onze ziel vergiffenis,
reken ons onze schuld niet aan,
zodat wij vredig slapen gaan.

4.
Bescherm ons met uw englenschaar,
behoed ons leven voor gevaar,
voor angst en schrik en overmacht,
wees ons nabij ook deze nacht.

Nikolaas Herman (± 1480 - 1561)
Vert. W.J. van der Molen

Looft God den Here

melodie en zetting: Johann Crüger 1653

14
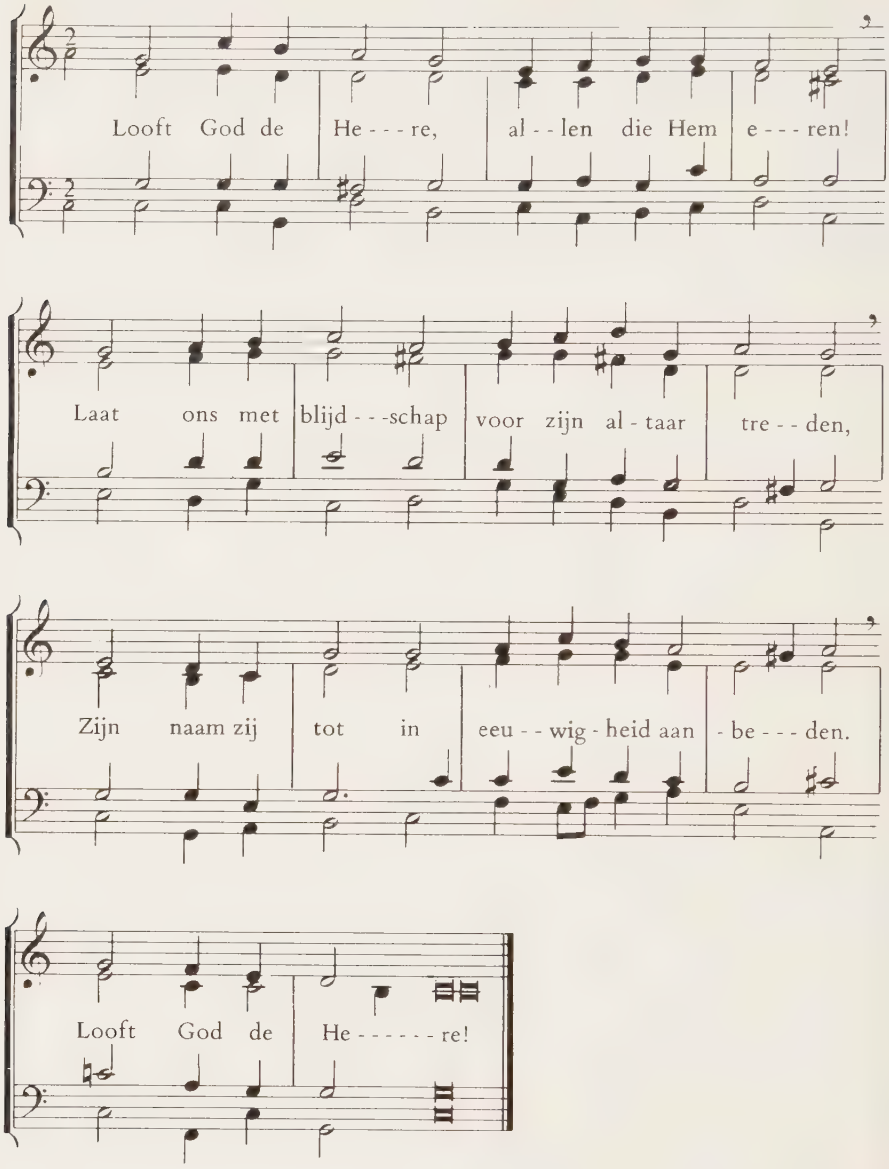
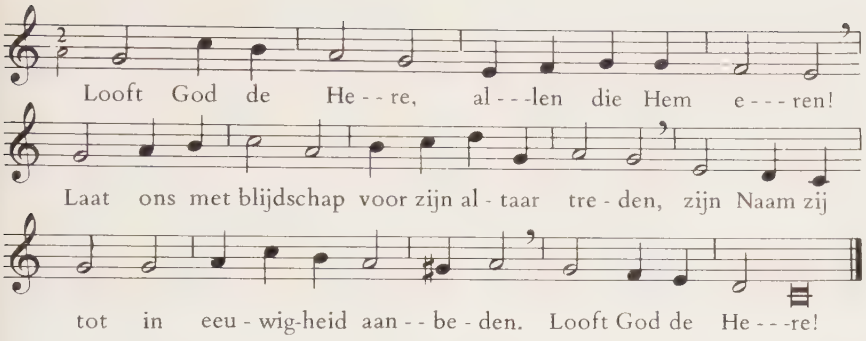

2.
Hij wil ons leven
met zijn trouw omgeven,
zodat des nachts geen kwaad ons kan genaken,
zodat wij 's ochtends welgemoed ontwaken.
Looft God de Here!

3.
Dat onze ogen
't licht aanschouwen mogen,
dat onze tong en lippen zich bewegen,
handen en voeten, dat is enkel zegen.
Looft God de Here!

4.
't Zij nu of later,
ons deert vuur noch water.
De Heer omtingt ons met zijn goede zorgen,
wij zijn als kindren aan zijn hart geborgen.
Looft God de Here!

5.
Laat in uw hoede,
bron van al het goede,
uw broos, vergankelijk schepsel veilig leven;
houd ons bestaan als door een muur omgeven.
Looft God den Here!

6.
Doe alle dagen
naar uw wil ons vragen.
Uw rijk komt zeker, – leer uw volk de tijden
uitkopen, die het van uw toekomst scheiden.
Looft God de Here!

7.
Ja, Gij zult komen,
Gij zult al uw vromen,
allen die voor uw aangezicht zich buigen,
brengen waar eeuwig uwe englen juichen:
Looft God de Here!

Paul Gerhardt (1607-1676)
Vertaling Ad den Besten, geb. 1923

Blijf bij ons, Jezus onze Heer

melodie: 16e eeuw
zetting: naar Seth Calvisius 1594

15
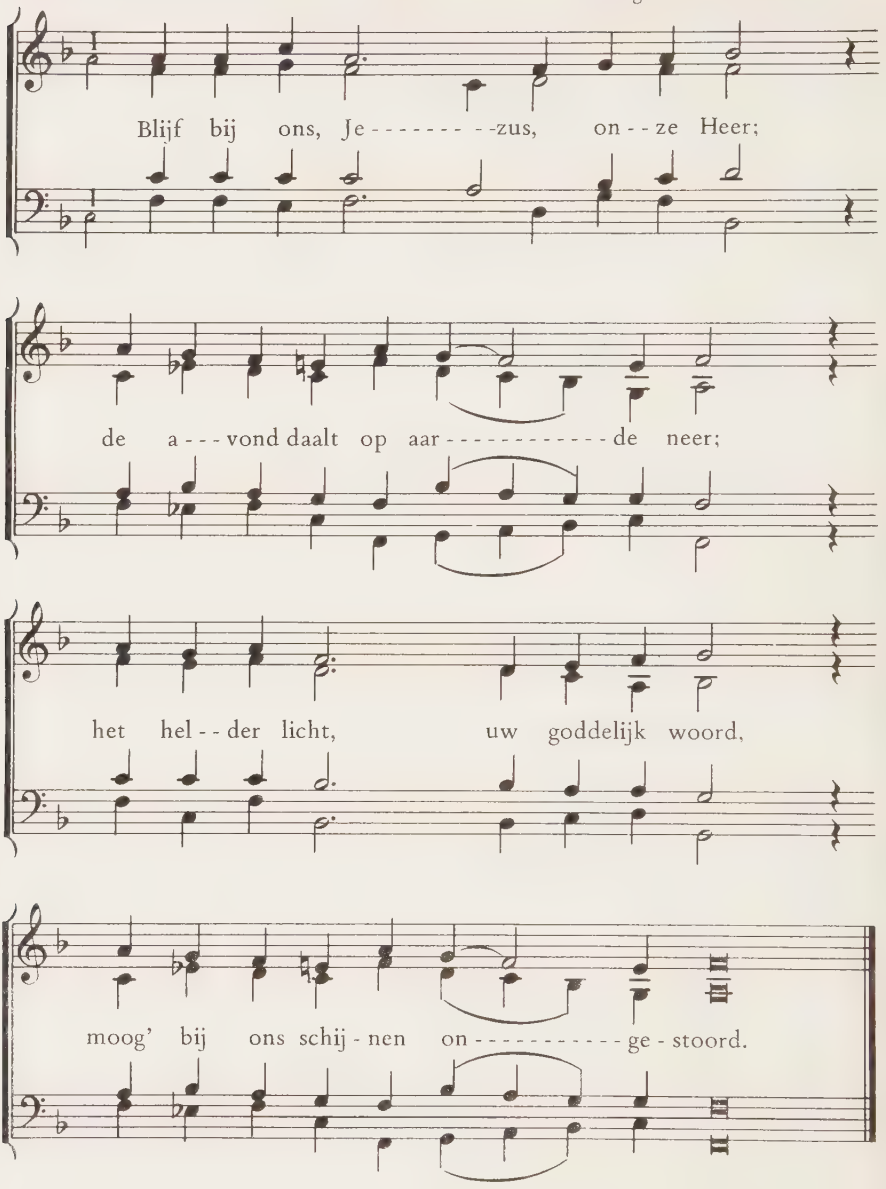
zetting: Willem Vogel

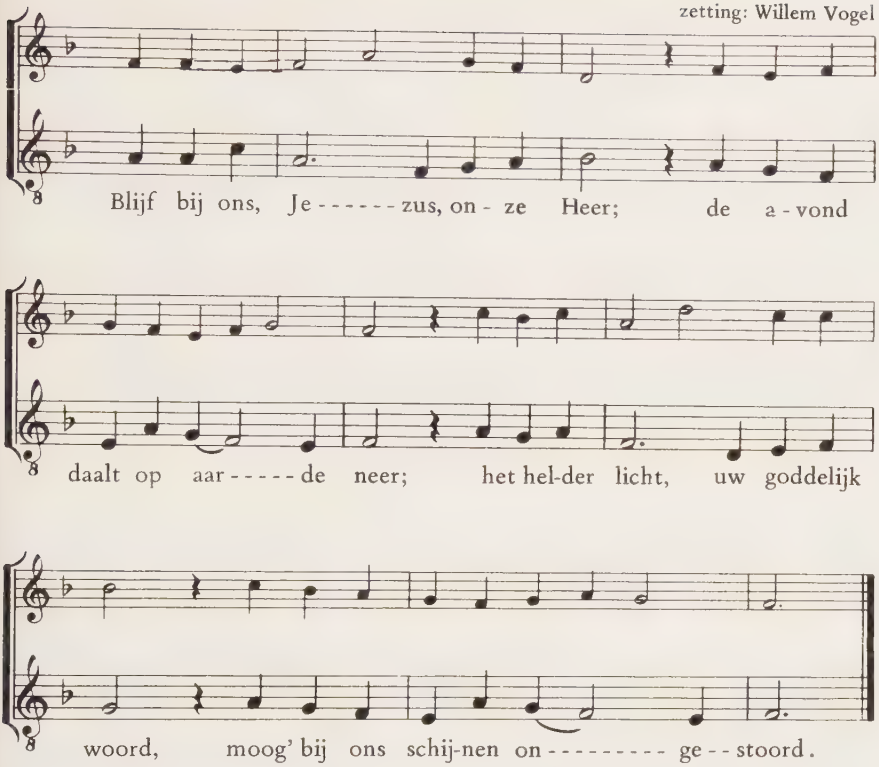

2 Geef ons in deze zware tijd
volharding en standvastigheid,
opdat wij woord en sacrament
bewaren tot aan 's werelds end.

3 Bewaar uw kerk, zij is benard,
want wij zijn boos en traag en hard;
geef vrucht en zegen op uw woord,
maak dat alom het wordt gehoord.

4 Blijf Heer ons met uw woord nabij
en maak ons van de vijand vrij,
deel aan uw kerk genade mee,
geduld en eenheid, moed en vrêe.

5 Het is niet onze zaak, o Heer,
't gaat om uw eeuwig rijk, uw eer.
Wil allen trouw terzijde staan,
die op uw wegen willen gaan.

6 Uw woord maakt onze harten sterk,
het is de schutsmuur van uw kerk.
Houd ons daarbij, opdat wij Heer,
buiten uw woord niets zoeken meer.

Ach bleib bei uns, Herr Jesu Christ
Nikolaus Herman (± 1480-1561)
Nikolaus Selnecker (1530-1592)
Nieuwe bewerking

Instrumentale zetting: *Blijf bij ons, Jezus onze Heer*

zetting: Willem Vogel

bijv. 1 alt- en 2 sopraanblokfluiten
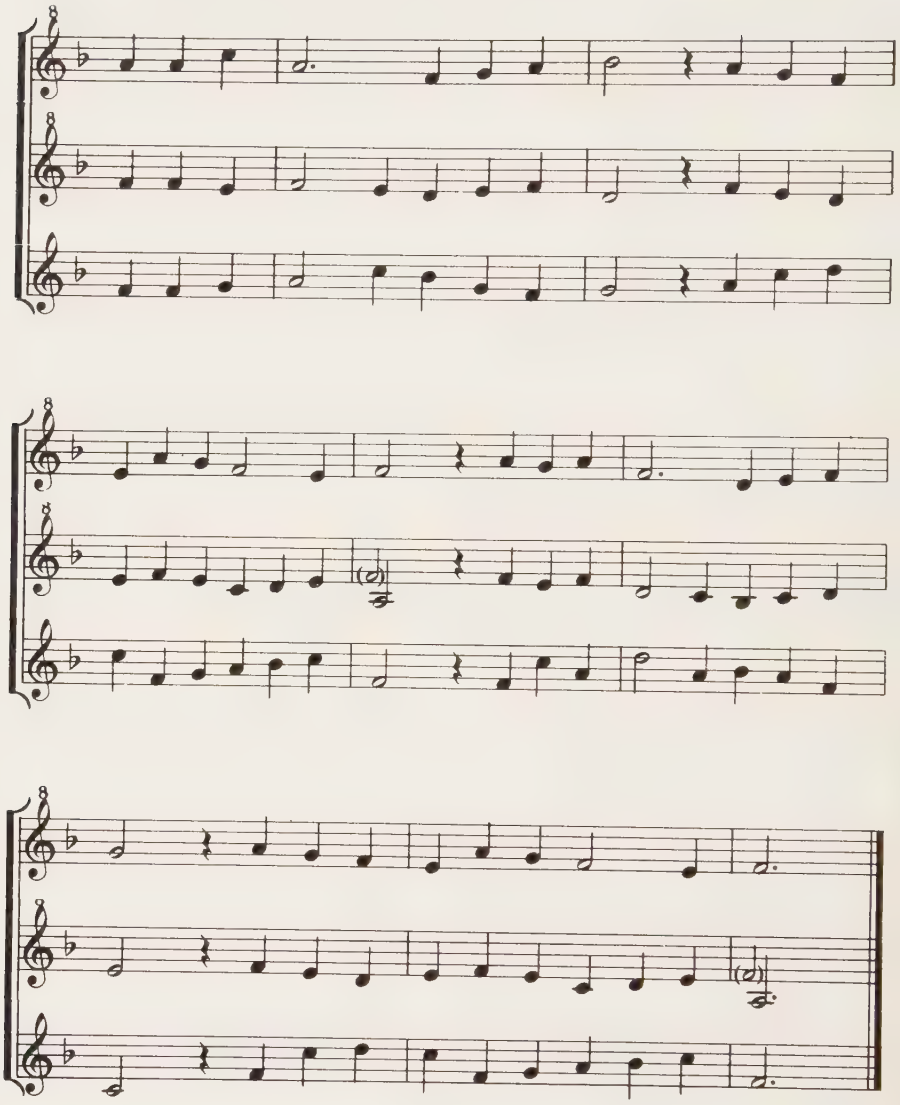
De maan is opgekomen.

zetting: Willem Vogel

bijv. 1 alt- en 2 sopraanblokfluiten

16

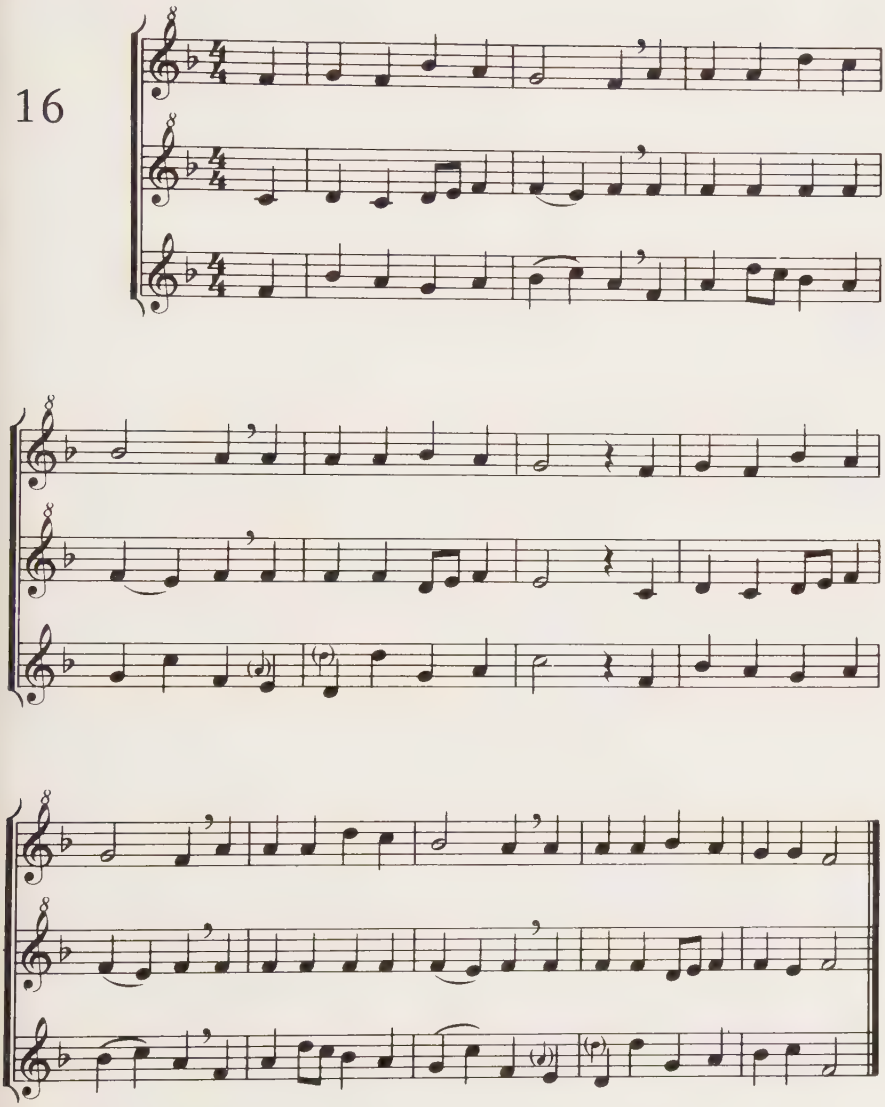

De maan in opgekomen

vervolg

melodie: Johann Abraham Peter Schulz 1790
zetting: Willem Vogel
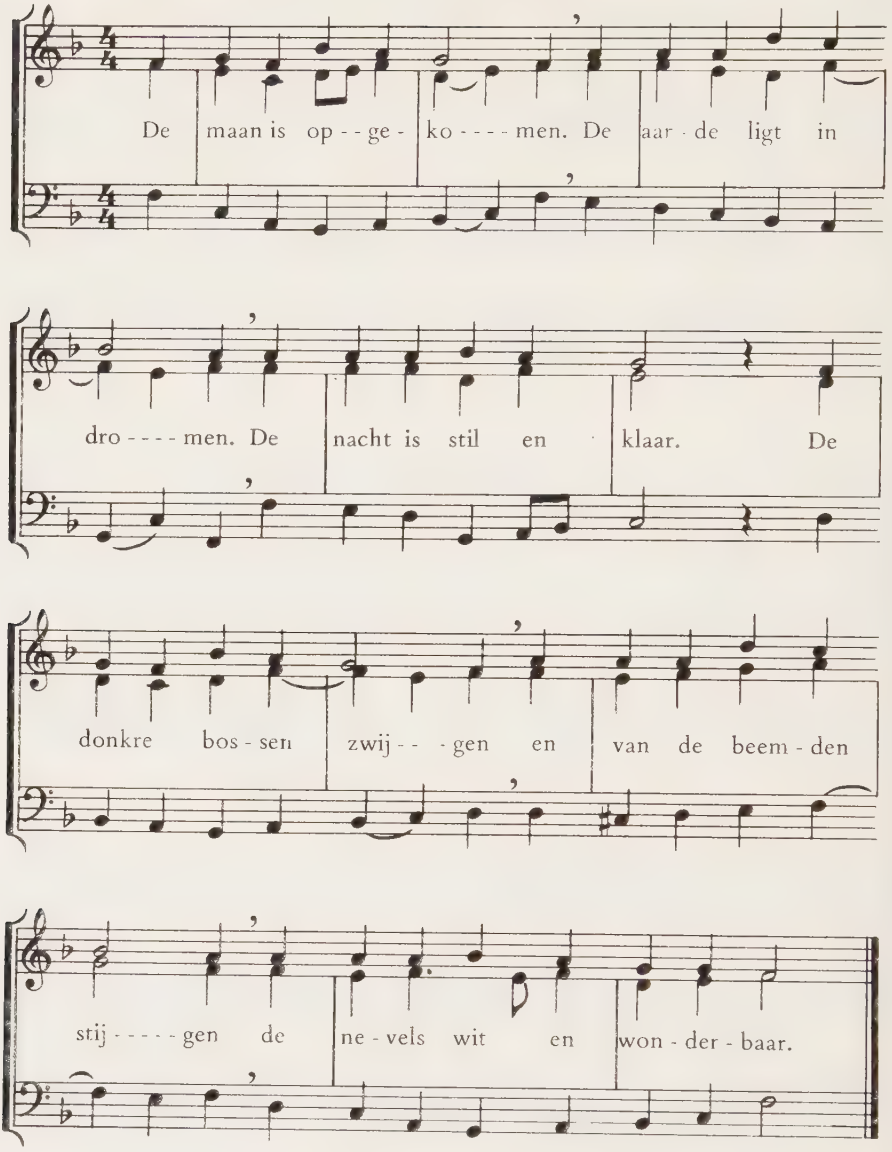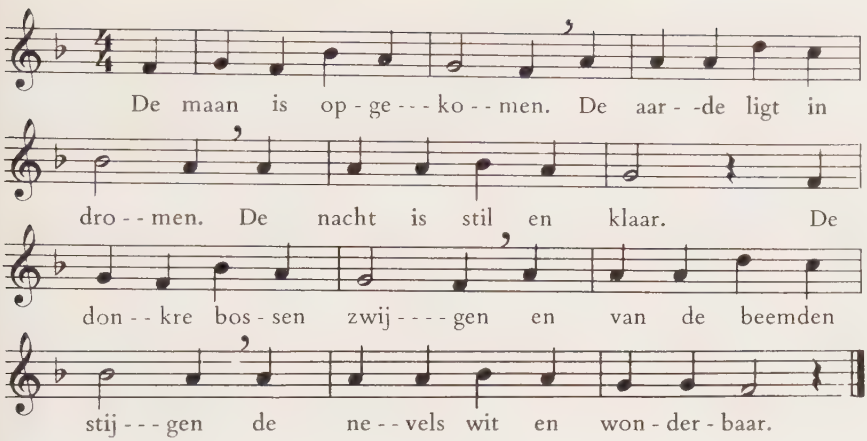
2.
De wereld die verstilde
en zich in schemer hulde,
wordt inniger vertrouwd
en houdt u zo geborgen,
dat gij verdriet en zorgen
van heel de dag vergeten zoudt.

3.
Ziet gij de maan? De schone
wil zich maar half vertonen,
toch is hij er geheel.
Zo zijn er grote zaken
waar wij geen ernst mee maken:
ons oog ziet enkel maar een deel.

4.
Wij mensen, arm en zondig,
onmachtig en onmondig,
wat denken wij dan wel?
Of wij ons al vermeten
te menen iets te weten,
't is maar een droom, een schaduwspel.

5.
Doe ons uw heil aanschouwen,
niet op ons oog vertrouwen
niet blij zijn met de schijn.
Doe ons de eenvoud vinden,
en, God, voor U als kindren
op aarde vroom en vrolijk zijn.

6.
Geef dat wij zonder lijden
uit deze wereld scheiden,
geef ons een zachte dood.
Hebt Gij ons weggenomen,
doe ons dan tot U komen,
o onze Heer en onze God!

7.
Laten wij amen zeggen
en ons te slapen leggen.
Kil wordt de avondwind.
God, weer van ons het kwade
en wees in uw genade
met ieder eenzaam mensenkind.

Gij die alle sterren houdt/ in uw hand gevangen

zetting: onbekend
melodie: Hundert Arien, Dresden 1694/
Geistreiches Gesang-Buch, Darmstadt 1698

17
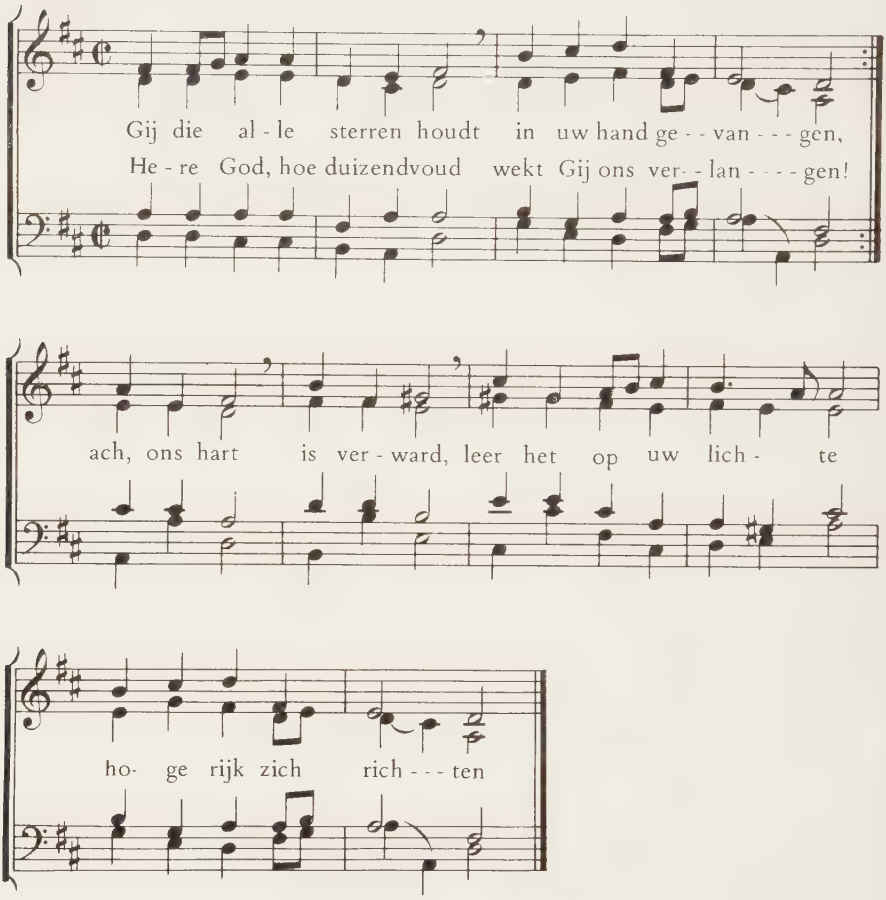
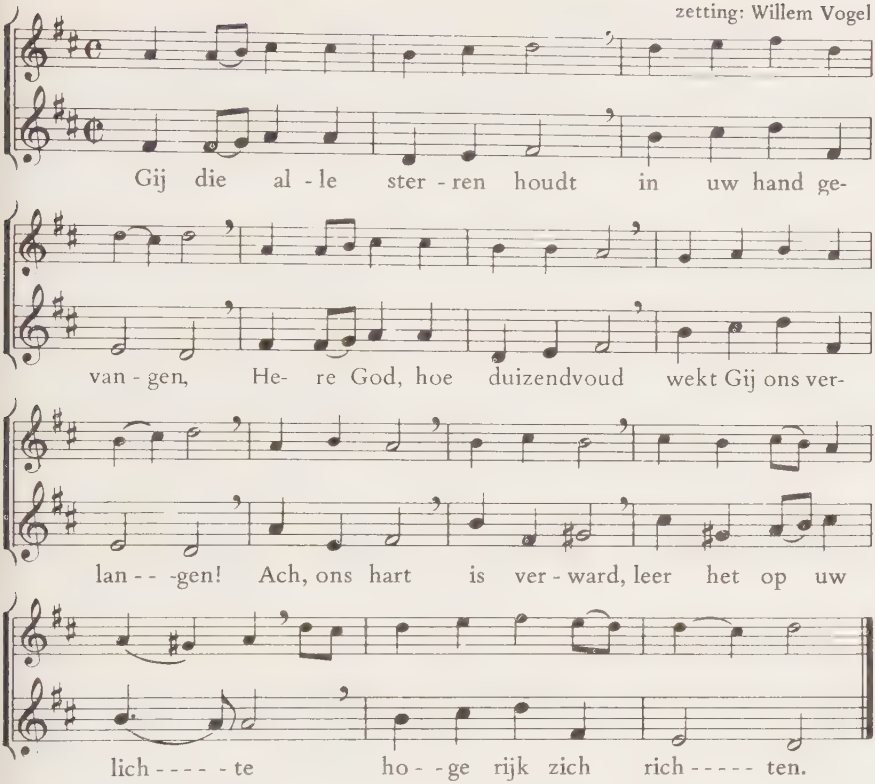

2. Want de lichten die wij zelf
aan de hemel stelden,
glinstrend in het zwart gewelf,
sterren, ongetelde,—
al hun glans
dooft nochthans,
dan is heel ons leven
door de nacht omgeven.

3. God, is dan wat U verliet
uit uw hand gevallen?
Mist Gij onze wereld niet
bij uw duizendtallen?
Blijf niet ver,
doe één ster
in de nacht ons gloren,
of wij zijn verloren!

4. Christus, stille vaste ster,
o Gij licht der lichten,
waarnaar wij van her en der
onze schreden richten,—
geef ons moed;
't is ons goed
U te zien, Getrouwe,
uw hoog rijk te aanschouwen.

Ad den Besten, geb. 1923

Nu is de dag ten einde

melodie: Heinrich Isaak, 1539
zetting: Bartholomäus Gesius, 1605

18
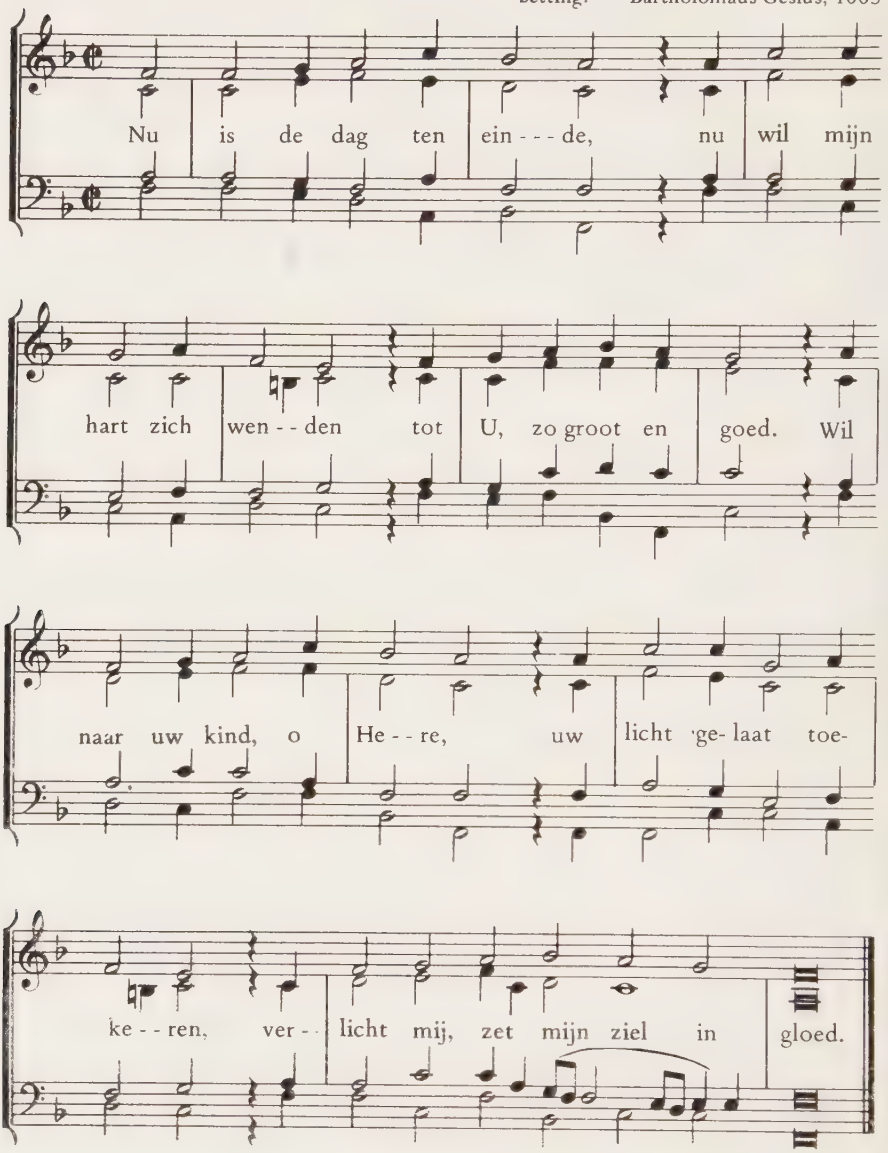
tweestemmige zetting: Willem Vogel

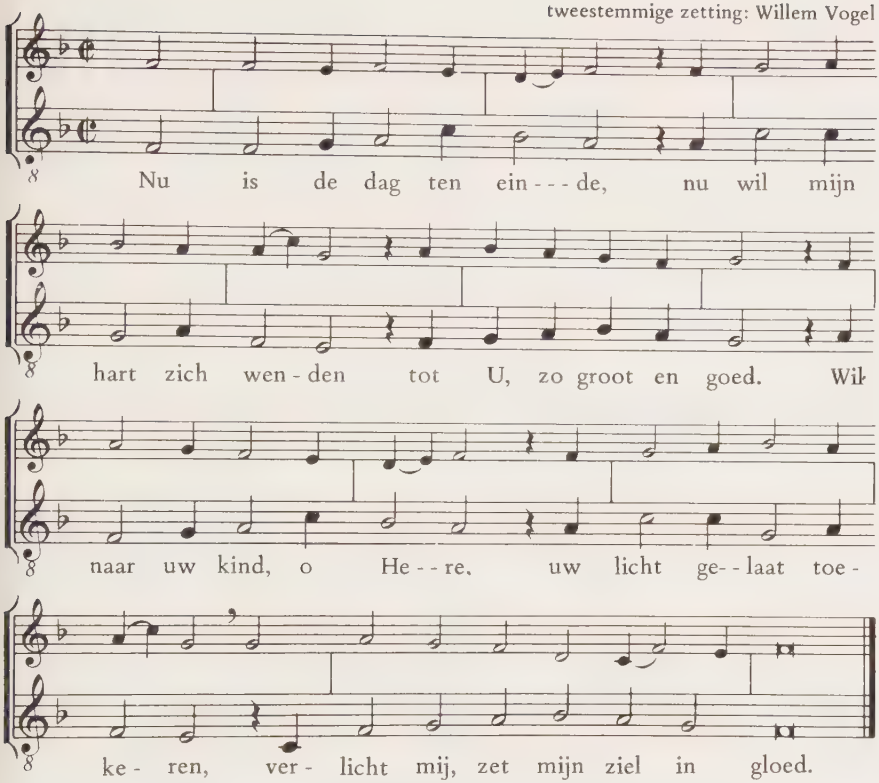

2. Ik bid U, o Algoede,
vannacht mij te behoeden,
ik schuil weer aan uw hart.
Bezweer de boze machten
en alle duistre krachten;
weer van mij, wat mijn ziel verwart.

3. O dat Gij heel mijn leven
met liefde blijft omgeven,
dat Gij mij binnennoodt,
dat het U nooit te vroeg is,—
geef dat het mij genoeg is;
Heer, uw nabijheid is mijn brood.

4. Aan 't eind der pelgrimsreize
zal voor mijn oog verrijzen
uw grote eeuwigheid.

O eeuwigheid, gij schone,
mijn hart wil in u wonen,
het vindt geen thuis in deze tijd.

Gerhard Tersteegen (1697-1769)
Vertaling Ad den Besten, geb. 1923

Gij hebt het daglicht weggenomen

melodie en zetting: Tera de Marez-Oyens

19
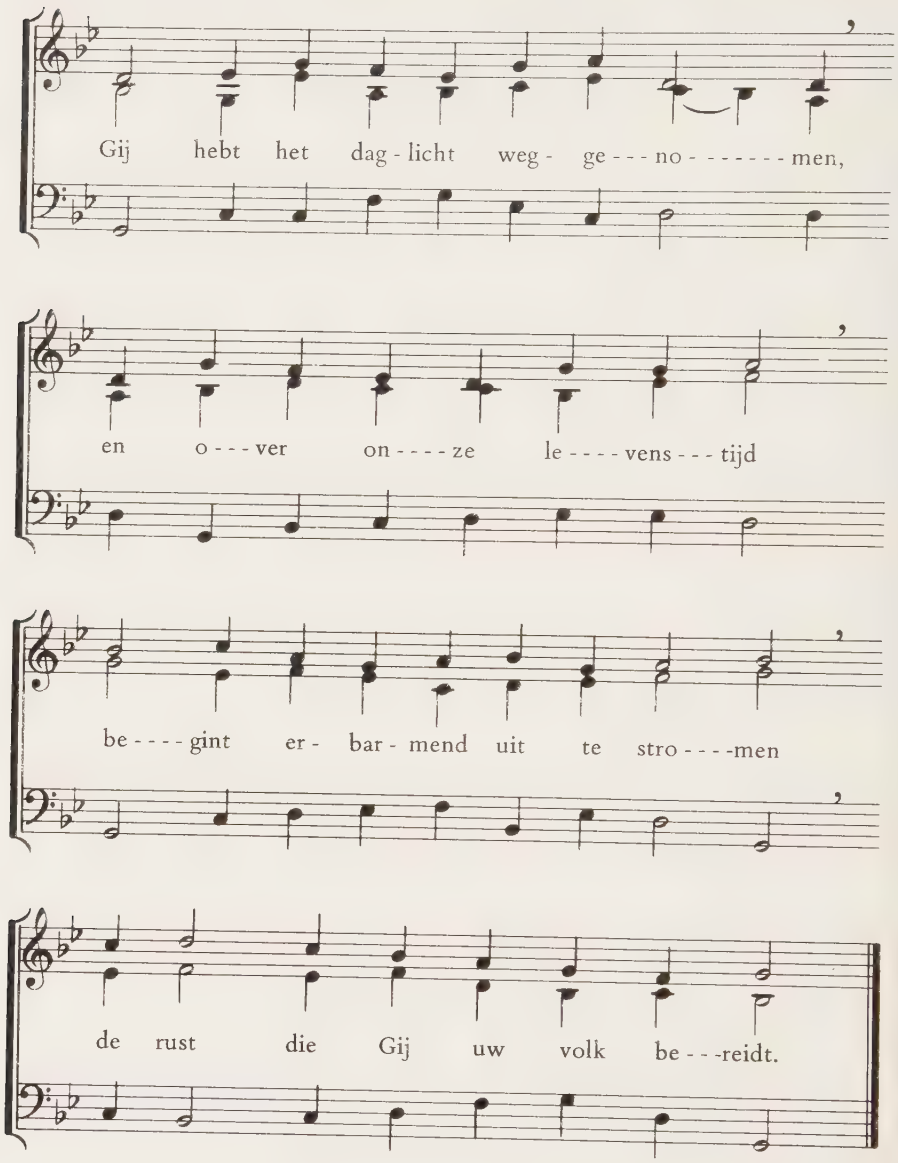
zetting: Willem Vogel

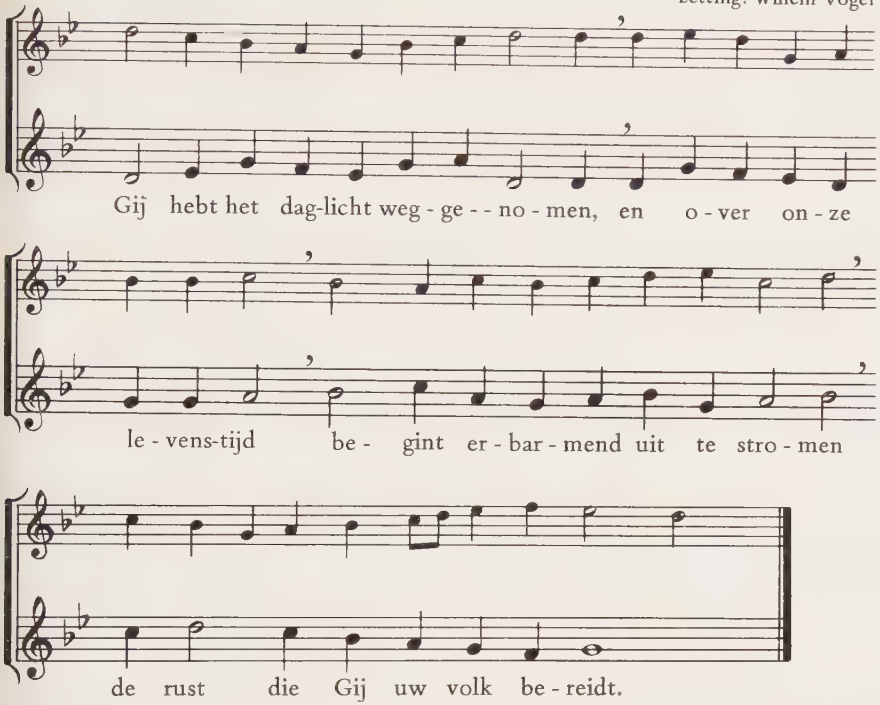

2. Er is gearbeid en gezondigd
met recht verstand en dwaas beleid.
God, die aan allen vree verkondigt,
wij hopen op barmhartigheid.

3. Uw Zoon, die voor ons lange nachten
bij U gepleit heeft in gebed,
heeft onze daden en gedachten
gereinigd en de rust gered.

4. Hij wil, dat ons de slaap zal sterken
tot louter leven, stervensmoed,
en rekent al zijn zuivre werken
ons toe in 't storten van zijn bloed.

5. Dies kunnen zij een ruste vinden
als aan het vaderhart een kind.
God geeft de slaap aan zijn beminden,
en Christus broedren zijn bemind.

6. Heer, schik Gij zelf dan onze leden
tot korte of lange slapenstijd.
Wij zijn voor heden afgestreden,
en morgen kome uw zaligheid.

7. Op uwen morgen zult Ge ons halen.
We ontstijgen aan dit aards bestaan,
en gaan – uw hoge vensters stralen –
recht op uw open huisdeur aan.

O Heer, verberg U niet voor mij

melodie: Genève, 1562 (Psalm 132)
zetting: Claude Goudimel, 1565

20
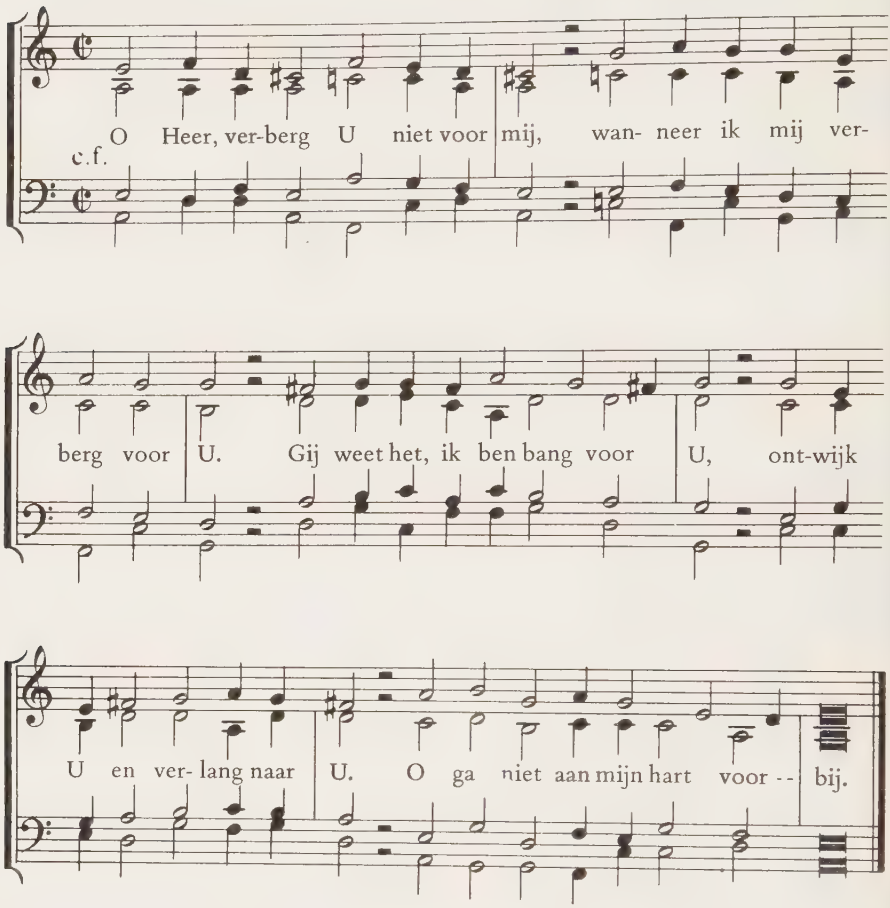
zetting: Willem Vogel
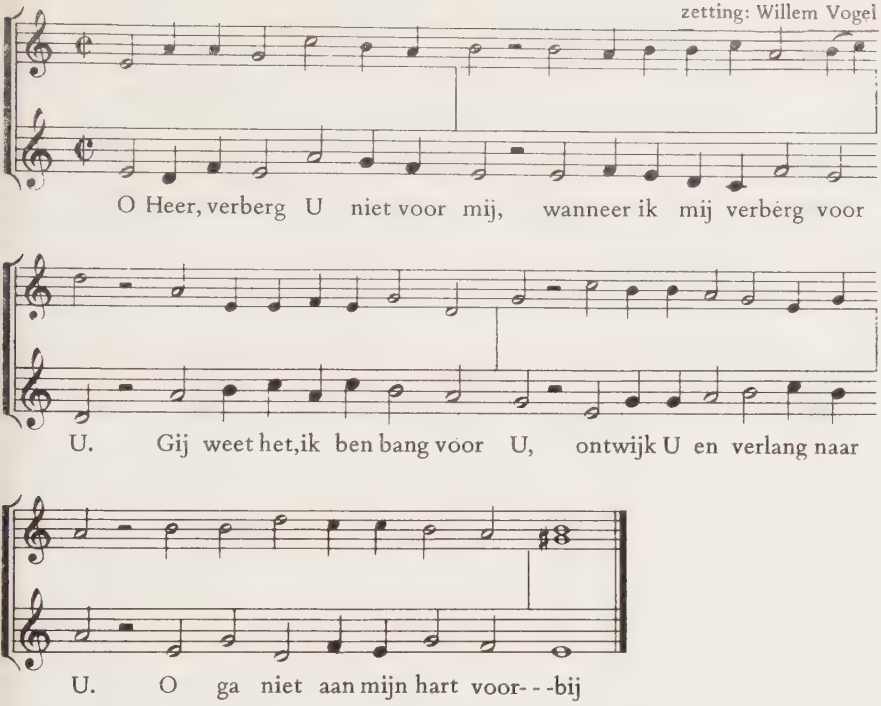
2. En wees niet toornig over mij,
wanneer ik U geen liefde bied.
Ik noem U, maar ik ken U niet,
ik buig mij, maar ik ben het niet
en mijn gebed is tegen mij.

3. Spreek zelf in mij het rechte woord.
Zo vaak ik woorden voor U vond,
heb ik mij in mijn woord vermomd.
Nu wacht ik tot Gij zelve komt
en spreekt, zodat uw knecht het hoort.

4. Heer, roep mij als uw dwalend schaap,
dat U niet zoekt en U niet vindt.
Geef mij, als een die Gij bemint,
geef, dat ik als uw eigen kind
uw stem mag horen in mijn slaap.

Canon

Willem Vogel

21
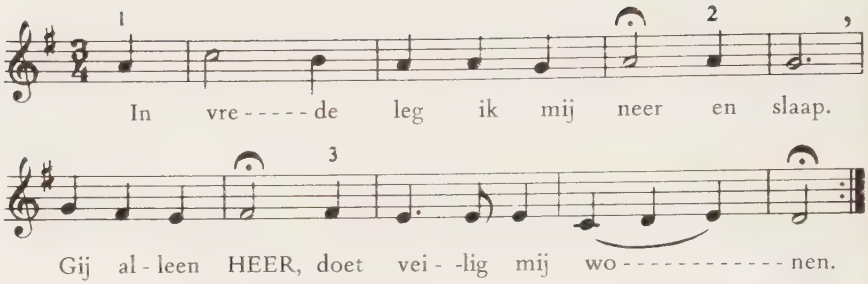
Canon

Willem Vogel

22
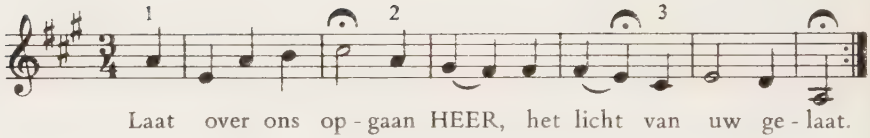
De nogal royale hoeveelheid muziek-materiaal voor dit avondgebed moge niemand afschrikken, het boekje te gebruiken; immers, het éénstemmig kunnen zingen van de liederen is reeds voldoende om aan de dienst deel te nemen, – de meeste zettingen kunnen in dat geval als begeleiding (orgel of piano) dienen: een gebruikelijke manier.

Nu er echter, door het zich steeds uitbreidende muziekonderwijs, wel bijna overal (huiselijke) kringen zijn, waar bepaalde instrumenten (veelal blokfluiten) bespeeld worden, is dit boekje ook berekend op andere mogelijkheden.

De tweestemmige zettingen kunnen zowel gespeeld als gezongen worden, bijvoorbeeld de onderstem zingen (eventueel meegespeeld door een instrument), de bovenstem spelen; òf beide stemmen vocaal (gezongen dus) òf beide stemmen instrumentaal; enz.

Enkele driestemmige zettingen kunnen, behalve op een toetsinstrument gespeeld, ook gezongen worden; lied 16 (blz. 36) bijvoorbeeld kan door twee vrouwen- en één mannenstem gezongen worden, maar ook door drie mannenstemmen (alles enkel- of meervoudig bezet), òf gespeeld door drie trombone's.

De vierstemmige zettingen zijn eveneens niet alleen te zingen, maar ook te spelen, door bijvoorbeeld een strijkkwartet, een blokfluitenkwartet (bas-, tenor-, alt- en sopraan-blokfluit), koperblazers (twee trompetten en twee trombone's), evenwel ook door niét tot één familie behorende instrumenten (zoals fagot, hoorn, clarinet en hobo of fluit); zo'n zetting als voor- of naspel, instrumentaal uitgevoerd, kan een wezenlijke verrijking blijken van het samenzijn.

Enige onwennigheid moet misschien overwonnen worden bij het zingen van de onberijmde zettingen van de Lofzang van Maria; deze dienen licht-sprekend te worden gezongen, terwijl men goed naar elkaar luistert en nauwkeurig op elkaars adem let! De lange noot (𝅗𝅥) heeft hier geen vaste tijdsduur en wordt gereciteerd zo lang er zich lettergrepen onder bevinden; daarna gaat men over op de slotformule. – Voor het zingen van de responsies (de beantwoording over-en-weer van gezongen regels) geldt hetzelfde: het vereist èn vormt gemeenschap.

Wie met dit alles grondig aan het werk gaat, zal ervaren welk een grote rijkdom aan (liturgische) muziek hier is geboden, welke krachten er in schuilen, en hoeveel kleur er daardoor aan deze eenvoudige forma voor het Avondgebed kan worden gegeven; werkelijk alle facetten van de kerkmuziek kunnen feitelijk naar voren komen: van de éénstemmige liturgische gezangen af tot en met de meerstemmige vormen, ja zelfs tot bijvoorbeeld de Magnificat-toonzettingen van een Monteverdi, Purcell, Bach of Penderecki. – Ook de psalmen bieden mogelijkheden te over om in allerlei (kunstige) zettingen van, bijvoorbeeld, de Hugenotencomponisten als Goudimel, Claude le Jeune, Pascal de l'Estocart, of van Sweelinck, of van een Gelineau, het woord te 'bedienen', zodat (zoals Luther het graag zei) 'Gods woord door gezang onder de mensen blijft'.

Dit boekje kan worden (na-)besteld
door overmaking van f 1,90 (f 1,50 + f 0,40 verzendkosten)
op één der navolgende postgirorekeningen:
36.34.00 van Boekencentrum N.V.,
Scheveningse weg 72, 's-Gravenhage,
of
3.65.08 van de Prof.Dr. G. van der Leeuw-stichting,
Louis Bouwmeesterstraat 7 hs, Amsterdam.
Men vermelde op de strook nauwkeurig het gewenste:
'1 ex. Avondgebed, Liturgische Handreiking II'.

Vanaf 25 exemplaren wordt de prijs f 1,40 per stuk;
vanaf 50 exemplaren idem f 1,25,
te verhogen met port- en verzendkosten.

GTU Library
BX9427.N4 A2 1967
Nederlandse Hervorm/Liturgische handreik
G
3 2400 00032 0808

GTU Library
2400 Ridge Road
Berkeley, CA 94709
For renewals call (510) 649-2500
All items are subject to recall

339175

BX
9427
N4A2
1967
v.2

GRADUATE THEOLOGICAL UNION LIBRARY
BERKELEY, CA 94709

DATE DUE

MAR 1 1998

GAYLORD

PRINTED IN U.S.A.